

ULUSLARARASI SİSTEMİN YARATTIĞI SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

(30-31 MAYIS 2022/ANKARA)

KONGRE BİLDİRİ TAM METİN KİTABI

**ULUSLARARASI SİSTEMİN
YARATTIĞI SORUNLAR VE ÇÖZÜM
YOLLARI
(30-31 MAYIS 2022/ANKARA)**

KONGRE BİLDİRİ TAM METİN KİTABI

EDİTÖRLER

**DOÇ. DR. GÜRAY ALPAR
DR. GÖKBERK DURMAZ**

ANKARA 2022

**ULUSLARARASI SİSTEMİN YARATTIĞI SORUNLAR VE
ÇÖZÜM YOLLARI KONGRESİ
(30-31 MAYIS 2022/ANKARA)**

DÜZENLEME KURULU

Doç. Dr. Güray ALPAR (Stratejik Düşünce Enstitüsü Başkanı)
Prof. Dr. Tefik ERDEM (SDE İç Politika ve Hukuk Koordinatörü)
Dr. Gökberk DURMAZ (SDE Dış Politika Uzmanı)

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Abuzer PINAR (Ankara Medipol Üniversitesi)
Prof. Dr. Hülya Kasapoğlu ÇENGEL (Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Oktay TANRISEVER (ODTÜ)
Prof. Dr. Sezer AKARCALI (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Fırat PURTAŞ (Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Hacer HÜSEYNOVA (Azerbaycan)
Prof. Dr. Durmuş BOZTUĞ
Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN
Doç. Dr. Nurhayati Ali ASSAGAF (Endonezya)
Doç. Dr. Almaral MALDİBEK (Kazakistan)
Doç. Dr. Merve Karacaer ULUSOY (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ
Doç. Dr. Halid Üveysi (Filistin)
Doç. Dr. Kainar KALDYBAY (Kırgızistan)
Doç. Dr. Halilullah RESULİ (Afganistan)
Dr. Sevba ABDULLA (Kuzey Mekadonya)
Dr. Keisuke WAKIZADE (Japonya)

YÜRÜTME KURULU

Sinan TAVUKÇU (SDAV Başkanı)
Alper TAN (SDE Başkan Yardımcısı)
M. Fatih SEZGİN (SDE Akademi Koordinatörü)
Duygu ÖZDEMİR (SDE Başkanlık Asistanı)
Betül Yaren ÖZER (SDE Başkanlık Asistanı)
Aslı Nur ÇANAKÇI (SDE Başkanlık Asistanı)
Kaan BİLGE (SDE Başkanlık Asistanı)
Serhat ŞABAP (Proje Asistanı)
Arslan KAYA (SDE Araştırma Asistanı)
Dilara ÖNEŞ (SDE Araştırma Asistanı)
Merve KILIÇ (SDE Araştırma Asistanı)
Batuhan Zeki ÖZTÜRK (SDE Araştırma Asistanı)
Ömer Yasin AKÇAOĞLU (SDE Araştırma Asistanı)
Sümeyya Ayşe YILDIRIM (SDE Araştırma Asistanı)
Melike BAYRAK (SDE Araştırma Asistanı)
Sümeyye Nur KARA (SDE Araştırma Asistanı)

**ULUSLARARASI SİSTEMİN YARATTIĞI SORUNLAR VE
ÇÖZÜM YOLLARI
(30-31 MAYIS 2022/ANKARA)
KONGRE BİLDİRİ TAM METİN KİTABI**

EDİTÖRLER

**DOÇ. DR. GÜRAY ALPAR
DR. GÖKBERK DURMAZ**

ISBN: 978-605-70881-6-1

Stratejik Düşünce Enstitüsü Yayınları ®
(The Licence Number of Publicator: 48294)
TR: +90 312 473 80 41 E posta: sde@sde.org.tr www.sde.org.tr

Bu kitabın tüm hakları Stratejik Düşünce Enstitüsüne aittir.
İzinsiz kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.
Kitapta bulunan eserlerin yasal ve etik sorumluluğu yazarlara aittir.
SDE Publications- 2022©

Yayın Tarihi: 20.09.2022

Baskı Hazırlık

Karınca Ajans

Adres: Dr. Mediha Eldem Sokak 56/1 Kızılay/Ankara
Tel: 0 312 431 54 83 / Faks: 0312 431 54 84
www.karincayayinlari.com
info@karincaajans.net

Basım Yeri: Hazar Matbaacılık
Sertifika No: 48999

Adres: Kazım Karabekir Cad. Kültür Çarşısı No.7/56-57 Altındağ/Ankara

**ULUSLARARASI SİSTEMİN YARATTIĞI SORUNLAR VE
ÇÖZÜM YOLLARI
(30-31 MAYIS 2022/ANKARA)**

BİLDİRİ SUNUMLARI

Ahmed Mohamed Hafez ABDELGHAFAR-İslam İş birliği Teşkilatı'nın Ekonomi Politikaları Üzerine bir İnceleme: İslami Bankacılık Örneği

Dajana BARUSIĆ-EU refugee Policy in the 21st Century - Success or Failure of the International System

Emine Emel SOLMAZ-Büyük veri Hırsızlıkları ve Potansiyel Tehditler

Esra Nur VAROL-Soğuk Savaş Sonrası Değişen Uluslararası Sistemin Ortadoğu Üzerinde Yarattığı Problemler ve Çözüm Yolları

Faten Mohammed Al JARAH-Irak medyasında İran algısı

Feston HAJDİNİ-Kosova'nın 'Mini-Schengen' ve 'Açık Balkan' Girişimlerine İlişkin Tavrı

Foday Justice JALLOH-Humanitarian Intervention and Irregular Migration: Understanding the Nexus Between the 2011 NATO-Libya Intervention and 'Temple-run.'

Haad AKMAL-Pakistan China Relationship: CPEC and Beyond

Hasan THASLIM-International News and Sri Kankan Media

İsa KASUM-Batı Balkanda Kimlik Çatışması ve Barış Diplomasiinin Etkisi

Monib Abdullah QASSEM- The Impact of Brain Drain on Afghanistan's Economy after the fall of The Republic In 2021

Ömer GÖK ve Seyfettin ÜNAL-Uluslararası Sistemde Yeni Ekonomik Alanlar: Dijital Oyun Piyasaları, Gelişimi ve Türkiye Üzerine Etkileri

Fakhri GULMAMMADOV-Azerbaycan-AB İlişkileri

Ramin MARDANIAGHABEYGLOU-İran'ın Çin ve Rusya ile Stratejik İşbirliği

Shabniz Rafiq Sıdık OSMAN-Refugee Education in Kenya: A Critical Assesment

Sümeyya Ayşe YILDIRIM-İnsan Hakları Hukuku ve Doğu Türkistan Meselesi

Hazal KURUCAN- 2. Dünya Savaşından Bugüne Çin, Japonya ve Güney Kore'nin Ekonomik Yükselişi

Melike BAYRAK- İslam Karşıtı Algı Yönetimi: Fransız Medyası Örneği
Gökçen ALPAR-Uluslararası Sistemde Önemli Bir Sorun: Çevre
Çağdaş DUMAN-Bosna Hersekli Sırp Lider Milorad Dodik'e Uygulanan ABD Yaptırımları ve Bosna Hersek'in Geleceği
Aslı Nur ÇANAKÇI- Uluslararası Ceza Mahkemesinin Uluslararası İnsan Hakları Hukukuna Etkisi
Betül Yaren ÖZER-Uluslararası Yaptırımların İran Halkı Üzerinde Yarattığı Mağduriyetler Üzerine Bir Değerlendirme

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN.....	ix
ÖNSÖZ.....	xi
Ahmed Mohamed Hafez ABDELGHAFAR İslam İş birliği Teşkilatı'nın Ekonomi Politikaları Üzerine bir İnceleme: İslami Bankacılık Örneği.....	1
Dajana BARUSİC EU refugee Policy in the 21st Century - Success or Failure of the International System	21
Emine Emel SOLMAZ Büyük veri Hırsızlıkları ve Potansiyel Tehditler	29
Esra Nur VAROL Soğuk Savaş Sonrası Değişen Uluslararası Sistemin Ortadoğu Üzerinde Yarattığı Problemler ve Çözüm Yolları.....	39
Faten Mohammed Al JARAH Irak medyasında İran algısı	43
Feston HAJDİNİ Kosova'nın 'Mini-Schengen' ve 'Açık Balkan' Girişimlerine İlişkin Tavır.....	53
Foday Justice JALLOH Humanitarian Intervention and Irregular Migration: Understanding the Nexus Between the 2011 NATO-Libya Intervention and 'Temple-run.'	67
Haad AKMAL Pakistan China Relationship: CPEC and Beyond.....	81
Hasan THASLIM International News and Sri Kankan Media.....	93
İsa KASUM Batı Balkanda Kimlik Çatışması ve Barış Diplomasinin Etkisi	105
Monib Abdullah QASSEM- The Impact of Brain Drain on Afghanistan's Economy after the Fall of The Republic In 2021	133
Ömer GÖK ve Seyfettin ÜNAL Uluslararası Sistemde Yeni Ekonomik Alanlar: Dijital Oyun Piyasaları, Gelişimi ve Türkiye Üzerine Etkileri.....	161

Fakhri GULMAMMADOV Azerbaycan-AB İlişkileri.....	177
Ramin MARDANIAGHABEYGLOU İran'ın Çin ve Rusya ile Stratejik İşbirliği.....	195
Shabniz Rafiq Sıdık OSMAN Refugee Education in Kenya: A Critical Assesment	207
Sümeyya Ayşe YILDIRIM İnsan Hakları Hukuku ve Doğu Türkistan Meselesi.....	235
Hazal KURUCAN 2. Dünya Savaşından Bugüne Çin, Japonya ve Güney Kore'nin Ekonomik Yükselişi.....	255
Melike BAYRAK İslam Karşıtı Algı Yönetimi: Fransız Medyası Örneği.....	281
Gökçen ALPAR Uluslararası Sistemde Önemli Bir Sorun: Çevre	291
Çağdaş DUMAN Bosna Hersekli Sırp Lider Milorad Dodik'e Uygulanan ABD Yaptırımları ve Bosna Hersek'in Geleceği	299
Aslı Nur ÇANAKÇI Uluslararası Ceza Mahkemesinin Uluslararası İnsan Hakları Hukukuna Etkisi.....	307
Betül Yaren ÖZER Uluslararası Yaptırımların İran Halkı Üzerinde Yarattığı Mağduriyetler Üzerine Bir Değerlendirme.....	323

EDİTÖRDEN

Mevcut uluslararası sistemin artık sorunlar karşısında yetersiz kaldığı ve ihtiyacı karşılamaktan giderek uzaklaştığı görülmektedir. Çıkar kavramı insanların acı çekmesini önleyememekte, sistem sadece çok küçük bir azınlığa hizmet etmektedir. Artık durumun yeniden gözden geçirilmesi ve ihtiyaca cevap verecek yeni bir sistemin oluşturulmasının zamanı gelmiştir. Bu aşamada ise düşün insanları ve akademisyenler tarafından ihtiyacın ortaya konulması yapılması gereken çalışmaların başında gelmektedir.

Stratejik Düşünce Enstitüsü yapmış olduğu akademik, diplomatik ve bilimsel çalışmalar ile bu konuda öncülük eden sivil toplum kuruluşlarının başında gelmektedir. Sadece 2022 yılı mayıs ayında enstitü tarafından 2 uluslararası kongrenin düzenlenmiş olması konunun gündeme getirilmesi açısından önemlidir. İşbirliği, barış ve istikrarı sağlayarak gelecek vizyonunu ortaya koymayı amaçlayan akademik çalışmalara ihtiyaç olduğu ortadadır.

11-13 Mayıs 2022 tarihleri arasında düzenlenen II. Kafkasya'nın Geleceği Kongresinin hemen ardından, aynı ayın sonunda 30-31 Mayıs 2022 tarihleri arasında organize edilen "Uluslararası Sistemin Yarattığı Sorunlar ve Çözüm Yolları" kongresi ile değişik ülkelerden genç akademisyenlerin ilgisinin belirli alanlara çekilmesi amaçlanmıştır. Oturum başkanlıklarını; Dr. Hülya Çengel Kasapoğlu, SDE Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika Uzmanı Dr. Gökberk Durmaz, SDE Başkanı Doç. Dr. Güray Alpar, Prof. Dr. Durmuş Boztuğ, Prof. Dr. Recep Kaymakcan ve SDE İç Politika ve Hukuk Koordinatörü Prof. Dr. Tevfik Erdem'in yaptığı kongrede araştırmacılar ve akademisyenler tarafından birçok konuda farklı bildiriler sunulmuştur. Bu bildiri kitabında bunlardan bazılarına yer verilmiştir.

Genç akademisyenler tarafından tartışılan konuların ve ortaya konulan görüşlerin uluslararası sistemde yaşanan sorunları ortaya koyması ve geleceğe yönelik yeni düşünceleri yansıtması açısından yararlı olduğu/olacağı görülmüştür. Akademik hayatın başındaki bu gençlerin ortaya koyduğu görüşlerin bizler için önemi büyüktür. Onları daha çok dinlememiz, onlara daha çok şans vermemiz gerekiyor.

SDE tarafından ortaya konulan bu mütevazı çalışmanın sizlerle birlikte bilim ve düşünce dünyasına ve daha insancıl ve barış dolu bir geleceğe katkı sağlamasını umut ediyoruz.

Doç. Dr. Güray ALPAR
SDE Başkanı

ÖNSÖZ

Geçen yüzyılın ilk yarısında yaşanan dünya savaşları sonrasında ABD liderliğinde tasarlanan uluslararası sistem bu yüzyılın başında çatırdamaya başladı. Kurulduğu günden bu yana sorunsuz işlememesine rağmen, adaletsiz bile olsa güç ilişkisi sistemin bir şekilde işlemesini temin ediyordu. Ancak gelinen noktada asimetrik güç ilişkisi işleyişin devamına yetmiyor. ABD sistemin sürdürülmesi için can havliyle çaba harcarken, bu sistemin rahatlığını yaşayan Avrupa bu rahatlığı kaybetme korkusu ile ciddi tedirginlik içerisinde. Sistemin işleyişini temin eden diğer kanat olan Rusya ve Çin ise elde edilen kazanımların verdiği motivasyonla yön arayışında.

Sistemi asıl bozan faktörün adaletsiz yapısı olduğunda hiç Şüphe yok. Hiçbir güç sonsuza dek egemen olamıyor. Genel bir değerlendirme olarak bu doğru olmakla beraber değişimin yönünü tayin etmek açısından somut bazı olayların analizi kaçınılmazdır. SDE esasen bu çerçevede araştırma yapmakta, düşünce üretmekte ve öğrenci yetiştirmektedir. Bu programın bir parçası olarak yapılan kongrelerden birisi de 30-31 Mayıs 2022 tarihleri arasında SDE tarafından düzenlenen “Uluslararası Sistemin Sorunları” isimli kongredir. Geniş bir katılım ve konu zenginliği ile gerçekleştirilen kongrenin bildirileri bu kitapta toplandı.

Uluslararası sistemin sorunları aslında her an gözlemlediğimiz ve anlamaya çalıştığımız olaylardan kaynaklanıyor. Savaşlar, gerginlik bölgeleri, hala gücün kendilerinde olduğunu düşünen devletlerin bölgeleri yeniden tasarlamaya çalışması, kısmen buradan kaynaklanan uluslararası göç, küresel salgınlar ve nihayet bütün bu olayların kısmen sebebi kısmen de sonucu olan küresel iktisadi krizler...

Bütün bu olaylar yaşanırken mevcut uluslararası sistem maalesef çıkış yolu bulamıyor. Ya da çıkış yolu diye sunduğu “çözümler” genellikle sorunları derinleştiren nitelikte. Sorunların derinleşmesini bir arıza olarak görmemek gerekir. Zira önerilerin baştan örtülü amacı belki de bizatihi bu. Mesele soruna çözüm bulmak değil bu sorunları bir ülkenin ya da kesimin çıkarına yeniden düzenlemek/yönlendirmek ise garipsenecek bir şey yok.

İçerisinden geçtiğimiz zaman diliminde olaylar başka şekilde gelişiyor. Yıllarca sadece açlıkla ve sefaletle anılan Afrika havzası hızla değişiyor. Gönül bağının ötesine geçemeyen Türkiye-Orta, Asya-Ortadoğu-Afrika ilişkileri daha somut düşünce ve projelerle dönüşüyor. Güney Amerika’dan Asya’ya yeni ticari ve siyasi bağlar kuruluyor. Egemen uluslararası sistem sorgulanıyor ve değişmesi için küçümsenmeyecek itirazlar yükseliyor ve işbirlikleri için adımlar atılıyor.

Bu gelişmelerde güç dengelerindeki değişimler kadar küresel salgının, iktisadi krizlerin ve küresel göçün çuvala sığmayan sonuçları da etkili oldu. Küresel salgınların tamamen ulusal çıkarlarla yönetilmeye çalışılması ve hatta Avrupa Birliği gibi model gösterilen işbirliklerinin çatısı altında bile uzlaşma sağlanamadığı çıplak gözle görüldü. On yıllarca yıl küresel krizlerin bedelini dünyaya ödetiren ABD bu dönemde aynı şeyi yapmaya çalışırken, AB gibi yakın müttefikleri bile bu bedelin dışında kalamadı. Küresel göç bütün ülkeleri vurdu ve özellikle de mevcut küresel sistemin kaymağını yeme alışkanlığını hayatın normali olarak gören zengin ülkeleri ciddi tedirgin eden boyutlara geldi.

Bu kitapta İslam İşbirliği Teşkilatı'nın yeni iktisadi yaklaşımlarından AB'nin mülteci sorununa bakışına, Soğuk savaş sonrası değişimin Ortadoğu üzerindeki etkisinden Irak-İran ilişkisine, Çin-Pakistan ilişkisinden Balkanlardaki değişime, uluslararası insan haklarından göç meselesinin çözümüne kadar geniş bir analiz çerçevesi yer almaktadır.

Kitapta yer alan araştırmalar ve analizler, sorunları kökten ele alma ve keskin çözümler önerme iddiasında değildir. Ancak bu dönemde yaşanan değişimin genç üniversiteliler tarafından nasıl algılandığı, eleştiri noktaları ve özellikle mevcut uluslararası sorunları çözme niyeti ve gayretini ortaya koyma açısından dikkate değerdir.

Bu çalışmaların yapılmasında emeği geçen tüm SDE yönetimi ve çalışanlarına teşekkür ederken, bu tür çalışmaların devamını ve yeni nesillere farklı kapılar açmasını dilerim.

Prof. Dr. Abuzer PINAR

İSLAM İŞ BİRLİĞİ TEŞKİLATI'NIN EKONOMİ POLİTİKALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME: İSLAMİ BANKACILIK ÖRNEĞİ

Ahmed Mohamed Hafez ABDELGHAFAR*

Öz

Bu araştırma makalesi, İslam İş birliği Teşkilatı'nın ortaya çıkışını ve Soğuk Savaş sonrasında nelere eşlik ettiğini ve kuruluşundan günümüze kadar ulaştığı ekonomik gelişmeleri ve mevcut ekonomik durumu ele almayı amaçlamaktadır. Ayrıca, İslami bankacılık sisteminin bazı analizlerini ve örgütün tüm üye devletlerinin ilerlemesi için istenen seçenekler paketi içinde sunulan bir seçenek olarak örgüt üyelerinin bundan ne ölçüde yararlanabileceğini ele almaktadır.

Küresel ekonominin bir taraftan büyüme hızında yavaşlama yaşanmasının nedeni, son yıllarda sağlık, siyaset ve diğer ilgili konularında büyük risklerin ortaya çıkışıdır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki büyüme oranları sağlık sektöründe yavaşladı. 2016 döneminde de benzer şekilde kaydedilen bir kalkış evresinin ardından küresel reel GSYİH büyüme oranının 2018'de kaydedilen %3,6'dan 2019'da %2,9'a gerilemesinin önü açıldı.

2020'de ekonomik beklentilere gölge düşerken kalkınma alanında önde gelen tüm uluslararası kuruluşlar, 2020'de önemli bir ekonomik gerileme ve 2021'de çok yavaş ve kademeli bir toparlanmanın olacağını tahmin etmişti. Diğer bir taraftan da küresel ekonomi düzeyinde belirsizlikler artırmaya devam etmektedir. Örneğin Covid-19 pandemisinin ikinci dalgasının meydana gelişi küresel toparlanmaya ilişkin beklenti düzeyinde değişikliklere neden olurken 2020 ve 2021 yıllarında gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler üzerinde çok büyük ek baskılara yol açacağı düşünülmektedir.

Küresel ekonomideki yavaşlamanın gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde emtialar üzerindeki enflasyonist baskıları hafifletmesi beklenir. Küresel enflasyon oranı 2018'de %3,6'ya ulaştı ve 2019 boyunca aynı seviyede neredeyse sabit kaldı. 2022 yılında başta enerji fiyatları olmak üzere emtia fiyatlarında bir miktar gerilemenin küresel enflasyonda daha fazla düşüşü teşvik etmesi beklenmektedir.

Dolayısıyla kısaca bu çalışma, emperyalizm güçlerine karşı İslam ülkeleri arasında ekonomi açısından tekâmül ve iş birliğinin önemi ve gerekliliğini arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi Politikaları, Enflasyon Mücadelesi, İslami Bankacılık, İslam İş birliği Teşkilatı, Mekanizma Geliştirme

* SDE Araştırmacısı, abdelghaffarahmed35@gmail.com, ORCID: orcid.org/0000-0002-7612-1824

A STUDY ON THE ECONOMIC POLICIES OF THE ORGANIZATION OF ISLAMIC COOPERATION: THE EXAMPLE OF ISLAMIC BANKING

Abstract

This research article aims to discuss the emergence of the Islamic Cooperation Organization and what it accompanied after the Cold War, the economic developments and current economic situation from its establishment to the present day. It also discusses some analyzes of the Islamic banking system and the extent to which members of the organization can benefit from it as an option offered in the package of options desired for the advancement of all member states of the organization.

The reason for the slowdown in the growth rate of the global economy, on the one hand, is the emergence of great risks in health, politics and other related issues in recent years. Growth rates in developed and developing countries have slowed in the health sector. Following a similar take-off phase in 2016, the global real GDP growth rate was paved for a decline from 3.6% in 2018 to 2.9% in 2019.

While the economic expectations were shadowed in 2020, all leading international organizations in the field of development had predicted a significant economic recession in 2020 and a very slow and gradual recovery in 2021. On the other hand, uncertainties in the global economy continue to increase. For example, while the occurrence of the second wave of the Covid-19 pandemic causes changes in the level of expectations regarding the global recovery, it is thought that it will lead to enormous additional pressures on developing and developed countries in 2020 and 2021.

The slowdown in the global economy is expected to ease the inflationary pressures on commodities in developed and developing countries. The global inflation rate reached 3.6% in 2018 and remained almost flat throughout 2019. In 2022, a slight decline in commodity prices, especially energy prices, is expected to encourage further declines in global inflation.

Therefore, this study briefly presents the importance and necessity of economic development and cooperation among Islamic countries against the forces of imperialism

Keywords: Economic Policies, Inflation Struggle, Islamic Banking, Islamic Cooperation Organization, Mechanism Development

1. GİRİŞ

İslam İş birliği Teşkilatı (İİT), dört kıtaya yayılmış elli yedi üye devleti ile Birleşmiş Milletler'den sonra en büyük ikinci uluslararası kuruluştur. İİT, İslam dünyasının ortak sesini temsil eder ve uluslararası barış ve uyumu desteklemek için çıkarlarını korumayı ve ifade etmeyi ve dünyanın çeşitli halkları arasındaki ilişkileri güçlendirmeyi amaçlar.

Örgüt, işgal altındaki Mescid-i Aksa'yı yakma suçuna yanıt olarak 25 Eylül 1969'da Fas Krallığı'nın Rabat kentinde düzenlenen tarihi zirve kararıyla kuruldu. 1970 yılında Suudi Arabistan'ın Cidde kentinde ilk İslam Dışişleri Bakanları Konferansı toplanmış ve Cidde'de yer alacak ve örgütün bir Genel Sekreteri başkanlığında bir genel sekreterlik kurulmasına karar verilmiştir. Yousef bin Ahmed Al-Othaimen, Kasım 2016'da bu görevi üstlendiği için örgütün on birinci Genel Sekreteri olarak kabul edilmiştir.

İslam İş birliği Teşkilatı tüzüğü, 1972 yılında İslam Dışişleri Bakanları Konferansı'nın üçüncü oturumunda kabul edilmiştir. Şart, üye ülkeler arasında dayanışma ve iş birliğini güçlendirme teşkilatının amaçlarını, ilkelerini ve temel hedeflerini ortaya koydu. Kuruluşundan sonraki kırk yılı aşkın bir süre içinde üye sayısı, kurucu üye sayısı olan otuz ülkeden şu anda elli yedi üye ülkeye ulaşmıştır. Örgütün tüzüğü daha sonra küresel gelişmelere ayak uydurmak için değiştirildi. Mevcut tüzüğün 2008'de Senegal'in başkenti Dakar'da düzenlenen on birinci İslam Zirvesi'nde kabul edilmesi, yeni tüzüğü gelecekteki İslami eylemin temel dayanağı haline getirdi.

Örgüt, ulusun sözünün toplayıcısı ve Müslümanların temsilcisi olmak ve dünya çapında bir buçuk milyardan fazla Müslümanı ilgilendiren konuları savunmak gibi eşsiz bir şerefe sahiptir. Örgüt, Müslümanların hayati çıkarlarını korumak ve üye devletlerin taraf olduğu anlaşmazlıkları ve ihtilafları çözmek için çalışmak amacıyla Birleşmiş Milletler ve diğer hükümetler arası kuruluşlarla istişare ve iş birliği ilişkileri içindedir. Örgüt, İslam'ın ve Müslümanların gerçek değerlerini savunmak, yanlış anlamaları ve algıları düzeltmek için birçok adım attı ve Müslümanlara karşı her türlü ayrımcılığa karşı aktif olarak katkıda bulundu.

Örgütün üye ülkeleri yirmi birinci yüzyılda birçok zorlukla karşı karşıyadır. Bu zorlukların üstesinden gelmek için Aralık 2005'te Mekke-i Mükerrreme'de düzenlenen İslam Zirvesi Konferansı'nın Üçüncü Olağanüstü Toplantısı, üyeler arasında ortak eylemi güçlendirmeyi amaçlayan on yıllık bir çalışma programı şeklinde bir plan geliştirdi. 2015 yılı sonu itibarıyla İİT'nin On Yıllık Eylem Programı'nın içeriklerini uygulama süreci başarıyla tamamlanmıştır. Kuruluş, 2016 ve 2025 arasındaki on yıl için yeni bir program formüle etti.

Yeni çalışma programı, İslam İş birliği Teşkilatı Şartı hükümlerine dayanmaktadır ve 18 öncelik alanı ve 107 hedefi içermektedir. Bu alanlar arasında barış ve güvenlik, Filistin ve Kudüs, yoksulluğun azaltılması, terörle mücadele, yatırım ve proje finansmanı, gıda güvenliği, bilim ve teknoloji, iklim değişikliği, sürdürülebilir kalkınma, ılımlılık, kültür ve dinler arası uyum, güçlendirme, kadınlar ve alandaki ortak İslami eylem, insani yardım, insan hakları ve iyi yönetim konuları yer almaktadır.

Örgütün en önemli organları arasında İslam Zirvesi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Genel Sekreterlik, Kudüs Komitesi ve bilim ve teknoloji, ekonomi ve ticaret, medya ve kültür ile ilgili üç daimî komite yer almaktadır. İslam Kalkınma Bankası ve İslami Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (ISESCO) dahil olmak üzere örgütün bayrağı altında çalışan uzmanlaşmış kurumlar da bulunmaktadır. İslam İş birliği Teşkilatı'nın yan organları ve bağlı kuruluşları da çeşitli alanlarda çalışarak hayati ve tamamlayıcı bir rol oynamaktadır.

İİT içi ekonomik iş birliği konusu büyük önem arz ederek İslam dünyası halklarının günlük yaşamını ekonomik açıdan neyin etkilediğini tartışmaktadır. Bu nedenle bu araştırma makalesi, üye ülkelerdeki İslami bankacılık işlemlerine ve üye ülkelerin ekonomilerinin refah ve refahına yansıyan artan yatırımların kullanımını optimize etme olasılığının kapsamına ışık tutmaya çalışmaktadır. Araştırma makalesinin ana sorunu; İslam İş birliği Teşkilatı'nın doğasına, kuruluş tarihine, ele aldığı en belirgin konulara, günümüzde ekonomik kalkınma sürecini ilerletmedeki rolüne ve ekonomik beklentilere ışık tutarak üyelerinin iş birliğini güçlendirmek için geliştirilen stratejik planlar çerçevesinde İİT ülkelerinin orta ve uzun vadedeki ekonomik beklentileri anlaşılır bir dille izah etmektir. Dolayısıyla bu çalışmanın temel sorusu şudur: Neden İslam İş birliği Teşkilatı kurulmuştur? Bu ana sorudan, aşağıdaki alt sorulardan oluşan bir set ortaya çıkar:

- i. Ne zaman kurulmuştur? Ve bu kuruluşun arkasındaki motivasyonlar nedir?
- ii. Ana bileşenleri nelerdir?
- iii. Kuruluş tarihinden bugüne değin aldığı en önemli ekonomik kararlar nelerdir?
- iv. İİT'nin üyeleri arasında yapıcı ve sağlam ekonomik iş birliğini teşvik etmeye ortaya koyduğu en önemli planlar nelerdir?
- v. İİT'nin üyeleri arasında İslami bankacılık nasıl geliştirilmelidir?

Ayrıca bu çalışma İslam İş birliği Teşkilatı'nı daha yakından tanımayı hedefleyip İslami bankacılık örneği üzerinden olağanüstü ekonomik sorunları ele almak için en etkili çözümleri önermeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın

önemi ise üye devletlerdeki karar vericilere, yaşadıkları ortak ekonomik sorunları çözmeleri ve ortadan kaldırmaları için yardımcı olup sürdürülebilir kalkınma ve yapay zekâ alanlarında uzun vadeli stratejik planların oluşturulmasına katkıda bulunarak bu sorunlara etkin çözümler bulmaktır.

2. LİTARATÜR ARAŞTIRMASI

Gasimov (2017), İİT'nin tarihi ve organlarından bahsederek Karabağ sorununa İİT açısından ayrıntılı olarak vurgu yapmıştır. Sağlam (2015), tarihi bir görünümünden başlayarak İİT'nin kuruluşu, yapısı, genel özellikleri ve organlarını anlattıktan sonra ekonomi başta olmak üzere İİT'nin sahip olduğu güç potansiyellerini ele almıştır. Sey (2020), İslam İş birliği Teşkilatı'nın kuruluşu ve genel özelliklerini ele alarak İİT'nin yapısı ve organları, hedefleri ve Ticari İş birliği ve İSEDAK noktalarına vurgu yapmıştır. Ayrıca aynı çalışmada İslam Kalkınma Bankası Grubu'ndaki İslami bankacılık, İİT üyesi olan ülkelerin mevcut ekonomik durumu ve potansiyeli ve son olarak İİT'nin karşılaştığı sorunlardan yapısal biçimde bahsetmiştir. Macit ve Göçer (2019), veri toplama metodunu meydana getirerek İİT üye ülkelerinin ekonomik görünümünü dünya ile karşılaştırmalı şekilde izah etmişlerdir. Ardından da İİT'nin sivil havacılık sektörünü ayrıntılı olarak analiz etmişlerdir.

Taşçı ise (2021), pandemi sürecinde İİT'nin sosyal politikaları açısından titiz anlamda bu mevzuya değinmiştir. İSEDAK çalışmasında ise (2018) İslami finansal sisteme küresel bakıştan başlayarak İslami finans sektörünün segmentlere göre ciddi bir değerlendirme yapılırken sukuk piyasası tartışılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise sırayla Nijerya, Endonezya, Pakistan, Sudan, Türkiye, Bangladeş, Umman, Malezya, Bahreyn ve Birleşik Krallık örnekleri detaylı biçimde ele alınarak bazı önemli politika tavsiyeleri ile bu çalışma sona erdirilmiştir.

Akgül (2013), Ortadoğu'daki ekonomik dönüşümlerin Türkiye ve dünya üzerindeki etkisini analiz ederek son yıllarda meydana gelen küresel ekonomik krizin eseri ve yansımalarını ele almıştır. Ayrıca Altundal ve Somuncu (2016) bölgesel ticaret anlaşmaları ve Türkiye'nin dış ticaret açığı sorunu üzerine bir inceleme yaparken Aslan (2016) Dünya Bankası ve İslam Kalkınma Bankası'nın yoksullukla mücadele politikalarından ayrıntılı olarak bahsetmiştir.

Aslan (2016), 2002 sonrası Türkiye örneğini göstererek Dünya Bankası ve İslam Kalkınma Bankası'nın yoksullukla mücadele politikalarını oldukça izah etmiştir. Bakan ve Güven (2021), Karadeniz Ekonomik İş birliği Örgütü (KEİ) örneğini açıklayarak bölgesel iş birliği örgütlerinin etkileri ve Akdeniz üzerine analitik bir değerlendirme gerçekleştirmişlerdir. Balcı ve Özcan

(2019), İİT ülkeleri üzerinde bir çalışma yaparak insani gelişmişlik ve büyüme arasındaki ilişkiyi başarıyla şerh etmiştir.

Çürük (2018) Borsa İstanbul örneğini göstererek sermaye piyasalarında İslami endekslerin kullanımına damgasını vururken Demir (2009) 1960-1980 dönemi Türk-Arap ekonomik ilişkileri üzerinde makroekonomik bir inceleme yapmıştır. Demirkan (2020), İslam İş birliği Teşkilatı örneğini alarak uluslararası sistemde Müslüman dünyasının temsilinde bir rol arayışı yapmıştır. Ayrıca Doğan (2016), İİT'nin kuruluşu, yapısı, genel özellikleri ve organlarını anlattıktan sonra ekonomi başta olmak üzere İİT'nin sahip olduğu güç potansiyellerini ele almıştır.

Duarakçay ve Canveren (2017), 2002-2012 döneminde İİT üyesi olan Türkiye'nin bölgesel güç olma hedefi çerçevesinde değişen dış ticaret politikasından bahsetmiştir. Efeğil (2013) Mısır ve Ürdün'ün dış politikalarını şekillendiren unsurlar üzerine karşılaştırmalı bir inceleme ortaya koyarken Ghani (2011) ticaret liberalizasyonunun İİT üye ülkelerinin ekonomik performansı üzerindeki etkisinin ne kadar ağırlıklı ve hassas olduğunu beyan etmiştir.

Ortakaya (2020), İslam İş birliği Teşkilatı'nın kuruluşu ve genel özelliklerini ele alarak İİT'nin yapısı ve organları, hedefleri ve Ticari İş birliği ve İSEDAK noktalarına vurgu yapmıştır. Ayrıca aynı çalışmada İslam Kalkınma Bankası Grubu'ndaki İslami bankacılık, İİT üyesi olan ülkelerin mevcut ekonomik durumu ve potansiyeli ve son olarak İİT'nin karşılaştığı sorunlardan yapısal biçimde bahsetmiştir. Mahmoud Mohieldin (2012), veri toplama metodunu meydana getirerek İİT üye ülkelerinin ekonomik görünümünü dünya ile karşılaştırmalı şekilde izah etmişlerdir. Ardından da İİT'nin sivil havacılık sektörünü ayrıntılı olarak analiz etmişlerdir.

Toraman ve Buğan (2015), İslami bankacılık etkinliklerine yönelik müşteri algısı üzerine bir inceleme gerçekleştirmiştir. Sarıaslan (2019), Mısır ile Türkiye arasındaki ilişkilerinde ekonomik dinamiklerin etkisini ele alarak iki ülkenin son yıllarda geliştirdiği İslami bankacılık sektörü ve diğer bölge ülkelerinin nasıl faydalanacağına vurgu yapmıştır. Tormuş (2020), panel veri analizini kullanarak İslam ülkelerinde inşaat sektörü ve iktisadi büyüme ilişkisini ayrıntılı olarak tartışmıştır.

Tekdoğan (2019), doktora tezinde İslam ekonomi ve finansı açısından kısmî rezerv bankacılığının iktisadi istikrarsızlıktaki rolü ve tam rezerv bankacılığının pratik çözüm potansiyeli üzerinde önemli bir araştırma ortaya koymuştur. Ayrıca Altundal ve Somuncu (2016) bölgesel ticaret anlaşmaları ve Türkiye'nin dış ticaret açığı sorunu üzerine bir inceleme yaparken Aslan (2016) Dünya Bankası ve İslam Kalkınma Bankası'nın yoksullukla mücadele politikalarından detaylı olarak bahsetmiştir.

Demir (2017), İslam İş birliği Teşkilatı örneğini alarak uluslararası düzende Müslüman coğrafyasının temsilinde bir rol arayışı yapmıştır. Ayrıca Aktaş (2018), İİT'nin kuruluşu, yapısı, genel özellikleri ve organlarını dile getirdikten sonra ekonomi başta olmak üzere İİT'nin sahip olduğu güç potansiyelleri ve imkanlarını ele almıştır.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada nicel araştırma metodolojisi kullanılarak eşitlenmemiş kontrol gruplu modeli ortaya konulmaktadır. Çalışmada nicel yöntem kullanımının ana amacı, İİT üye ülkeleri arasındaki İslami bankacılığın hacminin son on yıl içerisinde ne kadar olduğunu ortaya çıkarmaktır.

Bu makaledeki bütün anlatılmakta olanlar arasında ilişkiler sayısal veriler kullanılarak açıklanıp analitik bir çalışma meydana gelirken bu makalenin deseni bir tarama makalesidir. Bu yaklaşım, çalışmanın değişkeni olan İslam İş birliği Teşkilatı ve Ekonomi Politikaları arasındaki ilişkinin doğasını ele almaktadır. Dolayısıyla ilişkisel araştırma modeli bu makalede uygulanmaktadır.

Bu çalışmada da son on yılda İİT üye ülkeleri arasındaki İslami bankacılık ölçeği bir veri toplama aracı olarak uygulanmaktadır. İslami bankacılık çerçevesinde de şer'i yönetim ile beşerî sermaye arasındaki korelasyon ilişkisi bir veri analizi olarak benimsenmektedir. Bunun dışında pozitivizm örneği bir paradigma olarak çalışma sırasında gösterilmektedir.

Çalışma ayrıca, organizasyonun başlangıcından gelişiminin son aşamalarına kadar tarihsel olarak incelenen sorun hakkında yazılanlara atıfta bulunmak için tarihsel yöntemle dayanmaktadır. Ek olarak ekonomik karar alma aşamalarına katılan örgüt komiteleri ve organları tanımak için karar verme yaklaşımına da dayanılmaktadır. Ayrıca çalışmada örnekleme yöntemlerinden kullanılmakta olan metod, basit seçkisiz örneklemedir.

Üstelik çalışmaya ait ölçme araçlarına bakıldığında bu makalede uygulanmakta olan geçerlik türü, yapı geçerliğidir. Zira bu çalışmadan önce bu mevzuu derince ele alıp İİT üye ülkeleri arasında İslami bankacılığını yapısal ve oluşsal olarak inceleyen çalışmaların henüz olmadığı ifade edilebilir.

Ayrıca bu çalışmanın hata miktarı az olup tutarlılığı, objektifliği, kararlılığı ve duyarlılığı sağlam olması nedeniyle bu makalenin güvenilirlik oranı yüksek olduğuna değinilmektedir. Bunun dışında çalışmanın kullanılabilirliği hakkında ise metin sırasında yapılan testin geliştirilmesi, çoğaltılması, uygulanması ve puanlanması gözlemlenebilir şekilde kolay ve ekonomiktir.

İslam İş birliği Teşkilatı'nın Kuruluşu ve Genel Özellikleri:

II. Dünya Savaşından sonra hızlı bir şekilde ortaya çıkmaya başlayan Birleşmiş Milletler, Dünya Sağlık Örgütü ve NAFTA gibi uluslararası kuruluşlar zamanla dünya siyasetinde devletler kadar, hatta kimi zaman devletlerden daha önemli roller oynamaya başladı. Eski imparatorlukların dağılması ile ulus-devlet modelinin yaygınlık kazanması neticesinde büyük coğrafyalar küçülmüş, aynı coğrafyada farklı devletler meydana getirilmiştir. Bölgesel ve küresel düzende parçalanmışlığın etkilerini en aza indirmek ve uluslararası toplumda rekabet yerine iş birliği vurgusunu yürütmek için devletler bir araya gelerek çatı örgütlerini kurmaya başladılar (Doğan, 2016).

İslam İş birliği Teşkilatı örgütünden önceki kuruluş olan İslam Konferansı Örgütü, 21 Ağustos 1969 tarihinde Kudüs'teki Al-Aksa Mescidi'nin yanmasına tepki olarak 22-25 Eylül 1969 tarihinde Rabat'ta ilk kez düzenlenen İslam Zirve Konferansı'nda alınan bir karar ile 1971 yılı tarihinde kurulmuştur. Ülke nüfusunun çoğunluğunun veya önemli bir kısmının Müslüman olduğu 57 üye ülkeye sahip yapının adı 2011 yılı tarihinde Kazakistan'ın başkenti Astana'da düzenlenen zirvede İslam İş birliği Teşkilatı (İİT) olarak değiştirilmiştir (Sey, 2020).

Bununla birlikte İİT, kuruluş temeline bakıldığında siyasi bir oluşumdur ve ilgi alanı da başta Filistin (Kudüs ve statüsü) olmak üzere Keşmir, Afganistan gibi İslam dünyasının kanayan yaraları üzerinedir (Taşçı, 2021).

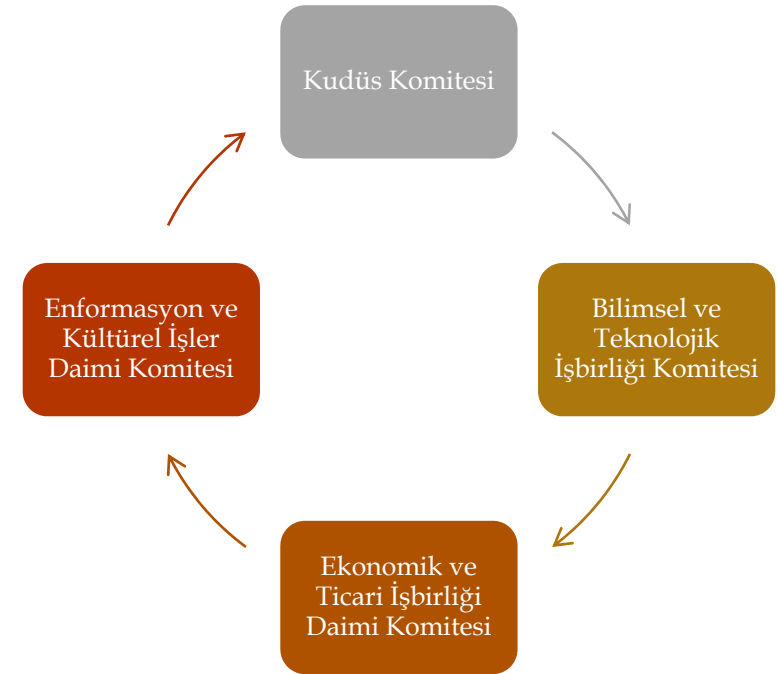
Bu bağlamda örgütün 4 kıtaya yayıldığını söylemek mümkün olsa dahi asıl tesir çerçevesi Asya ve Afrika'dır. 57 katılımcı üye dışında 5 gözlemci üyenin de bulunduğu örgütün merkezi Cidde olup resmi dilleri Arapça, İngilizce ve Fransızca'dır (Zaman, 2021).

Şekil 1. İİT'nin 3 Temel Yapısı

İslam İş birliği Teşkilatının kurumsal yapısı oldukça zengindir. BM'nin kurumsal yapısına yakın bir yapılanmaya sahiptir. Teşkilatın yapısı temel olarak 3 ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar; Dış İşleri Bakanlar Konseyi, Genel Sekreterlik ve İslam Zirvesi'dir. Fakat bu 3 ana başlığa ek olarak toplamda 11 organı bulunmaktadır (Demir, 2009).

Bu İİT organlarını sıralamak gerekirse Daimî Komiteler, Alt Organlar, Uluslararası İslami Adalet Divanı İcra Komitesi, Daimî Temsilciler Komisyonu, Bağımsız Daimî İnsan Hakları Komisyonu, Uzmanlık Kuruluşları ve İlgili Kuruluşlardır. Bütün bu organlar belli bir gaye için hizmet sunmaktadır. Üye ülkelerden bazıları bütün bu organlara üye olurken bazıları ise üye olmamıştır. Kendi ülkelerinin menfaat ve çıkarlarını gözeterek böyle bir karar alma hakkına sahip olmuşlardır (Mohieldin, Iqbal, & Rostom, 2012).

Şekil 2. İİT'nin Daimî Komiteleri

İİT Üye Ülkelerinin Ekonomik Durumu:

Çeşitli branşlarda potansiyel bir zenginliğe sahip olan İİT üye ülkeleri aynı zamanda geniş bir stratejik ticaret bölgesine içinde sahip çıkmaktadır. İİT üye ülkelerinin yarıdan fazlasında tarım ve petrol üretimi ekonomiye en fazla katkı sunan etkinliklerdir (Çürük, 2018).

İslam ülkeleri sahip oldukları imkanlara karşılık dünya hasılasından istedikleri payı alamamışlardır. Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomisi 2020 yılı sonunda 18,5 trilyon dolarlık bir ekonomi olarak dünya GSYH'nin yaklaşık olarak %25'ini sağlarken İİT üyesi 57 ülkenin tümünün ekonomik büyüklüğü 6,5 trilyon dolar ile dünya GSYH'nin sadece %8,8'ine karşılık gelmektedir (Yazıcıoğlu M. S., 2021).

İİT'nin Mekanizmalarını Geliştirmeyi Amaçlayan Bazı Önerilerden İslami Bankacılık:

Uluslararası finansal sistemde çok sık yaşanan finansal sistem krizleri nedeniyle alternatif arayışları artmaya başlamış ve bu doğrultuda İslami finans hem Dünyada hem de İslam coğrafyasında ilgi odağı haline geldi. İktisadi sebeplerin yanı sıra sosyal ve dini nedenlerden dolayı alternatif finansal sistem arayışı, İslami finansın doğmasına sebep olmuştur. Modern anlamda İslami bankacılık işlemleri ilk olarak 1980'lerde hizmet vermeye başlamıştır. Hızla gelişen ve günümüzde aktif büyüklüğü 2 trilyon doları bulan İslami finans sektörü, yalnız İslam coğrafyasında değil, ABD, Avrupa ve Avustralya gibi bölgelerde de yaygınlaşmaktadır (Toraman, Ata, & Buğan, 2015).

İslami bankacılık yapısı, geleneksel bankacılık yapılanmasından teorik olarak oldukça farklıdır: İslami bankacılıkta daha çok bankacılık ve varlık yönetimi hizmetleri sunan bir aracı kurum olmaya odaklanılmaktadır. Uygulamakta ise söz konusu bulunan İslami bankacılık modeli geleneksel bankacılığın bir kopyası olduğundan, İslami bankacılık sektörünün büyümesini aksamaktadır. İslami bankacılığın karşı karşıya olduğu ve politikacılar tarafından ele alınması icap eden zorluklardan bazıları ağırlıklı olarak yapısal hususlardan kaynaklanmaktadır (Shaikh, 2016).

Bu yapısal sorunlar, öz sermaye ve risk paylaşımına istinaden finansman arzularından, artan sosyal sermaye ihtiyacı için borca istinaden araçların ön plana çıkmasından ve kolaylaştırıcı bir düzenleyici çerçeve oluşturmakta yaşanan zorluklardan kaynaklanmaktadır. Politikaları oluşturanlar açısından bakılırsa, refahın karşılıklı olarak paylaşılması amacına uygun hale getirilmiş aşağıdaki tedbirlere odaklanılmalıdır (Naila Erum, 2019).

Tablo 1. İslami Bankacılığın Geliştirilmesine Dair Politik Tavsiyeler

Öneri	Pratik Adımlar	Uygulayıcı Kurum
Düzenleyen Standardizasyon	Fırsat ve imkânlar veren düzenleyici ortam ve kanunlar. Pazarlar arasında yasaların gelişmesi ve uyumlulaşması, Sınır ötesi İslami finans işlemleri ve bankacılık etkinliklerin kolaylaşması	Uluslararası İFK'lar, İİT üyesi ülkelerin Merkez Bankaları
Risk Paylaşımının Teşvik Edilmesi	Varlık tarafında risk paylaşım mallarının geliştirilmesi, Geleneksel bankacılık ürünlerinin kopyalanmasının azaltılması	Fıkıhçılar, İslami Bankacılar ve İşletmeciler, İİT üyesi ülkelerin Merkez Bankaları
Müşteri Tabanının Genişletilmesi	Toplumun alt gelir seviyesindeki kesimlerini de kapsayacak şekilde genişletilmesi, Yoksullar, tarım sektörü, KOBİ'ler ve benzeri için daha fazla ürün oluşması, Sosyal refah seviyesine ulaşmak açısından kurumsal sosyal sorumluluk etkinliklerinin artması	İİT üyesi ülkelerin Merkez Bankaları, İslami bankacılık kurumları

Kaynak: (COMCEC, 2021)

Ancak, İslami finansın derinleşmesi önünde halen aşılması gereken engeller ve atılması gereken çok sayıda adım vardır. Hala halkın önemli bir kısmında görülen İslami finansal okur-yazarlığın yetersizliğinden, konvansiyonel bankacılık işlemlerinin tüm teşvikler olduğu halde sektörü genişletmesine kadar çok sayıda arenada çalışmaların yapılması gerekir. Öte yandan, İİT üye ülkelerinin bireysel alabileceği tedbirler yanında, küresel ölçekte alınması gerekli tedbirler de söz konusudur (Gedikli & Erdoğan, 2019).

Konvansiyonel bankacılıkta olduğu gibi tüm dünyada geçerli olabilecek ortak usul ve yöntemlerin geliştirilmesi, mezhepsel farklılıkların minimize edilmesi gibi temel mevzularda önemli düzenlemeler yapılmalıdır. Bu çerçevede alınacak tedbirlerin tüm ülkelerce uzlaşa ile uygulanması, küresel İslami finansın gelişmesine önemli katkılar sağlar (Balci & Özcan, 2019).

Ayrıca, sistemin İslami kurallar çerçevesinde şekillenmesi, kâr paylaşımı temeline dayanması, faiz, belirsizlik gibi durumları yok sayması gibi özellikleri, yatırım yapmayı arzu eden kesimin ilgisini çekmektedir ve bu durum iktisadi pozitif yönde etkilemektedir (Sey, 2020).

4. BULGULAR

Küresel ekonomi, son birkaç on yılda gelişmekte olan ülkelerin dikkate değer ekonomik performansının neden olduğu köklü bir dönüşüm yaşamaktadır. Gelişmekte olan dünyanın birçok yerinde yoksulluk oranları düşerken sağlık, eğitim ve istihdam sonuçları iyileşmektedir. Gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelerden daha hızlı büyümeye devam ederken küresel değer zincirinde giderek daha fazla yukarı doğru hareket etmekte ve küresel ekonomik ağırlık merkezinin Güney'e doğru hareket etmesine neden olmaktadır.

Ancak COVID-19 salgını, tüm dünyada ekonomik faaliyetleri kesintiye uğratmıştır. Pandeminin ekonomiler üzerinde iki büyük etkisi vardır:

- Hem ulusal hem de uluslararası düzeyde değer zinciri aksaklıkları yüzünden mal ve hizmet arzı ile ilgilidir.
- Gelir kaybı ve artan zam nedeniyle mal ve hizmet talebi ile ilgilidir.

Yukarıdakilerden açıkça görülmektedir ki, İslam İş Birliği Teşkilatı ülkelerinde on yıllardır takip edilen klasik bankacılık sistemi, ister hükümetler ister bireyler olsun, onunla ilgilenenlerin ihtiyaçlarını karşılamada ciddi eksikliklerle karakterizedir. Bu da, özellikle Korona salgınının yanı sıra henüz sona ermeyen Rusya-Ukrayna savaşının ardından tüm dünyanın hala felaket etkilerinden muzdarip olduğu 2007-2008 küresel ekonomik krizinin patlak vermesine yol açtı.

Dolayısıyla, batılı ülkeler, klasik bankacılık mekanizmasını, faizi en düşük seviyelerine getiren bir bankacılık sistemi ile değiştirmek için acele ettiler. Bu nedenle, birçok İİT ülkesinin de İslami bankaları yeniden etkinleştirmeye başvurduğunu ve büyük kolaylıklardan oluşan bir paket benimsediğini, ancak bunların son on yılda küresel olarak enflasyonu ve ekonomik durumun bozulmasını durdurmaya yeterli olmadığını görmekteyiz. Aşağıdaki bölümde bazı önerilerde bulunarak bu durumu çözmeye çalışmaktayız.

5. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİ

Yukarıdakilerden, aşağıdaki sonuçlar ve öneriler çıkarılabilir:

Sonuçlar:

- 1- Birleşmiş Milletler'in Sosyal Sorumluluk için Küresel İlkeler Sözleşmesi'ni kabul etmesiyle 21. yüzyılın başında sosyal sorumluluğun önemi artmış ve tüzüğünün de son aşaması Temmuz'da New York'taki Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde yapılmıştır. Bu, kolaylaştırma sunan gönüllü bir kurumsal vatandaşlık girişimidir ve

çeşitli mekanizmalar (politika diyalogu, bilgi, yerel ağlar ve ortaklık projeleri) aracılığıyla taahhütte bulundu.

- 2- İslam'da sosyal sorumluluk, İslam şeriatından kaynaklanan bireyin ve toplumun sorumluluğudur. Bu dünyanın menfaatlerini ve ahiretin mükâfatını elde etmek, bu sistemi başkalarından ayıran bir özelliktir.
- 3- Herhangi bir İslami bankada sosyal sorumluluk, toplumun çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumun refahını artırmak için İslami bankanın sosyal faaliyetlerine katılmayı amaçlayan ibadet ve ahlaki bir yükümlülüktür. İslami banka aynı zamanda hissedarlarına, çalışanlarına ve bankanın faaliyet gösterdiği topluma olan bağlılığını da gerçekleştirmeye çalışır. Bankanın sosyal sorumluluklarına olan bağlılığındaki amacı, rıza-ı ilahiyi sağlamaktır.
- 4- Hem kâr amaçlı hem de kâr amacı gütmeyen finansal araçlar, doğrudan iyi kredi veya zekât yoluyla sorumluluk yönlerinin karşılanması katkıda bulunur. Ayrıca, kâr marjı İslami finansman araçları, farklı taraflarla doğrudan sözleşme yaparak sosyal sorumluluğa katkıda bulunur. Mevduat sahiplerinden, borçlulardan, spekülâtorlerden ve diğerlerinden ve toplum üyelerinin temel ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerinden veya İslami bankaların küçük mevduat sahiplerini çekebilme yeteneklerinden ve dolayısıyla genel (ulusal) düzeyde tasarrufların artmasına katkıda bulunurlar.
- 5- İslami bankacılık hizmetleri, sosyal sorumluluğun teşvik edilmesine ve yasal yükümlülükler boyutunda temsil edilen İslami bankaların sorumluluk boyutunun gelişmesine katkıda bulunur.
- 6- İslam İş Birliği Teşkilatı bünyesindeki İslami bankaların raporlarında yer alan veriler, onun sosyal sorumluluğu her düzeyde ilerletme konusundaki istekliliğini göstermiştir. Banka ile bayiler düzeyinde, banka, iyi kredi miktarlarına harcama yapmaya devam ederek ve karşılıklı sigorta fonu tahsislerini artırarak sosyal sorumluluğunu güçlendirdi. Bankada çalışan personel düzeyine gelince, Banka, çalışanlarına banka kurumları içinde ve dışında eğitim vermek için harcama yapmaya ve temel ihtiyaçlarını karşılamaya ve onlara yeterli barınma sağlamaya devam etmiştir. Banka, eğitim kurumlarına, yoksullara ve profesyonellere, zanaatkarlara ve küçük proje sahiplerine verdiği desteklerle toplum düzeyinde sorumluluğunun artmasına katkıda bulunmuştur.
- 7- Banka'nın genel olarak toplumun temel ihtiyaçlarının (konut, tefriş, sağlık veya eğitim) ve özelde küçük proje sahiplerinin Murabaha, ki-

ralama ve muşaraka gibi İslami finans araçları ve finansal araçlarla karşılanmasına katkı sağladığı ispat edilmiştir.

Öneriler:

İslami bankaların genel olarak kalkınmayı sağlama sorumluluğu, kuruluş ilkelerinden kaynaklanmaktadır. Ancak bu hedeflere ulaşmalarını geciktiren birçok engel vardır ve bunlar aşağıdakileri gerektirir:

- 1- Bankanın yönelimlerini kuruluş ilkelerine tabi kılmak ve yönetim kurullarına ve şariat denetleme organlarına, bankayı geleneksel bankalardan ayıran bütünsel gelişimsel rolünü takip etmeleri talimatını vermek.
- 2- İslami bankaları, o bankanın diğerinden farklılığını gösterebilecek dijital göstergeler aracılığıyla sosyal uygulamalarını açıklamaya teşvik etmek.
- 3- İslami bankalarda sosyal sorumluluk için uzmanlaşmış bölümlerin belirlenmesi.
- 4- Bankanın yönetim kurulunu sosyal sorumluluk alanındaki performansından sorumlu tutmak için genel kurulun görevlerinden birini yapmak.
- 5- İslami bankaların çeşitli dış ve iç boyutlarına odaklanarak sosyal sorumluluğa dikkat çekmesini sağlamak.

Yukarıdakilerden, İslami bankaların çok fazla sorumluluğu vardır ve bu, toplumun onlara olan güvenini artırmak için aynı zamanda ekonomik ve sosyal rollerine yeniden önem vermeyi gerektiren misyonlarının farklılığından kaynaklanmaktadır.

KAYNAKÇA

Akgül, S. (2013). Ortadoğu'daki Ekonomik Dönüşümlerin Türkiye ve Dünya Üzerindeki Etkisi. s. 1-29. 1 5, 2022 tarihinde alıntılanmıştır. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/45091174/ORTADOGUDAKI_EKONOMIK_DONUSUMLERIN__TURKIYE_VE_DUNYA_UZERINDEKI_ETKISI-with-cover-page-v2.pdf?Expires=1641155508&Signature=Vmud-ZzpGRmT23xhCY3E2bJ2kOSb1Lkl4rqtWJ69S8nXS7BJD2nOx6lTnTxLhmWSIC8A4rX130C0PllxyJvASx adresinden alındı.

Altundal, V., & Somuncu, K. (2016). Bölgesel Ticaret Anlaşmaları ve Türkiye'nin Dış Ticaret Açığı Sorunu. 2(2), s. 119-149. 1 6, 2022 tarihinde alındı.

Arslan, M. C. (2017). *Türkiye'de Bankacılık Sisteminde İslami Finans* (Cilt 1). Kastamonu, Türkiye. 2 11, 2022 tarihinde alıntlandı .

<http://earsiv.kastamonu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/123456789/921/1/Merve%20CO%c5%9eKUN%20ARSLAN.pdf> adresinden alındı.

Aslan, E. (2016). *Dünya Bankası ve İslam Kalkınma Bankası'nın Yoksullukla Mücadele Politikaları: 2002 Sonrası Türkiye Örneği* (Cilt 1). Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1 8, 2022 tarihinde alındı.

<http://acikerisim.ybu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/1573/434981.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı.

Bakan, S., & Güven, M. E. (2021, 3 13). Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) Örneğinde Bölgesel İşbirliği Örgütlerinin Etkileri ve Akdeniz Üzerine Değerlendirme. 18(1), s. 528-557. doi:10.33437/ksusbd.835867

Balcı, E., & Özcan, S. (2019). İnsani Gelişmişlik ve Büyüme Arasındaki İlişki: OIC Ülkeleri Üzerinde bir Analiz. 8, s. 222-235. 1 12, 2022 tarihinde alındı. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/813907> adresinden alındı

COMCEC. (2021). 1 23, 2022 tarihinde alıntlandı. <http://ebook.comcec.org/Home?lang=1&userLang=tr-TR> adresinden alındı.

Çürük, S. A. (2018). Sermaye Piyasalarında İslami Endekslerin Kullanımı: Borsa İstanbul Örneği. *Turkish Studies* (Cilt 13, s. 51-62). içinde Ankara. doi:10.7827

Demir, Y. (2009). 1960-1980 Dönemi Türk-Arap Ekonomik İlişkileri. VIII, s. 209-227. 1 13, 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/233400> adresinden alındı.

Demirkan, O. (2020). *Uluslararası Sistemde Müslüman Dünyasının Temsilinde bir Rol Arayışı: İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) Örneği (Master Tezi)*. Ankara, Türkiye: YÖK Tez Merkezi. 11 9, 2021 tarihinde alındı. file:///C:/Users/dell/Downloads/605915.pdf adresinden alındı

Doğan, S. (2016). *Türkiye'nin Dönem Başkanlığı ve İslam İşbirliği Teşkilatı*. İNSAMER İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi. İstanbul: İNSAMER İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi. 10 18, 2021 tarihinde alındı. <https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/rapor-islam-isbirligi-teskilati-ve-turkiye-nin-donem-baskanligi.pdf> adresinden alındı

Duarakçay, F. A., & Canveren, Ö. (2017, 6 15). Türkiye'nin Bölgesel Güç Olma Hedefi Çerçevesinde Değişen Dış Ticaret Politikası: 2002-2012 Dönemi. s. 255-274. 1 3, 2022 tarihinde https://www.researchgate.net/profile/Fulya-Akguel-Durakcay/publication/329034489_Turkiye_nin_

- Shaikh, S. A. (2016). Zakat Collectible in OIC Countries for Poverty Alleviation: A Primer on Empirical Estimation. *International Journal of Zakat* (Cilt 1, s. 17-35). içinde Malaysia: Universiti Kebangsaan Malaysia. <https://ijazbasnas.com/index.php/journal/article/view/4/2> adresinden alındı
- Sharqieh, I. (2012). Can the Organization of Islamic Cooperation (OIC) Resolve Conflicts? *Peace and Conflict Studies* (Cilt 19, s. 217-236). içinde doi:10.46743/1082-7307/2012.1139.
- Taşcı, F. (2021). . *İslam İşbirliği Teşkilatı, Sosyal Politikalar ve COVID-19*. İstanbul, Üsküdar, Türkiye: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı. doi: <http://dx.doi.org/10.26414/pn029>.
- Tekdoğan, Ö. F. (2019). *İslam İktisadı Açısından Kısmî Rezerv Bankacılığının Ekonomik İstikrarsızlıktaki Rolü ve Tam Rezerv Bankacılığının Çözüm Potansiyeli (Doktora Tezi)*. İstanbul, Türkiye: YÖK Tez Merkezi. 11 14, 2021 tarihinde alıntlandı.
- file:///C:/Users/dell/Downloads/562352.pdf adresinden alındı
- Tireli, M. C. (2013). İİT Ülkeleri ve Türkiye'ye Ait Sosyal Göstergeler ile İnsani Gelişim Göstergeleri Arasındaki İlişkinin Karşılaştırmalı Analizi. *Sosyal Politika Çalışmalar* (Cilt 7, s. 61-87). içinde Dergipark. 11 16, 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/197896> adresinden alındı
- Toraman, C., Ata, H., & Buğan, M. F. (2015). İslami Bankacılık Faaliyetlerine Yönelik Müşteri Algısı Üzerine Bir Araştırma. *14(4)*, s. 761-779. 2 9, 2022 tarihinde alıntlandı. https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Gaziantep_Universitesi.pdf adresinden alındı.
- Tormuş, N. B. (2020). *İslam Ülkelerinde İnşaat Sektörü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi* (Cilt 1). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1 15, 2022 tarihinde alındı.
- Yaldız, A. Ç., & Yaldız, F. (2020, 6). Türk Kamu Yönetiminde Yeni Kurumlar ve Dış Politika: Türkiye-Kırgızistan İlişkilerinde Yeni Kurumsalcılık. *53(2)*, s. 75-97. 1 7, 2022 tarihinde alıntlandı. <https://lib.hacibayram.edu.tr/assets/document/amme%20haziran%202020.pdf#page=81> adresinden alındı.
- Yazıcıoğlu, M. S. (2021). Türk Dış Politikası ve İslam Dünyası İlişkilerinin Seçilmiş Ülkeler Üzerinden Analizi: Mısır, İran, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri Örneği. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* (Cilt 9, s. 212-255). içinde İstanbul, Türkiye: İstanbul Ticaret Üniversitesi. 11 15, 2021 tarihinde <http://hdl.handle.net/11467/4888> adresinden alındı.

- Yazıcıoğlu, M. S., & Asal, U. Y. (2021, 1 20). Türk Dış Politikası ve İslam Dünyası İlişkilerinin Seçilmiş Ülkeler Üzerinden Analizi: Mısır, İran, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri Örneği. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, *9(1)*, s. 212 - 255. 12 26, 2021 tarihinde alıntlandı. <https://dergipark.org.tr/en/pub/yalovabaccd/issue/59388/855063> adresinden alındı.
- Zaman, E. (2021). İslam İşbirliği Teşkilatı. (s. 1-27). Tunceli: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Munzur Üniversitesi. 10 18, 2021 tarihinde <https://mir-as.com/islam-isbirligi-teskilati-seminer-6.pdf> adresinden alındı.

21. YÜZYILDA AB MÜLTECİ POLİTİKASI- ULUSLARARASI SİSTEMİN BAŞARISI VEYA BAŞARISIZLIĞI

Dajana BARUSİC*

Öz

Sığınma talebi, öncelikle içinde yer alması gereken katı çerçeve, kurallar ve yasalarla belirlenmesi zor bir olgu olması nedeniyle, uluslararası sistemin 21. yüzyılda baş etmekte olduğu temel sorun ve zorluklardan biridir. Orta Doğu'daki savaşlar ve en son Ukrayna'daki savaşlar, savaşın yıpratmış bölgelerdeki koşulların, planlanmamış ve acil bir sığınmacı dalgası alma ihtiyacına neden olabileceğini ve sığınmacı ülkelerin kendileriyle uyumlu uygun politikalar geliştirmeye zorlandıklarını gösteriyor. Kendi ekonomik, kültürel ve sosyal koşulları. Medyada en çok tartışılan konulardan biri, Avrupa Birliği'nin seçici bir sığınma politikası izlediği, çoğu zaman ırkçı, İslamofobik ve uluslararası hukuka ve insan haklarına aykırı davrandığı. Afrika ve Orta Doğu'dan gelen mülteciler insanlık dışı muameleye maruz kalırken ve birçoğu Avrupa Birliği sınırlarına ulaşmaya çalışırken ve de Akdeniz'de hayatını kaybederken, Ukraynalı mülteciler Avrupa'ya benzer sorunlar yaşamadan girebildiler (en azından medya onlara göstermedi). Makale, son yıllarda en fazla mülteci alan iki AB ülkesi olan Almanya ve Fransa'nın mülteci politikasını ve bu politikalar sonucunda toplumlarının karşılaştığı sorunları ve zorlukları tartışıyor. Makalede kaynak olarak gazete makaleleri, araştırmalar ve istatistikler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Sistem, Avrupa Birliği, Sığınma Talebinde Bulunma, Mülteciler

* Stratejik Düşünce Enstitüsü, Ankara/Türkiye, dajanabarusic@gmail.com ORCID NO: 0000-0001-6419-7795.

EU REFUGEE POLICY IN THE 21ST CENTURY - SUCCESS OR FAILURE OF THE INTERNATIONAL SYSTEM

Abstract

Seeking asylum, is one of the main problems and challenges that the international system copes with in the 21st century, primarily because it is a phenomenon that is difficult to determine by the strict framework, rules, and laws within which it should take place. The wars in the Middle East and the latest one in Ukraine shows that conditions in war-torn areas can cause an unplanned and urgent need to receive a certain wave of Assylum seekers and recipient countries are forced to develop appropriate policies that are in line with their own economic, cultural and social conditions. One of the most discussed topics in the media is that the European Union pursues a selective policy of refugees, often behaving racistly, Islamophobicly, and in violation of international law and human rights. While refugees from Africa and the Middle East face inhumane treatment, and many lose their lives in the Mediterranean sea during their seeking to reach the European Union borders, Ukrainian refugees could enter Europe without similar problems (at least the media did not show them). The article discusses the refugee policy of Germany and France, as the two EU countries that have received the largest number of refugees in recent years, as well as the problems and challenges that their societies face as a result of these policies . Newspaper articles, research, and statistics will be examined as resources in the paper.

Keywords: international system, European Union, seeking asylum, Refugees

GİRİŞ

Uluslararası hukukun ve insan haklarının küresel dünyasının merkezine konulduğu bir çağda dünyanın birçok yerinde katliamların, insan istismarının, işkencenin, zorla çalıştırılmanın, cinsel sömürmesinin yaşanması acı bir gerçektir. Sıcak çatışmaların meydana geldiği bir coğrafyada göç hareketi de tabii bir netice olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada 2000 yılından başlayarak, Arap Baharı ile dönüm noktasına ulaşan ve günümüzdeki Ukrayna-Rusya sıcak çatışmasındaki mültecilerinin Batı Avrupa'ya göç etmesi ile geliştirilen göç politikaları ele alınacaktır. Göç hareketi sadece göç veren ve alan ülkeler için değil, o sırada geçiş için kullanılan transit ülkeler için de ciddi bir meseledir. Ülkeler arasındaki siyasi-sosyal-ekonomik ve demografik faktörleri ve ayrıca kültürel ve tarihsel bağlantılar şüphesiz göç akımlarını etkilemektedir. Farklı adet, gelenek, görenek, sosyal ve kültürel değerlere sahip olan toplumların birbiriyle temasa geçince, göç antropoloji, demografi, ekonomi, tarih-hukuk, siyaset bilimi ve sosyoloji gibi disiplinler çerçevesinde ele almak gerekir.

BULGULAR

4 Mart 2022 tarihinde AB tarafından başlatılan 'Geçici Koruma Programı', Ukrayna'dan gelen mültecilerin sığınacakları ülkelerdeki oturma ve çalışma izni, sağlık sigortası ve eğitim gibi önemli alanlarda kolaylık sağlamayı hedeflemekteydi. Kendi stratejik öncelikleri çerçevesinde uygulanacakları politikaların etkili, insani ve güvenli olmasını vurgulamışlardı. AB ülkelerinin Ukrayna mültecileri konusunda ortak bir noktaya varmaya istekli olması uluslararası medyalarda tartışmalara ve tepkilere neden oldu. Yapılan eleştiriler ilk başta AB ülkelerinin Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden gelen mültecilere karşı ırkçı, İslamofobik, ayrımcı, uluslararası hukukuna ve insan haklarına aykırı insan dışı muamelelerini gösterdiği yönündeydi. Göç neden olan hususlara ve sahip oldukları haklara göre göç edenleri üç gruba ayırmak mümkün. Bunlar sığınmacı (asylum seeker), mülteci (refugee) ve göçmen (migrant). Bu çalışmada daha ayrıntılı ele alınacak olan grup mültecilerdir. Bir kişinin mülteci sayılabilmesi için ırk, din, milliyet, siyasi düşünce ve belirli bir sosyal gruba mensubiyet yüzünden baskı ve zulme uğraması veya uğrama tehlikesi ve korkusu içinde bulunması nedeniyle ülkesini terk etmiş olması gerekmektedir. (Odman, Tevfik, 1996, Kadın Mülteciler, AÜ. SBF. İnsan Hakları Merkezi Yayınları, no:19, Ankara) *İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde tüm insanların ırk, renk cins, dil, din, siyasi veya diğer bir akide herhangi bir fark gözetmeksizin, Bildiride yer alan tüm hak ve özgürlüklerden eşit olarak yararlanacaktır. (Tekeli, İlhan, 2008, Göç ve Ötesi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları) Fakat, göçle birlikte toplumların değişime uğradığını bir gerçek-*

tir ve bu değişim nadiren toplum tarafından olumlu olarak görülmektedir. (Balcıoğlu, İbrahim, 2007, *Sosyal ve Psikolojik Açından Göç*, Elit Kültür Yayınları) Yukarıda bahsi geçen hususlar ayrımcı algıları ve önyargıları için kullanılmaktadır. 21.yy. AB mülteci politikasını anlamak için 20.yy. boyunca imzalanan birtakım sözleşmelerden bahsetmekte fayda var. 1948 *İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*, 1949 **Cenevre Sözleşmesi** ve buna 1977 yılında eklenen iki protokol, 1966 **Uluslararası Kişisel ve Siyasi Haklar Sözleşmesi**, 1985 **Sc-hengen Komisyonu**, 1990 **Dublin Konvansiyonu**, 1992 **Maastricht Antlaşması** ve 1997 yılındaki **Amsterdam Antlaşması**, üye ülkelerinin vatandaşları ve dışarıdan gelen göç akımları için güven ve adalet çerçevesinde şartlarının oluşması için imzalanmıştır. (BULKAN, Duygu, 2018, *Avrupa Birliği Göç Politikası ve Suriyeli Göçmenler*, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı,) 2010 yılında Tunus'ta başlayan ve 2011'de Suriye Savaşı ile tetiklenen Arap Baharı'nın neticesinde devam eden göç politikasını ele aldığımızda oturtmamış ve ortak bir noktaya varılmasına isteksiz bir Avrupa Birliğini görmekteyiz. (KANAT, Selim, AYTAÇ, Merve, 2018, *Suriyeli Mülteciler Özelinde Avrupa Birliği Ortak Göç Politikası ve Birlik İle Üye Devletler Arasında Egemenlik Tartışmaları*, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Yıl: 18 Sayı: 40/2) 2015 yılına kadar Avrupa Birliği ülkelerine düzensiz ve yasadışı göç akımı 3 rota üzerinde gerçekleşti. Birincisi Doğu Akdeniz veya Balkan Rotası ve Suriye mültecilerinin Kıbrıs, Yunanistan ve Bulgaristan üzerinde Avrupa'ya yasa dışı girişler için kullanılan rotayı teşkil etmektedir. İkincisi Batı Akdeniz rotası; Cezayir, Fas ve Sahra altı Afrika ülkelerinden gelen mültecilerin kullandığı rotadır. Bahsi geçen coğrafyadan mülteciler bir diğer rotayı da kullanmaktaydı ki onun girişi İtalya ve Malta'dan yapılmaktadır ve üçüncü yasa dışı rotayı teşkil etmektedir. Yasa dışı girişler ve rotalar birçok tarafın suistimaline müsait alanı haline gelmiştir. Bunların başında mültecileri Avrupa'ya ulaştırmak için hayati tehlikeyi arz eden yöntemleri kullanan insan kaçakçıları gelmektedir. Bunun yanı sıra sınır görevlileri, düzenli ordu ve sınır güçleri mensupları mülteciler için tehlike yaratabilir. (OTMAN, a.g.e.) Kadın mültecileri ayrıca cinsel ayrımcılığı, cinsel istismar ve şiddet, baskı ve zulme maruz kalmaktadır. (OTMAN, a.g.e.) İstismara, işkenceye, zorla çalıştırılmaya, cinsel sömürüye ve cinayete maruz kaldıklarına dair bilgilerini Birleşmiş Milletler Mülteci raporları da sunmaktadır. Özellikle Balkanlarda mültecilere yönelik olumsuz tutum sergilenmekte ve onların varlığı bir güvenlik tehdidi olarak görülmektedir. (BULKAN, a.g.e.) AB bu kapsamda Akdeniz'de savunmasız göçmenleri kurtarmak ve göçmen kaçakçılarıyla mücadele etmek için üç Frontex operasyonu ve ayrıca insan ticareti ve kaçakçı ağlarının iş modeliyle mücadele etmek için deniz askeri operasyonun (IRINI) düzenledi. 2015 yılında mülteci krizinin merkezi Yunanistan idi. Birleşmiş Milletler Mülteci

Yüksek Komiserliği ve Uluslararası Göç Örgütü'nün sundukları bilgilere göre 2015 yılına kadar AB ülkelerine 1,5 milyon civarındaydı. (BULKAN, a.g.e.) UNHCR (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi) raporuna göre 2005-2018 yılları arasında en çok mülteci veren ülkeler Suriye Arap Cumhuriyeti, Afganistan, Güney Sudan, Myanmar ve Somali olmuşlardı. (DİNÇER Selin, EŞSİZ Fatma Pınar, 2021, *Uluslararası Göç Olgusu ve "Arap Baharı" Sürecinde Değişime Uğrayan Avrupa Birliği Göç Politikaları*, Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR) 2015 yılı bir dönüm noktası olduğunu söylemek mümkün çünkü 19 Nisan tarihinde gemilerinin alabora olmasının neticesinde 700'den fazla göçmen hayatını kaybetmesi trajedi meydana geldi. (TOPCU, Nigar, 2019, *Küreselleşme, Uluslararası Göç ve Avrupa Birliği Göç Politikaları*, Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi).

Ertesi gün AB üye devletlerinin iç ve dış bakanları toplanmıştır ve 10 maddelik bir Acil Eylem Planı'nı oluşturmuşlardır. Ayrıca, aynı senede Yunanistan, 850 000 mülteciyi barındırmakta zorluk çektiğini ifade ederek acil bir uluslararası çözümün bulunmasını talep etti. Mart 2016 yılında AB ile Türkiye arasında Anlaşma imzalandı ve buna göre azil almaya hak kazanan mülteciler AB ülkelerine yönlendirilirken, reddedilenler Türkiye'ye sağlayan maddi desteği karşılığında, döndürülecek ve orada barındırılacaktı. Kısa süre içerisinde Türkiye, 4 milyondan fazla Suriyeli mültecisini yerleştirdi ve ilerleyen dönemde daha da artan rakam iç işlerinde ciddi sıkıntıları yaratmaya başlamıştır. Diğer tarafta, AB devletleri arasında mülteci politikası meselesinde ortak bir noktaya varılmayı engelleyen ciddi bir uyumsuzluk söz konusudur çünkü üyeler, birlikten ziyade kendi milli çıkarları doğrultusunda çalışmaktadır. Emperyalizm politikalarından kaynaklanan ilişkileri çerçevesinde Almanya, Fransa ve Belçika gibi ülkelerin Afrika ve Orta Doğu coğrafyası ile bir tecrübe ve tarihi bağlantıları var dolayısıyla bu devletlerin mültecilere olan yaklaşımı bazı farklılıkları göstermektedir. (KANAT, Selim, AYTAÇ, 2018 *Suriyeli Mülteciler Özelinde Avrupa Birliği Ortak Göç Politikası ve Birlik İle Üye Devletler Arasında Egemenlik Tartışmaları*, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi) Almanya, AB ülkeleri arasında en fazla mülteci barındırmaktadır ve dünya çarpında 5. sıradadır. Liberal sığınma politikasını izlemesinin en önemli nedeni geniş ve halen gelişmekte olan bir ekonomiye sahip olması ve bunu sürdürmesi için işçi gücüne ihtiyacı olmasıdır. (BULKAN, a.g.e.) 368 000 mülteciyi barındıran Fransa AB ikinci sırada bulunmaktadır. Bunun aksine Polonya ve Macaristan 'kapalı kapı diplomasi'nin en açık örnekleridir. Özellikle Macaristan, mültecilere olan politikasında olumsuz tutumunu açık bir şekilde ifade etmekte hatta bunu siyasi çıkarları doğrultusunda retorik olarak kullanmaktadır. İç siyaseti konusunda meşruiyet kazanma ve manipülasyonları yaratma örneğini Slovakya, Çek Cumhuriyeti ve İtalya da takip etmektedir.

SONUÇ:

Göç her zaman bir çok tarafı ilgilendiren ve neticeleri itibariyle oldukça önemli bir uluslararası olaydır. Her toplumun kendine özgün maddi ve manevi davranış biçimleri ve değerleri bu olayının etkisi altına kalarak bazen yozlaşmaya gitmektedir. Böyle durumda eğitimin önemi ön plana çıkmalıdır. Gönüllü veya zorunlu olması farketmeksizin kabul edilmeli ki kültürel ve hukuki farklılıklar uluslararası sisteminin bir gerçeğidir, dolayısıyla entegrasyon için belli bir kültürel fedakarlık her iki taraf için büyük önem taşımaktadır. Uluslararası hukuku, insan haklarını ve multi kültürizmini kendi en önemli değerlerinden biri olarak gören Avrupa, 'değerlerin göreciliğini' ve kendinden farklı bir iskelesinin oluşmasına müsaade etmemektedir. Etnik toplulukların istedikleri gibi gelişmesine izin vermez, bunun yerine onlarla bir diyalog sürdürür ve tarihin, ulusal kimliğin ve ortak değerlerin önemini kabul eder. Göç ve entegrasyon politikaları bir denge bulmalıdır. Sorun, paylaşılan ortak değerlerinden ziyade dini, etnik ve kültürel farklılıkların bir arada var olduğu bir bağlamda demokrasiyi çalıştırmanın bir yolunu bulmaktır. Hem seküler hem de dini tarihleriyle gurur duyan Avrupa kültürü, çoğulculuğu memnuniyetle karşılamak veya farklılığı barındırmak için çok az refah göstermektedir. Bu, Avrupa için sadece bilişsel değil, aynı zamanda varoluşsal bir meydan okumadır.

KAYNAKÇA

- TEKELİ İlhan, Göç ve Ötesi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008.
- BALCIOĞLU İbrahim, Sosyal ve Psikolojik Açından Göç, Elit Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.
- LA BARBERA, Maria Caterina, Identity and Migration in Europe: Multidisciplinary Perspectives, Springer International Publishing Switzerland, 2015.
- BRETTELL, Caroline B., HOLLIFIELD James F., Migration Theory: Talking across Disciplines, Routledge Publishing, New York, 2000.
- ODMAN, Tevfik, Kadın Mülteciler, AÜ. SBF. İnsan Hakları Merkezi Yayınları, no:19, Ankara 1996.
- ODMAN, Tevfik, Çocuk hakları Bağlamında Çocuk Mülteciler, Çağ Üniversitesi Yayınları, no: 9, Mersin, 2008.
- BULKAN, Duygu, Avrupa Birliği Göç Politikası ve Suriyeli Göçmenler, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

ŞEMŞİT, Zühal, Avrupa Birliği Politikaları Bağlamında Uluslararası Göç Olgusu Ve Türleri: Kavramsal Bakış, Yönetim Ve Ekonomi Dergisi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F, Yıl:2018 Cilt:25 Sayı:1.

ŞENER, Burçin, Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları Bağlamında Göçmenlerin Sosyal Dışlanması, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Siyaseti Ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, 2018.

DİNÇER Selin, EŞSİZ Fatma Pınar, Uluslararası Göç Olgusu ve "Arap Baharı" Sürecinde Değişime Uğrayan Avrupa Birliği Göç Politikaları, Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR) 2021, 7(1), s. 68-84.

SÖNMEZ, Pelin, Avrupa Birliği'nde Yeni Dönem Postkolonyal İlişkiler Ve Göç Politikaları Diyalogu, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2018.

ÖZDAL, Barış, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Süreci Bağlamında Avrupa Birliği'nin Göç Politikası Ve İstihdam Stratejisi, "İş,Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt:10 Sayı:3 , Temmuz 2008, ISSN: 1303-2860.

TOPCU, Nigar, Küreselleşme, Uluslararası Göç ve Avrupa Birliği Göç Politikaları, Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi, 2019, 3, s.50-65.

KANAT, Selim, AYTAÇ, Merve, Suriyeli Mülteciler Özelinde Avrupa Birliği Ortak Göç Politikası ve Birlik İle Üye Devletler Arasında Egemenlik Tartışmaları, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Yıl: 18 Sayı: 40/2 Tarih: Ekim 2018 Ss:55-86 Issn: 2148-9424

SOMUNCU, Başak, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecinde Uluslararası Göç Politikası, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 20.06

AYKAÇ, Mustafa, YERTÜM, Umut, Avrupa Birliği Göç Politikalarının Gelişimi: Misafir İşçi Kabulünden Sığınmacı Akınına, Journal of Social Policy Conferences, Sayı / Issue: 70 - 2016/1, 1-29.

GÜLEÇ, Cansu, Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları, Tesam Akademi Dergisi, Temmuz 2015, ISSN: 2148 - 2462.

Avrupa Birliği Konseyi erişim linkleri:

<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-migration-policy/migration-timeline/>

<https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eu-migration-policy/eastern-mediterranean-route/>

<https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eu-migration-policy/managing-migration-flows/>

<https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eu-migration-policy/integration-policy/>

<https://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2022/03/04/ukraine-council-introduces-temporary-protection-for-persons-fleeing-the-war/>

<https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eu-response-ukraine-invasion/eu-solidarity-ukraine/>

https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/information-people-fleeing-war-ukraine_hr

BÜYÜK VERİ HIRSIZLIKLARI VE POTANSİYEL TEHDİTLER

Emine Emel SOLMAZ

Öz

Büyük veri, giderek artan şekilde gerek bilim gerekse iş dünyasında sistemler ve organizasyonlarda değişik tekniklerle verilerin saklandığı bir sistemdir. Gelişen ve sürekli değişen dünyada belirleyici etken teknoloji olarak ön plana çıkmakta bu teknolojik gelişmelerin getirdiği kolaylık insanların sosyal yaşamını rahatlatmakta ve birçok imkânı da beraberinde getirmektedir. Artan veri hacmi nedeniyle güvenlik boyutu da oldukça önemli hale gelmiş olup büyük veri konusunun potansiyel tehditler ile birlikte ele alınmasını gerekli kılmıştır. Bu çalışmanın amacı büyük veri (big data) olgusunun kavramsal çerçevesinin çizilerek, siber güvenlik bağlamında büyük veriye yönelik tehditlerin, örnekleriyle ortaya konulmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Veri, Siber Güvenlik, Veri Hırsızlığı, Verilerin Korunması

BIG DATA THEFT AND POTENTIAL THREATS

Abstract

Big data is a system where data is stored with different techniques in systems and organizations in both science and business world. In the developing and ever-changing world, technology comes to the fore as the determining factor, and the convenience brought by these technological developments relieves people's social life and brings many opportunities. Due to the increasing data volume, the security aspect has also become very important, making it necessary to deal with the big data issue together with potential threats. The aim of this study is to draw the conceptual framework of the big data phenomenon and to present the threats to big data in the context of cyber security with examples.

Keywords: Data, Cyber Security, Data Theft, Data Protection

GİRİŞ

Gelişen ve sürekli değişen dünyada belirleyici etken teknoloji olarak ön plana çıkmakta bu teknolojik gelişmelerin getirdiği kolaylık insanların sosyal yaşamını rahatlatmakta ve birçok imkânı da beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte birçok alanda gelişmenin olduğu bu alanların kullanılması esnasında, insanlar ve çevre hakkında birçok veri kullanılmakta bu veriler de büyük veriyi oluşturmaktadır. Özellikle de son yıllarda, dijital ortamları kullananların sayısındaki artış doğal olarak veri miktarını da çoğaltmaya devam ettirecek gibi görünüyor. Teknoloji beraberinde her alanda kendi sistemini ve bu sistem çerçevesinde oluşan yararlı bilgi yığınına da inanılmaz şekilde artırmaktadır. Yararlı bilgi yığınları, sürekli artan hacimlerle birlikte, tüketimi yüksek hıza ulaşan daha fazla çeşitlilik içermekte bu haliyle de büyük veri (big data) adı ile anılmaktadır.

Büyük veri, giderek artan şekilde gerek bilim, gerekse iş dünyasında sistemler ve organizasyonlarda değişik tekniklerle verilerin saklandığı bir sistemdir. Literatürde yapılan incelemede büyük veriyi kullanan organizasyonlarda organizasyonların giderlerinde azalma, kar oranlarında artma ve yapılan çalışmaların farklı alanlarda kullanılarak reklam giderlerini azalttığı bulgusuna rastlanmış olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte büyük verinin farklı amaçlarla kullanılma tehlikesi bulunduğundan bunun belirli ilke ve esaslara göre yapılması önem kazanmaktadır. Büyük veriden, "iyi araç ve hizmetler oluşturmaya mı yoksa gizlilik ihlali ve istilacı pazarlama dalgası geliştirilmesine; çevrim içi topluluk ve siyasi hareketlerinin anlaşılmasına mı yoksa protestocuları izlemek ve bastırmak için güvenlik amacıyla mı yararlanılacağı" (Boyd ve Crawford, 2012:662). Önemli sorular arasında yer almaktadır.

Bu büyük veri çağımızda insanların izlenmesine neden olmakta ve bu bilgilerin kötü niyetli kullanımı her alanda sıkıntı yaratmaktadır. Bu bağlamda büyük veri yaşamımızda, mahremiyetin korunmasının yanı sıra, kullanıcı gizliliği ve bilgi güvenliği gibi sorunları da beraberinde getirmektedir. (<https://www.dijitalbiz.com/dijital-biz-dergisi>, Nisan-2021).

Teknolojik gelişme ile birlikte bilginin depolandığı, korunduğu bu alan bir çok kişinin ilgisini çektiğinden risk ve tehlikeleri yanında kullanım kolaylığı nedeniyle birçok disiplinden araştırmacının ilgisini çekmektedir (Bozkanat ve Çömlekçi,2020:40). Artan veri hacmi nedeniyle güvenlik boyutu da oldukça önemli hale gelmiş olup büyük veri konusunun potansiyel tehditler ile birlikte ele alınmasını gerekli kılmıştır. Bu çalışmanın amacı büyük veri (big data) olgusunun kavramsal çerçevesinin çizilerek, siber güvenlik bağlamında büyük veriye yönelik tehditlerin, örnekleriyle ortaya konulmasıdır.

BÜYÜK VERİ KAVRAMI BOYUTLARI VE ÖZELLİKLERİ

Özellikle internet uygulamaları ve bugünün yaygın kullanım ağına sahip olan sosyal ağlar nedeniyle insanlar azımsanamayacak zamanı sanal alemde geçirmektedir. İnsanların burada geçirdiği süreç içerisinde yaşadığı ve yarattığı dünyada yapılanlar kayıt altına alınmaktadır (Özcan, 2021:15). Bu sayede yıllar önce işlenmesi bir araya getirilmesi imkânsız olan verilerin analizi mümkün hale gelmiştir. Geçmişte ilk olarak astronomi gibi alanlarda ortaya atılmış bir kavram olan büyük veri internet ile birlikte hayatımızın her alanına girmiş ve farklı bir anlam kazanmıştır. Kullanıcı olarak ta verinin büyümesine farkında olmadan bizim de katkımız olmuştur.

Bütün bunların yanında gelişen teknoloji ile hayatımızın her alanına giren dijital dünyada büyük veriyi bizler oluşturmaktayız. En çok ta internette geçirdiğimiz zaman içerisinde klavye ile arama motorlarına yazdığımız ifadeler, dijital ortamda geçirdiğimiz kullandığımız ifadelerle bırakılan izler büyük verinin en önemli kaynağı olmaktadır. Bu verilerin işlenerek anlamlı bir bilgi haline getirilmesi ile bize ciddi bilgi sunan birer hazineye dönüşmüştür. Bu sayede süreçler hızla dijital hale gelerek bu esnadaki bilgiler sayısal karşılıklarla kod olarak kaydedilmeye başlanmıştır. (Arslantaş vd.,2012: 5) . Dijcks (2013)'den aktarımla:

“Geçen saniye dahi artış gösteren ve tamamen işlenmemiş ham veri olarak ifade edilen bu kodlar, yapısal olmayan veya bugünkü tabirle herhangi bir ilişkisel veri tabanına aktarılamayan devasa verilerdir. Bu kadar büyük ve ciddi farklılıklar içeren verilerin kullanılmak üzere işlenmesi sürecini ifade etmek için kullanılan” büyük veri kavramını kullanmak ve bu verilerden anlamlı çıktı elde etmek önemli hale gelmiştir (Özcan, 2021: 15).

Holmes (2017) çalışmasında, internet ve sosyal medyadan elde edilen verileri yapısal olmayan veriler şeklinde tanımlarken bu veriler için her türlü düzen ve yapı içinde bulunabilen verilerdir der. Yapısal veriyi ise üzerinde işlem yapmaya olanak sağlayan veri olarak ifade eder (Holmes,2017:6). Bu sebeple üzerinde işlem yapmaya olanak sağlayacak veri oluşturmak ta önemli hale gelmiştir. İnsanlar yarattığı izler ile oluşturulan büyük veri devasa boyutlara ulaşmaya devam ediyor. Kişilerin dijital ayak izlerini destekleyen çok sayıda güvenlik duvarı vardır. Bunlar çok çeşitli dosyalardan alışveriş sitelerinden hatta sepete konulup bırakılan ürünlerin bilgisine kadar oldukça geniş alanları kapsar (Özcan, 2021:16).

Büyük veriyi anlamlı kılan özelliklerin başında ilk kez 2001 yılında Loug Laney “3V” olarak ifade ettiği veri hacmi (*volume*), veri hızı (*velocity*) ve veri çeşitliliği (*variety*) gelmekte olup bunlara doğruluk (*verification*) ile değer (*value*) özellikleri de ekleyerek büyük verinin 5V üzerinden tanımla-

masına katkıda bulunulmuştur (Lokke, 2018: 60-61).Büyük veri insanların gerçekten ne istediklerini görme imkanı sağlıyor. Kişiler hakkında hakikati olan ve istatistik anlamı olan veriler üretmesi güçlüğünü artıran etken olup (Özcan, 2021:19), değere dönüştürülmesi için özel teknoloji ve analitik yöntemler gerektirmektedir (Mauro vd.,2015: 97100).

Bütün bunlara baktığımızda da boyutları, özellikleri ile her alanda kendine yer bulabilen büyük veriyi kullanım alanı bakımından da sınırlamak çok mümkün görünmemektedir. Bu verileri kullanan organizasyonlar ve girişimciler bu sayede kullanıcıları takip edebilmekte ve yine bu sayede yeni üretim ve teknolojileri de üretmektedir. Bu gerçeklikten yola çıktıklarından kendileri için faydalı olan bu durumu devam ettireceklerdir.

BÜYÜK VERİYE YÖNELİK POTANSİYEL TEHDİTLER

Yaşadığımız dönemde internetin hızla gelişmesi beraberinde insanların çok fazla veri izi bırakmasını da getirmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan Büyük veri çağı sosyal ilerleme için çok önemli fırsatlar sunmanın yanında birey ve toplum için birçok bilgi güvenliği tehdidini de beraberinde getirmiştir. Günümüzde, ciddi endişe kaynağı olarak görülenler arasında kişisel veri gizliliği üst sıralarda yer almaktadır.

Veriler üzerinden daha fazla değer üretilmesi ve bu alandaki ilerlemeler, büyük veri üzerine ilgiyi artırmış ve dolayısıyla beraberinde gelen ilerlemeler ise kişisel bazda kaygılar kadar ihlalleri de gündeme getirmeye başlamıştır (Akıncı, 2019; akt. Kitchin, 2016). Hatta meydana gelen bu gelişmeler aynı zamanda yeni bir digital insecurity dönemi olarak da adlandırılmaktadır (Joo ve Tan, 2018).

Günümüzde her alanda kullandığımız teknoloji bütün hareketlerimizi çevrim içi ortamda birer “davranışsal kalıntı” olarak kaydetmektedir (Tong vd.2008; akt. Özcan, 2021). Aslına bakıldığında da dijital birer iz olarak bu kalıntılar yine bilgi ve iletişim teknolojinin imkanlarıyla analiz edilerek kişilere ilişkin bilgi üretilmektedir. İnsanlara getirdiği kolaylık kadar belli riskleri de taşıması bu durumun sonucu olmuştur. Verilerin toplanması ve kullanılması sürecinde kişisel bilgilerin sızmasının kolaylığı en önemli tehlikelerden biri olarak gösterilmektedir. Bunun sonucu olarak büyük verilerin güvenliği ve bu verilerin gizliliğinin korunması da önemli konulardan biri haline gelmiştir. Çevrim içi ortamda kullanıcıların tüm bilgilerinin toplanarak büyük veri denizine dönüşmesi sonucunda kullanıcıların bilgisi olmadan takip edilmesi yanında bu bilgilerin kaydedilip çeşitli reklam şirketleriyle paylaşılmasına yol açmıştır (Uluk, 2018; akt. Özcan ,2021).

Ayrıca çevrim içi bağlantılı cihazlar, kendi aralarında iletişim kurabildiği gibi bireylerle de etkileşim kurabilmekte böylece kullanıcılar hakkında bilgi sahibi olunmasına olanak sağlamaktadır (Şeker, 2018: 164). Büyük verinin hayatıma girmesiyle birlikte ortaya çıkan en önemli sorunları başlıklar halinde sıralanmaktadır (Özcan, 2021: 19).

- **Bağımlılık:** Yazılım ve algoritmalar düşünme işini daha kolay yaptıklarından bu onlara bırakılmaktadır.
- **Kafa Karışıklığı:** Kullanıcı kararını kendisinin mi yoksa dijital asistanın mı yönlendirdiğini bilmemesidir.
- **Kontrol Kaybı:** Mantığını bilmediğimiz ve işleyişi anlamadığımız yapay zekanın takip edemediğimiz ve işleyişini kavrayamadığımız yapay zekânın sezgisinden emin olamamak.
- **Feragat:** Günlük hayatımızda randevu almak, maillere cevap yazmak gibi görevleri sistemlere bırakmak ve negatif sonuçlar ortaya çıktığında da suçu yapay olan bu zekalara atmaktır.

Taylor Armerding de büyük veriyle bağlantılı olarak, ayrımcılık, güvenlik ihlali, düzenlenmemiş bilgi işlem gibi sorunları beraberinde getirdiğini ifade etmektedir (Lokke, 2018: 64-65).

Arre Zuurmond da bilgi teknolojileri sayesinde ortaya çıkan ağ örgütlenmesinin dostça görüldüğünü ancak görünüşün hiçte dostça olmadığını ve arkasında ekonomik süper güçlerin gizlendiğini söylemektedir (Mul, 2008: 59).

Bunların yanında Büyük veri etik sorunları da beraberinde getirmektedir. Hem kuruluşlar hem de bireyler için büyük verilerin çerçevesinin ne olması gerektiği konusunda dört ortak unsur bulunmaktadır (Davis ve Patterson, 2012: 2-3).

- **Mülkiyet:** Verilerin sahiplik, aktarılmasındaki haklar ve bireylerin sorumluluklarının ifadesi.
- **Gizlilik:** Verilere erişimi ile ilgili yetkilerin ifadesi.
- **İtibar:** Hangi verilerin güvenilirlik derecesi ile itibar edilme derecelerinin ifadesidir.
- **Kimlik:** Çevrim içi ve Çevrim dışı kimlik arasındaki ilişkinin ifadesi.

Kişisel verilerin yukarıda ifade edilen potansiyel tehditlerden korumak adına alınması gereken önlemlerden bazılarını aşağıda ki gibi sıralanabilir (Anonim, 2021) .

1. **Çevrimiçi hesaplar güvence altına alınmalıdır:** Duyduğumuz ve gördüğümüz veri ihlallerinin birçoğu kullanıcı kaynaklı ortaya çıkmaktadır. Yaptığımız bazı hatalar, verilerimizi saldırıya açık hale getirebilir. Hesaplarınızı güvence altına almak için çeşitli virüs ve şifreleme uygulamaları kullanabilirsiniz.
2. **Her yerde şifreleme kullanılmalıdır:** Kişisel verilerinizi korumanın en iyi yolu başkalarının verilerimize erişmesini önlemek için veriler şifre koymaktır. Bunun ilk adımı ise dosyalama da şifre kullanmaktır.
3. **Yazılımınızı güncelleyin:** Yazılım güncellemekten kaçınmak veri hırsızlarının işini kolaylaştırır. Bu nedenle yazılım güncellemek oldukça önemli bir eylemdir.
4. **Çevrimiçi ayak izinizi minimize edilmelidir:** Çevrimiçi ayak izinizi en aza indirmek için ilk yapılması gereken iş kullanmadığınız hesaplarınızı bulup ve bunları çevrimiçi ortamdan silmektir.
5. **Veri yedeklerinin saklanmasına büyük özen gösterilmelidir:** Karşılaşılabileceğiniz siber saldırılara karşı mutlaka belirli zamanlarda verilerinizi yedeklemeniz virüslere karşı da önlem almanızı sağlayacaktır.

BÜYÜK VERİ HIRSIZLIK ÖRNEKLERİ

Geçmişte elle çalışan araç gereçler, dijitalleşmenin getirdikleriyle akıllı cihazlar olarak yerini alırken bu durum veri hırsızlarının da akıllarına yasadışı yolları getirmektedir. ABD’de yer alan finansal hizmet şirketi capital one’ın siber saldırıya uğraması sonucunda ABD ve Kanada da 106 milyona yakın kullanıcı verisinin çalınması haberi veri hırsızlık haberlerinden biri. Associated Press’te yer alan habere göre, hacker, telefon numaraları, e-posta adresleri, doğum tarihleri, kredi limit ve bakiyeleri gibi bilgilere de erişti. Ayrıca, hacker tarafından 140 bin kişinin sosyal güvenlik numarası da ele geçirildi. Ülkenin büyük bankaları arasında da yer alan Capital One, yaptığı açıklama sonrasında bu durumun herhangi bir dolandırıcılık eyleminde kullanılmadığını ifade etti. ABD tarihinde büyük sızıntılarından biri olan bu olaydan çok sayıda da Kanadalı ve 100 milyon Amerikalı etkilendi. Olayın zanlısının yakalanması da verilen bilgiler arasında.

2013’te, dünyanın en çok konuşanları arasında yerini alan haberlerden biri de ABD Ulusal Güvenlik Ajansı’nın eski çalışanlarından Edward Snowden’ın açıklamalarıydı. Guardian’ın 6 Haziran 2013 tarihli haberinde NSA’nın gizli bir mahkeme kararına dayanarak ABD’nin en büyük telekom şirketlerinden biri olan Verizon’un müşterilerinin telefon kayıtlarına ait üstverileri topladığı yazıyordu.

NSA'nın ABD ile diğer ülkelerde milyonlarca kişinin ve liderlerin telefon konuşmalarını kaydederek istihbarat topladığını ortaya koyan belgeleri sızdıran Snowden, Mayıs 2013'te ABD'yi terk etmiş ve Rusya'dan geçici sığınma hakkı almıştı. ABD, casuslukla suçlanmış ve Snowden'ın pasaportunu iptal etmişti. Snowden, NSA çatısı altında Japonya ve Hawaii dahil birçok bölgede özel istihbaratçılarla çalıştığı sırada 1,7 milyondan fazla gizli belgeyi dijital olarak ele geçirerek, üst düzey hükümet yetkililerine teknik uzman olarak yardımcı olduğuna dair açıklama yaptı.

ABD'ye ait çok sayıda gizli belgeyi WikiLeaks adlı internet sitesinden sızdırmakla suçlanan 47 yaşındaki Julian Assange ifşalarıyla gündem olan bir diğer isim. WikiLeaks, anonim kaynakların gizliliğini koruyarak kaynaklardan gelen haberler de dahil olmak üzere gizli bilgileri, yayınlayan, uluslararası, kâr amacı gütmeyen bir organizasyon olarak biliniyor.

(Kaynak: www.aa.com.tr/tr/turkiye/106-milyon-kisinin-verileri-calindi/1544798).

SONUÇ

Eğitimden sağlığa, pazarlamadan reklama kadar hayatın her alanında veri üretilmekte ve bu verilerin büyük çoğunluğunun oluşumunda sosyal medya başı çekmektedir. Teknolojik gelişmeler insan yaşamında büyük kolaylıklar ve imkânlar sunmaktadır. Daha önceden erişimi çok güç olan ve çok fazla zaman gerektiren işlemler artık teknolojik gelişim ile birlikte çok kısa zamanda ve zahmetsizce yapılmaktadır. Fakat bu teknolojik gelişmenin getirdikleriyle birlikte çok sayıda potansiyel tehditleri de barındırdığı gerçeği unutulmamalıdır. Dünyadaki veri hacminin çok hızlı artmasının yanında sosyal medyanın da hayatımızın merkezinde olması sayesinde her bireyin veri üretir duruma geldiği ortamlar kaçınılmaz olmuştur. Bu ortamda büyük veri olarak ifade edilen ve ayak izi olarak adlandırılan bu bilgilerle gerek ülkeler gerek istihbarat örgütleri gerekse de potansiyel suç organizasyonları tarafından kötüye kullanılabilir. Bu tür yapılar kişiler hakkındaki önemli gizli ve bilgileri çalarak yasa dışı kullanım ya da yanlış yönlendirmelerle insanlara ve toplumlara zarar verebilmektedir.

Hayatı kolaylaştıran insanlara rahat bir yaşam sürdüren bu teknolojik ortamın tehditlerini ve zararlarını en aza indirmek için öncelikle bu ortamı kullanan insanların çok dikkatli olması gerekmekte ve kendileri ile ilgili tüm özel bilgileri bu alanda rahatça paylaşmaması gerekmektedir. Bunun yanında yazılım şirketlerinin güçlü güvenlik duvarları geliştirmeleri ve devletlerinin bu konu ile ilgili koruyucu kanunlar çıkartmaları tehditleri azaltmada önemli rol oynayacağı öngörülebilir.

Büyük verinin faydalı kullanım imkânı da bulunmakta olup bu kapsamda; bu verilerden elde edilen bilgilerle çıkarılan raporlarla toplumun genel

durumu hakkında bilgiler edinilmekte ve toplumun gelişmesi hakkında raporlar çıkarılabilir. Bununla birlikte insanların bazı eğilimleri ortaya çıkarılarak topluma faydalı işlerin yapılması da sağlanabilir. İnsanların sosyal medyaları kullanılarak zekâ düzeyleri dini ve politik görüşleri gibi bilgilere de erişilerek bilimsel veriler toplum yarına da kullanıldığında insanlığın gelişmesine de hem psikolojik hem de sosyolojik katkı sunulmuş olur.

Günümüzde dijital platformlardan etkilenmemek pek de gerçekçi görünmüyor sosyal medyanın her alandaki gücü bu kadar ortaya çıkmışken. Sosyal medyanın günümüzdeki yapısı ve gücü geleneksel medyadan çok daha etkili olduğundan bu durum kötüye kullanım tehlikesini de beraberinde getiriyor. Sonuç olarak, insanlara her alanda daha çok şey satabilmek, onları istenildiği gibi yönetmek ve yönlendirebilmek adına geçen her gün daha da çok veri toplanıyor. Sosyal medyadaki yaygın etkileşimler sayesinde giderek devasa boyutlara gelen verileri kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak isteyen dünyaca ünlü büyük şirketler bütün reklam detaylarını da düşünerek insanları etkilemeye çalışmaktadır. Bu durumdan bireysel olarak etkilenmediğimizi düşünsek bile aynı toplumun parçası olduğumuz için her birimizin az ya da çok etkilediği gerçeği kaçınılmaz aslında. Çünkü bu platformların etkisi analiz edilecek olduğunda bu etkinin bireysel değil toplumsal olduğu ortaya çıkmaktadır. Kısacası büyük verileri elinde bulunduran büyük şirketlerin ve dijital platformların insanlık adına giderek daha da tehlikeli bir güç haline dönüşmesi de kaçınılmaz sonuç oluyor.

KAYNAKÇA

- Anonim (2021) <https://efilli.com/blog/genel/kisisel-veri-guvenligini-korumanin-5-yoli/> 'den 15.05.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Bozkanat, E. ve Çömlekçi, M. F. (2020) Yeni Medya Çalışmalarının Geleceği ve Büyük Veri Kaynaklı Riskler: Bir Delfi Çalışması, Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences.
- Davis, K. ve Patterson, D. (2012) Ethics of Big Data. United States of America: Wiley.
- Einstein, M. (2018) Dijital Reklamın Gizli Dünyası (D. Tanla, Trans.). İstanbul, Türkiye: The Kitap-İletişim/Medya.
- Holmes, D. E. (2017) Big Data: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press.
- Joo, Y.M. ve Tan, T.B. (2018) Smart Cities: A New Age of Digital Insecurity. Survival, 60 (2) 91-106. DOI: 10.1080/00396338.2018.1448577.

- Lokke, E. (2018) Mahremiyet: Dijital Toplumda Özel Hayat. (D. Başak, Çev.) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Mauro, A. D., Greco, M., & Grimaldi, M. (2015) What is Big Data? A Consensual Definition and a Review of Key Research Topics. AIP Conference Proceedings (s. 97- 104). AIP Publishing.
- Memiş I ve Güç M. (2020) Akıllı Kentlerde Verinin Gizliliği ve Güvenliği: İlkeler ve Yaklaşımlar, Güvenlik Bilimleri Dergisi,UGK Özel Sayısı, 95-112.
- Mul, J. D. (2008) Siberuzayda Macera Dolu Bir Yolculuk. (A. Özdamar, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Özcan A. (2021) Büyük Veri: Fırsatlar ve Tehditler, TRT Akademi, Cilt 06, Sayı 11.
- Şeker, S. (2018). 5G Nesnelerin İnterneti ve Sağlığımız. İstanbul: Hayykitap.
- Uluk, M. (2018) Hakikat Sonrası Çağda Yeni Medya & Yalan Haber. Eskişehir: Dorlion Yayınları.
- Zhang, D. (2018). Big data security and privacy protection. Proceedings of the 8th International Conference on Management and Computer Science (ICMCS 2018). Netherlands: Atlantis Press.
- <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/106-milyon-kisinin-verileri-calindi/1544798> .

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ULUSLARARASI SİSTEMİN ORTADOĞU'DA YARATTIĞI PROBLEMLER

Esra Nur VAROL*

Öz

1991 yılında SSCB'nin dağılması ile dünya, ABD'nin başat güç olarak olduğu tek kutuplu sisteme dönüşmüştür. Tek süper güç olarak sahneye çıkan ABD; bu konumunu korumayacak ve pekiştirecek politika arayışı içerisinde olmuştur. Bu kapsamda önceden beri tehdit ve tehlikeler üzerinden dünyaya hâkim olma stratejisine sahip olan ABD'nin politikalarında tehdit açığı oluşmuş, 90'lı yıllar boyunca ABD; küreselleşmenin ortaya çıkardığı yeni ulusal ve uluslararası tehlikeler üzerinden politikalar izlemeye çalışmıştır. 11 Eylül saldırıları ile tehdidin esas hedefi belli olmuş, küresel terör ABD'nin ve tüm medeniyetin tehlikesi olarak tanımlanmıştır. 11 Eylül sonrası dönemde ABD teröre karşı savaş ilan ederken "Önleyici Savaş" kavramını ortaya atmıştır. Tüm bunların Ortadoğu'ya doğrudan etkisi bulunmaktadır. Yapılan çalışma 1990'lardan sonra ortaya çıkan yeni uluslararası sistemin getirdiği yeni olgular ve sorunların Ortadoğu üzerindeki yarattığı problemleri sorgulamaktadır. Bu kapsamda Soğuk Savaş Sonrası tek kutuplu düzenin Ortadoğu dengeleri üzerindeki etkisi ortaya koyulduktan sonra Rusya'nın yeniden güçlenmesi ve sisteme meydan okumaya başlaması ile yeni dengelerin Ortadoğu'ya etkisi tartışılacaktır. Bu kapsamda nükleerin yıkıcı etkisinin olduğu bu dönemde vekalet savaşları kavramının üzerinde durulacak ve sistemin Ortadoğu üzerinde yarattığı sorunlar üzerinde çözüm yolları tartışılacaktır.

Devletler arasındaki ilişkileri belli bir düzene oturtan ve onların davranışlarını belli ölçüde sınırlandıran uluslararası sistemin tarih boyunca geçirdiği süreç, Ortadoğu Bölgesi'nin kaderini belirlenmesinde bizzat etkili olmuştur. Bu kapsamda 1. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere ve Fransa'nın çıkarlarına hizmet eden uluslararası sistemde Ortadoğu devletlerinin böl-paçala anlayışı ile yönetilmesi, bu ülkelerin etnik ve dini ayrımlarının keskinleşmesine sebep olmuştur.2. Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemin ideolojik çalışmalarının etkisi bölge devletlerinin kısa bir süre için iç sorunlarını dondurma durumunu hasıl olsa da Soğuk Savaş sonrası dönemde küreselleşmenin etkisi ile ortaya çıkan problemlerle bu ayrışmanın daha da derinleştiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Tek Kutuplu Sistem, Ortadoğu, Terör.

* Sorumlu Yazar, Doktora Öğrencisi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler/Ortadoğu Çalışmaları Bölümü, esrakks94@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6194-8562>.

THE PROBLEMS CREATED ON THE MIDDLE EAST BY THE INTERNATIONAL SYSTEM AFTER THE COLD WAR

Abstract

With the disintegration of the USSR in 1991, the world turned into a unipolar system in which the USA was the dominant power. The USA, which emerged as the sole superpower; has been in search of a policy that will not protect and reinforce this position. In this context, there was a threat gap in the policies of the USA, which had a strategy of dominating the world through threats and dangers for a long time. tried to follow policies over the new national and international dangers posed by globalization. With the September 11 attacks, the main target of the threat became clear and global terrorism was defined as the danger of the USA and the entire civilization. In the post-September 11 period, the USA introduced the concept of "Preventive War" while declaring a war against terrorism. All of these have a direct impact on the Middle East. The study questions the problems created by the new phenomena and problems brought by the new international system that emerged after the 1990s on the Middle East. In this context, after revealing the impact of the post-Cold War unipolar order on the balances in the Middle East, the effect of the new balances on the Middle East will be discussed as Russia gets stronger again and begins to challenge the system. In this context, the concept of proxy wars will be emphasized in this period when nuclear has a devastating effect, and solutions to the problems created by the system on the Middle East will be discussed.

The historical process of the international system, which regulates the relations between states and limits their behavior to a certain extent, has been influential in determining the fate of the Middle East Region. In this context, after the First World War, the management of the Middle Eastern states with an understanding of divide and split in the international system, which served the interests of England and France, led to the sharpening of the ethnic and religious distinctions of these countries. Although the effect of the ideological work of the international system after the World War II resulted in the freezing of the internal problems of the regional states for a short time, it was seen that this separation became deeper with the problems that emerged with the effect of globalization in the post-Cold War period.

Keywords: Unipolar System, Middle East, Terror

KAYNAKÇA

- Address to Joint Session of Congress and American People. (2001, 09 20). *The White House*. 05 27, 2022 tarihinde Address to a Joint Session of Congress and the American People, The White House, 20 Eylül 2001, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>, (27/05/2022). adresinden alındı
- Arı, T. (2009). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika* (8 b.). Bursa: MKM.
- Arı, T. (2014). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset Savaş ve Diplomasi* (6 b.). Bursa: Dora.
- Arı, T. (2017). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Irak, İran, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı*. Bursa: Alfa.
- Çalışkan, B. (2016, Kasım). Küresel Bilek Güreşi. *İnsamer*.
- Ertürk, D. (2010, Kasım). Bir Egemenliğin Aaracı Olarak Küresel Terör. *e-Şarkiyat İlmi Araştırma Dergisi*, 81-103.
- Goodarzi, J. M. (2002). The Formative Years of The Syrian-Iran Ian Alliance: Power Politics in the Middle East 1979-1989. *Tez*.
- Güler, R. T., & Özdemir, Ö. B. (2019). DAEŞ: Ortaya Çıkışı, Yükselişi ve Çöküşü. M. Yeşiltaş, & B. Duran içinde, *Devlet Dışı Silahlı Aktörler: Terör Örgütleri, Milisler, Vekil Güçler*, (s. 463-494). İstanbul: Seta.
- İşyar, Ö. G. (2017). *Türk Dış Politikası Sorunlar ve Süreçler* (1 b.). Bursa: Dora.
- İşyar, Ö. G. (2022, 05 11). Ders Notları.
- Kantarıcı, Ş. (2012). Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı "Koalisyonlar Dönemi mi?". *Güvenlik Stratejileri*, 8(16), 47-84.
- Kepsutlu, B. (2016). *Amerika'nın Ortadoğu Politikası: 90'lardan Bugüne , Başkan-dan Başkana Ortadoğu Politikası*. İstanbul: İnkılap.
- Korkmaz, Y. (2015). *İran Suriye Bölgesel İttifakı ve Arap Baharı Sürecine Yansıması*. İstanbul: Matbuat.
- Oran, B. (2003). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar* (5 b.). İstanbul: İletişim.
- Özdal, B., & Jane, M. (2014, Yaz). «La Der Des Ders" in Uluslararası Sistemin Yapısına Etkileri. *Akademik*, 7(14), 215-245.
- Paker, E. B. (2012). *Küresel Güvenlik Kompleksi*. İstanbul: İletişim.
- Risseuw, R. (2018). The Syrian-Iranian Nexus: a Historical Overview of Strategic Cooperation. *Brussels International Center*,, 1-16.

- Salihi, E. (2011, Bahar). Ortadoğu'da Oluşan Yeni Dengeler ve Şii Hilali Söylemi. *Bilge Strateji*, 2(4), 183-202.
- Sinkaya, B. (2011). İran-Suriye İlişkileri ve Suriye'de Halk İsyanı", *Ortadoğu Analiz*. *Ortadoğu Analiz*, 3(33), 38-48.
- Sinkaya, B. (2012). Arap Baharı Sürecinde İran'ın Suriye Politikası. *Seta Analiz*(53).
- (2002). *The National Security Strategy of the United States of America*. President of The United States.
- Thimm, J. (2018). From Exception To normalcy: The United States and The War On Terrorism. *SWP Research Paper*, s. 1-39.
- Toman, M., & Akman, H. (2020, Mart). Küresel Teröre Karşı Savaş Doktrininin Oluşumu ve Ortadoğu'ya Yansımaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(35), 297-316.
- Yalçinkaya, S. (tarih yok). Uluslararası Sistemin Tarihsel Gelişimi ve Güç Kavramı. *Tartışma Metinleri*. İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Zulfqar, S. (2018, Güz). Competing Interests of Major Powers in the Middle East: The Case Study of Syria and its Implications for Regional Stability. *Perceptions*, 13(1), 121-147.

İRAK MEDYASINDA İRAN ALGISI

Faten Mohammed AL JARAH

Öz

Geleneksel medya ve sosyal medya en önemli yumuşak güç türleridir, her ülkenin yaptığı gibi İran da bu gücü kendi çıkarlarına ulaşmak için kullanmaya çalışmaktadır. Bu çalışma İran'ın medya aracılığıyla Irak halkı üzerindeki etkisini incelemeye odaklanmaktadır. Bu çalışmanın odaklandığı nokta ise Ekim 2019 dönemi" Milyonlar" olarak adlandırılan Tışreen devrimi dönemidir. Bu dönem İran'ın Irak toplumu üzerindeki açık etkisini ve bununla birlikte değişebilecek olduğunu hissettirdiği dönem olarak değerlendirilebilir. Araştırmada ayrıca Irak'taki İran haber kanallarının sayısı ve bu kanalların kamuoyu üzerindeki etkileri ile ilgili istatistikler ve çalışmalar ele alınmaktadır. Bunun yanında " İslami radyo ve televizyon Birliği" kuruluşu bahsetmiştir.

Ayrıca bu tartışılan konunun kamuoyunu etkilemedeki rolü, İran'da olan değişimin nedenleri, göstergeleri, sonuçları ve gelecek beklentileri tartışılacaktır. Bu amaçla sistematik literatür taraması yöntemine başvurulmuş, önceki deneyimlerden faydalanmak ve bilimsel çalışmalara yeni bir niteliksel katkı sağlamak amacıyla kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Irak'ın Medya Söylemi, İran Medyasının Irak'ta Söylemi, Tışreen Devrimi, İran Müdahaleleri

PERCEPTION OF IRAN IN IRAQI MEDIA

Abstract

Traditional media and social media are the most important types of soft power, as every country does, Iran is trying to use this power to achieve its own interests. This study focuses on examining the impact of Iran on the Iraqi people through the media.

The focus of this study is on the October 2019 period of the Teshreen revolution, which is called "Millions". This period can be considered as the period when Iran made it feel that it has a clear impact on Iraqi society and that it can change with it. The research also deals with statistics and studies related to the number of Iranian news channels in Iraq and the effects of these channels on public opinion. In addition, the organization "Islamic radio and television Union" was mentioned.

In addition, the role of this topic in influencing public opinion, the reasons for the change in Iran, indicators, consequences, and prospects will be discussed. For this purpose, it is used to make use of previous experiences and to make a new qualitative contribution to scientific studies by resorting to the systematic literature review method.

Keywords: The Media Discourse of Iraq, The Discourse of the Iranian Media in Iraq, the Tishreen Revolution, Iranian Interventions

1. GİRİŞ

Irak ve İran arasındaki meseleler, Babiller'e kadar uzanan, çağlar boyu süren anlaşmazlıklardır. Tarih, bu iki devlet arasında çok sayıda müzakere-nin yanı sıra aynı zamanda çok sayıda müzakere-nin ihlallerine de şahit oldu (Fawaz, 2018).

Irak'taki medya Birkaç bölüme ayrılmıştır:

- İktidar partilerine veya iktidarla ittifak halinde olan para adamlarına ait olanlar,
- Batı ve Amerikan platformları,
- İran destekli, Irak odaklı ve Arapça konuşan medya.

Üçüncüsü, en çok sayıda kurumun sahibi olan en büyük aktördür (Editorial team, 2018). İran ve Irak arasındaki tarih, aşağıdakiler de dahil olmak üzere birçok çatışmaya tanık oldu. İran medyası ile Irak arasındaki ilişkinin kökenini anlamak için, İki devlet arasındaki ilişkinin tarihine bakmak gerekir:

- Irak 1508 safween işgali.
- Kanuni Sultan Süleyman'ın 1530'da kurtuluşu.
- 1623 Bağdat yine Safeviler tarafından işgal edilmesi.
- 1638'de Sultan IV. Murad tarafından kurtarıldı.
- 1847 Irak ile İran arasındaki sınır çizildi (burada çatışma diplomatik, siyasi, ekonomik ve iktidar mücadelesine dönüşüyor).
- 1975 Komşuyla ilişkilerin sürdürülmesi için Cezayir Anlaşması (Cezayir Cumhurbaşkanı Houari Boumediene tarafından denetlendi). Medya, öneminden dolayı bu olaya benzersiz bir önem verdi.
- 1979'da Saddam Hüseyin iktidara geldi ve aynı yıl İran'da İslam Devrimi patlak verdi. Her iki taraf da suç işlemeye başladı.
- 1980- Birinci Körfez Savaşı olarak bilinen İran-İrak Savaşının başlangıcı. Her iki taraf için de birçok insani ve maddi kayıpla sonuçlandı. Bu savaş 8 yıl sürdü (Fawaz, 2018).
- 2003 Saddam Hüseyin'in yönetimi Irak'ta düştü ve Irak halkı İran'ın müdahalesine karşı çıkan ve İran yönetim modelini reddeden fikirlerini dile getirdi (khaykhani, 2019).
- 2007 Yılında " İslami radyo ve televizyon Birliği" kuruldu. Bazı Orta Doğu ülkelerinde İran güçleri tarafından yönetilmekte ve finanse edilmektedir (Alarab, 2021) (Almashreq, 2022) (Malik, 2021).

Yıllık Aşure kutlamaları sırasında yaklaşık üç ila dört milyon kişinin Irak'ı ziyaret ettiği tahmin ediliyor. Şii dünyasının geleneksel merkezi ve önemli bir Irak siyasi merkezi olan Necef, İran yatırımlarının da odak noktası olmuştur. İran'ın Arapça haber ve eğlence programlarıyla Iraklıların kalbini ve aklını kazanmak için yarışmasının bir nedeni de budur. Bu medya Tahran'ın Irak hakkındaki haberlere bakışını yansıtıyor (Fawaz, 2018).

- 2014 Yılında Irak'ta Daeş'i ortadan kaldırmak için Necef'teki yüksek otoriteden fetvasının ardından Halk Seferberliği kuruldu ve burada bu fetva "El-kifai cihadı" olarak anıldı (Al-Jubouri, 2021).

Bu araştırmanın temel amacı Irak'taki İran medyasını, etkilerini ve güdülerini netleştirmektir.

İran medyası ve ABD

İran, 2009 yılında ABD'nin Irak'tan çekilmesini Irak'taki askeri rolünü güçlendirmek için bir fırsat olarak değerlendirdi ve aynı zamanda İran farklı bir hazırlık ve eyleme unsurlara odaklanmıştır. En önemli unsurlardan biri medyadır. Medya, Irak halkının büyük bir kesimini etkileyen yumuşak bir güç olarak değerlendirilmektedir. İran Irak'ta medya merkezleri kurmayı başarmıştır (Muhammed, 2018).

İran medyasının Irak'taki etkisini, Saddam Hüseyin rejimini deviren ve 2003'te Irak'ı işgal eden ABD'nin etkisiyle karşılaştırmıştır (khaykhani, 2019).

ABD'nin Irak meseleleri "Özgür Irak" hakkında konuşan tek bir televizyon haber kanalı oluşturduğunu not etmekle birlikte bir radyo istasyonu olan "Radio Sawa" onların Washington merkezinde bulunmaktadır. Bağdat'ta programlar ve raporlar üretmek için ise küçük bir ofisi vardır (ALSHARK ALAWSAT, 2017).

Buna karşılık İran, Bağdat'ta devasa binaların kullanıldığı onlarca, belki de yüzlerce televizyon, haber, radyo ve Araştırma Merkezi kurmuştu. (ALSHARK ALAWSAT, 2017).

İran romanı

Çalışmalar şöyle demektedir: Musul'un yıkılmasından sonra Irak'ta İran ile ilgili bir anlatı vardır, bu da Suriye'de olup bitenlerle ilgili aynı anlatı olarak değerlendirilmektedir. İran anlatısı, "Irak ve Suriye'de genişleyen Vahhabi Tekfiri terörüyle mücadele çabalarında bölgesel bir zorunluluk haline geldiğini içeriyor." (Al-zuairi, 2017).

Bu kapsamda Halk Seferberliği Milisleri kurulmuştur ve Irak Savunma Bakanlığı'nın yapısının bir parçası olmuştur.

Halk Seferberlik Hareketi bu güne kadar Irak'ta, özellikle Musul'da güçlü bir şekilde mevcuttur. İran medya kanallarıyla onları büyütüştür. Haberlerini, fikirlerini ramazan programları veya haber programları aracılığıyla sunmaktadır. Medya, bildirimler ve mezhepsel konuşmalar da dahil olmak üzere istediği gibi ince ve açık bir şekilde yayın yapabilmektedir.

Arap ülkelerinin Irak yerel medyasını desteklemede hiçbir rolü yoktur. 2003'ten bu yana çoğu Arap ülkesinin konumu İran'ın Irak'a müdahalesini eleştirmekle sınırlı kalmıştır. Bu, İran'ın genişlemesi karşısında Arap açığını göstermektedir. (Al-zuairi, 2017)

İran Etkisi

Kaynağın belirttiği gibi, İran'ın Irak'taki siyasi etkisinden şüphe yoktur. Herhangi bir yeri etkilemek için, ülke içinde hareket eden araçlara ve kişilere ihtiyacı vardır. İran tarafından finanse edilen televizyon kanalları, web siteleri, radyo istasyonları, sahte çalışma merkezleri ve elektronik "ordular" medyayı etkilemek için kullanılmaktadır.

Medya alanında çalışanlar, İran'ın "İslami radyo ve televizyon Birliği" çatısı altında İran tarafından finanse edilen basın ve medya kurumlarından haberdardır. Bu medya kuruluşlarının Irak'ta yaptıklarının ölçeği, İran etkisinin geniş kapsamını yansıtmaktadır. (ALSHARK ALAWSAT, 2017)

İran medyasının Irak'taki etkisi iki kısma ayrılıyor: kamu tarafı ve resmi taraf. Kamu taraf, insanlara cömert tekliflerde bulunmaya odaklanmıştır. Bir uydu kanalı veya medya çıkışı açmak isteyenlere kanalı açmak için gerekli tüm koşulları sağlamaktır.

Bu durum bu kişiliklerin müteakip mali ve medya faydaları ile gerçekleşecektir. Böylece, İran finansmanı ile bir medya kanalı açan herkes iki hedefe ulaşmaktadır: birincisi para, sermaye sahipleri olmakta, ikincisi ise kanalda sık görünmesi nedeniyle şöhret olmaktadır. (ALSHARK ALAWSAT, 2017) Resmi tarafta İran'ın finanse ettiği Iraklı siyasetçilere ait, İran'ın dış ilişkiler konusundaki görüşünü ifade eden kanallar vardır.

Kaynağa göre İran, birkaç yıl önce bakanlardan birinin sahip olduğu ve Tahran'ın Dış İlişkiler hakkındaki görüşünü açıkça ifade edebildikleri bir kanalı finanse etmiştir. Medya kampanyaları bazı Körfez ülkelerine saldırdı. Bu, İran'ın bu ülkelerle olan konumu ile uyumludur.

İran Tarafından finanse edilen kanalların Suriye'deki çatışmalar veya bölgedeki çeşitli meseleler ve ABD ile olan düşmanlıklar gibi birçok konuda İran fikrini tamamen benimsediğine dikkat edilmelidir.

Irak'ta İran yanlısı kanallar görebiliriz. Neredeyse her yıl yeni kanallar açılmakta, Irak'taki bu İran yanlısı kanallardan bazıları aşağıda belirtilmiştir:

	Kanal adı	Kuruluş tarihi	Link
1	Fırat kanalı	2004	https://ar.wikipedia.org/wiki/%D9%82%D9%86%D8%A7%D8%A9_%D8%A7%D9%84%D9%81%D8%B1%D8%A7%D8%AA_%D8%A7%D9%84%D9%81%D8%B6%D8%A7%D8%A6%D9%8A%D8%A9
2	Afaq kanalı	2006	https://stringfixer.com/ar/Afaq_TV
3	Baladi kanalı	2006	https://baladi-news.com/ar
4	Al Ghadeer kanalı	2003	http://alghadeertv.net/
5	Ehl-i Beyt kanalı	2009	https://ar.wikipedia.org/wiki/%D9%82%D9%86%D8%A7%D8%A9_%D8%A3%D9%87%D9%84_%D8%A7%D9%84%D8%A8%D9%8A%D8%AA
6	Kerbela kanalı	2008	https://www.karbala-tv.iq/
7	Asya Kanalı	2012	https://ar.wikipedia.org/wiki/%D9%82%D9%86%D8%A7%D8%A9_%D8%A2%D8%B3%D9%8A%D8%A7_%D8%A7%D9%84%D9%81%D8%B6%D8%A7%D8%A6%D9%8A%D8%A9
8	Abba kanalı		https://www.alebaa.tv/about/
9	Alaahed kanalı	2010	https://alahad.iq/
10	Aletijah kanalı	2009	https://www.washingtoninstitute.org/ar/policy-analysis/lmht-amt-n-qnat-alatjah-alfdayyt
11	Al ayam kanalı	(2018 Facebook'ta kuruluş tarihi)	https://www.youtube.com/channel/UCAdbX2rDutYSzkG7slgrpxg/playlists?app=desktop
12	I news kanalı	-	https://www.i-news.tv/
13	Vb		

Kuruluş yılıyla birlikte Irak'taki İran yanlısı kanallara örnekler

2017'de yapılmış bir rapora göre Irak'taki İran yanlısı kanalları sayısı 59'dur. İki yıl içinde başlatılan 15 uydu kanalının stüdyoları, Bağdat, Tahran ve Beyrut'taki milislerin belirli grupları adına yayılıyor (el-Şammari, 2017).

Tishreen devrimi

Tishreen, Ekim 2019'un ilk günü Bağdat-Tahrir Meydanı'nda gerçekleşen milyonlarca devrimdir. Tishreen gösterilerinde halkın talepleri "vatan istiyoruz", "Hakkımı almaya geldim", cümleleri gibi söylenmiştir.

Irak toplumu Sünniler, Şiiler ve Kürtler olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Bütün bu gruplar Ekim ayında bir anavatana sahip olmak için bir araya gelmiştir. Bir milyondan fazla insana ve dolayısıyla milyonun toksisitesine ulaşmıştır. İran bu devrimde Şiilerin ortaya çıkmasına şaşmıştır.

Devrimi ortadan kaldırmak için Tishreen Devrimi'nin yabancı ülkeler tarafından uydurulduğunu öne sürmeye çalışılmıştır. Amaç, medya aracılığıyla insanların fikirlerini değiştirmek için çalışarak devrimi bastırmaktır. Bu konuşma, İran parlamentosu Başkan Yardımcısı gibi siyasi ve sorumlu İranlı seçkinler ve diğer Irak müttefikleri ve takipçileri tarafından medya aracılığıyla yaptıkları konuşmada desteklenmiştir (Mecid, 2019).

Bütün bunlara rağmen devrim devam etmiş ve dünyaya çok geniş bir şekilde yayılmıştır. Aynı zamanda yetkililer interneti Irak genelinde kapatmaya çalışmışlar böylece protestocuların haberi yayınlamayı önlemek istemişlerdir. Ancak Irak dışındaki aktivistler iki devrimin haberlerini yayınlamaya ve habere ulaşmaya çalışmaya devam etmişlerdir. Bu, devrimin sürdürülmesine katkıda bulunan en önemli faktörlerden biriydi [1][2] (Mecid, 2019).

Görüş bildirme hakkını sağlayan Anayasada yer alan haklara rağmen ve gösteriler barışçıl olmasına rağmen, güvenlik güçleri ve milisler protestoculara güvenlik sağlamamışlardır.

Kaynak ayrıca, milislerin uydu kanallarındaki medyayı, bu milislerin gerçekleştirdiği ihlalleri kapsamaya devam ettiği için tehdit ettiğini de belirtmektedir (The Iraqi Center for war crimes documentation, 2021).

İnsan hakları örgütleri, protestoların başlamasından bu yana ve 2021 yılına kadar 791'den fazla kurbanını belgelemiştir. İsimleri, ölüm yeri ve saldırı tarihi ile noter tasdiklidir. (Bağımsız bir insan hakları merkezi olan Irak Savaş suçları dokümantasyon Merkezi'nin özel bir istatistiğine atıfta bulunuyorsunuz). Gayri resmi kaynaklar bu dönemde 1000'den fazla kişinin öldürüldüğünü göstermektedir.

Sonuç

Medya kullanarak İran Irak'ın iç ve dış işlerine müdahale etmeye çalışmaktadır. Kamuoyu üzerinde en etkili yollardan birisi ise bilindiği üzere medyadır, bu nedenle medya köklerini güçlü ve etkili bir şekilde aşılacak için her şekilde çaba gösterilmektedir. İran'ın, aşağıdakiler de dahil olmak üzere birçok hedefin peşinde olduğunu söylemek mümkündür:

1. Mezhepsel ve ideolojik güdülerle motive olan popüler gruplar üzerindeki etki
2. Irak'ın diğer Arap ülkeleriyle ilişkisinin azaltılması
3. Mezhepsel ve ideolojik kışkırtma
4. İran'ın kişisel çıkarları doğrultusunda suçlamalar ve açıklamalar

İranlıların kamuoyunda paylaşabildikleri en önemli inançlardan biri, tüm haberlerinde diğer Irak güçlerinin pahasına "Halk Seferberliğinin" rolünü vurgulamaktır. Bu kanallar ordu, federal polis veya terörle mücadele adı yerine "Halk Seferberliği (Haşd)" adını tanıtılmaktadır. Amaç Irak hükümetinin, güçlerinin ve ABD liderliğindeki uluslararası koalisyonun savaşta Irak'ı destekleme rolü pahasına İran'ın rolünü vurgulamaktır.

KAYNAKÇA

- Alarab. (2021, 3 6). *The "Islamic radio and television union" umbrella covers Iran's proxies*. Retrieved from Alarab newspaper: https://www.researchgate.net/publication/340570290_dwr_alkhtab_alalamy_balqnat_alfdayyt_fy_tshkyl_swrt_alraq_ldy_aljmhwr_alrby
- Al-Jubouri, M. (2021, 6 15). *In memory of al-Sistani's fatwa "Al-kifai jihad" ... How the "Popular Mobilization" turned into sectarian militias*. Retrieved from Nahar: <https://www.annahar.com/arabic/news/arab-world/%D8%B9%D8%B1%D8%A8/15062021081837592>
- Almashreq. (2022, 3 1). *Iran's Islamic radio and television Union: Media terrorism and incitement to violence*. Retrieved from Almashreq News: https://almashreq.com/ar/articles/cnmi_am/features/2022/03/01/feature-03
- ALSHARKALAWSAT. (2017, December 11). *Iran's influence in Iraq... domination through the media*. Retrieved from Arab International Newspaper: <https://aawsat.com/home/article/1109181/%D9%86%D9%81%D9%88%D8%B0-%D8%A5%D9%8A%D8%B1%D8%A7%D9%86-%D9%81%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%82-%D8%A7%D9%84%D9%87%D9%8A%D9%85%D9%86%D8%A9-%D8%B9%D8%A8%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%A5%D8%B9%D9%84%D8%A7%D9%85>

Al-zuairi, M. (2017, 7 27). *Defense cooperation between Iraq and Iran.. Is it again*. Retrieved from Al Jazeera: <https://www.aljazeera.net/opinions/2017/7/27/%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%B9%D8%A7%D9%88%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%81%D8%A7%D8%B9%D9%8A-%D8%A8%D9%8A%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8-B1%D8%A7%D9%82-%D9%88%D8%A5%D9%8A%D8%B1%D8%A7%D9%86-%D9%87%D9%84>

Editorial team. (2018, 12 21). *The full story of Iranian media in Iraq from exclusive sources*. Retrieved from ULTRA IRAK: <https://ultrairaq.ultrasawt.com/%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%B5%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%A7%D9%85%D9%84%D8%A9-%D9%84%D9%84%D8%A5%D8%B9%D9%84%D8%A7%D9%85-%D8%A7%D9%84%D8%A5%D9%8A-%D8%B1%D8%A7%D9%86%D9%8A-%D9%81%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%82-%D9%85%>

El-Şammari, B. (2017, 6 5). *What are the satellite channels of the Iraqi militias*. Retrieved from The New Arab: <https://www.alaraby.co.uk/%D8%A7%D9%84%D9%82%D9%86%D9%88%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D9%81%D8%B6%D8%A7%D8%A6%D9%8A%D8%A9-%D9%84%D9%84%D9%85%D9%84%D9%8A%D8%B4%D9%8A%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%82%D9%8A%D8%A9%E2%80%8B>

Fawaz, T. (2018). *Historical development of Iraqi-Iranian relations and their future prospects*. Baghdad : Baghdad Center for studies, consultations and media.

Khalifa, H. (2021, september 28). *Al-Abbas's holy shrine : number of visitors to Imam Hussein's Arbaeen reached 16 million*. Retrieved from almanar-news: https://www.almanar.com.lb/8759071#:~:text=01279144%20_%2001543507%20_%2003037567-,%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%AA%D8%A8%D8%A9%20%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%A8%D8%A7%D8%B3%D9%8A%D8%A9%20%D8%A7%D9%84%D9%85%D9%82%D8%AF%D8%B3%D8%A9%20%3A%20%D8%B9%D8%AF%D8%AF%20%D8%B2%D9%

Khaykhani, W. N. (2019, 6 1). *Iran's soft power towards Iraq after 2003*. Retrieved from Civilized dialogue: <https://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=639083>

Malik, H. (2021, 9 2). *Overview of the "Iraqi radio and television Union"*. Retrieved from THE WASHINGTON INSTITUTE For Near East Policy: <https://www.washingtoninstitute.org/ar/policy-analysis/lmht-amt-n-at-had-aladhaat-waltlfzywnat-alraqyt>

Mecid, A. Ş. (2019, 11 1). *Iran's view of the October protests.. Hostility to Iraq's Shiites*. Retrieved from ULTRA IRAQ: <https://ultra-iraq.ultrasawt.com/%D8%B5%D8%B1%D8%A7%D8%B9-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%AD%D8%A7%D9%88%D8%B1-%D9%88%D9%88%D8%B9%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%AD%D8%AA%D8%AC%D8%A7%D8%AC-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%82%D9%8A/%D8%B9%D9%84%D9%8A-%D8%B7%D9%87/%D9%82>

Muhammed, A. T. (2018, April). The role of the media discourse in satellite channels in shaping the image of Iraq among the public. *Research gate*.

The Iraqi Center for war crimes documentation. (2021). *Suppression of protests and targeting of activists and media professionals*. Irak: The Iraqi Center for war crimes documentation. Retrieved from <https://iwdc-iraq.org/?p=1397>

KOSOVA'NIN 'MINI-SCHENGEN' VE 'AÇIK BALKAN' GİRİŞİMLERE İLİŞKİN TAVRI

Feston HAJDİNİ*

Öz

Bu çalışmanın amacı, Kosova Cumhuriyeti'nin bölgesel -görünüşte ekonomik temelli- inisiyatiflere, yani 'Mini-Schengen' ve/veya 'Açık Balkan'a ilişkin siyasi tutumlarını açıklamaktır. Sırasıyla, Kosova'nın bu girişimlere katılmayı reddetmesine ve güçlü itirazına bir açıklama getirmeyi amaçlamaktadır. 'Mini-Schengen' ve 'Açık Balkan' Batı Balkan ülkeleri arasında sermaye, insan, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı fikrini ifade etmektedir. Bu çalışma, özellikle Sırbistan ile siyasi durum ve ilişkiler bağlamında Kosova'nın söz konusu girişimlerle ilgili endişelerine odaklanmaktadır. Bu girişimlerle ilgili olarak Kosova'daki devlet yetkililerinin endişelendiği iki ana konu var. Birincisi, Sırbistan'ın Kosova devletine yönelik devam eden yıkıcı tutumları ve yaklaşımları ve Kosova üzerindeki toprak iddialarıdır. Sırbistan, Kosova'nın bağımsızlığını tanımamak dışında, Kosova halkına karşı işlenen suçlar ve soykırım için hiçbir zaman özür dilemedi. Bu duruma dair pişmanlığını bile dile getirmedi. İkincisi, Sırbistan'ın siyasi hegemonyasını sürdürmeyi amaçladığı bölgedeki ekonomik üstünlüğüdür. Bu çalışma bu iki konu üzerine odaklanarak Kosova'nın geleceğine dair bir vizyon ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelime: 'Mini-Schengen', 'Açık Balkan', Kosova, İnisiyatif, Serbia.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Kamu Yönetimi Doktora Öğrencisi, feston.hajdini@hbv.edu.tr <https://orcid.org/0000-0001-6478-6493>

KOSOVA'S ATTITUDE TOWARDS 'MINI-SCHENGEN' AND 'OPEN BALKAN' INITIATIVES

Abstract

The purpose of this study is to explain the political attitudes of Republic of Kosovo regarding regional –seemingly economic-based– initiatives, namely 'Mini-Schengen' or/and 'Open Balkan'. Respectively, it aims to provide an explanation for Kosovo's refusal to participate and strong opposition to these initiatives. 'Mini-Schengen' and 'Open Balkan' refer to the idea of free movement of capital, goods, services and people between the Western Balkan countries. In particular, this study focuses on Kosovo's concerns about initiatives in question especially in context of political situation and relationships with Serbia. There are two main issues regarding to these initiatives that state authorities in Kosovo have been concerned with. First, and the main, are Serbia's continued destructive attitudes and approaches to the state of Kosovo and its territorial claims over Kosovo. Apart from not recognizing Kosovo's independence, Serbia has never apologized for the crimes and genocide against the people of Kosovo. She has never even expressed remorse for it. The second is Serbia's economic predominance in the region, through which it aims to maintain its political hegemony. This study aims to present a vision for the future of Kosovo by focusing on these two issues.

Keywords: 'Mini-Schengen', 'Open Balkan', Kosovo, Initiatives, Serbia.

Giriş

Kosova devletinin 'Mini-Schengen' ve 'Açık Balkan' fikir ve girişimlerine karşı duruşunu anlayabilmek için Kosova ile Sırbistan arasında geçmiş yıllarda yaşanan sorunların incelenmesinin vazgeçilmez bir ön koşul olduğunu düşünmekteyiz.

Öncelikle Kosova ile Sırbistan arasındaki anlaşmazlık ve çatışmaların asırlık bir tarihe sahip olduğunun altını çizmek gerektiğini düşünüyoruz. Ancak, bu çalışmada sadece 1989 yılı itibariyle Kosova ile Sırbistan arasında yaşanan çatışmalara değinilecektir. Kosova, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti içinde diğer altı cumhuriyetle hemen hemen aynı haklara sahip olan 1974 anayasasına göre Yugoslav Federasyonunun kurucu bir parçası olarak özerkliğini kazanmıştır (Stavileci, Batalli, & Sadushi, 2012, s. 61). Fakat, 1989'da Sırbistan, Kosova'nın 1974 Yugoslav anayasasından kazandığı özerk yetkileri geri almaya başlayan ilk anayasa reformlarını kabul etmiştir.

Kosova, 1988-1989 boyunca protestolarla doluydu ve anayasa reformları kabul edildiğinde memnuniyetsizlik zirveye ulaşmıştır (Pula, 2004, s. 804). Aşırı-milliyetçi Slobodan Milošević'in başkanlığında Sırp devletinin Kosova halkının protesolarına karşı tepkisi çok hızlı ve şiddetli olmuştur.

Nitekim, Sırp devleti, Kosova halkının protestolarını zorla bastırmanın yanı sıra kamu görevlerde bulunan tüm Arnavut çalışanlarını işten çıkardı, televizyonu, radyoyu, gazeteleri, hastaneleri, fabrikaları kapattı ve Arnavut öğrenci ve öğretmenlerin Priştine Üniversitesi binalarını kullanmasını yasaklamıştır (Gashi, 2012, s. 33). Sırp devletinin Kosova halkına yönelik sistematik baskı ve şiddeti devam ederken, bu baskı ve şiddete nasıl yanıt verileceği ve doğru çözümün nasıl bulunacağı konusunda Kosova'da gerek entelektüel seçkinler gerek halk arasında iki ana fikir ortaya çıkmıştır: birincisi, barışçıl bir çözüm arayarak savaştan kaçınmaya çalışan barışçıl direniş fikri; ikincisi ise, barışçıl bir çözüm olasılığına dair umudunu yitirmiş olan savaş direniş fikriydi.

Ancak, barışçıl çözüm çabaları sonuçsuz kalınca ve Sırp devletinin Kosova halkına yönelik baskı ve şiddeti artarak devam edince savaş, Kosova halkı için tek çıkış yolu olarak kaçınılmaz hale geldi. Bu nedenle, kurtuluş ve özgürlük amacına doğru Kosova halkının etraflı bir seferberliği olarak Kosova Kurtuluş Ordusu (KKO) ortaya çıkmıştır (Bekaj, 2010, s. 19). KKO, eğitilmiş ve iyi teçhizatlı Sırp kuvvetlerine karşı önemli bir başarı elde edememesine rağmen (Oğultürk, 2014, s. 110), nispeten kısa bir yaygın silahlı çatışma dönemine girmesinin göz önüne alındığında, soğuk savaş sonrası dönemin en başarılı ayaklanmalarından (Perritt, 2008, s. 2) biri olarak değerlendirilmektedir. Ancak Sırp güçleri bu mücadeleye karşı etnik temizlik ve soykırıma başlamıştır.

Uluslararası toplum Bosna Hersek'te aldığı ders nedeniyle bu sefer duruma fazla seyirci kalmamış ve Mart 1999'da gerçekleşen NATO müdahalesi ile savaş sona ermiştir (Altun, 2021) ve nihayet Sırp işgal güçleri Kosova'dan çekilmek zorunda kalmıştır. 1999'da savaşın sona ermesinden hemen sonra, Kosova, görevi meşru yetki ve kapasiteye sahip bir Kosova hükümetinin kurulmasına yardımcı olmak olan Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararına dayanarak Birleşmiş Milletler'in uluslararası koruması altına alındı (The Security Council, 1999).

1. Kosova'nın Bağımsızlık Süreci

1999 yılında savaşın sona ermesinin ardından, söz konusu Güvenlik Konseyi 1244 sayılı kararı uyarınca Kosova'da Birleşmiş Milletler Geçici Yönetim Misyonu (UNMIK) kurulmuştur. Bu misyonun görevi, nihai siyasi statüsünün belirlenmesine kadar Kosova'yı geçici olarak hükmetmek ve yönetmek idi (UNMIK, 1999).

2005 yılında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan, eski Finlandiya Cumhurbaşkanı Martti Ahtisaari'yi Kosova'nın Gelecekteki Statü Süreci Özel Temsilcisi olarak atamıştır. Atama, Güvenlik Konseyi tarafından 10 Kasım 2005'te onaylandı ve bu tarihten itibaren yürürlüğe girmiştir (UN Secretary General, 2005). Bu şekilde, Ahtisaari ve onun uluslararası ekibinin arabuluculuğu ile Kosova ve Sırbistan devlet temsilcileri arasında Şubat 2006'da Viyana'da müzakereler başlamıştır. Görüşmelerde en çok tartışılan ama üzerinde mutabakat sağlanamayan husus ise, Kosova'nın nihaî statüsü olmuştur (Ülger, 2016, s. 51). Her iki tarafın da birbirinden tamamen zıt taleplerde bulunmuşlardı.

Kosovalı temsilciler Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasına değinirken, Sırbistan'ın temsilcileri Kosova'nın Sırp devleti altında özerk bir bölge olarak kalmasını isteyerek zaman kazanmaya hedefliyor (Weller, 2008, s. 31) müzakereleri engellemeye çalışmaktaydı.

Kosova'nın statüsünün geleceği konusunda 14 aydan fazla süren sonuçsuz müzakerelerin ardından, 2 Şubat 2007'de BM özel elçisi, Kosova'nın gelecekteki statüsünün çözümüne yönelik, karşıt taraflarca bir uzlaşma olmayan nihai geniş kapsamlı önerisini sunmuştur (Qorri, 2013). 'Ahtisari'nin Paketi' olarak bilinen söz konusu öneriyi Sırbistan tarafı kategorik reddetmiş olmakla beraber, Kosova tarafı bu öneriyi kabul edip ve ona dayanarak 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan etti (Kosova Cumhuriyeti Meclisi, 2008).

2. 2008'ten sonra Sırbistan ile İlişkilerin Normalleşmesi için Diyalog

Beklendiği gibi Sırbistan, uluslararası hukuka aykırı olduğunu ileri sürerek Kosova'nın bağımsızlığını kabul etmedi. Ayrıca Sırbistan, söz konusu bu aykırılığı kanıtlamak için, BM Genel Kurulu (United Nations, 2008) vasiyetiyle, Uluslararası Adalet Mahkemesi'ne istişari görüş için başvurmuştur.

Mahkeme, 22 Temmuz 2010'da verdiği İstişari Görüşünde, "17 Şubat 2008'de kabul edilen Kosova'nın bağımsızlık ilanının uluslararası hukuku ihlal etmediği" (International Court of Justice, 2010) sonucuna varmıştır. Ardından, Sırbistan ve Avrupa Birliği ülkelerinin inisiyatifiyle sunulan Kosova ile Sırbistan arasındaki teknik konularda diyalog konulu bir karar taslağı BM Genel Kurulu tarafından onaylandı (UN General Assembly, 2010).

Kosova ile Sırbistan arasında Avrupa Birliği'nin arabuluculuğunda yürütülen teknik görüşmeler 2011'de başladı. Buradaki fikir, her iki ülkenin vatandaşları için günlük hayatı kolaylaştıracak teknik konuları ele alındı. Teknik olarak başlayan bu diyalog, Kosova Meclisi'nin 2012 yılında aldığı kararla (Paramenti i Kosovës, 2012) ve Kosova ile Sırbistan arasındaki ilişkilerin normalleşmesi için siyasi konuların tartışılmasına olanak sağlayarak siyasi diyalog niteliği kazanmıştır.

Zaman zaman kesintiye uğrasa da bu diyalog kapsamında Kosova ile Sırbistan arasında 2011-2017 yılları arasında farklı konularda toplam 23 anlaşma imzalandı (Zyra e Kryeministrit, 2022). Ancak, imzalanan bu anlaşmaların bir kısmı tamamen ve kısmen uygulanmış, diğer önemli bir kısmı ise hiç uygulanmamıştır. Özellikle ticaret ve bölgesel temsil ve işbirliği anlaşmaları, Sırbistan'ın getirdiği çeşitli engeller nedeniyle uygulanmamıştır.

Ticaret açısından, Sırbistan, SEFTA anlaşmasının aksine, çeşitli tarife dışı engeller ve 'dumping' (ucuzluk) yoluyla Kosova'dan gelen (Kosova'dan Sırbistan'a) malları sürekli olarak engelledi (Instituti GAP, 2019, s. 7). 2008-2018 yılları arasında Kosova ile Sırbistan arasındaki ticaret hacmi 3.712.467.000 milyar avro; Bunların 3.475.840 milyar avrosu Sırbistan'a, 236.627.000 milyonu ise Kosova'ya aitti (Haxholli, 2020, s. 8,24). Bölgesel temsil ve işbirliği açısından ise Sırbistan, Kosova'nın INTERPOL örgütüne üye olma başvurusuna engellemekle (U.S. Embassy in Kosovo, 2018) beraber Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan ülkelerin tanımalarını geri çekmeleri için yoğun bir kampanya yürütmüş bulunmaktaydı (Balkan Insight, 2017). Sırbistan'ın bu tahribatlı eylemlerine yanıt olarak, Kosova hükümeti 2018 Kasım ayından Sırp mallarına %100 gümrük vergisi koymayı karar vermiştir (Qeveria e Kosovës, 2018).

Kosova hükümetinin bu kararını bahane olarak kullanan Sırbistan, katılmakta olduğu diyalogdan çekildi (Kosova Democratic Institute, 2020, s. 10)

ve diyalog masasına dönmek için söz konusu Kosova'nın gümrük vergisinin kaldırılmasını şart olarak koymuştur (Deutsche Welle, Prishtina del me plat-formë zyrtare për dialog me Serbinë, 2019). Bundan sonra Kosova hükümeti, bu şartı yerine getirmesi için ABD ve AB'nin (QUINT ülkeleri) aşırı baskısına maruz kaldı (TRT, 2019). Bu şartlarda, söz konusu gümrük vergisinin kaldırılmasını kabul etmeyip ve Lahey'deki (Den Haag) Özel Mahkemesi'nin daveti üzerine o zamanki Kosova Başbakanı Ramush Haradinaj geri dönmüş şekilde istifa etmiştir (Anadolu Agency, Kryeministri Kosovës, Ramush Haradinaj, jep dorëheqje, 2019). Bu gelişmeler, Kosova'da parlamento erken seçimlere (Presidenti i Republikës së Kosovës, 2019) gidilmesine neden oldu.

3. 'Mini-Schengen' ve 'Açık Balkan' Fikirlerin Ortaya Çıkışı ve Kosova'nın İtirazı

Bilindiği üzere 'Schengen' (Schengen Agreement, 1985), karşılıklı sınırlarında yolcular için tüm pasaport ve diğer tüm sınır kontrol türlerini resmen kaldırmış olan 26 Avrupa ülkesinden oluşan bir bölge/alandır. Benzer şekilde ancak AB üyesi olmayan ve sadece Batı Balkan ülkeleri için geçerli olacak proje veya girişime de 'mini-Schengen' adı verilmiştir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan 'Mini-Schengen' fikri ilk olarak Sırbistan'ın Novi Sad kentinde Sırp, Arnavut ve Makedon devlet başkanları arasında yapılan toplantıda ortaya çıkmıştır (Euronews, 2019).

Bu proje hakkında daha detaylı bilgiler Makedonya'nın Ohri kentinde 10 Kasım 2019 tarihinde düzenlenen ikinci toplantının ardından ortaya çıkmıştır. Bu toplantıya ev sahipliği yapan dönemin Makedonya Başbakan Zoran Zaev'in yaptığı basın açıklamalarına göre 'Mini-Schengen' fikri Batı Balkan ülkeleri arasında sermaye, insan, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını amaçlayan bir proje (Deutsche Welle, 2019) olduğunu belirtmiştir. Aynı amaç için Arnavutluk'un başkentinde Tiran 'Mini-Schengen' konulu bir üçüncü toplantısı düzenlenmiştir.

Bu projeye ilişkin dördüncü toplantı 29 Temmuz 2021 tarihinde Makedonya'nın başkenti Üsküp'te düzenlenmiş ve bu toplantıda projenin 'Mini-Schengen' ismi 'Açık Balkan' olarak değiştirilmiştir (European Western Balkans, 2021). 'Açık Balkan' olarak yeni adıyla girişimin beşinci toplantısı 21 Aralık 2021 tarihinde yine Arnavutluk'un başkenti Tiran'da düzenlenmiştir (Qeveria Shqiptare, 2021).

"Schengen" teriminin sadece insanların değil aynı zamanda sermaye, mal ve hizmetlerin da serbest dolaşımını ifade ettiği eleştirilmesinden dolayı, söz konusu girişimin "Mini-Schengen"den "Açık Balkan" olarak yeniden adlandırılmasının sebebi olmuştur.

1.1. Kosova'nın İtirazı ve Siyasi Tutumu

Benzer sebeplerle, Kosova'nın yanı sıra söz konusu 'Mini-Schengen' ve 'Açık Balkan' girişimlerine karşı çıkan Karadağ ve Bosna Hersek ülkelerinin de olduğunu baştan belirtmek gerektiğini düşünmekteyiz.

Burada sadece Kosova'nın dile getirdiği endişeler üzerinde durulacaktır. Nitekim, Kosova'nın söz konusu inisiyatif ile ilgili endişeleri bu inisiyatifler üzerinde Novi Sad kentinde ilk düzenlenen toplantıya davet edilmemesiyle başlar. Kosova'nın 'Mini-Schengen' girişiminin ilk kez gündeme geldiği Novi Sad'da gerçekleşen toplantıya davet edilmemesinin ardından açıklama yapan dönemin Kosova Cumhurbaşkanı Hashim Thaçi, Kosova'nın çağrılmamasını resmi bir devlet olarak kabul edilmemesi olarak yorumlamıştır (Hızal, 2021).

Kosova, kendisinin bağımsızlığını tanımayan ülkelerle (Sırbistan ve Bosna Hersek) böylesi bir girişime katılması anlamsız olduğu gerekçesiyle (Hashim Thaçi, 2019), davet edilmiş olmasına rağmen bir sonraki 'Mini-Schengen' konulu Ohri'deki toplantısına katılmayı reddetti. Yani, Kosova devlet yetkililerine göre, Kosova'nın böyle bir girişimle ilgili toplantılara katılmasının ön koşulu, girişime dahil olan ülkelerin birbirlerini bağımsız devletler olarak tanımalarıdır. Ayrıca Kosova'nın bağımsızlığının tanınması, AB entegrasyonu açısından da Sırbistan için bir koşul olarak tanımlanmıştır (Deutsche Welle, 2011), (BalkanWeb, 2017), (Tela, 2021), (Top Channel, 2022).

ABD de tüm Batı Balkan ülkeleri dahil edilmedikçe böyle bir projenin mümkün olmayacağı (TV Klan, 2021) görüşünü paylaşmaktadır. Öte yandan, Arnavutluk ve Kuzey Makedonya için AB üyelik müzakerelerin açılmasının ertelenmesinin (Deutsche Welle, 2021) ardından böyle bir girişimin ortaya çıkması, AB entegrasyon sürecinin ikamesi olarak görülmesine neden olmuştur. Hatta, Kosova Başbakanı Albin Kurti'nin basın açıklamalarına göre, "Mini-Schengen" ve "Açık Balkan" girişimleri, Sırbistan Cumhurbaşkanı Aleksandar Vucic'in Balkan bölgesini Rus ve Çin etkisine açma girişimini ifade etmektedir (Zyra e Kryemnistrit, 2021). Benzer bir görüş Avrupa'daki eski ABD Ordusu komutanı ve Washington merkezli Avrupa Politika Analizi Merkezi'nin (CEPA) işbirlikçisi Ben Hodges de öne sürmektedir. Hatta ona göre, Balkan bölgesinin Avrupa ve NATO entegrasyon süreçleri ve genel olarak Batı demokrasilerinden ayrılmış ve uzak tutulması Rusya'nın birincil hedeflerini teşkil etmektedir (Hartwell, 2021, s. 13).

Bu gerçek, ABD'nin Kosova'daki büyükelçisi Jeffery Hovenier tarafından da vurgulandı (Hovenier, 2022). Sırbistan'ın Rusya'nın siyasi ekseninden yana duruşu, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı yürüttüğü savaş nedeniyle Birleşmiş Milletler'in Rusya'ya karşı onayladığı yaptırımlar kararına (Sarıc

& Morcos, 2022) karşı oy kullanmasıyla daha da pekiştirildiğini görmekteyiz.

Ayrıca Sırbistan Cumhurbaşkanı Vucic, Sırp hükümetinin Rusya'ya yönelik yaptırımları reddetmesinin Sırbistan'ın hayati çıkarlarına ve geleneksel dostluğuna (Anadolu Agency, 2022) dayanan bir karar olduğunu belirtmiştir.

Kosova'daki akademik çevreler de bahsi geçen 'Mini-Schengen' ve 'Açık Balkan' girişimlerine kategorik bir itirazda bulundular. Nitekim, Kosova Bilim ve Sanatlar Akademisi söz konusu inisiyatifleri Sırbistan'ın AB içinde var olan belirsizlikleri ve çelişkileri kullanarak Balkan bölgesini karıştırmayı amaçlayan (AShAK, 2022) birer projeler olarak nitelendirmektedir. Öte yandan, Kosova'nın en ünlü tarihçilerinden biri akademisyen Jusuf Buxhovi 'Mini-Schengen' veya 'Açık Balkan' girişimlerini, Sırbistan'ın ekonomik gücü sayesinde bölgedeki süreçleri kontrol ederek büyük güçlere karşı bölgenin gözetmeni olarak konumlandırılmasını sağlayacak girişimler olduğunu ifade etmektedir (Buxhovi, 2021).

"Açık Balkan" girişiminin bölgedeki en büyük ve en gelişmiş ekonomi olarak Sırp ekonomisine en çok yakışacağı (Çipa, 2020) gerçeği Sırbistan Cumhurbaşkanı Vucic de kabul etmiştir. Fakat, Batı Balkan ülkeleri arasındaki ticaret söz konusu olduğunda, Kosova'daki yetkililer yanı sıra Karadağ ve Bosna-Hersek'tekileri (Kajosevic, 2019) (Besic & Jakovljevic, 2021) de CEFTA¹ anlaşmasının AB tam üyeliğine kadar serbest ticarete tüm paydaşlar için geçerli ve yeterli olduğunu vurgulamaktadırlar.

Sonuç

Öncelikle 'Mini-Schengen' ve 'Açık Balkan' girişimleri konusu Kosova'da üzerinde görüş birliği sağlanmış ender konulardan biri olduğu bahsetmeye değer. Gerek devlet yetkilileri gerekse akademik çevreler ve muhalefet partileri söz konusu inisiyatiflere kategorik olarak itiraz ettiler. İlk bakışta ekonomiye dayalı gibi görünen 'Mini-Schengen' ve 'Açık Balkan' girişimlerine Kosova'nın itirazının büyük ölçüde Sırbistan ile siyasi ilişki, gelişme ve sorunları elde ettiği tecrübeye dayanarak değerlendirme yaptığını görüyoruz. Kosova'nın söz konusu girişimlere katılması için Sırbistan tarafından bağımsız bir ülke olarak tanınmak vazgeçilmez bir ön koşuldur.

Daha ileri, Sırbistan Kosova halkına üzerine yaptığı soykırımı kabul etmezken; ortak müzakereler sonucu ortaya çıkan öneriye dayanarak ilan

edilen ve Uluslararası Adalet Mahkemesi'nden doğrulanan Kosova'nın bağımsızlığını tanımazken; Kosova ile ilişkilerin normalleşmesi için varılan mevcut anlaşmaları uygulamazken; Kosova'nın Sırbistan ile söz konusu inisiyatifler gibi yeni bir süreç veya yeni bir serüvene girmek uygun, anlamlı ve güvenli olmadığını görmektedir. Ayrıca bundan, Sırbistan'ın Kosova devletine yönelik devam eden yıkıcı ve tahribatlı davranışlarının ve Kosova'nın Sırbistan'ın bir parçası olduğu fikrini desteklerken Kosova'ya yönelik toprak iddialarının sona ermediği de anlaşılmaktadır. Bütün bu sorunlar ve anlaşmazlıklar doğru çözümler bulamazken, Kosova ile Sırbistan arasındaki durum her an patlak verebilecek donmuş bir çatışmanın olduğunu gösteriyor.

'Mini-Schengen' ve 'Açık Balkan' girişimleri sayesinde Balkan bölgesini ekonomi açısından kontrol etmek amaçlayan Sırbistan, diğer yandan AB entegrasyon yolunda koşul olarak konulan Kosova'nın bağımsızlığı tanınmasından kaçınmayı sağlayabildiğini değerlendirilmektedir.

Üstelik böyle bir proje, Batı Balkanları Avrupa-Atlantik entegrasyon süreçlerinden ayırarak, Rusya ve Çin'in etki ve kontrol alanı haline getireceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, Sırbistan'ın Rusya'nın Ukrayna üzerine işgal operasyona lehine pozisyonu Kosova'nın söz konusu inisiyatifler hakkında şüphelenmeleri daha fazla artırdı. Diğer yandan Kosova, Balkan ülkeleri arasında gerek siyasi ilişkilerde gerekse ticari ve ekonomik işbirliğinde istikrarı sağlayabilecek tek alternatifin AB ve NATO entegrasyonu olduğunu da görmektedir.

KAYNAKÇA

Altun, A. (2021). Çatışma Sonrası İyileştirmenin Güvenlik Boyutu: Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK)'nin Silahsızlandırılması, Tasfiyesi ve Yeniden Entegrasyonu Süreci. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(80), 1709-1723.

Anadolu Agency. (2019, 19 7). *Kryeministri Kosovës, Ramush Haradinaj, jep dorëheqje*. Retrieved from Anadolu Agency: <https://www.aa.com.tr/sq/balkani/kryeministri-kosov%C3%ABs-ramush-haradinaj-jepdor%C3%ABheqje/1536428>

Anadolu Agency. (2022, 2 26). *Serbia will not impose sanctions on Russia because of Ukraine: President Aleksandar Vucic says Serbia has vital interests, traditional friends*. Retrieved from Anadolu Agency: <https://www.aa.com.tr/en/europe/serbia-will-not-impose-sanctions-on-russia-because-of-ukraine-president/2515439>

AShAK. (2022, 2 14). Deklaratë e Akademisë së Shkencave dhe Arteve të Kosovës Rreth Synimeve të Serbisë për Destabilizim të Kosovës dhe Ballkanit Perëndimor. Prishtinë: Akademia e Shkencave dhe Arteve të Kosovës.

1 Orta Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması

Balkan Insight. (2017, 11 27). *Kosovo Slams Serbia's 'False Recognition' Claims*. Retrieved from BalkanInsight: <https://balkaninsight.com/2017/11/27/kosovo-deputy-pm-slams-serbia-s-false-recognition-claims-11-27-2017/>

BalkanWeb. (2017, 11 15). *Njohja e pavarësisë së Kosovës, kusht për anëtarësimin e Serbisë në BE*. Retrieved from BalkanWeb: <https://www.balkanweb.com/njohja-e-pavaresise-se-kosoves-kusht-per-anetaresimin-e-serbise-ne-be/>

Bekaj, A. (2010). The KLA and the Kosovo War: From Intra-State Conflict to Independent Country. *Berghof Conflict Research, Transitions Series*(8), 19.

Besic, V., & Jakovljevic, G. (2021, 10 8). *Xhaferoviç për "Ballkanin e Hapur": Pse po ndërtojnë një platformë të re jashtë BE-së?* Retrieved from Anadolu Agency: <https://www.aa.com.tr/sq/bota/xhaferovic-p%C3%ABrballkanin-e-hapur-pse-po-nd%C3%ABrtojn%C3%AB-nj%C3%AB-platform%C3%AB-t%C3%AB-re-jasht%C3%AB-be-s%C3%AB/2330060>

Buxhovi, J. (2021, 7 30). Buxhovi: Marrëveshja e Shkupit midis Vuçiqit, Ramës dhe Zaevit, anti-historike. (E. Vllahiu, Interviewer) Kallxo.com. Retrieved from <https://kallxo.com/lajm/buxhovi-marreveshja-e-shkupit-midis-vuciqit-rames-dhe-zaevit-antihistorike/>

Çipa, A. (2020, 6 24). *"Mini-Schengeni": Një arritje për Ballkanin apo një manovër politike?* Retrieved from Kallxo.com: <https://kallxo.com/gjate/mendime/mini-schengeni-nje-arritje-per-ballkanin-apo-nje-manover-politike/>

Deutsche Welle. (2011, 1 20). *Ulrike Lunacek: Serbia 'Must Recognise Kosovo' Before EU Entry*. Retrieved from Deutsche Welle: <https://balkaninsight.com/2011/01/20/serbia-must-recognise-kosovo-before-eu-entry/>

Deutsche Welle. (2019, 2 15). *Prishtina del me platformë zyrtare për dialog me Serbinë*. Retrieved from Deutsche Welle: <https://www.dw.com/sq/prishtina-del-me-platform%C3%AB-zyrtare-p%C3%ABr-dialog-me-serbin%C3%AB/a-47533431>

Deutsche Welle. (2019, 11 10). *Takimi në Ohër për "Shengenin" e ri - pa Kosovën*. Retrieved from Deutsche Welle: <https://www.dw.com/sq/takimi-n%C3%AB-oh%C3%ABr-p%C3%ABr-shengenin-e-ri-pa-kosov%C3%ABn/a-51190727>

Deutsche Welle. (2021, 6 22). *BE: Shtyhet sërish çelja e negociatave me Shqipërinë dhe Maqedoninë e Veriut*. Retrieved from Deutsche Welle: <https://www.dw.com/sq/be-shtyhet-s%C3%ABrsh-%C3%A7elja-e-negotiative-me-shqip%C3%ABrin%C3%AB-dhe-maqedonin%C3%AB-e-veriut/a-58002540>

Euronews. (2019, 10 11). *Western Balkan leaders plot their own 'mini-Schengen' zone*. Retrieved from Euronews: <https://www.euronews.com/2019/11/11/western-balkan-leaders-plot-their-own-mini-schengen-zone>

European Communities. (1985, 6 14). *Schengen Agreement. Agreement between the Governments of the States of the Benelux Economic Union, the Federal Republic of Germany and the French Republic on the gradual abolition of checks at their common borders (Articles 2, 6 and 7)*. Luxembourg: Official Journal of the European Communities. Retrieved from [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922\(02\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922(02)&from=EN)

European Western Balkans. (2021, 7 29). *"Mini Schengen" renamed "Open Balkan"; Vučić, Rama and Zaev sign three documents*. Retrieved from European Western Balkans: <https://europeanwesternbalkans.com/2021/07/29/mini-schengen-renamed-open-balkan-vucic-rama-and-zaev-sign-three-documents/>

Gashi, S. (2012). *Kosova 1912-2000 Në Tekstet Mësimore të Kosovës, Shqipërisë dhe Serbisë*. Prishtinë: KAHCR & KEC.

Hartwell, L. (2021). *The Serbia-Kosovo Dialogue: Ripe for Resolution?* Center for European Policy Analysis. Washington: Center for European Policy Analysis. Retrieved from <https://cepa.org/wp-content/uploads/2021/05/CEPA-Serbia-Kosovo-5.10.21-V2.pdf>

Hashim Thaçi. (2019, 11 9). *Hashim Thaçi - Facebook Resmi Hesabi*. Retrieved from Facebook: <https://www.facebook.com/HashimThaciOfficial/posts/3157220934348244>

Haxholli, V. (2020). *Barrierat Tregtare si Masa Mbrojtëse Politike në Marrëdhëniet Kosovë-Serbi*. Prishtinë: Kosova Democratic Institute & Konrad-Adenauer-Stiftung.

Hızal, H. D. (2021, 12 10). *Open Balkan: Yeni Bir Alternatif mi? Çözüm Süzülüşün Devamı mı?* TUİK Akademi: <https://www.tuicakademi.org/op-ed-open-balkan-yeni-bir-alternatif-mi-cozumsuzlugun-devami-mi/> adresinden alındı

Hovenier, J. (2022, 5 27). *USA Ambassador in Kosovo*. Retrieved from Twitter: https://twitter.com/USAmbKosovo/status/1530106759356063744?cxt=HHwWgIC9vbT_g7wqAAAA

Instituti GAP. (2019). *Taksa 100%, A po e ndihmon apo dëmton Kosovën?* Prishtinë: GAP. https://www.institutigap.org/documents/53616_Ndiki-mi%20ekonomik%20i%20taks%C3%ABs%20100%20p%C3%ABrqind.pdf adresinden alındı

International Court of Justice. (2010). *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo*. Advisory Opinion, Hague. Retrieved from <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-00-BI.pdf>

Kajosevic, S. (2019, 11 12). *Mali i Zi refuzon 'Mini Schengen'-in ballkanik*. Retrieved from Kallxo.com: <https://kallxo.com/lajm/mali-i-zi-refuzon-mini-schengen-in-ballkanik/>

Kosova Cumhuriyeti Meclisi. (2008). *Oğlanüstü Resmi Oturum - Kosova Bağımsızlık Bildirgesi*. Prishtinë: Kosova Cumhuriyeti Meclisi 17.02.2008. Retrieved from http://old.kuvendikosoves.org/common/docs/proc/trans_s_2008_02_17_al.pdf

Kosova Democratic Institute. (2020). *7 Vite pas Marrëveshjes së Parë për Normalizim: Ku janë Kosova dhe Serbia me "Normalizim" Sot?* Prishtinë: Kosova Democratic Institute. <https://kdi-kosova.org/wp-content/uploads/2020/04/28-7-Vite-pas-marreveshjes-se-pare-per-normalizim-Kosove-Serbi-Raport-03.pdf> adresinden alındı

Oğultürk, M. C. (2014). *Kosova'nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi. Güvenlik Stratejileri Dergisi*(19), 99-132.

Paramenti i Kosovës. (2012). *Karar Nr.04-R-08*. Prishtinë. Retrieved from https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/docs/Rezolut%C3%AB_-_P%C3%ABr_normalizimin_e_marr%C3%ABdh%C3%ABnieve_n%C3%AB_mes_t%C3%AB_Republik%C3%ABs_s%C3%AB_Kosov%C3%ABs_dhe_Republik%C3%ABs_Serbis%C3%AB,_18.10.2012.pdf

Perritt, H. (2008). *Kosovo Liberation Army: The Inside Story of An Insurgency*. Urbana and Chicago: University of ILLINOIS Press.

Presidenti i Republikës së Kosovës. (2019, 8 26). Vendim Nr. 236/2019. *Për Caktimin dhe Shpalljen e Zgjedhjeve të Parakohshme për Kuvendin e Republikës së Kosovës*. Prishtinë, Kosovë: Gazeta Zyrtare. Retrieved from <https://gzk.rks-gov.net/ActsByCategoryInst.aspx?Index=3&InstID=2&CatID=30>

Pula, B. (2004). *The Emergence of the Kosovo "Parallel State" 1988-1992. Nationalities Paper*, 32(4), 797-826. doi:10.1080/0090599042000296131

Qeveria e Kosovës. (2018, 11 21). Vendim Nr. 01/76. Prishtinë. Retrieved from <https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2018/11/Lista-e-mallrave-te-perjashtuara.pdf>

Qeveria Shqiptare. (2021, 12 21). *"Ballkani i Hapur" Mirëpret Liderët e Nismës në Tiranë*. Retrieved from Kryeministria.al: <https://kryeministria.al/newsroom/ballkani-i-hapur-mirepret-lideret-e-nismes-ne-tirane/>

Qorri, B. (2013, 2). *Paketa e Ahtisarit, Zgjidhja për Kosovën. Global Challenge*, 32-39.

Saric, D., & Morcos, P. (2022, 4 15). *The War in Ukraine: Aftershocks in the Balkans*. Retrieved from Center for Strategic & International Studies: <https://www.csis.org/analysis/war-ukraine-aftershocks-balkans>

Stavileci, E., Batalli, M., & Sadushi, S. (2012). *E Drejta Administrative: Organizimi dhe Veprimtaria Administrative*. Prishtinë, Kosova: Universiteti i Prishtinës.

Tela, V. (2021, 9 13). *Merkel: Ballkani ka rrugë të gjatë drejt BE-së*. Retrieved from Radio Evropa e Lirë: <https://www.evropaelire.org/a/vizita-e-merkelit-ne-ballkan/31458440.html>

The Security Council. (1999, 06 10). United Nations. *Resolution 1244*. New York. Retrieved from https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/old_dnn/Res1244ENG.pdf

Top Channel. (2022, 5 5). *Top News- Scholz: Kusht për Vuçiç/Njohja e Kosovës, pjesë e dialogut me Serbinë*. Retrieved from Top-Channel.tv: <https://top-channel.tv/video/top-news-scholz-kusht-per-vucic-njohja-e-kosoves-pjese-e-dialogut-me-serbine/>

TRT. (2019, 8 19). *QUINT-i kërkon heqjen e taksës, Haradinaj reziston, Veseli mirëpret*. Retrieved from TRT: <https://www.trt.net.tr/shqip/ballkani/2019/08/19/quint-i-kerkon-heqjen-e-taksës-haradinaj-reziston-veseli-mirepret-1254709>

TV Klan. (2021, 11 24). *Takimi online për 'Ballkanin e Hapur', i dërguari i SHBA: S'do të funksionojë pa përfshirjen e gjashtë shteteve*. Retrieved from Tv Klan.al: <https://tvklan.al/takimi-online-per-ballkanin-e-hapur-i-derguari-i-shba-sdo-te-funksionojë-pa-perfshirjen-e-gjashtë-shteteve/>

U.S. Embassy in Kosovo. (2018, 11 20). *Statement of the U.S. Embassy Prishtina. Statement of the U.S. Embassy Pristina*. Retrieved from <https://xk.usembassy.gov/statement-of-the-u-s-embassy-pristina-2/>

Ülger, İ. K. (2016). *Kosova'nın Bağımsızlığının Self Determinasyon Çerçevesinde Analizi. Koaceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(31), 39-64.

UN General Assembly. (2010). *Resolution no: A/RES/64/298, 120th plenary meeting*. New York: United Nations. Retrieved from <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/479/71/PDF/N0947971.pdf?OpenElement>

UN Secretary General. (2005). *Appointments SG/A/955-BIO/3714*. New York: Department of Public Information - News and Media Division. Retrieved from <https://www.un.org/press/en/2005/sga955.doc.htm>

- United Nations. (2008). General Assembly, Resolution A/63/L.2. *22nd plenary meeting, 63 Session*. New York. Retrieved from <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/470/97/PDF/N0847097.pdf?OpenElement>
- UNMIK. (1999, 6 25). Regulation NR. 1999/1. Official Gazette. Retrieved from https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/02english/E1999regs/RE1999_01.htm
- Weller, M. (2008). Negotiating the Final Status of Kosovo. *European Institute for Security Studies*(114), 31.
- Zyra e Kryeministrit. (2022). *Dokumente*. Kryeministri.rks-gov.net: [https://kryeministri.rks-gov.net/dokumente/?kategoria=marreshjet-e-dialogut-teknik&viti=adresinden alindi](https://kryeministri.rks-gov.net/dokumente/?kategoria=marreshjet-e-dialogut-teknik&viti=adresinden%20alindi)
- Zyra e Kryeministrit. (2021, 8 1). *Kryeministri Kurti mori pjesë në hapjen e Kursit të Sigurisë Publike*. Retrieved from Kryeministri.rks-gov.net: <https://kryeministri.rks-gov.net/kryeministri-kurti-mori-pjesen-ne-hapjen-e-kursit-te-sigurise-publike/>

HUMANITARIAN INTERVENTION AND IRREGULAR MIGRATION: UNDERSTANDING THE NEXUS BETWEEN THE 2011 NATO-LIBYA INTERVENTION AND ‘TEMPLE-RUN.’

Foday Justice JALLOH

Abstract

African irregular migration to Europe is usually portrayed as a direct product of economic factors in African countries. Often, international discourse and mainstream media paint a picture of despairing Africans escaping poverty on the continent in pursuit of greener pastures in Western Europe.

Regarding African migrants' most preferred European destination, Karole Ski and Benedikter (2018) had it that most economic migrants coming from sub-Saharan Africa chose Italy as a destination. The narrative also is the same for international mainstream media.

This paper seeks to explore the relationship between the NATO-Libya intervention, the emergence of the 'temple run' irregular migration crisis and its effects on its participants. The NATO-Libya intervention created a security vacuum in Libya that exacerbated an irregular migration crisis among west African youths. The resulting irregular migration crisis known as 'temple run,' has negatively affected its youth participants.

Keywords: Migrands, Afrika, Media, NATO Intervention, Humanitarian Intervention

İNSANİ MÜDAHALE VE DÜZENSİZ GÖÇ: 2011 NATO-LİBYA MÜDAHALESİ İLE 'TAPINAK YÖNETİMİ' ARASINDAKİ BAĞLANTIYI ANLAMAK

Öz

Afrika'dan Avrupa'ya düzensiz göç, genellikle Afrika ülkelerindeki ekonomik faktörlerin doğrudan bir ürünü olarak tasvir edilmektedir. Çoğu zaman, uluslararası söylem ve ana akım medya, Batı Avrupa'da daha yeşil otlaklar peşinde koşarak kıtadaki yoksulluktan kaçan umutsuz Afrikalıların bir resmini çiziyor.

Afrikalı göçmenlerin en çok tercih ettikleri Avrupa destinasyonu ile ilgili olarak Karole Ski ve Benedikter (2018), Sahra altı Afrika'dan gelen ekonomik göçmenlerin çoğunun İtalya'yı destinasyon olarak seçtiğini belirtmişlerdir. Anlatı, uluslararası ana akım medya için de aynıdır.

Bu makale, NATO-Libya müdahalesi, 'tapınak koşusu' düzensiz göç krizinin ortaya çıkışı ve katılımcıları üzerindeki etkileri arasındaki ilişkiyi araştırmayı amaçlamaktadır. NATO-Libya müdahalesi, Libya'da Batı Afrikalı gençler arasında düzensiz bir göç krizini şiddetlendiren bir güvenlik boşluğu yarattı. 'Tapınak koşusu' olarak bilinen düzensiz göç krizi, genç katılımcıları olumsuz etkiledi.

Anahtar Kelimeler: Göçmenler, Afrika, Medya, NATO Müdahalesi, İnsani Müdahale

Introduction

African irregular migration to Europe is usually portrayed as a direct product of economic factors in African countries. Often, international discourse and mainstream media paint a picture of despairing Africans escaping poverty on the continent in pursuit of greener pastures in Western Europe (Flahaux & De Haas 2016, as quoted in McKeon 2018.) For example, in 2015, the Hungarian Prime Minister, Viktor Orbán, stated that majority of the migrants arriving in Europe at the time were economic migrants. He asserted that millions of people beyond Europe's borders envy Europe's prosperity (Beacon, 2015, paragraph 10). For his Slovakian counterpart, Robert Fico, 95% of those arriving at the time, were economic migrants (the economists 2015, paragraph 1). Regarding African migrants' most preferred European destination, Karole Ski and Benedikter (2018) had it that most economic migrants coming from sub-Saharan Africa chose Italy as a destination. The narrative also is the same for international mainstream media. Aljazeera (2019) summarized that "these are the people you have heard so much about willing to risk their lives for what they think would be a better and easier living," (1:22-30). BBC (2019) described 'temple-run' migrants as "people taking the ultimate risk to reach the United States," (0:13-16).

While these narratives may not be entirely false, what is missing most times in these discourses is an account of how other factors such as conflict and its accompanying humanitarian responses could equally exacerbate these desperate movements. For instance, after the 2011 NATO intervention in the Libyan conflict, a dramatic increase occurred in irregular migration (temple-run) among West Africans to Western Europe. 'Temple-run' portrays the perilous journeys young west Africans undertake through the Saharan dessert, across the Mediterranean Sea in dinghy boats to Western European countries. The term is an idiomatic expression referring to an android mobile phone game where, just like the migrants, the player endlessly runs to escape a demon from a temple. If the player stumbles and falls, he or she gets killed. Approximately, temple-run has resulted to more than eleven thousand deaths, among other impacts (IOM, 2021). Unfortunately, whether the intervention has a direct or indirect impact on this increase has mostly been ignored. Existing discourse has entirely regarded this upsurge as mainly a consequence of economic factors in West African countries. However, a keen observation indicates that while indeed irregular migration occurred among West Africans before the Arab spring, it only became a crisis after the NATO intervention. Moreover, the absence of clarity on the nexus between 'temple-run' and the intervention in existing discourse has led to the questions "Why the sharp increase in irregular migration among young west Africans after the NATO-Libya intervention? Is the 'temple run' irregular migration mainly a

result of economic factors? Does the 2011 NATO intervention in Libya has any linkage with the temple-run upsurge? How has 'temple run' affected its participants?" In answering these questions, this paper navigates through the existing assumptions about the content and root causes of the 'temple run' irregular migration crisis. This paper seeks to explore the relationship between the NATO-Libya intervention, the emergence of the 'temple run' irregular migration crisis and its effects on its participants. The NATO-Libya intervention created a security vacuum in Libya that exacerbated an irregular migration crisis among west African youths. The resulting irregular migration crisis known as 'temple run,' has negatively affected its youth participants.

The paper first introduces the background and rationale of the study. This is followed by the methodology. It then navigates existing discourse on the subject. To understand the author's thesis, the paper subsequently examines the nature of sub-Saharan (which includes West African economic migration) economic migration before the Arab spring. The study then discusses the emergence of a new migration phenomenon- 'temple run' after the NATO-Libya intervention in 2011. It further highlights the effects of the phenomenon on young West African participants. Finally, the conclusion summarizes the research topic, question, main discussion, and limitation of the study.

Methodology

This paper utilized both existing literature and interview data from seven young male Sierra Leoneans who unsuccessfully participated in 'temple run.' The study also used interviews of two female unsuccessful 'temple run' migrants on the British Broadcasting Corporation. For ethical reasons, respondents are labelled as UMM-1 (unsuccessful male migrant 1), UMM-2 (unsuccessful male migrant 2) etc. The study also utilized Digital archival records of international media, reports of international humanitarian organizations, newspapers records, and scientific research papers. As a qualitative study, the paper adopted a thematic analysis framework.

Understanding Initiation, Perpetuation and Existing Narrative About 'Temple Run': A Review of Literature.

Migration is not a new phenomenon especially to the African continent. Our African ancestors had already been migrating even before assuming complete human attributes (Golding et al., 2011). However, the emergence of different variations of human mobility over the years, especially irregular forms have attracted not just academic scholarship but also vehement secu-

ritizations and politicizations. With the emergence of the temple run mass irregular migration among West Africans, academic literature, mainstream media, and European politicians have mainly discussed the crisis within economic migration framework. Most of the discourse have painted a picture of despairing Africans desperately migrating for the "European 'El Dorado'" (Flahaux & De Haas 2016, as quoted in McKeon 2018). Indeed when 'temple run' entered the streets of Freetown, Sierra Leone, young participants would sell their belongings to fund their travels (Enria, 2021) for what they thought would be a European greener pasture. At the peak of the crisis in 2015, Hungarian prime minister, Viktor Organ, asserted that millions of people beyond Europe's borders envied Europe's prosperity. Thus, he believed majority of migrants arriving in Europe at the time were economic migrants (Beacon, 2015, paragraph 10). Specifically, Robert Fico, his Slovakian counterpart, argued that in fact, 95% of those arriving at the time, were economic migrants (the economists 2015, paragraph 1). Apparently, European narratives of young Africans fleeing en masse are not necessarily false. For example, countries like Sierra Leone would lose 78.0%; Liberia 70.0% and Nigeria 57.0% of their youthful population if all those who want to leave, migrated. (Sanny et al, 2018 pg.2) Also, delving into migration theories, one would equally find a good footing for this position. For instance, the neoclassical migration theories hold that individuals mainly migrate to maximize income because of higher wages in immigrating countries. However, while indeed individuals migrate to maximize profit, new economics theories believe that the decision to migrate is made by a group such as the family, clan, or community and not the individual. While these explanations hold true for human mobility (including temple run), the questions one would want to ask are: 'since African countries had considerably (still do) suffered economic backwardness, why then was there no mass migration of desperate Africans heading for 'European greener pasture' before the Arab spring? What led to the sudden surge few years after the onset of the Arab spring? Depending on where one stands, the answers to these questions may vary significantly. Nevertheless, this paper intends to look beyond the mere economic narrative put forward by popular narratives.

The section above examined existing discourse on the causes of temple run and post Arab spring Europe migration crisis. While these literatures remain integral to the discourse, they failed to establish whether the 2011 NATO-Libya intervention precipitated the upsurge in 'temple run' irregular migration. Considering this loophole, this study seeks to examine whether the intervention exacerbated an irregular migration crisis among west Africans.

Discussion

Understanding Sub-Saharan African Migration Before Arab Spring

Evidence show that the sub-Saharan sub regions or Libya and North Africa were the main economic destinations for sub-Saharan economic migrants before the Arab Spring struck. In 2005 for instance, the International Organization for Migration-IOM (2005) found that migration from West Africa was mainly intraregional, took many forms, and was temporal because of these countries' interdependent economies. As recent as 2018, Sanny et al., found that West African economic migrants mostly preferred migrating within the continent or seek greener pasture in regions or countries closer to home, (Sanny et al., 2018). To quantify it, intra West African mobility represents 70% of West African mobility although there has been increase in West African migration directed towards Europe (as quoted in McKeon 2018). Going back a decade or two earlier, one could also find hosts of evidence that support the intra African migration argument. West African countries like Ghana, has had a long history of migration with Libya (Ntehehene, 2021). As far back as 1980, Ghana's political turmoil and economic hardship ignited a migratory interest to Libya by young Ghanaians which had turned into full scale migration by the 1990s (Ntehehene, 2021). In fact, Haas (2007) found that an estimated 65,000 and 120,000 sub-Saharan Africans entered the Maghreb yearly over land, of which only 20 to 38% were estimated to enter Europe. Therefore, "it is indeed a misconception that all or most migrants who crossed the Sahara were in transit to Europe" (Haas, 2007, p.9). Even if they did, Haas (2007) argued that the majority of West Africans who lived in Europe at that time did so legally. Besides, Libya's strong political leadership, stability and central authority could have played a great role in discouraging irregular migration to Europe through Libya. Moreover, there were equally strong regulations within Libya and agreements with its Western European coastal neighbours, especially Italy, to combat irregular crossing of the Mediterranean Sea. For instance, in 2000, 2003 and 2004 respectively, the two countries signed bilateral agreements. This was followed by technical and training assistance which included, among other things, fingerprint kit and patrol boats (Keep 2011). All these geared towards controlling Libya's coastal border with Italy. By 2009 (IAI, 2015), few years before Gadhafi's demise, about 2.5 million migrants mostly from Africa, resided in Libya of which 1.7 to 1.9 million were still living in the country by 2013(p.1). Sub-Saharan African and West African migration movements to Libya were mostly motivated by Libya and the region's economic progress at the time.

While Libya and the Maghreb had been the main destinations for sub-Saharan economic migrants, it does not in any way mean that the process was

entirely regular. Despite Libya's open-door policy to sub-Saharan migrant workers between 1992 and 2000 in the wake of United Nations' embargoes, there is still evidence of irregular migratory patterns among those who moved into the Maghreb. For instance, Bob-Milliar (2013) wrote that by mid-2000, young people from Ghana who were very poor to acquire travel documents like passports etc. preferred illegal land routes to Libya (as quoted in Ntehehene, 2021). Furthermore, after years of open-door policy, international pressure metamorphosed Libya's attitude against immigrants living in the country. After the country adopted sudden normative changes and an overnight imposition of visas on immigrants, thousands of immigrants automatically became irregular residents. Human Rights Watch (2006) reported that throughout the year the Libyan government continued to deport thousands of sub-Saharan Africans who had also irregularly migrated to Libya in the previous years. Before this nightmare, it is apparent that the country had had a blind eye towards irregular migratory movement of sub-Saharan Africans. As evident in his June 2005 speech, then Libyan president, Gadhafi, stated that:

"Libya is a country belonging to all Africans. What we call clandestine migration is a totally natural phenomenon. It is normal that Africans move around their own land. Free yourself from the efforts that you are making now to control borders: surveillance along frontiers, custom control, immigration, and security. Leave people free to move and to look for a job from one place to another. If they do not find this job they will go back to where they came from," (UNHCR 2018, p.15).

Despite the presence of both regular and irregular migratory patterns between Libya and sub-Saharan Africa before the revolution, the bottom line is that Libya had never had major outward flow of emigrants- especially across the Mediterranean Sea (CARIM, 2011). Overall, while it is evident that sub-Saharan and West African migration to Libya and North Africa took both regular and irregular forms (mostly regular) and was economically motivated, it was never a movement of 'mass migration.' Finally, while Libya and North Africa were the main destinations, the sudden upsurge in interest by West African youths to move beyond these traditional destinations, therefore, requires a further examination.

Shifting the Paradigm: How the NATO-Libya Intervention Exacerbated an Irregular Migration Crisis Among West African Youths.

The NATO-Libya intervention created a security vacuum in Libya that exacerbated an irregular migration crisis among West African youths. On December 17, 2010, an act by one man, Tarek el-Tayeb Mohamed Bouazizi,

who lit himself on fire to protest police brutality, sparked a nationwide protest in Tunisia. The resulting revolutions, popularly known as Arab Spring, eventually engulf the entire Arab world- including Libya. As required. By the Principle of the Responsibility to Protect(R2P) citizens of another state where the leadership of that state fails to live up to this responsibility, especially when it is the perpetrator, the United States and NATO quickly intervened and facilitated the removal of COL. Muammar Gaddafi, Libya's president. This removal created a security vacuum with competing tribal militias over control of various sections of the country. As McQueen (2021) rightly put it:

“The fighting stopped with the death of Col. Muammar Gadhafi, Libya's ruler for four decades. Unfortunately, hope gave way to turmoil as Libyans watched duelling government of hundreds of armed groups fight over the country's oil riches. Peace initiatives repeatedly failed as a result,” (paragraph 3).

This vacuum exists till date as the country continues to be governed in part by United Nations backed Government of National Unity and on the other hand by a Libyan military commander, General Haftar. As of 2021, armed groups continuously exercised absolute authority over the eastern and southern part of Libya since the government of national unity remains very weak to take full control over the country (Amnesty International, 2021). While indeed the intervention resulted to a security vacuum, how then can one easily tie this to an irregular migration crisis in West Africa especially when geographically Libya and West Africa are quite apart? Well, just as Turkiye is situated at a crossroad of Europe and Asia, so is Libya between Western Europe and Africa- a gateway to Italy and the rest of Western Europe for potential African economic migrants. Thus, political stability in Libya means effective prevention of the irregular crossing of the Mediterranean Sea to Western Europe, vice versa. Consequently, in the absence of such stability, Facilitation of irregular migration across the Mediterranean Sea to western European countries and migrant detention for ransom became a major source of income for the militias. As Iwuamadi et al. (2020) put it, the defeat of the Gadhafi regime created loopholes exploited by armed militias to commoditise migration in the country. A 2019 study by Mixed Migration Centre, found that a quarter of detained irregular migrants reported to have been held for ransom by local armed militias. Two years prior, the United Nations High Commissioner for Refugees-UNHCR (2017), the world's authoritative refugee agency found armed groups to be in dominance of the migrant smuggling and trafficking world in Libya. As the dominance became complex, the irregular migration chain eventually extended right into the hearts of West African countries such as Sierra Leone, Gambia, and Nigeria.

As Sheku Bangura (A temple run returnee who established Local organisation that collaborated with the international organisation for migration on preventing irregular migration in Sierra Leone), one of the respondents for this paper explained, smugglers work in chain i.e., from Freetown Sierra Leone to Mali to Agadez in Niger and Tripoli in Libya. The opportunity created by this 'chain of facilitation,' in the wake of political instability in Libya, gave rise to an exodus of irregular migration movement which famously became known as temple run.

Evidence from interview transcripts of seven temple run migrants revealed that while migrants indeed had weak economic identities, the need to migrate only emerged because of the opportunity provided by the illegal migration chain emerging due to the security vacuum created by NATO intervention in Libya. This contradicts popular discourse that economic factors such as unemployment and low wages are mainly responsible for the mass exodus of West Africa irregular migrants after 2011. Analyses of migrants' responses revealed that while respondents indeed had weak economic identities, this did not in any way trigger a mass exodus. As one respondent admitted, he only considered migrating when he learned that his friend had migrated to Germany through Libya. He added that despite his economic challenges, he would have never thought of migrating irregularly if the opportunity had not presented itself; And if his friend had not been successful in this journey. In his response to the reasons behind his migration decision making, he stated that:

“My friend who had travelled to Germany posted his picture on Facebook. Man, so you travelled, I asked him. Yes, but through temple run. He replied. But people are dying! I cautioned. Yes, but not everyone dies; I made it. Since that day I decided to take the risk.” UMM-1.

Another temple run migrant responded that he had been working with African minerals (a former major mining company in Sierra Leone) before he decided to enrol in a tertiary institution for a course in information technology (I.T.). Suddenly then, he heard of 'temple run' and the opportunity it provided to travel to Italy through Libya.

“Since opportunities comes but once, I had to use my information technology course fee and borrowed additional money from a wealthy neighbour by providing our family land document as surety,” UMM6.

In fact, in some instances economic factors had no influence at all. For instance, another temple run returnee responded that travelling overseas had been his childhood ambition. Thus, when the opportunity presented itself, he had to grab it.

“Since childhood, it has been my dream to travel overseas. Although the agent did not inform me that the programme was illegal, I had to grab the opportunity since it was less costly means to fulfil my dream.” UMM 5.

Overall, the discourse has so far established that despite that irregular West African migrant had weak economic identities, mass exodus to western European countries only occurred with the emergence of the irregular migration chain due to the security vacuum created by the 2011 NATO intervention in Libya. Specifically, the discourse has spoken to the question ‘what is the relationship between NATO-Libya intervention and the rise of the temple run irregular migration crisis among West African youths?’ The discourse above shows that while west African economic migrants indeed migrated to western European countries before the Arab spring, Libya and North Africa were their main destinations. Also, existing migration control mechanisms between Libya and Italy prevented West African and sub-Saharan economic migrants from irregularly crossing the Mediterranean Sea on a large scale. On a special note, the discuss shows that irregular migration only became a crisis after the NATO-Libya intervention because the intervention created a security vacuum that exacerbated irregular migration crisis among west African youths. Overall, while it is indeed true that economic conditions in west African (African countries) are key contributing factors, the ‘temple run’ irregular migration only became possible due to the security vacuum in Libya.

How Has Temple Run Affected Participant from West Africa?

‘Temple run’ migrants face series of challenges in their bid to migrate. These include but not limited to exploitation, forced labour, being abandoned in the desert, kidnapping, rape, disappearance, and death (Yuen 2020; Nissling and Murphy-Teixidor 2020, as quoted in IOM 2020). In a similar study, Sattler and cco, found *“that the most frequently reported challenges were financial issues, hunger or thirst, and no shelter,”* (p.137). Additionally (4 out of 9) admitted having been capture by Tuareg bandits (in the Saharan desert) for ransom. This had tremendous health and financial implications. IOM’s Missing Migrants Project has also provided a record of about 11287 dead and missing migrants in Africa for the period of 2014-2021 (IOM Missing Migrants’ Project, paragraph 1). (See Figure 1 below).

FIGURE 1. DEATHS DURING MIGRATION RECORDED SINCE 2014, BY REGION OF INCIDENT 2014-2021

Source: IOM Missing Migrants’ Project.

Migrants’ preparation to migrate also inflicted heavy financial burden on their relatives. Based on interview accounts of two female unsuccessful temple run migrants on the British Broadcasting Cooperation assignment program, they admitted to having stolen huge sum of money from their parents. These were other people’s business funds. For instance, UFM-8 in responding to a question regarding how she funded her trip answered that:

“That day my mother was not home. She had just gone out while I went inside and to my amazement saw a black plastic full of money. It was a little over one thousand United States dollars. I just took the money and immediately left.”

The money had been given to her money by neighbors as part of a local microfinance scheme. Since she couldn’t refund the money, she had to relocate to a different city to escape her neighbors’ trouble. For UFM-9, the money she stole from her mother was a business money previously given to UFM-9’s mother by her sister to buy some clothes to be sold. The money belonged to UFM-9’s aunty. She responded that

“The money I took was given to my mother to buy some clothes so that my aunty could sell them. Ever since I took that money, my aunt’s business collapsed. It also heavily affected her relationship with my mother,” UFM-9. The discourse above shows that while temple run participants experienced personal challenges during their journeys, the process also had multiplier effects on their relatives.

Conclusion

While irregular migration across the Mediterranean Sea existed among West and sub-Saharan Africans before the Arab spring, a sharp increase occurred (notably 'temple run') and destinations changed after the NATO intervention in Libya. This study examined the rationale for the increase and the nexus between the increase (temple run) and the NATO-Libya intervention. The discourse above shows that while west African economic migrants indeed migrated to western European countries before the Arab spring (both irregularly and regularly), Libya and North Africa were their main destinations. Also, existing migration control mechanisms between Libya and Italy, prevented West African and sub-Saharan economic migrants from irregularly crossing the Mediterranean Sea on a large scale. On a special note, the discuss shows that irregular migration (temple run) only became a crisis among West African youths after the NATO-Libya intervention because, the intervention created a security vacuum that exacerbated irregular migration among west African youths. Overall, while it is indeed true that economic conditions in West (sub-Saharan) African countries are key contributing factors, the 'temple run' irregular migration crisis only became possible due to the security vacuum created by the NATO intervention in Libya. This study therefore concludes that future interventions must be carefully evaluated to prevent major unforeseen consequences. A major limitation of this study is the unavailability of sufficient data on the subject under examination. This is probably because temple run is a relatively new phenomenon. The primary data sample is also very small. A larger sample would have further enriched the discourse.

REFERENCES

- BBC Focus on Africa - A special report on African migrants taking the ultimate risk. Retrieved from <https://youtu.be/Kl5GfXM97g4>
- How many migrants to Europe are refugees? Retrieved from <https://www.economist.com/the-economist-explains/2015/09/07/how-many-migrants-to-europe-are-refugees>
- Human Right Report 2006. Retrieved from <https://www.hrw.org/legacy/wr2k6/wr2006.pdf>
- IOM Missing Migrants' Project. Retrieved from Data | Missing Migrants Project (iom.int)
- Italy and its Libyan Cooperation Program: Pioneer of the European Union's Refugee Policy? Retrieved from <https://www.mei.edu/publications/italy-and-its-libyan-cooperation-program-pioneer-european-unions-refugee-policy>

italy-and-its-libyan-cooperation-program-pioneer-european-unions-refugee-policy

- Libya: Government of National Unity must not legitimize militias and armed groups responsible for harrowing abuses. Retrieved from <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/08/libya-government-of-national-unity-must-not-legitimize-militias-and-armed-groups-responsible-for-harrowing-abuses/>
- Migrations Through and From Libya: A Mediterranean Challenge. Mattia Toaldo. IAI WORKING PAPERS 15 | 14 - MAY 2015 retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=AcNUGZY_wh4
- Militia Groups and Complicity of European States in Irregular Migration Crisis of Post-Gadhafi Libya. Retrieved from <https://go.gale.com/ps/i.do?id=GALE%7CA666231686&sid=googleScholar&v=2.1&it=r&linkaccess=abs&issn=17442532&p=AONE&sw=w&userGroupName=anon%7E10c79d72>
- Mixed Migration Routes and Dynamics in Libya in 2018, June 2019. Retrieved from https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/impact_lby_report_mixed_migration_routes_and_dynamics_in_2018_june_2019.pdf
- Nora McKeon (2018) 'Getting to the root causes of migration' in West Africa - whose history, framing and agency counts? *Globalizations*, 15:6, 870-885, DOI: 10.1080/14747731.2018.1503842 Retrieved from: <https://doi.org/10.1080/14747731.2018.1503842>
- Ntenhene.F (2021). 'Risking it to Libya: Irregular migration from the Brong Ahafo region of Ghana to Libya.' available at: <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1572452&dswid=9940>
- Orbán: Tens of millions migrants poised to invade Europe. Retrieved from <https://budapestbeacon.com/orban-tens-million-migrants-poised-to-invade-europe/>
- Political responses to asymmetrical pressures Ireneusz Pawel Karolewski, Roland Benedikter Dans *Politique européenne* 2018/2 (N° 60), pages 98 à 132 retrieved from <https://www.cairn.info/revue-politique-europeenne-2018-2-page-98.htm>
- Refugees, migrants, neither, both: categorical fetishism and the politics of bounding in Europe's 'migration crisis' <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1348224>
- Restelli,G.(2021). ' Effect of Development Aid on Irregular Migration to Eu-

rope: Deterrence or Attraction?.' 926 | Dev Policy Rev.2021;39:926952.wileyonlinelibrary.com/journal/dpr1. Retrieved from: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/dpr.12546>

Talk to Al Jazeera in the field - African migrants: What really drives them to Europe? Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=HOYUZJWkilk&t=91s>

Ten years after the Arab Spring, Libya has another chance for peace. Retrieved from <https://theconversation.com/ten-years-after-the-arab-spring-libya-has-another-chance-for-peace-157041>

The Demographic-Economic Framework of Migration: The Legal Framework of Migration The Socio-Political Framework of Migration. Retrieved from <https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/22438/Migration%20profile%20EN%202011%20Libya%20with%20links.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

We failed to reach Europe and now our families have disown us. <https://www.bbc.com/news/stories-50391297?piano-modal> Europe's refugee and migrant crisis.

PAKISTAN CHINA RELATIONSHIP: CPEC AND BEYOND

Haad AKMAL

Abstract

A brief historical evolution of the Pakistan China relationship is presented in this paper. Also, present status of that relationship is discussed with a special emphasis on China Pakistan Economic Corridor (CPEC), a part of the China One Belt One Road Initiative. The long-term and short-term effects of CPEC on the economy of Pakistan are analyzed. Moreover, analysis on technology transfer from China to Pakistan is also highlighted. Lastly the future impact of this relationship is also explored.

Keywords: Pakistan-Chine Relations, Economy, Economic Corridor, One Belt One Road

PAKİSTAN ÇİN İLİŞKİSİ: CPEC VE ÖTESİ

Öz

Bu yazıda Pakistan Çin ilişkisinin kısa bir tarihsel gelişimi sunulmaktadır. Ayrıca, bu ilişkinin mevcut durumu, Çin Tek Kuşak Tek Yol Girişimi'nin bir parçası olan Çin Pakistan Ekonomik Koridoru'na (CPEC) özel bir vurgu yapılarak tartışılmaktadır. CPEC'in Pakistan ekonomisi üzerindeki uzun vadeli ve kısa vadeli etkileri analiz edilmektedir. Ayrıca, Çin'den Pakistan'a teknoloji transferine ilişkin analizler de vurgulanmaktadır. Son olarak, bu ilişkinin gelecekteki etkisi de araştırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Pakistan-Çin İlişkileri, Ekonomi, Ekonomik Koridor, Bir Kuşak Bir Yol

Introduction:

Pakistan China Relations are based on the commonalities between both the countries. Pakistan and China have a long history of friendship and cooperation. The two nations share close ties in many spheres of life including economy, and security/defense. Both the countries have been cooperating with each other for decades to strengthen their relationship further. Pakistan became the first Muslim country to recognize China in 1950.

Pakistan played a pivotal role in normalizing ties between China and USA. Pakistan facilitated the secret visit of Henry Kissinger (former US Secretary of State) to China in 1971, that ultimately led to the beginning of relationship of USA and China. The level of secrecy of that visit was so intense that even the then Pakistani President Yahya Khan relied only on a two-man team of his top diplomats, former Foreign Secretary Sultan Mohammed Khan and former Pakistani Ambassador to the US, Agha Hilaly. Even Kissinger was said to have overstayed his tour of Pakistan on the pretext of having a stomachache. This visit led to a formal meeting between Richard Nixon and Zhou Enlai (a year later in 1972).

Both countries were involved in the construction of the Karakoram Highway (with a maximum elevation of 4,714 m). Karakoram Highway (constructed between 1968 - 1978), often considered a technological marvel, connects Pakistan and China. China has supported peaceful nuclear energy programs of Pakistan beginning by providing assistance in the 300 MW nuclear power plant (Cashma - 1) in 1999. From 2006 onwards, there is a Free Trade Agreement (FTA) between both countries. China Pakistan (CP)-FTA phase 1 was proposed (negotiations began) in 2005, was later signed in 2006, and finally enforced in 2007.

The main aim of FTA phase 1 was to provide easy access to both markets for commerce chambers of both countries. But Pakistan had a trade deficit of 35% with China. This resulted in some frustration for the Pakistani traders. Phase 1 was concluded in 2012. However, to better balance out the trade volume between both countries, CP-FTA phase 2 was proposed (negotiations began) in 2013, signed in 2019. Ultimately enforced in 2020. Due to the efforts of the Imran Khan led government, China agreed to open those field of its markets that were demanded by the Pakistani trading community. FTA phase 2 is scheduled to be concluded in 2024.

After the 1990s, USA suspended all military assistance to Pakistan due to the USA Pressler Amendment (Pressler Amendment was formulated to counter potential Pakistani plans for a nuclear weapon). That led to a new age in the Pakistan China relation when the avenue of military cooperation

was explored between the two countries. One successful example of technology transfer to Pakistan is the PAC JF-17 Thunder / CAC FC-1 Xiaolong aircraft, developed jointly by the Pakistan Aeronautical Complex (PAC) and the Chengdu Aircraft Corporation (CAC) of China.

JF Thunder is a lightweight, single-engine, fourth-generation multi-role combat aircraft. 58% production phase (and final phase) is done in Pakistan. The 17 in JF - 17 (Joint Fighter) means that it is a successor to F16, according to Pakistan's vision.

The Chinese government has always supported Pakistan's stance on Kashmir issue. In return, Pakistan also supports the Chinese One China Policy, Chinese stance on Tibet and supports Chinese claim of the South China Sea (nine-dash line). The long, stable, and illustrious relationship between the two countries can be summarized by eloquent statements from leaders of the respective countries:

"Our relationship is time tested and timeless; it transcends the normal precepts of inter-state relations and has withstood the vicissitudes of regional and global developments. The grand celebrations to mark the 70th anniversary of our diplomatic ties last year helped in injecting a new vigor and vitality to our friendship."

Mr. Imran Khan (former Prime Minister of Pakistan), 2022.

"When I was young, I heard many touching stories about Pakistan and the friendship between our two countries. To name just a few, I learned that the Pakistani people were working hard to build their beautiful country, and that Pakistan opened an air corridor for China to reach out to the world and supported China in restoring its lawful seat in the United Nations. The stories have left me with a deep impression. I look forward to my upcoming state visit to Pakistan."

Mr. Xi Jinping (President of China), 2015.

CPEC Overview:

China Pakistan Economic Corridor (CPEC) is a part of China's One Belt, One Road / Belt and Road Initiative (BRI). It connects Mainland China to the 21st Century Maritime Silk Road (MSR). It was proposed in April 2015, during the visit of Premier Xi Jinping to Pakistan. CPEC is an ambitious project that has been in the making for a few years. Official work started in 2016. Phase 1 is almost complete.

Work on Phase 2 was started in 2020. There was a delay in the progress of CPEC due to political instability in Pakistan. The project will provide benefits to both Pakistan and China by providing much needed infrastructure

investment that will spur economic growth in Pakistan as well as provide fast and easy access to the Middle Eastern oil rich countries for China.

CPEC will create a network of roads, railways, and ports that will connect Kashgar (in western Xinjiang), to Gwadar Port (in southern Pakistan). The project will create jobs in both Xinjiang province (a comparatively less rich province) in China and Pakistan. CPEC will also help to resolve Pakistan's chronic energy crisis, would provide upgradations to the old mass transit and cargo systems.

As with all mega projects, there are several risks associated with CPEC. These include the possibility that the projects will not be completed on time, that it will be too expensive in the long term, it can become an alleged debt trap for Pakistan and that it will not benefit the poorest populations in either country. However, if CPEC is successful, it will have a profound impact on both countries and will serve as a model for future bilateral cooperation.

There are 283 total projects in CPEC, a brief overview of those are as follows (many of the listed projects are in the LoI (letter of Intent) stage):

- 187 Energy projects (powerplants, extensions/upgradations).
- 1 Pipeline project.
- 1 Dry port project.
- 7 Railway projects.
- 76 Road projects.
- 9 Seaport projects.
- 2 Transmission (power) line projects.

The flagship project in CPEC is the Gwadar seaport. The China Overseas Port Holding Company began construction on the \$2 billion Gwadar Special Economic Zone in 2016. China has planned to model Gwadar after Shenzhen (first of the special economic zones of China).

By setting up Special Economic Zones with a focus on energy generation in Pakistan. China is expected to invest 1.153 billion USD into Gwadar. The Gwadar Smart City Master Plan 2017 - 2050 envisions Gwadar to be a modern city, an international trade hub and a tourist resort. Gwadar is a natural deep seaport. This Gwadar project alone will create 40,000 jobs. There is also a plan to establish 300 different factories in this city. Gwadar is part of the long-term goals of CPEC.

Full completion of CPEC could decrease the power shortfall in Pakistan's energy sector. In this sector 9 projects have been successfully completed that

have added a total of 5,520 MW to the Pakistan National Grid. These completed energy projects include Wind Farms, Solar Park, and Coal Power Plants. Furthermore, a 900 km long high voltage transmission line project was also completed that increased the capacity to 4,000 MW. Additionally, 6 more energy related projects are under construction, which when completed will add an additional total of 3,870 MW to the national grid. These under construction projects have 2 hydropower projects as well.

Incentive for Pakistan in CPEC:

Pakistan is a developing country with a troubled past filled with military dictatorships and corrupt civilian governments that has hampered exponential growth in the 60s. Pakistan has 25.26 billion USD exports (2020) as compared the large 43.86 billion USD imports (2020), thus the trade balance is at -18.6 billion USD (2020).

Furthermore, Pakistan has an FDI inflow of 2.23 billion USD (2019). The unemployment rate in Pakistan is 4.65% (2020). Pakistan needs to promote local industries as well as look for international markets to increase its exports. CPEC can be instrumental in utilizing and potentially uplifting local industries like cement manufacturing, roadworks, telecommunications, and energy sector.

Moreover, due to the politically motivated stance of the FATF by including Pakistan in the grey list has discouraged the foreign investment. So, CPEC can be a potential tool to avoid FATF restrictions by bringing investments into Pakistan. CPEC itself is a huge contender for providing long term FDI to Pakistan.

CPEC can help Pakistan achieve a sustainable growth. The direct impact of CPEC on Pakistan is the 46 billion USD direct Chinese investment that will also lead to 1.5% additional growth rate.

The indirect impact of that would be incremental private sector investment that will ultimately increase the GDP in increments. CPEC will create jobs in three levels, first level will focus on the jobs related to the transport of goods across the CPEC route (via road and via railway). Second level of jobs will be related to the development of infrastructure (particularly energy sector).

Third level of jobs will be related to the service providers that will benefit from the route crossing from their region. If CPEC is fully utilized than a GDP growth rate of 6-7% is expected. With a fully implemented CPEC, Pakistan would become a trade transit between Central Asia, China, and Middle East.

Indian investments in Chahbahar port in Iran is a concern for Pakistan. As it directly opposes the Gwadar port in Pakistan. Chahbahar is only 170 km away from Gwadar. Pakistan accused India of cross border terrorism in a statement by Ambassador Munir Akram, the Permanent Representative of Pakistan to the United Nations, in 2021.

However, recently China and Iran have finalized investment deal of 400 billion USD over 25 years and have also proposed Iran to join the CPEC by linking Chahbahar with Gwadar. This can limit anti Pakistan centric Indian involvement in Iran.

Incentive for China in CPEC:

Although China is an economically stable country, CPEC would benefit China as well. Especially for Xinjiang. As the poverty rate was 19.4% in 2014. If CPEC is fully functional than Xinjiang would serve as the new hub for all the Chinese trade utilizing the CPEC.

This would uplift the living standard of the locals in that area as well as reduce the poverty rate over there. Furthermore, new influx of trade would provide more opportunities to the locals thus reducing their “feeling of being neglected” by the center.

China is the second, after USA, biggest user of oil. It imports one third of its oil. Almost half, 47%, of that crude oil is imported from the Gulf. Traditionally the current route for oil import from the Middle East to China is via sea (entering the Chinese international waters via South China Sea). That maritime route is 12,900 Km. In terms of economics this is a long route that is costly.

CPEC can provide an alternate route that is only 2,000 Km. Estimates show that CPEC can reduce the cost of transportation of goods upto 75%, and the transportation time is reduced upto 85%. That can be a huge game changer for Chinese economy.

Moreover, the traditional maritime route is unstable due to the regional disputes of the South China Sea. At any point in time, China could face a blockade as the nine-dash line is a disputed region among multiple countries. Especially Taiwan, backed by the USA, is keen on limiting freedom of movement of Chinese vessels in that region. Moreover, QUAD (Quadrilateral Security Dialogue between USA, Japan, Australia, and India) has also been formed to tacitly contain the rise of Chinese supremacy in the region. So, to avoid a war of attrition, in a potential confrontation, CPEC can provide China a fast and reliable ground route to the Gulf oil exporters.

Conclusion:

The relationship between Pakistan and China, often dubbed as Iron Brothers, is quite straightforward. It is based on mutual respect. Keeping in view the old traditions, it can be assumed that this relationship will grow even stronger, especially after the completion of CPEC. How

ever, Pakistan China relationship is usually focused on a state-to-state level. It will be even more beneficial if this relationship trickles down to person-to-person level as well. More student exchange programs should be initiated. Although there is a technology transfer between the two countries, this transfer can be increased by including more sectors. Pakistan can follow China's example on elevating population above the poverty line.

Considering the geostrategic importance of CPEC, it would be better to include neighboring countries in CPEC instead of alienating them to the point that they become outright hostile to CPEC. With the isolation of the new regime in Afghanistan by the majority of the international community, Afghanistan is on the brink of a humanitarian crisis. Afghanistan needs trade to overcome the pending crisis. Afghanistan's geostrategic position can allow Central Asian countries to join CPEC as well. That will be mutually beneficial for all countries involved in CPEC. Especially the land locked countries in Central Asia can use CPEC to access warm waters. Iran is under chronic sanctions mode by the West.

Their plan to use Chahbahar as an alternative to Gwadar did not come into full fruition due to lack of interest by India (originally a joint venture by India and Iran). Iran needs to access Chinese market for the much technological goods. Whereas China can also benefit from it by accessing the huge Iranian oil reserves.

In lieu of the global change in powers, old blocs are losing their worth and new blocs are on the rise. With the huge game changing economic benefits of CPEC, a new regional bloc can be considered between China, Pakistan, Iran and Afghanistan.

Considering the huge Indian market, India can also be included in CPEC; however, under certain conditions. As Pakistan has recently put forward accusations against India involvement in destabilizing CPEC projects via funded local proxies. If India stops this aggression and hostility towards CPEC then India can also be included in CPEC.

The Phase 2 of CPEC should not be delayed. Pakistan stakeholders should make sure to bring political stability in the country so that Chinese firms can easily do investments under the banner of CPEC. Along with the road infrastructure of CPEC, railways should be modernized in Pakistan with in-

ternational standards so that direct link can be made with the railway tracks of China. Main Line (ML-1) between North and South Pakistan is currently scheduled to be upgraded under CPEC, however due to the initial corona pandemic and the Chinese lack of interest in this ML-1 project (due to the recent political instability in Pakistan) has led to a halt in this project. This is unfortunate, as trains are better suited to transport cargo economically over large distances as compared to trucks. Pakistan needs to expedite the work on all the projects in CPEC.

The delay in CPEC projects will be a burden on Pakistan rather than beneficial. All stakeholders in Pakistan need to be on one page regarding CPEC, as it is a game changer that can get rid of many chronic problems of Pakistan. The next decade of Pakistan China relations should include more projects to be added to CPEC. A new joint security agreement should be made between the two, with a special emphasis on the security of all the assets involved in CPEC.

BIBLIOGRAPHY:

- Ministry of Foreign Affairs Government of Pakistan, "Pakistan and China Diplomatic Relations", See: <https://mofa.gov.pk/pakistan-and-china-diplomatic-relations/>
- Imran Khan, "China-Pakistan relations a journey of friendship: Pakistani PM", Global Times, Jan 28, 2022. See: <https://www.globaltimes.cn/page/202201/1250163.shtml>
- World Bank, "Pakistan", World Development Indicators See: <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=BX.KLT.DINV.CD.WD&country=PAK>
- "Gwadar Smart City Master Plan", PMS Pakistan, See: <https://pmsconnect.pk/wp-content/uploads/Gwadar-Master-Map-2050.pdf>
- N. Nurmammedov, "China-Pakistan Economic Corridor and Its Geostrategic Importance In Terms of Belt And Road Initiative", Afro Eurasian Studies Journal, Volume 6, Issue 1&2, pp.34-64, 2017.
- S. Goulard, "Iran and the CPEC", See: <https://www.oboreurope.com/en/iran-cpec/>
- M. T Safdar, and J. Zabin, "What Does the China-Iran Deal Mean for the China-Pakistan Economic Corridor?", The Diplomat, August 14, 2020. See: <https://thediplomat.com/2020/08/what-does-the-china-iran-deal-mean-for-the-china-pakistan-economic-corridor/>

- R. Yisheng, "The Truth and Nature of Xinjiang-related Issues", Chinese Ambassador to Liberia, April 2021. See: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zwjg_665342/zwbd_665378/202104/t20210409_9169608.html#:~:text=As%20of%20the%20end%20of,all%20completely%20eradicated%20absolute%20poverty.
- China FTA Network, "China Pakistan FTA", Ministry of Commerce PRC. See: <http://fta.mofcom.gov.cn/topic/enpakistan.shtml>
- Dawn Report, "Kissinger recognises Pakistan's role in establishing China-US ties", March 22, 2021. See: <https://www.dawn.com/news/1613819>.
- U. Mohammad, "Mapping the China Pakistan Economic Corridor", Reconnecting Asia, October 04, 2017. See: <https://reconasia.csis.org/mapping-the-china-pakistan-economic-corridor/>
- CPEC Authority, "China Pakistan Economic Corridor Maps", Ministry of Planning, Development and Special Initiatives, Government of Pakistan. See: <http://cpec.gov.pk/maps>
- CPEC Authority, "China Pakistan Economic Projects Progress Update", Ministry of Planning, Development and Special Initiatives, Government of Pakistan. See: <http://cpec.gov.pk/progress-update>
- M. Akram, "Measures to eliminate International Terrorism", United Nations, 2021. See: https://www.un.org/en/ga/sixth/76/pdfs/statements/int_terrorism/02mtg_pakistan.pdf
- Consulate General of PRC in Karachi, "Bilateral Relations". See: <https://www.mfa.gov.cn/ce/cgkr//eng/zbgx/t263901.htm>
- A. Siddiqui, "The Implications of Deepening Economic Ties Between Pakistan, China", VOA News, 2022. See: <https://www.voanews.com/a/the-implications-of-deepening-economic-ties-between-pakistan-china-/6443711.html>
- K. Mahmood, "Pakistan-China Relations: All-Weather Strategic Cooperative Partnership", Institute of Strategic Studies, Islamabad (ISSI). See: <http://issi.org.pk/wp-content/uploads/2015/04/Doc-42.pdf>
- R. Zeb, "Pakistan-China Relations: Where They Go from Here?", UNISCI Discussion Papers, 2012. See: https://www.researchgate.net/publication/272645548_Pakistan-China_Relations_Where_They_Go_from_Here
- A. Rafiq, "Forging a new path for Pakistan-China relations", East Asia Forum, 2022. See: <https://www.eastasiaforum.org/2022/06/03/forging-a-new-path-for-pakistan-china-relations/>

- APP, "Construction of industrial free zone in Gwadar begins", Tribune Pakistan, 2016. See: <https://tribune.com.pk/story/1126021/gwadar-development-industrial-free-zone-construction-begins>
- CPEC Authority, "Energy Projects Under CPEC", Ministry of Planning, Development and Special Initiatives, Government of Pakistan. See: <http://cpec.gov.pk/energy>

INTERNATIONAL NEWS AND SRI LANKAN MEDIA

Hasan THASLIM

Abstract

Sri Lankan Media give more attention on the local news as the demand in Sri Lanka for the local news is higher. Even though Sri Lankan media are giving attention on the on the international content such as: economy, political conflicts, sports and etc. Because a state can't survive without a connection among other states in globalized world.

Because of globalization, people are in need to understand how the world politics and economy is functioning. Therefore, the local media are gradually giving attention to telecast international news. The level of attention is not enough because of the limitation to access the international context with the lack of resources that local media process with them.

The increase of Internet access among many citizens of Sri Lanka and the high literacy rate in Sri Lanka help people to consume both local and international news from multiple sources easily.

Keywords: News, Media, Globalization, local &International, Journalism, Reporting

ULUSLARARASI HABERLER VE SRİ LANKA MEDYASI

Öz

Sri Lanka medyası yerel haberlere daha fazla önem veriyor çünkü Sri Lanka'da yerel haberlere talep daha fazla. Her ne kadar Sri Lanka medyası ekonomi, siyasi çatışmalar, spor vb. gibi uluslararası içeriklere dikkat çekse de. Çünkü küreselleşen dünyada bir devlet diğer devletler arasında bağlantı olmadan yaşayamaz.

Küreselleşme nedeniyle, insanlar dünya siyasetinin ve ekonomisinin nasıl işlediğini anlamaya ihtiyaç duyuyorlar. Bu nedenle, yerel medya yavaş yavaş uluslararası haberlerin yayınlanmasına dikkat çekiyor. Yerel medyanın onlarla birlikte işlediği kaynakların eksikliği ile uluslararası bağlama erişimin sınırlı olması nedeniyle dikkat düzeyi yeterli değildir.

Birçok Sri Lanka vatandaşı arasında İnternet erişiminin artması ve Sri Lanka'daki yüksek okuryazarlık oranı, insanların hem yerel hem de uluslararası haberleri birden çok kaynaktan kolayca tüketmelerine yardımcı oluyor.

Anahtar Kelimeler: Haber, Medya, Küreselleşme, yerel ve uluslararası, Gazetecilik, Habercilik

INTRODUCTION

News is information about current events. This may be provided through many different media: word of mouth, printing, postal systems, broadcasting, electronic communication, or through the testimony of observers and witnesses to events.¹ It is that part of communication that keeps us informed of the changing events, issues, and characters in the world outside. Though it may be interesting or even entertaining, the foremost value of news is as a utility to empower the informed.

Before the printing press was invented, word of mouth was the primary source of news. Eventually, News industry was created in 1835; the Agency Havas was the world's first news agency. But this transmission of news was highly unreliable and died out with the invention of the printing press. Newspapers (and to a lesser extent, magazines) have always been the primary medium of journalists since the 18th century, radio and television in the 20th century, and the Internet in the 21st century.²

The technology has given a number of ways to improve the way of working. Unlike TV networks, which can check their ratings regularly, newspapers never had that privilege. People could only see circulation as a whole. Even if one wrote a really great article, there was no way to know how many users read it. But with digital, the metrics were much clearer. Nowadays, people share the analyzed data with the newsroom, so they know which pieces performed well and which ones didn't. Going digital has helped localities break through certain barriers, including geographic barriers.

Both, the Local news media and International news media are trying their level best to satisfy people through giving the correct news as much as possible. But, when the news is spread from one to another, rumors are being added to it. Sri Lankan Media is no more an exception. In this article, I will be focusing on the topic '**International News and Sri Lankan Media**' to emphasize how Sri Lankan media is handling and conveying the International News to its citizen.³

1 Saman Kelegama - Gamani Corea, *Economic Policy in Sri Lanka: Issues and Debates* (SAGE, 2004); Nagendra V. Chowdary, *Sri Lankan Economy: An Introduction* (ICFAI University Press, 2005).

2 *BBC News*, "Sri Lanka Profile - Media" (January 8, 2019), sec. South Asia; Sanjana Hattotuwa, "Media and Conflict in Sri Lanka," *Media Asia* 30/ (January 1, 2003), 169-176.

3 Meera Srinivasan, "Sri Lanka's Media Clarification Reveals Two Recent Defence Pacts with India," *The Hindu* (March 29, 2022), sec. International; "Sri Lanka: Electronic Media Authority Being Considered," web page, *Library of Congress, Washington, D.C. 20540 USA* (Accessed May 17, 2022). \uc0\ u8221{ } \i{The Hindu} (March 29, 2022

HOW LOCAL MEDIA COVERS INTERNATIONAL NEWS AND IS THE IMPORTANCE THEY GIVE TO INTERNATIONAL NEWS ENOUGH?

Public around the world consume all types of news, but they are most interested in news which are close to them. Comparatively, local news media gives less time duration to International News. (e.g., if the news is telecasted for 30 minutes, the news media channels take just few minutes to talk about the international content.) Instead, they mainly focus on local news as the types of news people follow closely varies by age and education level. In roughly half of the countries surveyed, those ages 50 and older are more likely to give attention to news about their hometown, province or country than are younger people.

Thus, the professionals and the researchers only get to know international news with purpose. An overwhelming majority follows national news closely including a median of who do so very closely.

Thus, breaking news does not come equally like local news. Especially community level media do not cover or give importance to international news. They mainly focus on a specific group of people in specific areas. People have things in common, including language and knowledge. Therefore, the local media always try to bring those things together when telecasting news.⁴

COMPARISON BETWEEN SRILANKAN LOCAL MEDIA AND OTHER COUNTRY LOCAL MEDIA

Sri Lanka's media divide along language and ethnic lines. Privately-owned networks have major share of the TV audience. They often engage in political debate and criticize government policies. At the peak of civil war, Sri Lanka was one of the world's most dangerous places for journalists. The control over media ownership is a major concern and has the potential to undermine pluralism and impartiality.

The following are some of the active local media in Sri Lanka,

1. Daily News – state-owned media in English language.
2. The Island – Private media in English language

4 Agence France-Presse, "Sri Lanka President to Name New PM as Unrest Simmers amid Economic Crisis," *The Guardian* (May 12, 2022), sec. World news; Larry Elliott - Larry Elliott Economics editor, "Sri Lanka Is the First Domino to Fall in the Face of a Global Debt Crisis," *The Guardian* (May 9, 2022), sec. World news.

3. Daily Mirror – Private media in English language
4. Dinamina – State owned media in Sinhala language
5. Lankadeepa – Private media in Sinhala language
6. Lakbima – Private media in Sinhala language
7. Uthayan – Private media (Jaffna based) in Tamil language
8. Virakesari – Private media in Tamil language

Each one of the above mentioned local media act differently according to the content of the local or International news. (e.g., some local media give more priority to the news based on racism, some other pressure on economic crisis, environmental issues and etc.⁵)

Comparatively in The United States, there are many local media including newspapers. Nearly 1700 daily papers are relatively small and circulated regionally. They are privately owned. Broadcast media are also commercial but operate with government license, with three networks supplying most news to locally owned affiliates. (e.g., 'New York Times' do what it takes to cover a story if it's important. *New York Times'* foreign news mainly fulfills readers' expectations including the news coverage of business, domestic politics, sports, science and culture, as well as expanding audio and video reports.)

Nigeria's local news media are mostly in English because of the continuing dominance of the colonial heritage whereas some weeklies are published/telecasted in local languages. All media are government – owned and supervised by national corporations. The newspapers selected including the 'Daily Times' a partly owned by the government. It tends to follow an independent line when publishing both local and international news.⁶

Australian media are a mixture of national, state and local systems with increasing concentration of ownership. There are two national daily papers, while state dailies have a mainly intra-state circulation. The Australian broadcasting commercial radio and TV stations also operate. The media sampled were 'The Australian' a national daily which gives detailed idea about international news comparatively.

5 Meera Srinivasan, "Sri Lanka Daily The Island Halts Weekend Edition amid Economic Crisis," *The Hindu* (March 25, 2022), sec. International; BBC News, "Sri Lanka Profile - Media"; "Sri Lanka."

6 Agence France-Presse, "Sri Lanka Blocks Social Media to Contain Economic Protests," VOA (Accessed May 17, 2022).

So, in simple terms, the International channels like Al-Jazeera, TRT World and BBC and some famous newspapers like; The World Street Journal, People's Daily, Daily Mail, USA Today, Daily Mirror, Day Telegraph and many other work on to publish local news of each and every countries including Sri Lanka. Thus, the local media's barriers like manpower, equipment and less media related knowledge are being a major issue when publishing both local and International news to the local people.⁷

IMPLICATIONS OF INTERNATIONAL NEWS IN SRI LANKAN MEDIA

Most of the Sri Lankans still turn to television and radio for news. But digital media use is on the rise and media users are devising their own strategies to separate facts from fake news. Broadcast media, especially television, is where most Sri Lankans get their news and current information - a new country-wide study of media audiences has revealed.⁸

Publishing the International News in Sri Lankan media has many impacts.

1. Impacts on Culture

- When the local media bring any positive culture through foreign news that can impact the local context positively. (e.g., *Succeeded non-violent campaigns in the history, anti-apartheid movement, humanitarian acts that have been happening around the world and inspirational stories*)

- When the local media bring any negative culture through foreign news that can impact the local context negatively. (e.g., *perpetrators who attacked the churches and hotels on Easter Sunday in 2019 mentioned that it was a revenge attack for the Christ -church Mosque attack in New Zealand, International propaganda to portrait Islamophobia in Muslim community and etc.*)

2. Impacts on Sports

- Sports culture becomes familiar to all the countries through international sports news.

When International sports are highlighted in local news media, certain positive impacts take place. (e.g., healthy active lifestyle is being promoted, sport's values are being showcased, certain sports become more fashionable,

sports get a high status in society, local spectators are being educated through analysis and etc.)

- When local news media telecast certain sports news, negative impacts like; intruding on performer's privacy, undermining people's confidence and careers, undermining officials and their decisions, editing coverage which is incomplete and biased, inciting distrust and prejudice between groups, reinforcing inequalities by limiting coverage to traditional sports or social groups under-representing women's, black and minority ethnic and disability sports takes place.

3. Impacts on Economy

- Local media can market international products. Therefore, the local people can consume the products that affect their health.

- A stressful situation is created when the local media focus on the negatives of the international economy, as people respond more strongly to negative information than to positive information.

- The state of the economy of a country at moment becomes especially newsworthy once it differs from the previous state of the economy.

4. Impacts on Globalization and International Opportunities

- If the Sri Lankan media publish International News on their platform, the local public can learn the international context and that will help them to learn international politics, economy and other general knowledge related things too. So, citizens can be connected globally.

- International opportunities can be brought to Sri Lanka through local media. (e.g., *scholarship offers for studies and job opportunities*)

- If the local media bring international news to the local context, that will help the people who are planning to have business tours to other countries, immigrations, tourism and etc. Thus, they can have a clear picture in advance.⁹

5. Impacts on Politics

- If the local media publish any analysis on the economic policy, by comparing with the developed and other developing countries, the local citi-

⁷ Hattotuwa, "Media and Conflict in Sri Lanka."

⁸ "Freedom of the Press in Sri Lanka," *Wikipedia*, February 16, 2022.

⁹ Srinivasan, "Sri Lanka Daily The Island Halts Weekend Edition amid Economic Crisis."

zen can gain knowledge of the international economic policy that to compare the local government policy in order to hold the government accountable on policies.¹⁰

- Local News media can manipulate, or they may not publish any content that may be against the state/government, if the media is favorable to the government.

6. Impacts on Education

- The widespread local media coverage brings international education to the forefront, and it spurs policy discussions on topics such as skilled immigration, student recruitment, national scholarship programs and the impact on higher education around the world.

- When the local media channels focus on the International educational news, people in third world countries including Sri Lankan government get new ideas to implement digitalized education system locally.

7. Impacts on Health

- During the first two waves of Covid19 pandemic, through international news, local media covered how foreign professionals, doctors and scientists talked about the health safety measures and other necessary actions which need to be taken to prevent the spread of Novel corona virus. Meantime, the people in Sri Lanka also started implementing what was shared, though it's an International News.

- There was a negative impact too. As the news was in English, majority of uneducated people in Sri Lanka were affected and they couldn't get the message properly. The local media couldn't convey it to the people from all age categories. As a result, a group of people were negligent.¹¹

8. Social Impact

When local media focus on international news, there are both positive and negative impacts in all the fields as discussed. Job opportunities increase locally when international news is shared through local media. People

learn about the existing opportunities to develop themselves to the next level. Further, culture also develops than having a primitive or conservative culture like before and the characters improve to meet the local demands.

Certain local media bring foreign cultural issues to show a group of community as terrorists in Sri Lanka. Muslims can be stated as a good example for this. Muslims in Sri Lanka are mostly treated as terrorists considering their dress code, culture and the way some groups like ISIS function in foreign countries.

Moreover, when local media cover international events/festivals like Holy festival, we too get a chance to learn about it though we cannot experience and do not have a detailed idea. Local people sometimes try to find negative role models through foreign/International news.

CONCLUSION

In most of the liberal democracies, international news plays a significant role. People are more interested in what is going on in foreign countries. Most of the people want to know about the current events in the far corners of the world.

Most news readers or viewers require high-quality, comprehensive information to measure the effects of world news in any country's politics. Various news such as foreign terrorism, environment, sports and politics are disseminated in many local newspapers. The most influential local news media or publications cover current events that demonstrate how the world changes and improves our lives in the same time.

Though there are both benefits and negatives in publishing international news in local Sri Lankan media, comparatively benefits are higher. Because, being updated on international news is the only way to local people from all ages to know what happens in the world as everything is globally interconnected already. Thus, the local media should give more priority for international context in future in order to reach the news to people from every corner of the world.

BIBLIOGRAPHIES

Chowdary, Nagendra V. *Sri Lankan Economy: An Introduction*. ICFAI University Press, 2005.

Elliott, Larry - editor, Larry Elliott Economics. "Sri Lanka Is the First Domino to Fall in the Face of a Global Debt Crisis." *The Guardian* (May 9, 2022), sec.

¹⁰ Kelegama - Corea, *Economic Policy in Sri Lanka*; "Sri Lanka Has Made Progress but Faces Formidable Challenges in 2017," *South Asia@LSE* (blog), January 3, 2017.

¹¹ Weltbankgruppe, *Sri Lanka Development Update 2021: Economic and Poverty Impact of COVID-19* (World Bank, 2021); "Tours in Sri Lanka | Pearl Lanka," August 7, 2013.

- World news. <https://www.theguardian.com/world/2022/may/09/sri-lanka-is-the-first-domino-to-fall-in-the-face-of-a-global-debt-crisis>
- France-Presse, Agence. "Sri Lanka Blocks Social Media to Contain Economic Protests." *VOA*. Accessed May 17, 2022. <https://www.voanews.com/a/crisis-hit-sri-lanka-blocks-social-media-to-contain-protests-/6513001.html>
- France-Presse, Agence. "Sri Lanka President to Name New PM as Unrest Simmers amid Economic Crisis." *The Guardian* (May 12, 2022), sec. World news. <https://www.theguardian.com/world/2022/may/12/sri-lanka-president-to-name-new-pm-as-unrest-simmers-amid-economic-crisis>
- Hattotuwa, Sanjana. "Media and Conflict in Sri Lanka." *Media Asia* 30/ (January 1, 2003), 169–176. <https://doi.org/10.1080/01296612.2003.11726719>
- Kelegama, Saman - Corea, Gamani. *Economic Policy in Sri Lanka: Issues and Debates*. SAGE, 2004.
- Srinivasan, Meera. "Sri Lanka Daily The Island Halts Weekend Edition amid Economic Crisis." *The Hindu* (March 25, 2022), sec. International. <https://www.thehindu.com/news/international/sri-lanka-daily-the-island-halts-weekend-edition-amid-economic-crisis/article65258936.ece>
- Srinivasan, Meera. "Sri Lanka's Media Clarification Reveals Two Recent Defence Pacts with India." *The Hindu* (March 29, 2022), sec. International. <https://www.thehindu.com/news/international/sri-lankas-media-clarification-reveals-two-recent-defence-pactswith-new-delhi/article65270583.ece>
- Weltbankgruppe. *Sri Lanka Development Update 2021: Economic and Poverty Impact of COVID-19*. World Bank, 2021.
- "Freedom of the Press in Sri Lanka." *Wikipedia*, February 16, 2022. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Freedom_of_the_press_in_Sri_Lanka&oldid=1072266669
- Library of Congress, Washington, D.C. 20540 USA. "Sri Lanka: Electronic Media Authority Being Considered." Web Page. Accessed May 17, 2022. <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2016-04-26/sri-lanka-electronic-media-authority-being-considered/>
- South Asia@LSE. "Sri Lanka Has Made Progress but Faces Formidable Challenges in 2017," January 3, 2017. <https://blogs.lse.ac.uk/southasia/2017/01/03/sri-lanka-has-made-progress-but-faces-formidable-challenges-in-2017/>
- BBC News. "Sri Lanka Profile - Media" (January 8, 2019), sec. South Asia. <https://www.bbc.com/news/world-south-asia-12000330>
- "Tours in Sri Lanka | Pearl Lanka," August 7, 2013. <https://www.travelingpearllanka.com/tours-in-sri-lanka/>

BATI BALKANDA KİMLİK ÇATIŞMASI VE BARIŞ DİPLOMASİSİNİN ETKİSİ

Hasan THASLİM*

Öz

Kadim Balkanlar, Avrupa topraklarında birçok medeniyet ve kültür, tarih boyunca güç dengesi – barış ve savaş arasındaki kutuplaşma ile bölünmüştür. Bölge ülkeleri günümüzde geçmiş zaman değerleri ve XX'inci yüzyılın son on yılındaki tecrübeleri nedeniyle XXI. yüzyıla akıyor. Özellikle yüzyılda Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin dağılması, birkaç yıl sonra savaşın patlak vermesi, çatışmaların uzun süre devam edeceğinin göstergesiydi. Savaştan önce Sırp devletinde çoğunlukta ve hükmetme hakkına sahip olduklarını iddia ettiler, ancak Batı-Hırvatlar ve Slovenlerden ve Güney-Arnavutlar da muhalefet çizgisinde ısrar ettiler. 1970-80'lerde kitlesel öğrenci protestolarının artması nedeniyle, Yugoslav Halk Ordusu düzeni yeniden sağlamaya ve üniversite binalarını kontrol etmeye çalışsa da isyanı durdurmaya yetmedi çünkü isyan hızla diğer devletlere ve azınlıklara yayıldı. Ne yazık ki süreç 1974 Yugoslavya Anayasası ile hızlandı ve ilk olarak Arnavutlar sonra diğer milletleri yani herkesi Sırp'ların ayrımcılık politikalarıyla karşı karşıya bıraktı. Barış ortamı bir süreliğine kesintiye uğradı. Arabuluculuk diplomasisi Batı dünyası tarafından yürütüldü ve bu durum 2000'li yıllara kadar devam etti. Şu anda bile NATO Barış Gücü (UNMIK, UNPROFOR, KFOR, vb.) görev başındadır. Gruplar içinde, "din grupları" bu bölgede aktif olarak yer almıştır. Bu çalışmada bu kapsamda yapılan faaliyetler eldeki bilgiler ışığında araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Batı Balkanlar, Kimlik, Barış – Çatışma, Anlaşma, Barış, Diplomasi, Batı Balkan, Azınlık Hakları, Türkçe, Boşnakça, Sırpça, Hırvat, Arnavutça, Macarca, Uluslararası, Bölgesel.

* Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans

IDENTITY CONFLICT IN THE WESTERN BALKANS AND THE IMPACT OF THE PEACE DIPLOMACY

Abstract

In this ancient European lands many civilizations and cultures has been divided by balance of power – polarization between peace and war dilemma throughout the history. Regional countries nowadays because of the past time values and experiences it is not able to adapt the XXI. centuries flow, especially the last decade of XX. century the dissolution of Socialist Federal Republic of Yugoslavia, after some years later the outbreak of war, it was the indication that the clashes will continue for a long time period. Before the war Serbs was the majority in the state and claimed as the rightful to rule over, but from West-Croatians and Slovenes and from South- Albanians insisted in oppositionary line. In the 1970-80's because of the growing of the mass student protests, the Yugoslav People's Army although tried to restore the order and control the university buildings it wasn't enough to stop the rebellion as it was spreading rapidly to other states as minorities in the federal state. Unfortunately the process was fastened with the 1974 Constitution of Yugoslavia and primary, Albanians then the other nationalities would face the discrimination policies also, with marking everyone as Serbs. Situation of peace, was cut off for some time, however mediatorship diplomacy was conducted by western world and this situation will go on till 2000's, Even now NATO Peacekeeping Force is active on duty (UNMIK, UNPROFOR, KFOR, etc.). As other groups also Religion groups has taken place actively in this region. In this study, the activities carried out in this context will be investigated in the light of the available information.

Keywords: Western Balkans, Identity, Peace – Conflict, Agreement, Peace, Diplomacy, Western Balkan, Minority Rights, Turkish, Bosnian, Serbian, Croat, Albanian, Hungarian, International, Regional.

Araştırmanın Amacı

Konu geniş menşeli bir konu olduğu için ilk olarak Balkan yarımadasındaki kimlikleri, beklenti ve konjoktüründen bahsedeceğiz, siyasi ve iktisadi verilere göz atarak bu bölgede sosyo-ekonomik hayat, okuma-yazma düzeyi ve ülkeler arası ilişkileri ne durumda ve nasıl yönlendiğine veya kimler tarafından yönlendirildiğine ve gelecekte olası bir bölgesel bütünleşme/parçalanma olup olmayacağı hakkında bilgi toplamaya çalışacağız.

Balkanlarda Nüfus ve Kimlik Olgusu

Bulgaristan vatandaşları nüfus sayımının ilk etabında elektronik ortamda işlemleri yaptırabiliyordu. Nitekim bu yoldan yaklaşık 3 milyon kişi sayılmış oldu. İnternet ortamını tercih etmeyenler ise klasik yöntemle sayıldı. 28 Şubat'ta Bulgaristan'ın nüfus sayımı fiilen sona ermiş oldu. Bulgaristan'daki nüfus sayımın kesin olmayan ilk sonuçları, bu ülkenin nüfusunun son 10 yılda 600 bin civarında azaldığına işaret ediyor. Batı Balkan ülkelerinin prensipte bu yılın Nisan ayında neredeyse eş anlı bir nüfus sayımı gerçekleştirmesi gerekiyordu. Ancak maddi sıkıntıları gerekçe gösteren Sırbistan, nüfus sayımını Ekim 2011'e erteledi. Arnavutluk ise 8 Mayıs 2011'de düzenlenmesi planlanan yerel seçimler için yapılan hazırlıklar yüzünden, Nisan ayında nüfus sayımını gerçekleştiremeyeceğini duyurdu. Diğer taraftan Makedonya hükümetinin iktidar ortaklarından Demokratik Bütünleşme Birliği (BDI), ülkedeki siyasi durumun nüfus sayımının başka bir tarihe ertelenmesini gerektirdiğini savunuyor.

Batı Balkan ülkelerinden Bosna-Hersek'te bu yıl içinde nüfus sayımının yapılıp yapılmayacağı belirsizliğini koruyor. Bu konuda Bosna-Hersek'teki taraflar uzun süredir anlaşmaya varamıyor. Bosnalı Sırp, 1 Eylül 2011 tarihine kadar Bosna-Hersek'te nüfus sayımı gerçekleştirilemezse, kendi entiteleri olan Sırp Cumhuriyeti'nde bunu tek başlarına yapacaklarını söylüyor. Ancak AB, Bosna-Hersek'in sadece bir kısmında değil ülkenin tamamında nüfus sayımının yapılması üzerinde ısrar ediyor.

1992-1995 yılları arasında Bosna-Hersek'i terk edenlerden yaklaşık 500 bininin yabancı ülkelerde kalmaya devam ettikleri, bunların içinden yüzde 80'inin ise buldukları ülkelerde kalıcı bir şekilde yerleştikleri tahmin ediliyor. Bu yüzden Boşnak liderler nüfus sayımında herkesin "Bosnalı" olarak sayılmasını, konuşulan dilin, etnik ve dini kimliğin ise dikkate alınmamasını istiyor. Bosnalı Sırp ve Hırvatlar ise böyle bir öneriye karşı çıkıyor. Durum böyle olunca, Bosna-Hersek'te politikacılar nüfus sayımı konusunda bir anlaşmaya varamıyor.¹

1 Türbedar. (2011).

Türk- Müslüman / Yerliler - Hristiyan

Bu topraklarda insanları halenn Avrupa'nın hızına ulaşamamanın bir diğer göstergesi de hala Müslüman kesimin birer Türk olarak görülmesidir ve Balkanların hakiki din görüşü Hristiyanlık olduğunu savunan bir çoğunluğun halen var olduğuna şahitlik ediyoruz.

Etnik grup sadece diğer etnik gruplara göre fark göstermemektedir, kendi içinden de farkları vardır. Bu farklar şive, adetler, giysi, folklor bazında kendilerini göstermektedirler. Millet, daha önce verdiğimiz örnekler gibi tek şive seçip milli dil yaratmak gibi uygulamalarıyla bu farkları bir dereceye kadar azaltmaya çalışır, ancak bu farklar tamamıyla yok olmuyorlar. Dar anlamada etnik grubun içinde bulunan bu gruplara etnik alt grup adı verilmektedir. Etnik alt grubun etnik gruba dönüşüm süreci neoetnisite olarak adlandırılmaktadır.² Eğer bir alt grubun üyeleri geniş gruptan ziyade oldukları alt gruba daha büyük önem veriyorlarsa o zaman yeni etnik grubun oluşum süreci söz konusudur.

Bu süreç göçebe ya da dağlık yerlerde yaşayan topluluklar arası zayıf iletişim nedeniyle kendini göstermektedir. Slavlar daha önceden bir etnik grup olup VI. yüzyıldan beri Balkanları istila ederken birçok alt gruba ayırmışlardır ve zamanla birbirinden uzak yerleşen bu gruplar yeni etnik gruba dönüşmüşlerdir. Bu grupların gene birbirine benzeyen çok tarafları vardı ve burada bulunan çok sayıda eski etnik gruplara göre homojenlik gösteriyorlardı. Bir etnik grubun homojen olmasının heterojen olmasına göre önceliği vardır. Balkanlara gelen Slavların kültürel seviyesi burada yaşayan eski etnik gruplara göre düşük olduğu halde homojenlik dolayısıyla bu grupları asimile etmeyi başarmışlardır. Dağlık yerlerde yaşayan gruplar ise asimilasyondan kurtulmuşlardır. Bunun örneği Sırbistan ve Makedonya'da yaşayan Vlasilerdir.

Eğer 1970'lerde Sırp, Hırvat, Sloven, Boşnak, Karadağ ve Makedonların çoğu kendilerini Yugoslav olarak görseydi o zaman Yugoslav bir millet, Sırp, Hırvatlar ve diğerler etnik alt grup olurlardı. Bugün de alevlenen Karadağ'daki millet tartışması de bu çerçevede alınabilir. Tek bir etnik kimlik vardır ve bu bağlamda Karadağlılar aynı zamanda Sırp olamazlar. Aksi halde Sırp milletin bir alt grubu olurlar. Yoksa Karadağlılar XIX. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan milliyet ilkesi nedeniyle kendilerini Sırplarla özdeşleştirmeye başladılar.³ Milliyet ilkesi 1827'de liberal görüşlü iktisatçı Fredrik List tarafından ortaya atılmıştı ve 1880'e kadar geçerliliğini korumuştur. Bu görüşe göre ancak belli bir nüfus ve toprak genişliği olan halklar millet olma

2 44 a. g. e. s. 52-53

3 a. g. e., s. 58.

hakkını kazanıyorlardı. Bu bağlamda da Osmanlı İmparatorluğundan bağımsızlık elde eden küçük bağımsız devletlere olumsuz çağrışım uyandıran "Balkanlaşma" sözcüğü türetilmiştir.⁴

Anthony Smith milletlerin çoğunu belirli bir etnik topluluğun devamı olarak görmektedir. Kolektif isim, ortak soy miti, paylaşılan tarihsel anılar, ortak kültür, anavatana duyulan bağ, dayanışma duygusu her etnik topluluğun altı temel özelliğidir. Etnik topluluklar birleşme ve bölünme yoluyla oluşuyorlar ve onların millete dönüşüm sürecini başlatan etkenler yatay ve dikey topluluklardan yola çıkarak açıklanabilir. Yatay etnik topluluklar genelde aristokratlar ve din adamlarından oluşan topluluklardır. Burada yeni kurulan bürokratik devlet orta ve alt sınıfları kendi bünyesine katmıştır, vatandaşlık hakları daha fazla sayıda insana tanınmış, devletin merkez yapısı güçlenmiş, din ise Reform hareketleriyle gerilemiştir. İngiltere, Fransa, İsveç ve İspanya gibi Batılı devletler bunun örneğidir. Dikey etnik topluluklar halka ait topluluklardır.

Burada etnik grup genelde boyunduruk altındadır ve toplumsal bölünmeler kültürel farklılıklarla desteklenmemektedir. Bu toplulukların devamlılığını sağlayan kutsal kitaplar, mitler, din adamlarına duyulan saygıdır.

Etnik topluluktan millete geçiş döneminde din, vatandaşlık kavramına dayalı bir millet yaratılmasını zorlaştırıyordu. Dolayısıyla bu görevi aydınlar üstlendi. Batılı devlet modelleriyle yüzleşmek zorunda kalan aydınlar, geleneklere geri dönme ve modernleşme ya da gelenek ve Batılı modeller arasında bir senteze ulaşım, topluluğun eski tarihte altın çağı olarak düşünülen dönemi tekrar canlandırma yolunda bir tepki gösterdiler.⁵

Din ile milli bağlar arasındaki bağlar sıkı olabilir. Milliyetçiliğin dinle geçtikçe özdeşleşmesi İrlanda, İsrail gibi örneklerde gözükülebilir. Yahudilerin 1948'e kadar devleti olmadığı halde millet olarak kalmalarını din sağlamıştır. Dini ritüeller, semboller ortak kolektif pratikleri temsil ederler. Hırvatlar Sırplarla aynı dili paylaştıkları halde onları kesin ayıran Katolik dinidir. Hobsbawm, devlet bir dini topluluğa ayrı bir milliyet olarak davranırsa eninde sonunda o topluluk kendisini milliyet olarak hisseder görüşündedir. Buna örnek olarak Bosnalı Müslümanları vermektedir.⁶ Eski Yugoslavya'da 1968 anayasası ile Bosnalı Müslümanlar millet statüsü kazanmıştır. Sırf bu nedenden dolayı bu kadar kısa sürede Boşnaklarda milliyet bilinci oluşması görüşünün kabul edilemeyeceği görüşündeyim. Bunun kökenlerini daha eski bir tarihte araştırmak lazım. Çünkü Boşnaklarda tarihi boyunca Hırvat ve Sırp

4 Eric Hobsbawm, 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, Program, Mit, Gerçeklik, Ayrıntı, 2. basım, 1995, s. 48-49.

5 Özkırımlı, a. g. e., s. 206-209.

6 Hobsbawm, a. g. e., s. 92.

baskılarına karşı bir tepki görmek mümkün. Nasılsa Hayes'in verdiği bir örnekte "Polonyalılar batıdaki Almanlara ve doğudaki Ortodoks Ruslara karşı milli farklılıklarının devamının teminatını Katolik'te buldularsa⁷ aynı tarzda Boşnaklar bunu ilk önce bogomilizm\de, daha sonra ise İslam'da buldular (burada milli yerine etnik farklılıklar terimi daha uygun olur). Etnik köken ortak köken ve soyla bağlantılıdır. " Akralalık" ile "kan" temel nitelik olarak alındığından etnik milliyetçilik bakımından büyük öneme sahiptir.

İnsanlar arasında fiziksel farklılıklar "biz" ve "onlar" ayırımı yaratılmasına ve pekiştirilmesine sebep olmaktadır. XX. yüzyılda bir ırkın başka bir ırk üzere sadece fizikse değil entelektüel üstünlüğü olduğu gibi düşünceler ortaya çıktı. Aslında ilk ırkçılık teori Fransız ihtilalinden hemen sonra ortaya çıkmıştı. Fransız tarihçisi Augustin Thierr'ye göre Fransız ihtilali Franklar ve Galoroman ırkı arasında çıkan çatışmalardan dolayı ortaya çıkmıştır.

Franklar germen kökenli ve Fransız eliti temsil ediyorlardı. Galoromanlar genelde toprak işletmesi ve ticaretle uğraşıyorlardı. Böylece Fransız ihtilali birinci sınıfın obur iki sınıfla olan mücadelesini ifade etmektedir. Bu teoriden sonra birçok ırkçı teori daha üretilmişti. Dünyaya herhalde Nazilerin teorisi en tanınan ırkçı teoridir. Ön milliyetçilik döneminde köklü bir etnik farklılığın milliyetçilik hareketine dönüştüğüne pek örnek bulunmamaktadır. Bu nedenle etnik farklılıklar modern milliyetçiliğin doğuşunda pek fazla rol oynamamıştır.

Dil ve din balkanlarda etnik bilincin devamının sağlanmasında önemli etkenlerdir. Osmanlı döneminde halk, dine göre sınıflandırılıyordu, bu nedenle de Sırp milleti, Ortodoks din ve dil kriterine göre kendi kimliğini ifade ediyordu. Birinci kriterine göre "Ortodoksluk olduğu her yerde Sırp", ikincisine göre "Sırp her yerde ve hepsi" anlayışı, "milli alanı" birinci durumda doğu güneye -Makedonlar, ikinci durumda ise batıya-Hırvat ve Boşnakları katarak genişletmektedirler.⁸

Miroslav Hroch, bir milli hareketin başarılı şekilde sona erişine kadar üç yapısal evre öngörmektedir: birinci A evresi, etnik grubun dili, kültürel-toplumsal özellikleri keşfedip gruba yayılır; ikinci B evresi, milli bilinci uyardırma ve millet yaratma projesine kitlesel destek sağlamaya çalışır; C evresi ise, etnik grubun çoğunluğu milli kimliklerine sahip çıkmaya başladığı zaman gerçekleşir. Bu görüşe göre B evresi Hırvatistan 1830, Slovenya 1840, C evresi ise anayasal evrim gerçekleştikten sonra, Hırvatistan 1880, Slovenya 1890'da gerçekleşmiş. Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan'da milli hareket henüz sivil toplum ve anayasal düzen olmadan kitlesel destek kazanmış,

7 Hayes, a. g. e., s. 62.

8 Hobsbawm, a. g. e., s. 127.

silahlı ayaklanmalara yol açmış. Baskıcı rejimlerin altında olan etnik topluluğun liderlerinin siyasi deneyimi olmadığından genelde milliyetçi söyleme başvurmaktadırlar.⁹

Batı Balkanda Barış ve Çatışma

"SON TANGO"

1990 Dünya Basketbol Şampiyonası, yer Arjantin... Yugoslav Basketbol Milli Takımı, kadrosundaki farklı etnik kökenli oyuncularla birlikte büyük bir başarıya imza atıyor ve dünya şampiyonu oluyordu. Maçın sona ermesi ile birlikte tüm takım, kenetlenmiş bir şekilde başarılarının tadını çıkarıyordu. O sırada seyircilerden biri elinde Hırvat bayrağı ile birlikte parkeye inip oyuncuların arasına karıştı. Sırp asıllı ünlü oyuncu Vlade Divac, sinirli bir şekilde taraftarın elindeki bayrağı aldı. Divac'a göre bu zafer sadece Hırvatların veya Sırpın değil, zafer Yugoslavya'nındı. Yıllar sonra olayla ilgili görüşü sorulan Divac: "O gün orada Sırp bayrağı da olsa ayımsını yapardım," dedi.1990 Arjantin Dünya Basketbol Şampiyonası, sadece Yugoslavya'nın son dünya şampiyonluğuna değil; aynı zamanda ülke içi etnik kökenli rahatsızlıkların dışa vurulmasına sahne olmuştu. O maça şahit olanlar; Arjantin'de Yugoslavya'nın son tangosunu oynadığını nereden bileceklerdi ki?¹⁰

Çatışma Yılları

1990 sonrasında Balkan ülkelerinin iç ve dış politikasını etkileyen en temel ve en yaygın olgu milliyetçiliğin yükselişe geçişi olmuştur. Bu yükseliş kaçınılmaz olarak beraberinde çatışmaları doğurdu. Çünkü farklı etnik, kültürel ve dinsel toplulukların iç içe yaşadığı; siyasal sınırlar ile etnik, kültürel ve dinsel sınırların çakışmadığı; etnik, kültürel ve dinsel açıdan son derece heterojen bir özellik taşıyan Balkanlar coğrafyasında milliyetçi söylem ve siyaset tarih boyunca çatışmalara/savaşlara neden olmuştur. Sosyalizm sonrası yeni ulus-devletlerin inşa edilmesi, kapitalizmin yeniden yapılandırılması, bu süreç içerisinde artan iktisadi çelişkiler ve yoksulluk, 1990'lı yıllarda Balkanlar coğrafyasında milliyetçiliğin yükselişindeki başlıca etmenler olmuştur.¹¹

9 Özkırımlı, a. g. e. s. 185-190.

10 Erdem Eren, *Balkanizasyon Sürecinde Devletleşme*, Yayınlanmış Yüksek Lisans tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

11 Caner. Sancaktar, "Avrupa Birliği ve Balkanlar", 14.06.2006, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/400/avrupa_birligi_ve_balkanlar (Erişim Tarihi: 14.Mayıs 2016)

Çatışmanın Nedeni? Sırp ve Hırvat Milliyetçiliği!

Yugoslavya ilk olarak 1. Dünya Savaşı sonunda 1918 tarihinde "Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı" olarak kuruldu. Sırp Kral Aleksander 1929 yılında parlamentoyu dağıttı, yeni bir anayasa hazırlandı ve devletin ismi Yugoslavya Krallığı olarak değiştirildi. 1929 sonrasında devlet yönetiminde Sırp'ların pozisyonu güçlendi, Hırvat ve Sloven partilerin rejime yönelik muhalefetleri sertleşti ve ülke politik istikrarsızlığa sürüklendi. Politik açıdan istikrarsız, ekonomik açıdan zayıf ve de sosyo-kültürel açıdan son derece kırılğan olan Yugoslavya Krallığı, varlığını ancak 2. Dünya Savaşı'na kadar devam ettirebildi. Krallık, Almanya'nın liderliğindeki faşist ordular (Alman, İtalyan, Macar, Bulgar, Arnavut orduları) tarafından Nisan 1941'de işgal edildi. Böylece Yugoslavya Krallığı fiilen sona erdi.¹²

"ÖTEKİ" etnik ve dinsel gruplara mensup kişilere yönelik organize ayrımcılık ve şiddet uygulayan aşırı milliyetçilik, Balkanlar'da 1980-2000 döneminde yükselişe geçti. Bu yıllarda bölgede aşırı milliyetçiliği doğuran temel nedenler işsizliğin artması, yoksulluğu yaygınlaşması, belirsizlik-güvensizlik ortamının gelişmesi ve politik liderlerin milliyetçi söylemleri oldu. Din-kilise, anti-komünizm düşüncesi ve yabancı düşmanlığı ise aşırı milliyetçiliği besleyip büyüttü. Balkan ülkelerindeki aşırı milliyetçilerin nihai hedefi kendi büyük ve güçlü kapitalist ulus-devletlerini kurmak idi. Bu nihai amaca ulaşmak için "öteki" etnik ve dinsel gruplara yönelik uygulanan yöntemler ise asimilasyon, zorla göç ettirme, dışlama ve soykırım oldu. Bu yöntemler kaçınılmaz olarak silahlı çatışmalara/savaşlara, sivil toplumun ve politika-nın etnik ve dinsel temelde parçalanmasına ve halklar/devletler arasında güvensizliğin ve düşmanlığın artmasına yol açtı.

Balkanlar'da aşırı milliyetçilik 2000 sonrasında gerilemeye başladı. Günümüzde aşırı milliyetçiliğin 1980'li ve 1990'lı yıllara oranla daha zayıf ve etkisiz olması tüm Balkan devletleri ve halkları için olumlu bir gelişmedir. Fakat aşırı milliyetçilik, Balkan ülkelerinde henüz tam olarak yenilgiye uğratılmış değildir. Meclislerde, hükümetlerde, çeşitli devlet kurumlarında ve makamlarında aşırı milliyetçi partiler ve politikacılar halen mevcuttur ve 1980-2000 dönemindeki kadar olmaza da halen etkilidir. Ayrıca Balkan ülkelerinde aşırı milliyetçi basın-yayın organları ile aşırı milliyetçi sivil kuruluşlar da günümüzde faaliyet halindedir ve sivil toplum üzerinde etkilidir.¹³

12 Caner. Sancaktar, "1980 Sonrası Yugoslavya'da Sırp ve Hırvat Milliyetçiliği", 25.04.2008, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3711/1980_sonrasi_yugoslavyada_sirp_ve_hirvat_milliyetciligi (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2016)

13 Caner. Sancaktar, "Balkanlar'da Aşırı Milliyetçilik - 4: Aşırı Milliyetçiliğin Sonuçları", 08.12.2010, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1352/balkanlarda_asiri_milliyetcilik_-_4_asiri_milliyetciligin_sonuc_lari (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2016)

Barış Yılları

Batı Balkanlar bölgesinde barışın 1995 Dayton Anlaşması ile tesis edildiği düşünülürse, geçen 20 yılda sadece Hırvatistan AB'ye dâhil olabilmıştır. Hırvatistan'ın müzâkere süreci 2005'ten 2013'e tam 8 yıl sürmüştür. Balkanlar'da üyelik müzâkerelerine başlamaya hazır iki ülke Kuzey Makedonya ve Arnavutluk'tur; Bugünlerde AB'de bu iki ülkeyle aldırışa almasa da AB ülkeleri geçen yıl Kuzey Makedonya ve Arnavutluk ile üyelik konusunda müzakerelere başlanması konusunda uzlaşmaya varmıştı.

İki ülkenin üyelik sürecinin ayrı olarak ele alınabileceğini belirten Varhelyi, "Kuzey Makedonya ile Bulgaristan arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı bazı zorluklarla karşılaşılıyor, bu yüzden Arnavutluk ile müzakerelerin devamı konusunu değerlendirmemiz gerekiyor" dedi.¹⁴ Varhelyi, "Bu siyasi uzlaşma, Batı Balkanlara da güçlü ve açık bir mesaj gönderiyor: Geleceğiniz AB'de." değerlendirmesinde bulunmuştu.

2019 yılında ekimde düzenlenen AB Liderler Zirvesi'nde Fransa'nın öncülüğünde Danimarka ve Hollanda gibi ülkeler, Kuzey Makedonya ve Arnavutluk ile üyelik müzakerelerinin açılmasına karşı çıkmıştı. Kaldı ki Fransa bu yıl itibarıyla ele aldığı AB dönem başkanlığında önceliğini bölgede artan Türkiye etkisini kırmak amacıyla bu iki Balkan ülkesini AB üyesi olarak görmekten ve ya üyeliklerine olumlu bakmaktan başka alternatifi yolu olmadığını anlamıştır. Bu nedenle AB Komisyonu geçen yıl, müzakere sürecinin önünü açmak için genişleme kurallarında bazı değişikliklere gitmiştir.¹⁵ Nitekim Avrupa Komisyonu 2003 Selanik Zirvesi'nde Balkanlar'ın geleceğinin AB içinde olduğunu ilan etmek suretiyle Balkan ülkelerine birlik üyesi olacaklarına dair söz vermiştir. Bu sözü yerine getirmeme hakkı olmadığı gibi sürüncemede bırakmaya da hakkı yoktur. Zira Balkan ülkelerinin çalışma boyunca dile getirilen bazı sorunları AB veya uluslararası toplumun ekonomik ve siyasi yardımı olmadan tek başlarına aşabilmeleri söz konusu değildir. Ayrıca Balkanlar'da, bilhassa Sırbistan ve Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti (Republika Srpska)'nde Rusya'nın AB'ye bir alternatif olduğuna inanan çevreler her zaman olmuştur.

Dinler arası Diyalog

Balkanlarda son on altı yılda ise bir dinler arası diyalogdan söz etmek pekte mümkün sayılmaz. Çünkü aradaki bazı muğlak durumlar buna engel

14 Deutsche Welle Türkçe, <https://tr.euronews.com/2021/05/07/arnavutluk-un-ab-uyeli-gi-icin-muzakereleri-kuzey-makedonya-dan-ayr-devam-edebilir>, 18.10.2019

15 Sandor Zsiros, Euronews, "Arnavutluk'un AB üyeliği için müzakereleri Kuzey Makedonya'dan ayrı devam edebilir", 07.05.2021

olmaktadır, örneğin; Sırp ve Makedon Kiliselerinin aralarındaki tanıma sorunu veya Hırvat – Sırp patrikhanelerinin birbirlerine kötü atıfta bulunmaları, vs. Hükümetler arası ise bunun daha olumlu geçtiğini söylemek mümkündür. Özellikle: Makedonya – Arnavutluk hükümeti arasındaki anlaşma sonucu; Arnavutluk'ta Makedon azınlığı olan bazı bölgelerde ayrıcalıklar ve Makedonya'da yaşayan Arnavut azınlığa hükümet yönetiminde ayrıcalıkların verilmesi (Ohri Çerçeve Antlaşması 2001) gibi durumlardan bahsetmek mümkün. Ancak bu durumun uzun ömürlü olmaması maalesef hükümetlerin ahde vefa ilkesini pek te çok uygulamamasından kaynaklı bir durum, özellikle 2015 Mayıs ayında Kumanovo olayları ve ardından takiben "Haç – Kartal heykel krizi" (Ocak-Şubat 2016) bunun bir kanıtıdır.

Türkiye – Rusya Federasyonu Arasındaki Uçak Krizinin Batı Balkanlardaki Etkisi

24 Kasım 2015 Salı günü Türkiye, hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle, bir Rus savaş uçağını Hatay, Yayladağı bölgesinde (Suriye sınırında) düşürmüştür. Bu olay, Soğuk Savaş döneminde farklı kampların parçası olan ve Suriye'de devam eden iç savaş konusunda tamamen farklı noktalarda yer alan Türkiye ve Rusya iliş-kilerinin belki de son asırdaki en büyük krizlerinden birine dönüşmüştür. Özellikle bir NATO üyesi olarak Türkiye'nin Rusya'ya ait bir savaş uçağını düşürmesi, sembolik düzeyde Soğuk Savaş döneminden kalma bazı söylem ve sembollerin de yeniden üretilmesine yol açmıştır. Çünkü NATO üyesi bir ülke, ittifakın 66 yıllık tarihinde ilk defa bir Rus savaş uçağını düşürmüştür.¹⁶

Samorukov'a göre, Su-24'ün düşürülmesinin ardından Türkiye ile Rusya'nın karşılıklı suçlamaları ve Rusya'nın yaptırım kararları bitecek gibi görünüyor. Ancak iki ülke de gerginliğin ana kaynağı olan Suriye krizi konusunda uzlaşıdan uzaklar ve bu durum gelecekte çatışmanın derinleşmesine zemin sağlayabilir. Türkiye – Rusya anlaşmazlığının derinliğini bir yana bırakarak, iki ülkenin de bu soğukluğu Balkanlar'a genişletmesini "zayıf bir ihtimal" olarak değerlendiren Samorukov, son birkaç yılda Balkanlar'ın Rusya açısından önceliğini kaybettiğini, Ukrayna'daki olaylara rağmen Rusya'nın bölgedeki bütün büyük projelerinin (özellikle Güney Akım ve Türk Akımı boru hatları) uygulanamaz hale geldiğini ifade etti. Devamında Samorukov, "Rusya, AB ülkelerinden oluşan bir kordonla bölgeden zaten ayrıldı ve Avrupa'nın bu küçük ve nispeten zayıf kesimi Rusya için çok az ekonomik önem taşıdığını belirtirsek gerçekçi olmuş oluruz. Ayrıca Sırbistan dâhil bölge liderlerinin Rusya'nın hatırı için Batı ile ilişkilerini tehlikeye sokmak istemeyeceğini tahmin etmek zor değil" diye konuştu.

Avrupa kaynaklı medyada son yıllarda yapılan Erdoğan karşıtı yayınlardan dolayı Erdoğan'a şüpheyle bakan bir kesimin mevcut olduğunu, bunların da yerleşmiş algılarından dolayı meselede Türkiye'yi haksız görebileceklerini" söyleyen SETA Araştırmacısı Mehmet Uğur Ekinci, "Türkiye'nin Balkanlar medyasında giderek daha aktif rol aldığını, Türkiye'den bir perspektifin de bölge medyasında yerleşmesiyle Türkiye aleyhtarı bakış ve algıların zamanla dengeleneceğinin" altını çizdi.¹⁷

Öncesi ve Sonrası Batı Balkanlarda Azınlıkların Durumu ve Kuzey Makedonya Örneği

Osmanlı Sonrası Balkanlarda Müslümanlar

Osmanlı sonrası dönemde Balkanlar'da yerleşik kalan Müslüman halk uzun dönem boyunca sistematik mezalime maruz kaldı. Justin McCarthy'nin verilerine göre, Balkan Savaşları öncesinde, Arnavutluk hariç Osmanlı'nın Avrupa'daki bölümlerinden alınan topraklarda, 2.315.293 Müslüman yaşamaktaydı. Balkan Savaşları sonrasında bu rakam yüzde 62 oranında eksilerek, 1.445.179'e indi. Bu süreçte 632.408 Müslüman öldü, 812.771'i ise Anadolu'ya göç etti. Osmanlı sonrası dönemde de Balkanlar'daki Müslümanlar zor dönemler yaşadı. Balkanlar'da yaşanan krallık ve komünizm dönemlerinde genel olarak Müslümanlara hep şüpheli bir gözle bakıldı, kendilerine yabancı muamelesi yapıldı.¹⁸ Dönemden döneme ve ülkeden ülkeye değişen dozlarda, mezalimin değişik boyutları varlığını hep sürdürdü.¹⁹

Müslümanlara yönelik izlenen bu tür politikalar, Balkanlar'ın etnik ve dini haritasını kökten değiştirdi. Resmi rakamlara göre günümüzde Balkanlar'daki Müslümanların toplam sayısı yaklaşık 8 milyon 250 bin civarındadır. Bu rakam, bölgenin toplam nüfusunun yüzde 12'sine karşılık geliyor. Oysa Osmanlı nüfusuna ilişkin kapsamlı bir çalışma yapan Kemal Karpat'a göre, 19. yüzyılın ikinci yarısında Müslümanların Balkanlar'daki nüfusa oranı yüzde 43'lere varmıştı. Bu fark, başlı başına, Balkanlar'daki Türk ve Müslüman varlığının yok edilmesinin incelenmesini gerektiriyor. Netice olarak, Balkanlar'da yaşanan savaşlar, göçler ve değişen sınırların ardından, 2011 nüfus sayımları normalde bölgenin nüfus yapısı hakkında daha gerçekçi tabloyu ortaya çıkartması gerekirdi. Ancak beklenen, bu nüfus sayımlarından sonra da açıklanan resmi nüfus rakamlarına itiraz edenlerin olacağıdır.²⁰

17 Seyyid Emin, "Türkiye – Rusya Krizini ve Balkanlara Olası Etkisini Analistlere Sorduk", *Timebalkan*, (9 Aralık 2015).

18

19 Erhan.Türbedar, "Balkanlar'da Nüfus Sayımları ve Kimlik Tartışması", http://www.tepav.org.tr/upload/files/1300357213-6.Balkanlar___da_Nufus_Sayimlari_ve_Kimlik_Tartismasi.pdf (Erişim Tarihi: 11 Mart 2011)

20 Türbedar, 2011, sy.6.

Avrupa'da "İslam ve Müslümanlar" hakkında bir proje Avrupa'daki Müslümanların entegrasyonu çevresindeki sorunların bilgi ve düşüncesini olduğu gibi Avrupa'nın İslam ülkeleri ile ilişkilerini kamçulamayı amaçlayan Multi-cultural Europe programının bir parçası olarak 2003 yılında oluşturuluyordu. EPC ve KBF da Şubat 2005'te Batı Balkanlar hakkında bir işbirliği başlattı ve 2005 yılında Balkanlar hakkında güçlü bir odak ortaya koydular. Bu 2006'da da böyle devam edecek. Bizim uğraşımız Balkanlardaki farklı politik, ekonomik, güvenlik ve çok kültürlülük meselelerinin onların Avrupa'ya entegrasyonu yolunda olduğu kadar Avrupa'nın bölgeye yönelik politikalarının tayin edilmesinde de önemiyet arz eder. Müslümanların Avrupa toplumuna Avrupalı düzeyde entegrasyonu meselesini belirlemek ve uğraşmak kolay olmadı; çünkü bu konuya has Avrupalı veya ulusal bir politika yoktu. Avrupa'daki Müslümanlar ortak bir dini inancı paylaşırken onlar geldikleri ülkelerin çeşitliliği, genel farklılıklar, dini pratiklerdeki varyasyonlar ve politik bağılıklar sebebiyle milletler üstü toplum şeklinde birleşmezler.

Son uluslararası olaylar, özellikle 11 Eylül, Madrid, Londra, Paris, Brüksel terörist saldırıları sonrası, Avrupa'daki birçok Müslüman için geleneksel gerilimler yaratıldı ve yanlış anlamlar, hatalı basmakalıp klişeler yayıldı. Müslüman ülkelerdeki politik gelişmeler de (Orta Doğu, Irak, Afganistan ve Balkanlar) Avrupa'daki Müslüman topluluklar hakkında bir etkiye sahipti ve Avrupa hükümetleri bu meseleye büyük öncelik verirler.²¹

Balkan savaşları sırasındaki "İslami" kuvvetlerin transferi, özellikle Bosna Hersek ve Arnavutluk'ta cihat savaşçıları ve eğitim kamplarıyla ilgili birçok rapor Balkan ülkelerindeki İslami radikalizm tehdidi hakkındaki endişeleri yükseltti. Bununla birlikte, bölgedeki savaş sırasında İran'dan, Afganistan'dan, Pakistan'dan, Suudi Arabistan'dan, Türkiye'den gelen ancak sonradan burada kalmayan sayısız "mücahidin ardından Balkanlardan gelen tehdidin seviyesi azaldı. Ancak, Arnavutluk, Bosna Hersek, Kosova, Sancak Güney Sırbistan ve Makedonya Müslüman toplumlar için gelecek beklentisi değişkenliğini koruyor.²²

Farklı Müslüman toplumları, Osmanlı İmparatorluğu tarafından yürütülen İslamlaştırma sürecinden daha eski bir tarih koyarak ve şimdi geniş Balkan bölgesinde kendilerini global İslam içinde yeniden uyarlayan nitelikte 4 ana halkın varlığıyla gösterilir: Arnavutlar, Müslümanlar/Boşnaklar, Türkler ve Roma'lar. Batı Makedonya ve Güney Kosova gibi bazı bölgelerde farklı birkaç Müslüman grup bir arada bulunur.²³

Balkanlarda Azınlık Hakları Örnek Ülkesi Olarak Kuzey Makedonya

Bu bölgedeki Türk Azınlıklara yönelik politikası genel olarak bir istikrar içerisinde seyretmiştir. Her ne kadar, Soğuk Savaş şartları içerisinde Bulgaristan'daki Türk Azınlık ve Yugoslavya'daki Türk nüfus ile ilişkiler zaman zaman kopsa da Türkiye buralardaki soydaşlarına karşı duyarsız kalmamış; müdahil olamamasına rağmen göç edenlere kapılarını açmıştır. Yunanistan ile ilişkilerin özel durumundan dolayı Batı Trakya'daki Türk Azınlık ise yaşadığı bölgede Türkiye'nin yakın ve güçlü koruması altında bugüne kadar varlığını sürdürebilmiştir. Balkanlardaki Türk Azınlıkların ortak noktası 20. yüzyıldın başından bu yana ciddi siyasi baskılar altında yaşamaları; asimilasyona maruz kalmaları ve göçe zorlanmalarıdır. Ancak, gerek bölgedeki Türk topluluklarının sabırlı ve kararlı tutumları; gerekse de Türkiye'nin soydaşlarına yönelik istikrarlı ve korumacı politikaları Balkanlarda bugün hala 2 milyona yakın bir Türk Müslüman nüfusun varlığını mümkün kılmıştır. Bu nüfus, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Sırbistan, Kosova, Makedonya ve Karadağ'da yaşamaktadır. Ayrıca, Kosova nüfusunun neredeyse tamamının Müslüman olduğunu; Arnavutluk ve Bosna Hersek'in de bu çembere eklendiğini var saydığımızda, Soğuk Savaş yıllarından az hasarlı bir Balkan politikasıyla bugüne gelen Türkiye'nin siyasi etki alanının genişliği çok daha iyi anlaşılmaktadır.²⁴

Yunanistan Makedonyasındaki Slav Azınlıklar ve Makedon Sorunu

Slav Makedonların Yunanistan'daki sorunları Batı Trakya'daki Türklerle birçok noktada benzerlik göstermektedir. Özellikle Yugoslavya'nın parçalanmasıyla ve Makedonya Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla azınlık sorunları daha da alevlenmiştir. Yunanistan Makedonya'yı bu isimle tanımayacağını açıklayarak Batı ülkelerinden de kendisine destek aramıştır.

Yunan hükümeti "Makedon" sözcüğünü Kuzey Yunanistan'da yaşayan bütün Yunan vatandaşlarını tanımlayan coğrafi bir tabir olarak görmekte, Yunanistan'daki Makedonların bir azınlık grubu olduğuna ilişkin iddiaları reddetmekte ve bu azınlık grubunu "Slav-Yunanlar" veya "çift dilliler" olarak tanımlamaktadır.²⁵

Batı ülkelerinden özellikle ABD ve Kanada'dan Makedonya tarafına destek verilmesiyle, Yunanistan acil ihtiyaç maddeleri dışında Makedonya'ya ambargo uygulamış ve Makedonya ekonomisi zor durumda kalmıştır. Eko-

21 Hasan, 2012, sy.4-5

22 *Avrupalı İslam'ın İnşasında Balkanlı Müslümanların Rolü*, İstanbul, Yakın Doğu Haber,

23 *Avrupalı İslam'ın İnşasında Balkanlı Müslümanların Rolü*, İstanbul, Yakın Doğu Haber,

24 Hasan, 2012, Sy.5.

25 Hatipoğlu Murat, "YUNANİSTAN'DA TANINMAYAN AZINLIKLAR ARNAVUTLAR, MAKEDONLAR VE ULAHLAR. 9/18, Bilimsel Araştırmalar Serisi No. 4, ABTTE, Haziran,2005

nomik sıkıntılara giren Makedonya Cumhuriyeti uzlaşma yolunu aramış ve ismini FYROM(Former Yugoslav Republic Of Macedonia) olarak değiştirmiştir. Aynı zamanda Makedonya bayrağı da söz konusu değişimden payını almıştır.

Makedon Sorunu olarak ta bilinen 1991'den beri başlayan bu süreç 2019'da çözüme ulaşabilecektir. Makedonya Sorunu, 19. yüzyılın sonlarından 21. yüzyılın başlarına kadar Balkanlar'ın güneyindeki siyasete egemen olan anlaşmazlık. Başlangıçta, Makedonya Sorunu Yunanistan, Bulgaristan ve daha az bir ölçüde Sırbistan'ı, hangi devletin geleneksel olarak Makedonya olarak adlandırılan bölgenin etnik, dilsel ve dini açıdan farklı nüfusuna kendi ulusal kimliğini empoze edebileceği konusunda bir çatışmaya dahil etti. Bu şekilde, her devlet Makedonya topraklarına sahip olmaya çalıştı.

Balkan Savaşları'ndan (1912-13) sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olan Makedonya'nın coğrafi alanı bu üç Balkan devleti arasında bölündü. Makedonya'nın güney kısmı Yunanistan'ın bir parçası oldu, kuzey kısmının çoğu Sırbistan'ın (daha sonra Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'nın ve daha sonra Yugoslavya Krallığı'nın bir parçası) ve kuzeydoğudaki küçük bir bölge de Sırbistan'ın bir parçası oldu. Bulgaristan'ın bir parçası. 1946'da Makedonya Cumhuriyeti, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin altı kurucu cumhuriyetinden biri oldu ve Makedonya Sorunu çözülmüş gibi görünüyordu.²⁶

Yıllarca süren müzakerelerin ardından, Haziran 2018'de Makedonya Başbakanı Zoran Zaev ve Yunanistan Başbakanı Aleksis Çipras, Makedonya'nın hem yurtiçinde hem de uluslararası alanda Kuzey Makedonya Cumhuriyeti olarak bilineceği bir anlaşmaya (daha sonra Prespa Anlaşması olarak anılacaktır) varıldığını duyurdular. veya kısaca Kuzey Makedonya (Makedonca: Severna Makedonija). Anlaşmaya göre, Kuzey Makedonya'nın resmi dili "Makedonya dili" olurken, vatandaşlarının çoğunluğunun uyruğu "Makedonya/Kuzey Makedonya Cumhuriyeti vatandaşı" olacaktır. Anlaşma aynı zamanda iki ülkenin "Makedonya" ve "Makedonya" terimlerini farklı tarihlere, kültürlere ve miraslara atıfta bulunmak için anladığını da kabul etti. Başka bir deyişle, her ülke terimleri farklı anlamlarda kullanacaktır. Daha spesifik olarak, iki ülke Makedon dilinin ve Makedonların tarih ve kültürünün diğer yönlerinin Yunanistan'ın kuzey bölgesinin "eski Helen uygarlığı tarihi, kültürü ve mirasıyla ilgili olmadığı" konusunda anlaştilar. Bu şekilde Yunanistan, Makedonların Büyük İskender'in ve Yunanistan'ın her zaman münhasır ulusal mirası olarak koruduğu eski Makedonların görüşlerine yönelik iddialarını kesin olarak reddetti.²⁷

26 Danforth Loring, Jeff Wallenfeldt, Britannica, "Macedonian Question - Balkan History", 14.03.2019

27 Danforth Loring, "Macedonian Question - Balkan History", 14.03.2019

Kuzey Makedonya'da Azınlık Hakları

1963 anayasasında ise azınlık ifadesi "küçültücü" olduğu gerekçesiyle azınlıklara "milliyetler" denilmiştir. Ayrıca bu anayasa ile Müslümanlara ulus statüsünü kazanmışlardır. Makedonya'daki azınlık haklarının daha iyi bir şekilde incelenmesi için öncelikle Yugoslavya'ya bağlı sosyalist bir ülke olan Makedonya'nın o dönemlerdeki 1974 Anayasasını incelemekte yararı vardır. Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti'nde en son Anayasa örneği 1974 anayasasıdır. Yugoslavya'da tüm ülkelere ayrı çıkartılan anayasaların şüphesiz en önemlisi ve en tartışılanı da 1974 anayasasıdır. Bu anayasa, içerik olarak dünyada bugüne kadar çıkartılan en uzun anayasa örneğidir.

Adı geçen anayasada gözümüze çarpan en ilginç nokta burada yaşayanların üç bölüme ayrılmış olmasıdır ki buna göre Makedonlar Ulus, Arnavutlar ve Türkler milliyet, diğerleri ise etnik gruplar olarak ifade edilmiştir. 1991'de Makedonya'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle yeni bir anayasa oluşturulmuştur. Bu anayasada "Makedonya Makedonlarıdır" ibaresi yer almış, ülkede yaşayan hiçbir azınlıktan söz edilmemiştir. Burada yaşayan azınlıkların var olan hakları da ellerinden alınmıştır. Bu yeni anayasaya en çok tepki Makedonya'daki en büyük azınlık grubu olan Arnavutlardan gelmiştir. Nüfusun %29'unu oluşturan Arnavutların, haklarının giderek azalması, özellikle eğitim alanında kendi dillerinde yüksek eğitim görememeleri,

Arnavutların silahlı çatışmaya başlatmalarına neden olmuştur. Öncele ri Priştine Üniversitesi'nde anadilinde okuyabilen Makedonya Arnavutları, Yugoslavya'nın parçalanmasıyla oluşturulan sınırlar itibariyle bu haktan mahrum kalmışlardır. Bu olaylardan sonra Makedonya'da iç savaş başlamış ve sonunda tarafların anlaşmalarıyla, Ohri Çerçeve Anlaşması imzalanarak barış ortamı oluşturulmuştur.

Balkanlarda Barışın ve İstikrarın Önemi

Sorunlu Ülkeler

Kosova ve Bosna

Balkanlarda normalleşmenin önündeki bir diğer engel ise Kosova sorunu. 2008 yılında bağımsızlığını ilan eden ve bugüne değin 108 devlet tarafından tanınan Kosova, halen Sırbistan anayasasına göre bu ülkenin bir parçası. Kosova'nın bağımsızlığı BM Güvenlik Konseyi üyelerinden Rusya ve Çin'in yanısıra AB'den İspanya, Yunanistan, Hırvatistan, Romanya gibi ülkelere henüz tanınmış değil. Bu şartlarda Balkanlarda bir kara delik gibi duran Kosova'nın mevcut durumu vatandaşlarının hayatını zorlaştırdığı ve dışarıya göçe zorladığı gibi, bölgedeki etnik ihtilafların yatışmasını da engelliyor. Bal-

kanlarda altı ülkede yaşayan Arnavutlar ile Sırp lar arasındaki siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi Kosova sorununun çözülmesine doğrudan bağlı. Bu sorunun çözülmesi için Belgrad ve Priştine hükümetlerinin Nisan 2013'te imzaladıkları mutabakatın ardından bazı teknik konularda işbirliği adımları atılmış olmakla beraber müzakereler oldukça yavaş ilerliyor.²⁸

1992'de savaşın çıkmasında büyük rol oynayan dışlayıcı etnik milliyetçilik olgusu, günümüzde de Bosna-Hersek'in birinci meselesi. Ülkede tüm halkları kucaklayacak bir üst kimliğin oluşturulamaması ciddi bir sıkıntı yaratıyor. Üst kimliğin oluşumunu engelleyen nedenler arasında, ülkedeki eğitim ve hukuk sistemi büyük yer tutuyor.

Eğitim sistemi, savaş sonrasında etnisite merkezli olarak yeniden yapılandırıldı. Esasen Boşnaklar, Hırvatlar ve Sırp lar aynı dili konuşuyorlar. Ama farklı etnik gruplara mensup çocuklar farklı sınıflarda, farklı öğretmenler ve farklı ders kitaplarıyla eğitim görüyorlar. Bu da farklı kimliklerin daha da perçinlenmesine yol açıyor.

Hukuki sistemdeki etnisite ayrımı da sorunun boyutlarını büyütüyor. Örneğin; cumhurbaşkanlığına adaylığını koymak isteyen bir Bosna-Hersek vatantaşının Boşnak, Hırvat ya da Sırp olması gerekiyor. Bu bağlamda Yahudi ya da Roman kökenli bir kişinin adaylığı hukuken mümkün değil. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), 2009'da aldığı *Seydic-Finci kararında* Bosna Hersek'in bu yasa maddesini değiştirmesini şart koştu. Ama AİHM kararına rağmen, evrensel insan hakları normlarına aykırı bu maddenin varlığı devam ediyor.

Siyasal sistem de etnisite odaklı. Önde gelen partilerin büyük çoğunluğu, belli bir etnik kimliğe hitap ediyor. Tüm etnisiteleri kucaklayan ve bir üst kimlik yaratmaya çalışan, Sosyal Demokrat Parti gibi, platformlar azınlıkta kalıyor. 12 Ekim seçimlerinde, Bosna Sırp Cumhuriyeti kesimindeki Boşnak ve Hırvat partilerin birleşerek ayrılıkçı söylemdeki Sırp milliyetçi partilerine karşı *1 Mart Bloku* adıyla ittifak kurmaları, her hâlükârda tarihsel öneme sahip bir gelişme.²⁹

Kuzey Makedonya ve Sırbistan

Makedonya iç politikasında AB ve NATO üyeliklerine ilişkin partiler arasında bir ayrılık bulunmamakta, iktidar (VMRO-DPMNE) ve muhalefet

28 Mehmet.Uğur.Ekinci, *Balkanlarda Barış ve İstikrarın Önemi*. Ankara, SETA Dış Politika Araştırmaları, 2015

29 Mehmet.Uğur.Ekinci, *Balkanlarda Barış ve İstikrarın Önemi*. Ankara, SETA Dış Politika Araştırmaları, 2015

(SDSM) partileri üyelik sürecinin önemi konusunda ittifak etmektedir. Buna bağlı olarak, fasıllar açılmamasına rağmen müktesebata ilişkin kanunlar hızlı bir şekilde çıkarılmaktadır. (16) Makedonya'nın AB sürecini engelleyen anlaşmazlıklara gelindiğinde ise; Yunanistan ile isim ve tanınma üzerine, Bulgaristan ile Makedon dili ve ulusu üzerine, Sırbistan ile dini kökler üzerine üyelik sürecini sekteye uğratan problemlerin bulunduğu görülmektedir.³⁰

Makedonya; komşu devletlerle olan ilişkilerinde en büyük problemini, en uzun sınır komşusu (246 km) ve en önemli ekonomik ortağı olan Yunanistan ile yaşamaktadır. Soğuk Savaş ertesinde Yunanistan; Makedonya'nın ismini, bayrağını, tarihini ve Makedon ulusunun varlığını reddetmiştir. Yunanistan, Makedonya'nın yeni anayasasını ' | yayılcı' bularak tepki ile karşılaşmış, Makedonya bayrağını tanımamıştır. Yunanistan, Makedonya'nın bağımsızlığın ardından hazırladığı 1991 tarihli Makedonya Anayasası'na, Yunanistan'daki Makedonları ayrılıkçı eylemlere kışkırtan ve Yunan toprakları üzerinde yayılcı söylemler içeren on yedi maddeler ihtiva ettiği iddiasıyla karşı çıkmıştır. Atina, Makedonya'nın ilk bayrağının bir Yunan sembolü olan Vergina Güneşini içermesi nedeniyle tepki göstermiş, bu simgenin kullanılmasına reddetmiştir.

*Üsküp'te heykeller aracılığıyla bir kimlik savaşı yapılıyor. Işıklı, geniş caddeler, kalabalık barlardan sigara dumanları ve tiz bir müzik sesi yayılıyor kent bu yakasına... Üsküp'ün Pera'sı burası, 'karşısı, neon lâmbaları, modern alışveriş merkezleriyle eski Üsküp'ü yutmaya hazır Batı'sı... Fatih-Harbiye'yi hatırlıyorum.*³¹ (Alaattin Karaca)

Sırp larla dini-kilise tanınmaması bir diğer sorunsalı oluşturur ve bu Makedonya'nın *dini sorunsalını* oluşturur. Bulgarlar ise Makedonya'yı ilk tanıyan ülkelerden olması rağmen Makedonya'yı bir eski Bulgar şivesini konuşan "batı Bulgarlar" olarak görmektedir, bu da büyük krizlere yol açmaktadır.³²

"Bölgesel istikrar Sırbistan için çok önemli. Sadece bölgesel istikrar korunduğu takdirde gerçekleştirilecek ekonomik büyümenin önümüzde olduğuna inanıyoruz". Vuçiç, Bosna Hersek'teki iki entiteden biri olan Bosna Sırp Cumhuriyeti Başkanı Milorad Dodik'i kabul etti. Görüşmenin ardından gazetecilere açıklamada bulunan Vuçiç, 2015 yılında Sırbistan ve Bosna

30 Selim.Vatandaş, "Makedonya'nın AB Süreci", 2 Mayıs 2013, <http://www.bilgesam.org/incele/136/-makedonya%E2%80%99nin-ab-uyelik-sureci/#.VzmjQeRCiMk> (Erişim tarihi 10.03.2016)

31 Alaattin.Karaca,"ŞU ÜSKÜP'ün orta yeri sinema", 16.05.2016, <http://www.karar.com/yazarlar/alaattin-karaca/su-uskupun-orta-yeri-sinema-1088#>, (Erişim tarihi: 16.05.2016)

32 Selim.Vatandaş, "Makedonya'nın AB Süreci", 2 Mayıs 2013, <http://www.bilgesam.org/incele/136/-makedonya%E2%80%99nin-ab-uyelik-sureci/#.VzmjQeRCiMk> (Erişim tarihi 10.03.2016).

Sırp Cumhuriyeti'nin başarılı bir işbirliği yaptığını belirterek, 2016 yılında da bu işbirliğini sürdürmek ve daha da geliştirmek için çalışacaklarını ifade etti. Son dönemde Bosna Hersek'te yaşanan gelişmeleri de ele aldıklarını kaydeden Vuçiç, Sırbistan'ın Dayton Barış Antlaşması'nın öngördüğü sorumlulukları yerine getirmeye devam ederek, bölge barışı ve istikrarının korunması için çalışacağını vurguladı. Vuçiç, "Bölgesel istikrar Sırbistan için çok önemli. Sadece bölgesel istikrar korunduğu takdirde gerçekleşebilecek ekonomik büyümenin önümüzde olduğuna inanıyoruz". Bosna Sırp Cumhuriyeti Başkanı Dodik de Sırbistan'ın bölge için kilit öneme sahip bir ülke olduğuna işaret ederek, Sırbistan'ın istikrarının tüm bölgeye etki ettiğini öne sürdü.³³

Voyvodina, Sancak ve Preşevo Vadisi Bölgeleri

Bölgedeki sayıca en büyük azınlık durumundaki Macarlar yalnızca belli kasabalarda yoğun olarak yaşamaktadır. 2011 nüfus sayımına göre Kuzey Banat bölgesindeki Ada, Senta, Kanjiža ve Coka kasabaları ile Kuzey Backa bölgesindeki Backa Topola ve Mali Idoš kasabaları dışında kalan yerlerde Macarlar nüfusun yarısından azdır. Yine de Macar etnik partisi VMSZ, bölgenin tarihsel bakımdan Macar toprakları olduğuna da dikkat çekerek Kuzey Banat ve Kuzey Backa'daki sekiz belediyede Macarlar için özerklik talep etmektedir. Bu talepler Macaristan hükümetinden de destek bulmaktadır. Voyvodina'nın bölgesel statüsünü belirleyen temel metin olan Nizamname'nin bugünkü hali 2014 yılında Voyvodina Eyalet Meclisi'nce kabul edilmiş ve Sırbistan Meclisi tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Nizamname'nin önceki versiyonlarının birçok maddesi Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Daha sonra yapılan değişikliklere örnek olarak Nizamname'ye Voyvodina'nın "Sırbistan'ın ayrılmaz bir parçası" olduğu ifadesinin eklenmesi, Novi Sad'ın "başkent" yerine "yönetim merkezi" olarak adlandırılması ve Voyvodina'nın Belgrad'dan bağımsız olarak uluslararası işbirliği faaliyetlerine girişmesinin yasaklanması sayılabilir. Bu değişiklikler ülkenin bütünlüğünü tehdit altında gören milliyetçi Sırp partilerini rahatlatırken bölge ve azınlık partileri arasında Voyvodina'nın özerkliğinin kısıtlandığı düşüncesini kuvvetlendirmiştir.³⁴

Müslümanların çoğunlukta yaşadığı bir bölgedir. Bu bölge, Karadağ ile Sırbistan'ın 2006'da ayrılmaları sonucunda ikiye bölünmüş, bölgenin halen en büyük şehri olan Novi Pazar, Sırbis tan sınırlarında kalmıştır. Sancak'ın Sırbistan'da kalan kısmının bugünkü nüfusu 145.000 civarındadır.

2000'li yılların başlarında Boşnakların haklarına yönelik yapılan iyileştirmelere ve son yıllarda hükümette Sancaklı Boşnak bakanlara yer verilmesine rağmen, Boşnakların Sırbistan hükümetinden talepleri hala devam etmektedir. Boşnak Milli Konseyi, son olarak 1 Mart 2012 tarihli toplantısında aldığı kararlarla bu talepleri dile getirmiştir. Talepler arasında Sancak'ın özerkliğinin tanınması, resmi işlerde, eğitimde ve basın-yayımda Boşnak dilinin kullanılması, savaş döneminde Sancak'ta işlenen katliam ve suçların cezalandırılması, bölgeden göç etmeye zorlanan Boşnakların topraklarına dönmelerine yardımcı olunması ve devlet memurluklarında Boşnakların nüfus oranına göre temsil edilmesi bulunmaktadır.³⁵

Preşevo vadisi, idari bakımdan Pçinja Vilayeti'ne bağlıdır. Yukarıda sayılan üç şehrin haricinde kayda değer bir Arnavut yerleşiminin olmaması sebebiyle vilayette nüfusun yarısından fazlasını Sırp oluşturmaktadır. Preşevo vadisinde yaşayan Arnavutlar ise kendilerini Kosova'nın bir parçası olarak görmekte ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan bu idari düzenlemeye karşı çıkmaktadırlar. Preşevo Vadisi'ndeki üç şehir için bir koordinasyon ofisi kurarak bölgenin kalkındırılması ve Arnavutların taleplerinin yerine getirilmesi için adımlar atmaya başladı. 2002 yılında Preşevo ve Bujanovac şehirlerinde Arnavutça resmi dil kabul edildi.

2001'deki ateşkesten bu yana bölgede genel durum sakin olmakla beraber etnik çatışmaların tekrar yaşanma ihtimali ortadan kalkmış değildir. Zira Preşevo vadisinde yaşayan Arnavutlar arasında bölgenin tarihi ve sosyal bakımdan Kosova'nın bir parçası olduğuna ve Sırbistan yönetiminin Arnavutlara söz verdiği hakları tanımayacağına dair düşünce oldukça yaygındır. Arnavutlar, Belgrad'ın geri kalmışlık, eğitim sorunları ve işsizlik gibi öncelikli şikayetlerinin yanısıra anadilin ve ulusal sembollerin kullanımını konusunda daha fazla serbestlik talep etmektedirler. Belgrad yönetimi ise, Kosova'daki Sırp'ların durumunu işaret ederek Arnavutların taleplerine ilgisiz yaklaşmaktadır. Özellikle bölgede iş olanaklarının yetersiz olması yüzünden 2000'li yıllarda çok sayıda Arnavut Preşevo Vadisi'nden göç etmek zorunda kalmıştır. AB'nin Aralık 2009'da Sırbistan ile vizeleri kaldırmasıyla dışarıya göçler daha da artmıştır.³⁶

Savaş Sonrası Doğu Hırvatistan'da Barışın Tesisi

Unitas misyonu, Hem Hırvatistan'da, hem de dünya çapında Birleşmiş Milletlerin gerçekleştirdiği en başarılı misyonlarından görülür. Doğu Slavonya, Baranja ve Batı Sirmium Hırvatistanda savaşa maruz kalan bölgeler-

33 "Bölgesel İstikrar Sırbistan İçin Önemli", *Anadolu Ajansı*, 23 Aralık 2015.

34 "Bölgesel İstikrar Sırbistan İçin Önemli", *Anadolu Ajansı*, 23 Aralık 2015.

35 "Bölgesel İstikrar Sırbistan İçin Önemli", *Anadolu Ajansı*, 23 Aralık 2015.

36 "Bölgesel İstikrar Sırbistan İçin Önemli", *Anadolu Ajansı*, 23 Aralık 2015.

dendi diğer ifadeyle Srpska Krayina kontrolü altında olan bu bölge savaşın daha fazla büyümesiyle BM'nin müdahalesi ve Hırvatistan'ın savaşı sonucunda bu bölge sonunda Hırvatistan ile bütünleştirilmiş. Hükümet ve Sırp nüfusun temsilcileri arasındaki barış anlaşmasının uygulanması, Erdut imzalanmış anlaşma UNİTAES tarafından iki yıl süre ile (1996-1998) barışın tesisine ve diplomatik bir hamle ile iki tarafın silah bırakmasına neden olmuş, Hırvat ve Sırp arasındaki husumet maalesef halen günümüzde görünür. Karlovac şehrinden sonraki Bosna hududuna kadar ki bölgeyi Hırvatlar dışlamıştır ve orayı sadece STK'larla veya oradaki bazı mahalli idareler vasıtasıyla devlette bağlamaktadır. Örneğin: Sisačko-Moslavačka bölgesi ve Slavonya bölgesi (Srpska-Krayina).

Bölgede yaşayan bir STK kuruluşu başkanı olan Predrag Mraović ile gerçekleştirilen röportaj şöyle idi:

Savaş öncesinde ve sonrasında burada yaşıyor ve hayatımı sürdürüyorum, Eski Yugoslavya'da ortaya çıkan birtakım siyasilerin oluşturdukları kriz sonucu ve bu krizin siyasiden çok etnik ayrımcılığa neden olması sonucu bizler yani halk bundan en büyük hasarı görmüş durumdayız.³⁷

Bölgede yaşayan bir başka STK kuruluşu başkanı ve kurucusu Maya Turniški ile gerçekleştirilen röportaj şöyle idi:

Eski Yugoslav rejiminin 1974'ten sonra yeni anayasayı onaylamasıyla başlamadı bu husumet, buraları daha önceden beri etnik ayrımcılıkla tanışmıştı fakat siyasiler bu durumdan faydalanmak için kendi tarafını fanatikleştirerek, kendisine bağlamayı ve norm,örf,adet,milliyetçilik,adalet gibi unsurlarla onları zehirleyerek bu kaos ortamını yaratılar. Bizim amacımız bu kaos ortamını barışçıl ortaklıklarla ve projelerle insanlara hayatı tekrardan renkli göstermektir. Bunu başaracağımızdan eminim.³⁸

Hırvat milliyetçilerinin temel amacı "tarih ve etnik sınırlar çerçevesinde büyük Hırvatistan'ı" kurmaktır. Bu bakımdan söz konusu prensiplere meşruluk kazandırmak amacıyla "bin senelik Hırvatistan devletinden", "İsa'dan 500 sene önce kurulan ilk Slavların devleti" Hırvatların devleti olduğu gibisinden iddialar ortaya atılmıştır.³⁹ Tarih kitapları yazarları Hırvatları cesaretli, sözünde duran, adaletli, kendi yönetimine saygılı, kadınları güzel ve çok çalışkan olarak tasvir etmişti.

Sırp kitapların çoğunda Doğu-Yunanları içinde yer alan (Ortodoks) Hırvatlar olarak tanıtılmıştır. Sırp yazarlardan farklı olarak Hırvat yazarları Sırbistan'ı ve Karadağ'ı Sırp toprakları olarak görüyordu. Ancak Hırvat toprakları olarak kabul edilen bölgede Sırp varlığı reddediliyordu. Bosna-Hersek ise en büyük Hırvat toprağı olarak gösterilmişti. Bu ülkede "din önemli bir yer tuttuğu için herkes kendi adını unutarak kendisini Türk, Sırp ya da Latin olarak hissediyorlardı".⁴⁰ Sırp edebiyatında olduğu gibi Hırvatlar da Boşnakları kendi malvarlığını korumak amacıyla dinini değiştiren Hırvatlar olarak göstermişlerdir. Klaiç gibi Hırvat yazarları Boşnakların kendi dinine göre kendilerini Türk olarak çağırma bakiğini büyük bir yanılığ olarak görmektedir.⁴¹ Kosova mitinden ve özellikle Brankoviç'ten bahsedilerek milli birlik olmadığı zaman ülkenin ne gibi tehlikelere girebileceği hakkında bir öğüt veremeye çalışılmıştır.⁴²

İlk Yuvarlak Masa: "Savaş Tarihi ve Derslerin Tecrübe Öğrenilen: Huzurun "Yeniden Entegrasyonu" Dayton Anlaşması Sonrasında Balkanlar'da İstikrara Yönelik Girişimler

AB'nin bir girişimi olarak 1997'de Fransa tarafından ortaya atılan Royatumont süreci Balkanlar'da sivil toplum, demokrasi ve insan haklarını geliştirme amacını taşımaktadır. Süreç Nisan 1999'da Almanya tarafından ortaya atılan Balkan İstikrar Paktının çerçevesi içine alınmıştır. Çatışmadan çıkan Balkanlara yardım amacıyla bir tür Marshall planı olarak değerlendirilen ve Haziran 1999'da kabul edilen İstikrar Paketi ile AB bölgenin yeniden yapılması için 2006 yılına kadar yol, su, elektrik, köprü gibi projeler için 12 milyar euro kaynak ayırdığını açıklamıştır.⁴³ 1996'da ABD önderliğinde başlatılan Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi'ne (GAİG) (Southeast Europe Cooperation Initiative-SECI) Bosna-Hersek, Arnavutluk, Bulgaristan, Hırvatistan, Macaristan, Romanya, Slovenya, Moldova, Türkiye, Yunanistan, Makedonya katılmıştır.

YFC ise toplantıya davet edilmemiştir. GAİG'in amacı bölge ülkeleri arasındaki ekonomik işbirliğini geliştirme ve bunların uzun vadede Avrupa ile bütünleştirmelerini kolaylaştırmaktır. Türkiye, Balkanlarda hem ABD ile işbirliği, hem de bu bölgedeki istikrar arayışları çerçevesinde GAİG'i desteklemiştir. Haziran 1998'de İstanbul'da GAİG ülkeleri dışişleri bakanları toplantısı düzenlenirken, Ekim 1998'de Antalya'da ise devlet başkanları zirvesi

37 Predrag Mraović, Vrginmost, 14 Nisan 2016, kişisel röportaj.

38 Maja Turniški, Vrginmost, 25 Mart 2016, kişisel röportaj.

39 a. g. e., s. 72.

40 Jelavich, a. g. e., s. 173.

41 a. g. e., s. 174.

42 a. g. e., s. 220.

43 Uzgel, "Balkanlarla İlişkiler" .. s.516.

yapılmıştır.⁴⁴Balkan ülkelerinin kendi sorunlarına çözüm bulmak amacıyla sadece bölge ülkelerinin katılımıyla gerçekleştirilen Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci (Southeast Europe Cooperation Initiative-SEECIP) Haziran 1996'da Sofya'da, Balkan ülkeleri dışişleri bakanlarının yaptıkları toplantıda başlatılmıştır.

Katılımcı ülkeler; Arnavutluk, Makedonya, Bulgaristan, Türkiye, Yunanistan, YFC, Bosna-Hersek, Romanya ve Hırvatistan'dır. Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci'nin amacı bölge ülkeleri arasında güvenliği artırılarak, siyasi ve ekonomik işbirliğini güçlendirmektir.

Üye ülkeler birbirlerinin toprak bütünlüğüne, ülkelerin egemen eşitliğine saygı çerçevesinde iyi komşuluk, barış ve güvenlik içerisinde işbirliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır Bu işbirliğinin; BM Şartı, AGİT prensipleri, Avrupa Konseyi hükümleri, İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Konvansiyonu çerçevesinde yürütülmesi öngörülmektedir⁴⁵

Balkanlarda bir barış gücü oluşturulması projesi olan Güneydoğu Avrupa Çok Uluslu Barış Gücü (Multinational Peace Force Southeast Europe-MPFSE) fikri Türkiye tarafından ortaya atılmıştır.

SEEBRIG (Southeast Europe Brigade) adıyla da anılmaktadır. Bu girişimin amacı, bölgesel güvenlik ve istikrara katkıda bulunmak ve üye ülkeler arasında iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmektir. NATO'nun BDO programı çerçevesinde Üsküp'te 26 Eylül 1998'de yapılan Güneydoğu Avrupa Savunma Bakanları toplantısında kurulan bu gücün üyeleri arasında Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk, Makedonya, Romanya ve İtalya yer almaktadır. ABD, Slovenya ve Hırvatistan da gözlemci üye olarak katılmışlardır. Tugay seviyesinde karargâhı ve komutanı belirlenen bu gücün manevra birliklerinin ihtiyaç halinde oluşturulması planlanmıştır. İki yılda bir, üye ülkelerin ordusundan seçilen birliğin ilk komutanı Tuğgeneral Hilmi Akın Zorlu olmuştur. Bu birliğin ilk karargâhı da 1999- 2003 arasında Bulgaristan'ın Plovdiv şehrinde olusturulmuştur.⁹⁰ Tugayın karargahı 2003-2007 yılları arasında Romanya'nın Köstence şehrinde, 2007-2011 yılları arasında da İstanbul'a konuşlanmıştır. Bu girişimlerin dışında Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nü de, Balkanlar'ın uzantısı ve bitişik bölgesi olmasından dolayı önemli bir girişim olarak kabul etmemiz gerekir. 1990'lı yıllarının başında Türkiye'nin girişimleri ile gerçekleştirilen bu oluşum, bölge ülkeleri arasındaki coğrafi yakınlıktan kaynaklanan ekonomik potansiyeli değerlendirmek, üye ülkeler arasında işbirliğini geliştirmek amacıyla kurulmuştur.

44 A.e., s.517.

45 Fuat Aksu, "Confidence, Security and Conflict Resolution Initiatives in the Balkans", *Turkish Review of Balkan Studies Annual 2003*, İstanbul, Bigart, 2003, pp. 65-67.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün 12 üyesinin 6'sı, aynı zamanda Balkan ülkesidir. Bu yönüyle Balkanlar'ın istikrarına katkı sağladığı düşünülmektedir.⁴⁶

AB'nin arabuluculuğundaki görüşmeler, Belgrad ve Priştine yönetimleri arasında 19 Nisan 2013'te bir temel mutabakat metninin imzalanmasını sağladı. Anlaşmada Kosova hükümeti, ülkede Sırpların yoğun yaşadığı kuzey bölgelerindeki belediyelere geniş yetkiler tanırken Sırbistan hükümeti Kosova'daki Sırpların Kosova anayasası ve kurumlarıyla uyumlu biçimde hareket etmeleri gerektiğini kabul etmiştir. Ayrıca iki ülke birbirlerinin AB üyelik süreçlerine zarar verecek hareketlerden kaçınacaklarını taahhüt etmişlerdir.

Kosova sorununa ilişkin toplumda oluşan bıkkınlık, AB üyeliğinin geniş bir kitle tarafından istenmesi ve hükümetin pozisyonunu halka iyi bir şekilde aktarması sayesinde Priştine ile müzakerelerde Sırbistan halkının çoğunluğu hükümete destek vermiştir.

Kuzey Makedonya'nın, Avrupa Birliği (AB) üyelik müzakereleri Yunanistan'dan sonra şimdi de Bulgaristan engeli ile karşılaştı. Osmanlı İmparatorluğu'na karşı mücadelede hem Kuzey Makedonya hem de Bulgaristan'da "milli kahraman" olarak görülen Gotse Delçev'in hangi ülkenin tarihi kişiliği olduğu tartışması yüzünden Sofya, Brüksel'in Üsküp ile başlatacağı tam üyelik müzakerelerini engelleme tehdidinde bulunuyor. İki ülke arasında kurulan akademik komisyon, tarihin iki tarafta da farklı yorumlanması yüzünde bu anlaşmazlığı bitirme konusunda bir türlü başarıya ulaşamadı.⁴⁷

Yunanistan ile de sorun yaşanmıştı Bulgaristan'dan önce Yunanistan, kendi sınırları içinde "Makedonya" isimli bir bölge bulunduğu gerekçesiyle bu ülkenin isminin değiştirilmesini talep etmiş, aksi takdirde Üsküp'ün AB ve NATO üyeliğini veto etme tehdidinde bulunmuştu. Uzun müzakerelerin ardından Kuzey Makedonya ismi üzerinde mutabakat sağlanınca kriz aşılmıştı.

Yapılan kamuoyu yoklamalarında halkın dörtte üçüne yakın kesiminin Kosova'yı bağımsız bir devlet olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Öte yandan, LDP ve SPO gibi küçük partiler dışında ana akım siyasi partiler Kosova'nın bağımsızlığının asla tanınmayacağı konusunda hemfikir durumdadırlar Ayrıca Sırp Ortodoks Kilisesi'nin 1766 yılına değin merkezi olan Peç şehrinin Kosova'da bulunması Sırplar arasında bu bölgeye manevi bir bağlılık meydana getirmektedir. Bu şartlar altında Kosova ile ilişkilerin hangi noktaya

46 Oral Sander, *Türkiye'nin Dış Politikası* (3. Baskı) , Ankara, İmge Kitabevi, 2006, s.211

47 Sandor Zsiros, Euronews, " Arnavutluk'un AB üyeliği için müzakereleri Kuzey Makedonya'dan ayrı devam edebilir",07.05.2021

kadar normalleşeceği ve bunun Sırbistan'ın AB üyelik sürecine nasıl yansıtacağı hakkında belirsizlikler devam etmektedir.⁴⁸

Sonuç

Balkan Yarımadasının asırlardır, din çatışması boy göstermiş, başta eski Yunanlarda var olan çok tanrılık ve tanrıların güç savaşları devlet-ülkeler arasında (Örneğin: Mora- Peloponez Savaşı / Atina ve Sparta arasında), daha sonra Yunanistan'ın ülke olarak bütünleşmesi. M.Ö 3-4 y.y Antik Yunanistan ve İliyalılar arasındaki bazı çarpışmalar ise kimlik çatışmalarının ilk örneklerindedir.

Velakin ilk dini/ideolojik savaş Roma ve Eski Yunanistan arasında M.Ö 2.y.y olarak tarihe geçmiştir.

Bu çatışmalar çok tanrılıçok tanrılığa karşı daha çok egemen olma ve kendi kültürünü en üstte tutma girişimleridir

M.S 3'üncü yüzyılda Roma İmparatorluğunun Hristiyanlığı benimsemişle birlikte daha sonraları Theodosius MS 395 yılında ülkeyi ikiye bölerek Doğu ve Batı Roma İmparatorluğu olarak sadece değil aynı zamanda Roma Kilisesi ve Konstantinopolis Kilisesi(Ortodoks Rum Pat.) diye ayrılmış ve Katolisizm ve Ortodoksizm Hristiyan mezhepleri görüşü belirmiştir.

Böyle bir ayrışmanın arka planında tabii ki de kimin doğru mezhep kimin yanlış olduğu çatışmasını doğurmuştur. Bunun en bariz örneği; 1204 yılında Kutsal Roma Cermen İmparatorluğunun önderliğinde Konstantinopolis'ten geçirilmek istenen Haçlı Ordusunun girişine Bizans'ın olumsuz tavrı sonucu ülke Haçlı ordusu kontrolüne ve yağmasına maruz kalmıştır ve bunu Ortodoks Hristiyanlar uzun zamandır bu travmadan çıkamamışlardır ve halen bunu Balkanlarda yaşayan Ortodoks toplumu unutmamıştır ve o günü "Zulüm günü" olarak hatırlamaktadırlar.

Müslüman Türklerin Balkan fethiyle birlikte Balkanlara Müslüman / İslam ideolojisi ve yaşam tarzı buralara eklenince bu bölge multikültürel bir bölge haline gelmiştir.

Özellikle Ortodokslar tarafından başta kuşkulu gözükmüş olsa da daha sonraları Katoliklerden çok Müslümanlara güvenmişlerdir. Uzun süren Osmanlı hakimiyet dönemi beklenebileceği gibi, Balkan toplumunun gelişiminde belirleyici tesirde bulundu. Habsburg yönetimi altındaki azınlığı bir yana bırakacak olursak, Balkan halkının tamamı Osmanlı idaresine bağlı bulunuyordu. Ortodoks kilisesinin ve onun idari hiyerarşisinin varlığını sür-

dürdüğünü vurgulamak gerekir. Gelecekte Balkan nüfusu, yapısına dokunulmamış olan yerel cemaat ve kilise liderliği tarafından yönlendirilecekti.

I. Balkan Savaşıyla birlikte Devlet-i Aliyye-yi Osmaniye'nin Balkanlardaki hakimiyeti son bulmuş ve düzen - sistem değişikliği şimdi bir kimlik ve din açısından Hristiyan kesim bir fırsat bulup Müslüman azınlıklara karşı başta asimilasyon (Örneğin: Makedonya ve Kosova'da yaşayan Müslüman kesime karşı anadili eğitimin alınması yasaklanmış ve zorunlu Sırpça eğitim müfredatı uygulanmış) sonra da dinsel açıdan ibadet, yüksek sesli ezan, kandil gecesi toplanmaları vs., gibi dini hürriyetlerin kısıtlanması ile Müslüman azınlığın tepkisine yol açmıştır, fakat II. Dünya Savaşı patlak vermesiyle birlikte burada yaşayan Hristiyanlar, diğer milletlere özgürlükler vaat ederek onları faşist Almanya ve İtalya'ya karşı savaşmaya çağırınca, Müslümanların çoğu bu savaşa katılmıştır (Türkler, Arnavutlar, Boşnaklar vs.).

Fakat Aydın Türk gençleri her iki taife'ye katılmakta tereddüt etmiş, çünkü onlar için asıl sorun dini özgürlük değil, asıl sorun "Türklüğün" tehlike altında olmasıydı ve Şuayip Aziz liderliğinde birkaç aydın bir teşkilat oluşturarak "Yücelciler"i kurup, bölgede Türk kimliğini yaşatma, okur yazarlığı artırma, radyodan edebi eserleri milletine sunma, tanıdık yerli ve yabancı eserleri tercüme edip bölgede Türk halkına sunma gibi silahlı ayaklanmadan çok eğitim ve kültürel yükseliş ayaklanması olduğunu söyleyebiliriz. Fakat Türkiye o zamanlarda bölgede statükocu ve batı yanlısı politikaları uyguladığı ve komşuluk politikalarında hassas olduğu için, Yugoslavya ile karşı karşıya kalmak istememiş ve Yücel teşkilatı bir terör grubu olarak gösterilerek, Balkan Hristiyanları ve Slav kesimi literatüründe yer almıştır. Sosyalist Yugoslavya döneminde Müslüman grubu 1970'lerde tanınmıştır ve birtakım hak ve ayrıcalıklar verilmiştir. 1950-80 yılları Müslüman - Hristiyan veya Sırp, Boşnak, Arnavut, Türk, Hırvat, Karadağlı, Macar için "Yugoslav" kimliği bütünleştirici bir kimlik olarak milletlerin çoğunluğu tarafından kabullenilmiştir.

1980 sonrası ise ilk önce Mareşal Tito gibi büyük liderin ölümü ile bütünleştirici ve yapıcı unsurlar ve politikalar belirmediği için dini ve ideolojik radikalleşmenin ve özellikle milliyetçi fanatizm'in en üstlere tırmandığı dönemde ilk önce Slovenya, sonra Hırvatistan daha sonra Makedonya(kan dökülmeden, savaşız ayrılan tek ülke), Bosna başta bağımsızlığını ilan ettiyse de burada en kanlı ve Türklere / Müslümanlara karşı kinin ortaya çıktığı bir çarpışmadan söz etmek zaruridir ve unutulmamalıdır hatta ileri zamanlar için ibret olarak kalmalıdır (Srebrenitsa katliamı - 8700 ve fazla Müslüman Boşnakların vahşice katledildikleri bir olay, 11 Temmuz 1995), Kosova ise aynı durumda Sırp milliyetçiliğine ve Sırp tarafından asimilasyon ve dışlayıcı politikalarına maruz kalan bir diğer unsurdur. Fakat Kosova'yı di-

48 Sırbistan Siyasetini Anlama Kılavuzu, Ankara, SETA.

ğerlerinden farklı kılan bir diğer unsurda, Sırp lar burayı özerk bölge olarak tanımış ve diğer cumhuriyetlere verdiği ayrıcalıkları vermemiştir.

Kosova'nın Sırp milliyetçiliğinin gözünde büyük anlamı vardır ve buradan en büyük gücünü alır hatta şarkılar, şiirler, destansı öyküler bu bölge için yazılır, nedeni ise burada son Sırp Krallığının çöküşü ve Osmanlı'nın zaferi ile sonuçlanan "Kosovsko Polje" veya "Karakuş Savaşı" olarak da bilinen "Kosova savaşı" ile Prens Lazar ve Sultan Murad Hüdavendigar'ın öldüğü bu savaş, Sırp ların unutmayacağı ve asla Türk esaretine düşmeme için bir örnek olarak resmedilmiştir. 1989 yılında dönemin Yugoslavya başkanı Miloseviç'in Kosova başkenti Priştine'de yaptığı tarihi konuşmasında ve 2 milyona yakın insanı toplayan bu yıldönümü toplanması Sırp milliyetçiliğine bir başka bir heves vermiştir.

Günümüzde 90'lardan uzak bir görünüm var olduğunu söyleyebiliriz. Fakat Arnavut - Sırp geriliminin halen varlığı eskisi gibi olmasa da sürdürür, Makedonya'da da aynı zamanda bunun benzerinde bir husumet 2001 yılında patlayan iç savaşla birlikte günümüzde 2015 Mayıs ayında Kumano-vo olayı ile de aynı zamanda bölge de Arnavut husumeti artmıştır. Makedonya bölgesinde ise açık olmayan bir Arnavut, Türk veya Müslüman dışlaması vardır ve bu apaçık görülmektedir. Bosna ve Hırvatistan'da durumlar 90'lardan beri sabit şekilde tedirgin biçimde gelişen bir barış havası var olduğunu söz etmek kayda değer.

Bölgesel ve uluslararası örgütler yoluyla bölgede yeni jenerasyonun geçmiş jenerasyonlardan değişik bir yol tutacağı umudu ile işbirliğinin artırıldığını görebiliriz. Özellikle eğitim, sosyo-ekonomik etkileşim, kültürel toplanmalar, ticaret hacminin artırılması globalleşen dünya değerlerini benimsemeleriyle bunun gerçekleşebileceği başta Türkiye olmak üzere diğer gelişmiş ülkelerden beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Jelavich, Barbara (1999), *History of the Balkans: Eighteenth and Nineteenth Centuries*. London, Cambridge University Press.

Jelavich, Barbara (1999), *History of the Balkans: Twentieth Century*. London, Cambridge University Press.

İskefiyeli, Zeynep. Çelik, Bilal. Yazıcı, Serkan. (2013), "Türk Tarihinde Balkanlar", (der.) İlber. Ortaylı, *Türkiye ve Balkanlar*, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.

Toal, Gerard ve Dahlman, T. Carl. (2011), *Bosnia Remade*, New York, Oxford University Press.

Emiroğlu, Hüseyin (2010). *Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu 1989-2000*, Ankara, Asil Yayın Dağıtım.

Gökmen, Oğuz (2006). *Diplomasi*: İstanbul.

Hayes, Charles, Milliyetçilik: Bir Din, İstanbul, İz Yayınları, 1995.

Ulger, İrfan, Yugoslavya Neden Parcalandı?, Ankara, Seckin Yayınları, 2003.

Hobsbawm, E. J., 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2. basım., 1995.

Oral Sander, Türkiye'nin Dış Politikası (3. Baskı), Ankara, İmge Kitabevi, 2006.

Ozkırımlı, Umut, Milliyetçilik Kuramları, İstanbul, Sarmal Yayınları, 1999.

Makaleler

Eric Hobsbawm, 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, Program, Mit, Gerçeklik, Ayrıntı, 2. basım, 1995, s. 48-49.

Gazete Yazısı:

Seyyid Emin, "Türkiye - Rusya Krizini ve Balkanlara Olası Etkisini Analistlere Sorduk", *Timebalkan*, 9 Aralık 2015.

Avrupalı İslam'ın İnşasında Balkanlı Müslümanların Rolü, İstanbul, Yakın Doğu Haber.

İnternet Kaynağı, Rapor, Röportaj, Arşiv:

Erhan.Türbedar, "Balkanlar'da Nüfus Sayımları ve Kimlik Tartışması", http://www.tepav.org.tr/upload/files/1300357213-6.Balkanlar__da_Nufus_Sayimlari_ve_Kimlik_Tartismasi.pdf (Erişim Tarihi: 11 Mart 2011).

Recommendations for EU security policy based on peace building experience from countries formed by the disintegration of Yugoslavia, Zagreb, Centre for Peace Studies..

Maja Turniški, Vrginmost, 25 Mart 2016, kişisel röportaj.

Predrag Mraović, Vrginmost, 14 Nisan 2016, kişisel röportaj.

'Bölgesel İstikrar Sırbistan İçin Önemli'', *Anadolu Ajansı*, 23 Aralık 2015.

Mehmet.Uğur. *Ekinçi, Balkanlarda Barış ve İstikrarın Önemi*. Ankara, SETA Dış Politika Araştırmaları, 2015.

Selim.Vatandaş, "Makedonya'nın AB Süreci", 2 Mayıs 2013, <http://www.bilgesam.org/incele/136/-makedonya%E2%80%99nin-ab-uyelik-sureci/#.VzmjQeRCiMk> (Erişim tarihi 10.03.2016).

Makedonya Türk Demokratik Partisi, Makedonya Devlet Organlarında Türklerin Katılım Oranı _le _lgili Rapor, Üsküp 2003.

Alaattin.Karaca,"ŞU ÜSKÜP'ün orta yeri sinema", 16.05.2016, <http://www.karar.com/yazarlar/alaattin-karaca/su-uskupun-orta-yeri-sinema-1088#>, (Erişim tarihi: 16.05.2016).

Selim. Vatandaş, "Makedonya'nın AB Süreci", 2 Mayıs 2013, <http://www.bilgesam.org/incele/136/-makedonya%E2%80%99nin-ab-uyelik-sureci/#.VzmjQeRCiMk> (Erişim tarihi 10.03.2016).

(Kamu Görevlileri Ajansı) 2004. www.ads.gov.mk.

Devlet İstatistik Teşkilatı, *Balkan Müslüman Halklarının Coğrafik Dağılımı*, Ankara: DİT Basımevi, 2007.

Tez Çalışması:

Filiz Öner, *Balkanlar'da Azınlık Hakları: Bulgaristan ve*

Makedonya Örneği, *Yayınlanmış Yüksek Lisans tezi*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Amela Zahoviç, *1989 Sonrası Balkan Milliyetçiliğine Örnek: Bosna-Hersek*, *Yayınlanmış Yüksek Lisans tezi*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2005.

Habil Mustafai, *Balkanlarda Azınlık Hakları*, *Yayınlanmış Yüksek Lisans tezi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2006.

THE IMPACT OF BRAIN DRAIN ON AFGHANISTAN'S ECONOMY AFTER THE FALL OF THE REPUBLIC IN 2021

Monib Abdullah QASSEM*

Abstract

Following the collapse of the Islamic Republic in Afghanistan and the establishment of the Islamic Emirate rule in August 2021, large numbers of Afghan elites, experts and scientists have left the country one after another, heading for countries far and near.

The migration of this group of Afghan manpower has now raised the concern and question that in the absence of scientific, political, economic, and cultural elites, Afghan society will face what problems and difficulties? How and to what extent will it affect the country's economy?

An accurate and statistical understanding of the phenomenon of human capital flight from the country, as one of the most obvious economic and social issues in Afghanistan today is a vital issue and needs a realistic observation to find out about its impact on the economy of Afghanistan. This article gives a brief overview of what brain drain is and the history of Afghan migration, its causes and effects on the country's economy as well as a piece of policy suggestion at the end.

Keywords: Brain Drain, Flight of the Human Capital from Afghanistan, Economic Impacts, Skilled and Specialized Manpower, Afghan Human Resources, Young Manpower

* Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans

2021 YILINDA CUMHURİYETİN DÜŞÜŞÜNDEN SONRA BEYİN GÖÇÜNÜN AFGANİSTAN EKONOMİSİNE ETKİSİ

Öz

Afganistan'da İslam Cumhuriyeti'nin çöküşünün ve Ağustos 2021'de İslam Emirliği yönetiminin kurulmasının ardından, çok sayıda Afgan seçkinleri, uzmanları ve bilim adamları birbiri ardına ülkeyi terk ederek uzak ve yakın ülkelere doğru yola çıktı.

Bu Afgan insan gücü grubunun göçü, bilimsel, politik, ekonomik ve kültürel seçkinlerin yokluğunda Afgan toplumunun hangi sorun ve zorluklarla karşılaşacağı endişesini ve sorusunu gündeme getirdi. Ülke ekonomisini nasıl ve ne ölçüde etkileyecek?

Bugün Afganistan'daki en belirgin ekonomik ve sosyal sorunlardan biri olan ülkeden insan sermayesi kaçıışı olgusunun doğru ve istatistiksel olarak anlaşılması hayati bir konudur ve bunun Afganistan ekonomisi üzerindeki etkisini öğrenmek için gerçekçi bir gözleme ihtiyaç vardır. Bu makale, beyin göçünün ne olduğu ve Afgan göçünün tarihi, ülke ekonomisi üzerindeki nedenleri ve etkileri hakkında kısa bir genel bakış ve son olarak bir politika önerisi sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Beyin Göçü, Beşerî Sermayenin Afganistan'dan Kaçışı, Ekonomik Etkiler, Nitelikli ve Uzman İnsan Gücü, Afgan İnsan Kaynakları, Genç İnsan Gücü

Introduction

The flight of human capital from Afghanistan has been going on for the last four decades until today, which unfortunately has reached its extremes in several periods. First, in the first three years of Soviet occupation in 1979, which resulted in the migration of more than 20 percent of Afghanistan's population, second during the civil war between 1992 and 1996, and most recently after the fall of the Islamic Republic of Afghanistan and the rise of the Taliban on August 15, 2021. The size of these migrations is often large and has caused a great deal of concern at home and abroad. This time, immediately after the fall of the Afghan government, the United Nations warned that by the end of 2021, the number of Afghans fleeing the country would reach half a million which then proved to be even higher.

This is not the first time that Afghanistan is losing some of its trained and specialized workforces. In fact, more than 43 years of uninterrupted warfare before the current migration made Afghans one of the largest refugee populations in the world, with only about 2.5 million people out of this massive population registered with UNHCR. The actual number of the Afghan migrant population is much higher than what is mentioned here.

Since educated and expert manpower is the backbone of an economy and is the main pillar of its development and power, in this article I try to find out that with the migration of Afghan experts from the country and the reduction of the number of scientific, political, economic and cultural elites, what problems and difficulties the Afghan society will face. In particular, using the available statistics and a more detailed analysis of recent events, I will study the economic aspects of the departure of these skilled human resources who have developed over the last two decades and had the skills necessary for Afghanistan's economic development.

What Is Brain Drain?

The phenomenon of mass migration of educated and professional people, academics, and scientists from one country or society to other countries for better pay and living conditions is called brain drain, which usually occurs due to a lack of job opportunities, conflict, political turmoil, life-threatening situations or existence of more favorable professional opportunities elsewhere. Brain drains causes countries to lose a core portion of valuable individuals. Migration theories try to categorize migration through numbers. However, it would be more accurate to categorize the phenomenon of migration through people's experiences (Durmaz, 2020: 10). In this sense, it is necessary to examine with a social anthropological approach, especially what it has gained and lost about brain drain (Durmaz, 2020: 13-18).

Who is termed as “brain”?

Based on the definition of brain drain, the “brain” is referred to highly trained, highly skilled, educated, or experienced segments of the workforce that can complete more complex mental or physical tasks. The overall belief is that after the fall of the Islamic Republic of Afghanistan which accommodated a large number of highly trained and experienced workforce, many of its recruits had left the country and this will negatively affect the general economy of the country. In order to put this assumption to the test, in the case of the labor factor, we distinguished four categories according to the year of schooling (illiterate, primary education, secondary education, and higher education). Table 1 shows how labor is distributed among the different sectors.

Table 1: Labor Employment by Sector

	Unskilled Labor	Low-Skilled Labor	Medium-Skilled Labor	Skilled Labor	Total Labor
Agriculture	45.8	23.7	15.1	3.4	29.0
Opium	7.2	3.7	2.4	0.5	4.6
Mining	0.1	0.1	0.0	0.0	0.1
Industry	17.3	19.1	10.7	5.3	14.1
Government (Civilian)	1.9	3.0	6.8	23.5	6.4
Government (Military)	6.4	8.4	25.0	15.6	12.9
Private Services	20.0	40.2	35.5	38.8	29.2
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Source: AFGHANISTAN TO 2030: BACKGROUND PAPER- World Bank- SAM (Social Accounting Matrix for Afghanistan)

According to the 2013 SAM table compiled by the World Bank Group, the workforce is categorized into four categories, showing that most of the unskilled workers were agricultural and industrial workers, with more skilled workers in the private and governmental (civil and military) sectors. These skilled workers are the same “brains” that have been instrumental in the country’s economic growth. Many of whom that lost their jobs after the fall of the government, and many others left the country or still seek to do so. With the fall of the Afghan government, all the structures fell apart and everything would need to start from the very beginning. A vicious cycle that frustrates many including the elites and convinces them to leave the country.

After the fall of the government, Afghanistan lost a huge number of its elites, which is the biggest loss and blow to its development. This happened while Afghanistan’s economy had some momentum thanks to its Diasporas and skilled labor that had been trained over the past 20 years. The parliamentarians, ministers and their leadership teams, presidential personnel, and women leaders, are some examples of the government officials who left the country. And from the private sector, we can name the Academic members of private universities, the entrepreneurs and their businesses which was related to the presence of the foreign forces such as security service companies, logistic companies, bulletproof car manufacturers and dealers, construction companies, and etc.

From the private sector, a significant number of very important individuals like investors, inventors, entrepreneurs, athletes, artists, civil society, and media workers have also left the country.

Equally important, we can also take the example of the exodus of a huge number of highly experienced and educated university lecturers from Afghanistan. Based on the BBC report published on 2nd February 2022, only 229 academicians and lecturers of different fields of study from just three governmental universities of Kabul, Herat, and Balkh have left the country, where 112 of them were just from Kabul University. Herat University had a total of 430 professors, about 140 of whom had gone abroad to complete their higher studies way before the fall of the government and with the 75 other lecturers leaving the country after the fall, the total indicates a 50% exodus of its lecturers.

Another report, published on 27 April 2022 in 8-e-Subh Daily, which read that the new university officials appointed to Balkh University by the Islamic Emirate of Afghanistan has dismissed 50 professors at this University in a new move and are set to hire their own candidates. Three of the dismissed professors hold a doctoral degree, 36 of them are masters and the 10 have a bachelor’s degree.

This decision was taken while 42 lecturers had already left following the fall. Yet another report suggests that more than 50 private university lecturers and an unknown number of highly capable students have also left the country. As time passes the numbers are on the rise. They mentioned different reasons for their leaving which will be further discussed briefly in the coming sections.

The reason I particularly mentioned the Academicians here is to draw special attention to the strong direct relationship of the educated human capital with the economic growth. When human capital increases in areas

such as science, education, and management, it leads to increases in innovation, social well-being, equality, increased productivity, and improved rates of participation, all of which contribute to economic growth. Increases in economic growth tend to improve the quality of life for the population. The reason is due to the existence of people with a diverse set of skills and knowledge.

Thus, if we assume skilled labor as one of the reasons for economic growth, then the lack of it would be the reason for the slowdown and reversal of economic growth.

Why Are 'Brains' Important?

Specialized human capital plays a very important role in the economic development and growth of countries, and the developed countries of the world owe all their economic, political, human, and technological progress to specialized and technical forces. In developing countries, in order to transition from backwardness to developmental stages, nations are forced to incur costs in building human capital and developing technical knowledge in order to optimize imported technology, adapt and upgrade imported technical tools and other technology components in their societies.

Having mentioned all the factors, it is expected that the Afghan economy will move to shrink way faster than it is expected in the coming five years, especially when the next generation of the workforce will not have the adequate skills to make a significant difference in the economy.

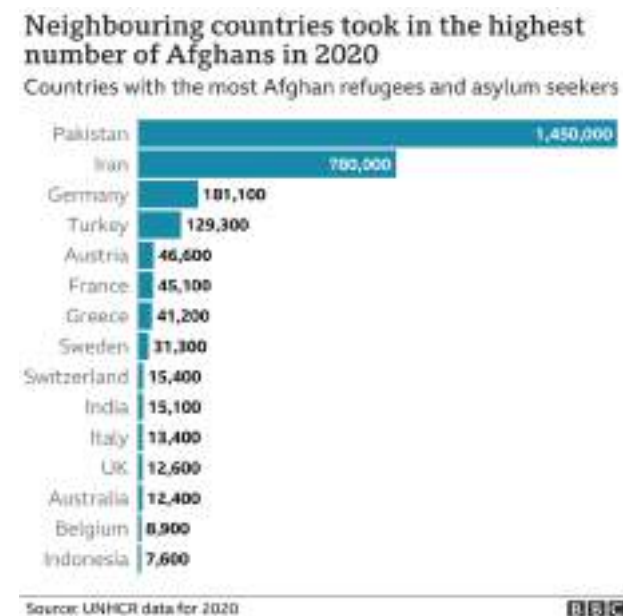
How Many Has So Far Left Afghanistan and Who Were They?

Unfortunately, Afghanistan is one of the least developed countries where human capital; young, skilled and productive labor forces migrate to different countries of the world every year. This trend has taken an ascending form in recent years due to war and political, economic, and social instability, and the loss of opportunities. In 2020 alone, about 2.6 million people migrated from Afghanistan to around the world. According to statistics, most brain migration takes place to OECD member countries. Another interesting point is that according to the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), 5.7 million Afghan refugees are already settled in the five neighboring countries.

According to UNHCR figures, neighboring Pakistan and Iran saw the highest numbers of Afghan refugees and asylum seekers in 2020, with almost 1.5 million going to Pakistan and 780,000 to Iran. Unfortunately, still,

an average number of more than 3,000 people out of an average of 12,000 people try to smuggle to Iran in the hope to cross to Türkiye and then Europe every single day. Germany stands in third place, with more than 180,000, and Türkiye at fourth with nearly 130,000 immigrants. If we just consider the number of asylum seekers only - those who have applied for sanctuary in another country but whose claims have not yet been granted - Türkiye, Germany, and Greece top the list, with about 125,000, 33,000, and 20,000 respectively.

Despite around half of these immigrants returning back to the country it still indicates the exodus of more than a million people which shows a huge human capital loss for the country. Out of more than 370,000 immigrants to Europe around 178,000 which is 42.1 percent, sought asylum and did not have any intentions to return back to the country.

The number of immigrants in the year 2021, however, seems lower than that of 2020, despite being more than a million and a half. But considering the fact that the majority of migrations happened to take place within a four-month-timespan, just after the fall of the Afghan government, it is huge and shocking. According to IOM's Movement In and Out of Afghanistan Snapshot, in 2021 alone, 1,358,770 Afghans migrated to Iran (891,362), Pakistan (259,266), and European countries (165,257). Fortunately, out of the total number of those who migrated in 2021, 42.3% of them returned back to the country.

Some of the figures mentioned above were airlifted out of Afghanistan by the USA and its NATO allies. After the fall of the government on 15 August 2021, within just 15 days more than 122,000 people have been directly evacuated by the U.S. and its NATO allies' evacuation operation. Among those evacuated more than 82,300 of them were taken to the United States of America, 18,000 to the United Kingdom, 14,485 to Canada, 5,437 to Germany, 4,927 to Australia, 2,600 to France, around 1,400 Türkiye, and many more other EU member countries. These figures are asylum seekers and included a huge number of elites and educated individuals. For instance, the last Minister of Labour and Social Affairs of Afghanistan Bashir Ahmad Tahyenj was evacuated by Türkiye and is now freelancing in Beylikdüzü of Istanbul.

The numbers mentioned above are those who fled the country at short notice, in some cases leaving behind family members which means they are expected to migrate as well. Every Afghan family on average has more than 5 family members and if all of them try to migrate the number would fivefold which is a very significant number for a war-torn least developed country.

According to the International Organization for Migration (IOM), in the middle week of May alone (May 14-20, 2022), 4,810 people migrated to Iran (3,103 with legal documents and 1,707 without documents) and 63,541 migrated to Pakistan (all with a document). In most of them, they return back to the country either by force or by coercion. Whereas just months prior to that observed thousands of migrants each day. For instance, in just one week, March 2022 (March 26 to April 1), 74,298 people immigrated to Pakistan and 36,948 to Iran, which shows a decrease in departure and an increase in return to Afghanistan. Based on the reports, travels between Afghanistan and Pakistan have been mostly for the purpose of business and family visits and have highs and lows. However, returning from Iran has often been due to the fact that for various reasons people have not been able to reach their goal of crossing to Türkiye and going to Europe.

Although all of those who migrated – or seek to do so – are not considered to be elites with expertise and higher education, still they are the potential human capital that could become important people for the country. Taking the example of 5,437 people evacuated to Germany, only 1,348 of them were Afghan local staff working for German civilians and military institutions in Afghanistan and were employed based on their expertise. The rest of the total number was the immediate dependents of those local staff, more than 40 percent children below 15, which is considered a great loss of young human capital.

Yet, thousands of other Afghans who worked alongside foreign forces are still awaiting to be granted asylum. Based on the report published in

Wall Street Journal published 16 December 2021, more than 60,000 Afghan interpreters and others who have applied for visas to seek shelter in the U.S. after working alongside American forces still remain in Afghanistan.

In another report published on December 2021 by DW, around 25,000 local Afghan staff and their family members have got their applications accepted by the German government and were waiting to be evacuated. Likewise, there are thousands of other applicants waiting to be granted visas mostly to OECD member countries and to be able to get out of the country.

What was the Level of Education of Those who Left the Country?

Due to the lack of accurate statistical information on the level of education and expertise of people migrating from the country, we consider, for example, the military and civil employees of the Islamic Republic of Afghanistan that collapsed in 2021. According to the law of the Administrative Reform and Civil Service Commission, those who want to work in the government must have at least a bachelor's or master's degree, and in order to be promoted to higher positions or to work as a university professor, at least a master's degree is required. Acceptance criteria in foreign organizations were having secondary and higher education, knowing the language, and having special specialized skills.

With this in mind, given that most of the people affected and left the country after the fall of the government were employees of the republic system and foreign organizations, we can say that they had at least a bachelor's degree, which has been attained in the last 20 years at great expense.

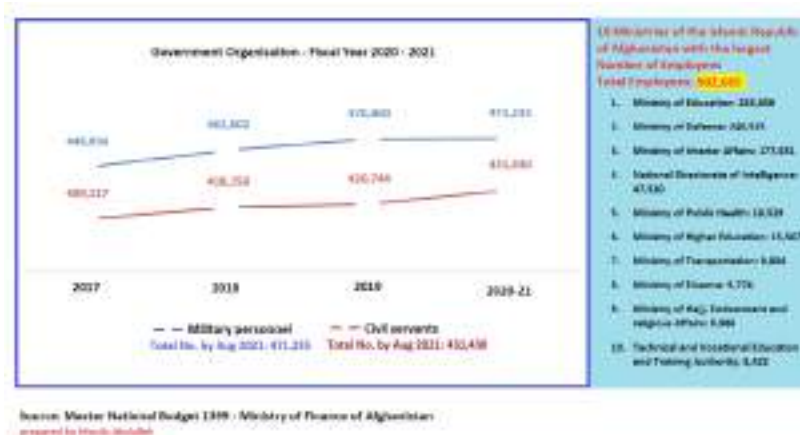
In addition, a large number of students and young people who had higher education and suffered from a lack of jobs were also among the immigrants. Among this huge mass of young people were those who brought medals and awards in various fields such as sports, technology, industry, innovation, inventions, world tests, etc., which made the nation and the country proud. For example, the Afghan Robotics Girls' Team and the boys' and girls' football teams, journalists, writers, artists, entrepreneurs, and others who made the nation proud, immigrated to European and American countries. A large number of professors, approx. more than 500, who have emigrated from Afghan universities have many years of work experience along with their master's or doctoral degrees.

According to the BBC, 229 of them have fled from only 3 universities. Most importantly, this statistic does not include professors who have gone abroad on the pretext of illness or continuing higher education, which would count more than double. For example, a large number of Afghan univer-

sity professors who have come to Türkiye to continue their higher education through the YTB Scholarship are more than 100 people, a large percentage of whom are professors at Kabul University.

At the time when the Islamic Republic of Afghanistan collapsed, it had a total of 902,665 employees out of which 431,430 of them were rendering civil services and the other 471,235 were military personnel. With the fall of the Republic government, all the security and defense units and most of the governments' leadership also collapsed, and hundreds of thousands of people lost their job and thousands of others fled to other countries. The personnel of the major and important departments such as the Administrative Office of the President, High Council for National Reconciliation, Directorate of intelligence, The Office of National Security Council, Parliamentarians, the leadership of all ministries including Defense, Interior, and foreign affairs, the leadership of national and major banks and some other important people left the country on the very first days.

The destiny and whereabouts of the Afghan National Defense and Security Forces (ANDSF) remain mostly unknown. Open-source reports collected by SIGAR indicate that ANDSF personnel has either left the country, are still in hiding, have been killed, or have joined other militant factions. Taking the example of the Afghan Air force which had only 6800 personnel, the majority had access to aircraft and fled to neighboring countries and then to NATO member countries.

Equally important, some very unique and highly capable young future leaders of Afghanistan who were trained and educated under very prestigious scholarships provided to Afghanistan over the past two decades also left the country.

Among which we can name Fulbrighters, Chevening scholars, Australia Award scholars, YTB scholars, DAAD scholars, ICCR scholars, MEXT scholars, and some other important scholarship alumnus who were trained in many different fields including governance, education, health, business, economics, agriculture, architecture, arts, engineering, and other important sectorial fields.

Observing the gaps in the various academic, economic, political, military, and technological sectors and the loss of jobs of more than a million people in one day is severely debilitating.

Even more heartbreaking is the fact that the majority of those elites who run away from the country aren't appreciated in the other countries.

In the ten months since the fall, there have been numerous reports that political officials in the former Afghan government have taken up jobs such as driving taxis, running shops, and working in restaurants to make a living in the West. For an instance, the very last minister of Finance of Afghanistan Khalid Payende, who once managed the budget of more than 6 billion Afghani (86 million dollars), is now the driver of Uber Company in Washington DC in the United States.

In addition to driving, he is an assistant professor at Georgetown University in the United States, teaching peace and conflict studies. Former Afghan Minister of Telecommunications Syed Ahmad Shah Saadat who holds an engineering degree from Oxford has been spotted delivering pizza in the city of Leipzig, Germany, according to DW news.

Reasons for brain drain from Afghanistan

Humans are always looking for peace, comfort, well-being and better material and spiritual opportunities and the presence of repulsion and absorption factors and differences in living standards in different countries force them to move from one place to another. In Afghanistan, however, excretory factors play a greater role in human migration.

Afghanistan as a least developed country is in dire need of young and skilled labor, and over the past two decades, the government has incurred huge financial costs to educate the younger generation for the development and prosperity of the country.

Unfortunately, due to the fall of the Islamic Republic and the loss of hundreds of thousands of jobs, the flight of 'brains and human capital has intensified, and the specialists and elites of the society, who had higher education and technical experience in various sectors, fled the country.

Also, due to the lack of employment opportunities and the lack of high salaries at high scientific and academic levels, and the absence of reassurance to persuade specialists to remain in the country as well as not having the chances to participate in research projects and provide the necessary grounds for transferring knowledge and expertise, are another reasons a big group of experts seeks ways to leave for other destinations.

In addition to the economic issues mentioned, non-economic issues such as poor political conditions and political instability in the home country and most importantly the existence of order, discipline, and opportunities in all political, economic, and social sectors in developed countries encourage Afghan elites to migrate. This will deprive the country of the manpower needed for development in the long run. However, the main reasons for the brain drain from Afghanistan can be listed as follows:

Poverty:

Poverty and hunger are the bitter stories of the Afghan people who have been grappling with this crisis for over decades now. Especially after the fall of the Islamic Republic and the coming to power of the Islamic Emirate, the citizens are more helpless than before in providing for their basic needs.

According to the national definition of the Poverty Line in 2019, a person who spends less than 2,064 Afghanis or the equivalent of \$ 27 a month is below the poverty line. Although this is not the case for 2021, with the unemployment of hundreds of thousands of people, a 30 to 70 percent reduction in wages, a slowdown in economic growth, the closure of large businesses and logistics, a devaluation of Afghanis, rising prices, recession and inflation, the cessation of foreign aid, the restriction of banks and other issues, we conclude that this amount has decreased even further.

According to this 2021 calculation by National Statistics and Information Authority (NSIA), the poverty rate rose from 43.7% in autumn 2019 to 51% in spring 2020, while in 2011-2012 it was 38.3 percent.

Whereas according to the Asian Development Bank, 49.4% of Afghans have lived below the poverty line in 2020. Another finding from the same report showed that poverty was the reason many other problems were begotten branched out, as food insecurity has risen by 14.5% in five years, and despite large population growth, the agricultural industry and unemployment have both become increasingly worse.

The poverty rate was expected to increase further during 2020, and the latest estimate from UNDP moreover suggests that as much as 97% of the population could be living in poverty by the middle of 2022.

According to the NSIA, the poverty rate in Afghanistan has increased by 16 percent over the past five years, which is lower in summer and up to 65 percent in winter. The report also added that 44% of Afghans do not have food security, of which 13% are very severe, 14% are severe and 17% are moderate.

A report by UN World Food Program indicates that out of 22.8 million Afghans facing food insecurity in 2022, 8.7 million at risk of famine-like conditions. In another report UNICEF estimates that 3.2 million children in Afghanistan will suffer acute malnutrition in 2022, with one million severely malnourished children at risk of death reiterating on the immediate action to be taken.

World Bank further raised concerns on the deteriorating situation of welfare outcome in Afghanistan adding “that some 70% of households reported being unable to cover basic food and non-food needs.” These Reports also warned that the small percentage of people slightly above the poverty line could be placed below the poverty line with just a small economic shock.

At the same time, the freezing of Afghanistan’s monetary resources and the cessation of humanitarian aid have exacerbated poverty in the country. According to official statistics, about 10 million children spend their days on an empty stomach. This has also led to an increase in malnutrition among children.

Many factors have contributed to the crisis even before the fall of the government, including public quarantine due to Covid-19, lack of employment and unemployment, political instability, internal conflict, and most importantly, long-term drought and water shortages. Reducing rainfall causes a sharp decline in crops and livestock. The World Bank says in a report that severe droughts in Afghanistan are reducing agricultural production by \$ 3 billion a year.

According to this estimate, farmers and ranchers will lose a large part of their income due to lack of rain, which will have an adverse effect on the country’s economy.

Many of the high-paying jobs involved in the presence of foreign troops, international organizations, embassies, government, and other large businesses were shut down in August 2021, and large numbers of people lost their jobs and sources of income. So, earnings for more and more people who depended on these sources for their incomes has become more difficult than before.

Each of these increases’ poverty and hunger among the people, and all of them create a crisis that requires serious action by the Islamic Emirate.

In order to eradicate or at least permanently reduce poverty, the new government needs to eliminate the root causes of its growth and increase in Afghanistan, which is illiteracy, insecurity and widespread government corruption, and also seek to create jobs and support domestic products.

Widespread Unemployment

Based on the definition by The World Bank, “Unemployment refers to the share of the labor force that is without work but available for and seeking employment”.

According to the World Bank in 2020, Afghanistan has more than 56 percent of a young workforce between the ages of 15 and 64, and 42 percent of the total population is children between the ages of up to 14, but unfortunately due to the lack of government development plans unemployment has always been high.

According to World Bank 2021 statistics, more than 13.3% of the population is unemployed and it has been steadily rising after the collapse of the Afghan government.

Following the fall of the republic and the withdrawal of foreign forces, the majority of international institutions and large corporations ceased or suspended their activities in Afghanistan. As a result, a large part of the active force of the society has lost its jobs and joined the massive unemployed population.

The International Labor Organization estimates that more than 500,000 people lost their jobs in the third quarter of 2021 and added that this figure will reach 900,000 by mid-2022. On the other hand, the Taliban designed and implemented a new salary scheme for government employees to reduce the cost of their ruling establishment. In the form of this program, there is a significant reduction in the salary of employees. The employees are obliged to do the same work as they used to do, or in some cases more work, but with a lower salary. For example, during the government of the Islamic Republic of Afghanistan, the monthly salary of a professor with the rank “Asst. Prof” was 80,000 Afghanis (equivalent to one thousand dollars at a time) per month, but now the monthly salary of the same position has been reduced to 30,000 Afghanis (\$ 375).

Even before the fall of the government, the coronavirus in Afghanistan had made economic activity seriously vulnerable. Data from pro-labor organizations show that nine million people lost their jobs following the corona outbreak and joined the country’s unemployed population. According to

pro-labor organizations, the unemployment rate even doubled during the lockdown era to about 18 million, which increased poverty by 7% and made families very vulnerable.

Another challenging issue is finding a job, which is the most difficult thing to do in Afghanistan due to lack of work or complicated employment criteria. Afghanistan, meanwhile, is experiencing rapid labor growth with an average net flow of 400,000 new people entering the labor force every year based on the ILO¹ estimates of UN DESA 2015.

Meanwhile, according to the Afghan Ministry of Higher Education, more than 50,000 students graduate each year from a total of 165 higher education institutions, of which 39 are public and 126 are private universities. According to the ministry, the number of these graduates is increasing every year. In 2020 alone, more than 80,000 students have graduated from public and private universities, 25% of whom are women.

According to the reports of the Administrative Reform and Civil Service Commission, in the last two and a half years, more than 51,000 people have been recruited through this office in the capital and provinces in various government positions. This amount (51 thousand in 2.5 years) has been employed by government institutions while more than 80 thousand people graduate from public and private universities and about 20 thousand from higher education institutions every year, most of whom are facing unemployment.

About 80 percent of the country’s population is engaged in agriculture, but unfortunately, the government has not taken action to industrialize it and create more jobs with better incomes. Another problem is that the work is not distributed based on merit and to those worthy candidates.

Since national labor demand is closely linked to GDP growth, government officials and the Ministry of Higher Education need to teach students the skills to be able to become entrepreneurs and proprietors themselves and create jobs for others.

There must also be plans to phase out market-saturated disciplines and move on to programs that will make Afghanistan’s economy prosperous. Because according to Kabul University statistics; Out of about 5 thousand graduates of this university, about 3 thousand of them have graduated from humanities such as law, journalism, social sciences, literature, arts, etc. This statistic is almost the same in other universities in the country.

¹ International Labour Organization

But in private higher education institutions, most of them graduate from these fields, which often do not have such a market, and their economic effects are small. All these problems have caused the youth and the brains to leave the country.

Low per Capita Income:

According to the first half quarter of 2021 report of IMF, Afghanistan with a per capita income of \$ 506, is ranked the seventh of the 10 lowest incomes per capita with Zimbabwe with a capita per income of \$ 516 ranked eighth, the Republic of Central Africa with \$ 522, and Madagascar with \$ 554 ranked ninth and tenth respectively. Surprisingly, two of these countries were ranked lower than Afghanistan in 2020.

This reflects a setback in Afghanistan's economic growth, which is deteriorating sharply with job losses and a drop of more than 50% in the majority of wages.

The 2022 report of the Inspector General for Afghanistan Reconstruction (SIGAR) also states that about 95% of the population has experienced a decline in income.

At the same time, the general rise in prices has reduced people's purchasing power. Asian Development Bank report on Afghanistan indicates that the proportion of the employed population below \$1.90 purchasing power parity a day is 35.4% in 2021.

For professionals and highly educated people, in addition to serving the country, there is also the issue of income and welfare which is the reason, Afghanistan, as one of the low-income countries, is facing the problem of human capital flight.

The Monopoly of Power, Dictatorship, and Ethnic Prejudices:

The process of nation-building and state-building in Afghanistan has always faced many challenges. Over centuries, the Afghan nation and the people did not play many roles in its administration and governance and that whole authority relied on one person and ethnicity, which turned the government into a dictatorial and authoritarian state in which various other peoples and ethnicities are oppressed.

This creates distance and hatred between the government and the nation and the different ethnic groups in the country.

In the governments of the past in Afghanistan, the pulse of the law was in the hands of a particular individual and ethnic group, which created a structure in which corruption and lawlessness were rampant, and individuality was paramount.

The existence of regimes with an ethnocentric vision that which sees everything through an ethnic and personal interest lens, causes discouragement and despair among the elites, causing them to flee the country.

Persistent War and Instability:

One of the main reasons for the brain drain from Afghanistan is long-term and tedious war and insecurity. Afghanistan's political history over the past few decades has witnessed wars and the rise and fall of regimes.

According to the Uppsala Conflict Data Program, just the last two decades of war in Afghanistan took the lives of 212,191 people on different occasions and places.

Based on the AP News report published just two days after the fall, more than 47,245 civilians, 69,095 military and police, and at least 51,191 opposition fighters lost their lives.

However, the death toll is possibly higher due to unaccounted deaths by "disease, loss of access to food, water, infrastructure, and/or other indirect consequences of the war." With the fall of the governments in Afghanistan, all the structures fall apart, and everything has to restart again which disheartens the youth and makes them seek means to leave the country. The dark depths of this issue display themselves when the response of youth to a question on their perspective of the country is, "This country won't be built -- I am out!"

The Inefficiency of the Socio-Economic System and the Low Capacity of the Labor Market

The labor market does not have sufficient capacity and scope to attract and recruit skilled labor. Due to the inefficiency of the socio-economic system, the important principle of optimal resource allocation for elites and intellectuals and prioritizing them does not apply.

A poor society needs the expertise of elites and thinkers more than anything else, but society does not have the capacity to make the best use of these essential assets which disheartens the elites. Also, the long-term return on investment in the acquisition of skills, especially specialized skills that require long courses and training, also discourages people from investing in these matters. The small size of the industrial sector and its backwardness, as

the sector that attracts a large number of professionals and educated people, is one of the factors intensifying the migration of “brains”. Lack of employment and social security insurance also causes people to feel insecure about their future and to emigrate.

Low Human Development Index:

According to the Human Development Index, Afghanistan in 2019 is ranked 168th out of 187 countries. In other words, Afghanistan is at the lowest level in terms of the main parameters of the human development index, including education, infant mortality rate, maternal mortality rate, people below the poverty line, and per capita income. This has led to the migration of many Afghans.

Freedom:

Many of the country’s elites and academics attribute their emigration to restrictions on their privacy, describing individual freedoms as a greater challenge to their physical security.

Freedom of speech and expression of truth, freedom of the media to publish news, grooming, freedom of choice, and other freedoms is defined within the framework of Islam which sometimes rulers, influenced by the culture, customs, and history of the country, go to extremes in their treatment of human freedoms and pay less attention to individual freedoms. Applying pressure on some personal issues discourages professionals and skilled people in the community and forces them to change their place of residence.

Lack of scientific opportunities, frustration with the future, and striving to build a better future:

The above problems cause people to work less for development. Scientists, specialists, and diaspora who have studied abroad and have a better and more advanced picture of life, when they return to the country, they find that the environment is not conducive to scientific research. Therefore, they would leave for other countries for a more conducive scientific environment.

Also, the people of Afghanistan, with bitter and unpleasant experiences from the past, do not want their children to go through this vicious circle and instead embark on a long and risky journey of migration in the hope to create better opportunities for their children and themselves.

Economic Consequences of Brain Drain from Afghanistan:

Considering the importance and positive effects of skilled manpower, the reduction of human capital in the short term will have a direct negative effect on production and in the long run will affect the country in terms of access to new technology and inventions. Thus, the brain drain from Afghanistan reduces human capital and slows down economic growth especially, during such an economically sensitive situation when Afghanistan is in dire need of a young and skilled workforce in order to drive the wheel of its economy.

According to global statistics, all countries are facing brain drain, but in different amounts. According to the latest statistics on the Brain Drain Index compiled by Global Economy in 2021, Afghanistan ranks 30th out of 173 countries with an index of 7.00 which may seem not much severe but considering the ratio of the total population of the country, it is a concerning rank. Another important point is that Afghanistan has always been at the top of the list of countries with the most brain drain during the four decades of unrest and war. With the recent developments, Afghanistan has once again become one of the countries with the highest rate of skilled manpower outflow. Between 2014 and 2019, Afghanistan was one of the countries with the largest number of migrant senders, which again got increasing momentum in the 3rd quarter of 2021.

The following chart shows the brain drain index from 2010 to 2021 and the ranking of Afghanistan among 173 countries in the world with an index rate of 1 to 10, which displays zero as the lowest and 10 as the highest human capital flight index.

Human flight and brain drain - Country rankings

Year	Human flight and brain drain index, 0 (low) - 10 (high)	Country rankings (based on 173 countries)
2010	7.20	38th
2011	7.20	35th
2012	7.40	30th
2013	7.20	35th
2014	7.80	18th
2015	8.10	13th
2016	8.40	12th
2017	8.20	16th
2018	8.10	17th
2019	7.80	21st
2020	7.50	24th
2021	7.00	30th
2022	-	-

Source: The Global Economy

To understand the consequences of brain drain on the overall economy of Afghanistan, among the three major sectors of the Afghan economy, we look at the impact of the service sector on the GDP². Services is the biggest sector of Afghanistan's economy which accounts for 49 percent of total GDP and accommodates a significant number of educated, and experienced people. Although the number of educated people involved in other sectors like agriculture which creates 26 percent of GDP, manufacturing and mining 13 percent, and construction 12 percent is big as well, we just evaluate the impact of the exodus of these elites from the country since after the fall of the government it's the services sector which was most affected. Social and government's civil, military, and security services, communications, finance, transport, wholesale and retail trade, restaurants and hotels; storage and insurance, and real estate comes under the services sector.

Afghanistan's economy had steadily improved in the last 10 years due to the return of large numbers of Afghan wealthy ex-pats, the modernization of the country's agricultural sector, and the establishment of more trade routes with neighboring and regional countries. Billions of dollars flowed into the country through international aid, ex-pats, and foreign investors, as it gained greater political credibility after its involvement in NATO reconstruction.

² Gross domestic product (GDP) is the total monetary or market value of all the finished goods and services produced within a country's borders in a specific time period. (The importance of GDP is because economic growth is measured by changes in a country's GDP)

After the fall of the government, these Expats, professionals, and those who had acquired expertise and skills over two decades, left their productive roles in the economy. When professionals are marginalized from their productive roles, it is illusory to expect services from civil service institutions. It is very difficult and time-consuming for new government officials to reach a level where they can run an office, and in the short term, it causes great political, social, and, most importantly, economic tribulations. Logically, if one of the reasons for the economic growth of the country is the elites, then their absence, at least for a short time, will be the reason for the economic weakening and decay.

As a result, it can be said that Afghanistan is heading towards a serious economic crisis. Before a humanitarian catastrophe occurs, serious and immediate action must be taken in accordance with the current situation in Afghanistan. Since the international community has cut off or suspended its humanitarian aid in the presence of the caretaker government, the Islamic Emirate of Afghanistan must take steps to convince the world to lift sanctions and attract international aid. Afghanistan will not be able to overcome this crisis unless it's in the current context of global cooperation and assistance. In addition, the government of the Islamic Emirate should focus more on eliminating the causes of poverty inside the country.

The World Bank is currently not publishing economic output, income, or growth data for Afghanistan owing to a lack of reliable data of adequate quality. Afghanistan and some other countries were excluded from cross-country macroeconomic aggregates when searching for updated data. Due to the lack of accurate statistics on GDP and economic growth of the country from 2021 and 2022 and particularly after the fall of our government, we will evaluate the impact of the collapse of the government and the loss of hundreds of thousands of income sources, the closure of NGOs, the cessation of foreign aid, the closure of businesses related to the presence of foreigners on the country's GDP and the overall Afghan economy.

IMF's regional economic report published in late October 2021 suggests that Afghanistan's gross domestic product could see a contraction of up to 30% after the fall of the Afghan government. The reports further reiterated that these shocks could cause a 20-30 percent output contraction, with falling imports, a depreciating Afghani, and accelerating inflation. Furthermore, Afghanistan's economy was already exhausted due to Covid-19 and droughts, and political and security instability even before the fall of the Islamic Republic.

Inherently, the economic growth index was -1.93% in 2020, which with the fall of the Afghan government in 2021 and the closure of all NGOs, rising

prices and inflation, recession, bank restrictions and etc. this figure might have even declined as much as twice. The lack of skilled labor in the country to contribute to GDP is another issue that slows economic growth.

After the fall of the Afghan Republic on August 15, non-humanitarian aid stopped in Afghanistan, foreign assets have been frozen, people lost their jobs, and banks were struggling with a limited amount of cash, all of these factors indicate that the situation will result in a decrease in living standards and may push millions of people into poverty that will then lead to a humanitarian crisis. The existence of ongoing turmoil will lead to a surge in the number of refugees which will include elites and further hinders the economy; the reason is that these issues are interrelated and go together.

Naturally, all of the above show a significant decline in the level of income and living standards of the people, which leads to a great economic decline, compared to the growing statistics of previous years, that were beholden to the efforts of the elite labor force, Afghanistan will witness a significant decline in all aspects. This will be exacerbated by the flight of Afghan elites from the country.

<i>Indicators</i>	<i>2015</i>	<i>2016</i>	<i>2017</i>	<i>2018</i>	<i>2019</i>	<i>2020</i>	<i>2021</i>	<i>2022</i>
<i>GDP (billions)</i>	<i>\$19.91</i>	<i>\$18.01</i>	<i>\$18.87</i>	<i>\$18.35</i>	<i>\$19.29</i>	<i>\$19.81</i>		
<i>GDP Growth Rate (real)</i>	<i>1.00%</i>	<i>2.20%</i>	<i>2.60%</i>	<i>1.20%</i>	<i>3.90%</i>	<i>-1.93%</i>	<i>-2.40%</i>	
<i>GDP Per Capita</i>	<i>\$578.47</i>	<i>\$575.33</i>	<i>\$575.71</i>	<i>\$568.83</i>	<i>\$577.56</i>	<i>\$553.49</i>		

Source: Trading Economics

Having said all of this, Afghanistan's average annual rate of economic growth may fall from -1.9 percent in the year 2020 to -2.4 percent and more between 2021 and 2022. With the population continuing to grow more than 3 percent a year, per capita GDP has been steadily declining which could lead Afghanistan to the bottom of the counties with the lowest income per capita.

Negative Impact of Brain Drain on the Economy of Afghanistan in Brief:

In the short run, it will have a direct negative effect on production and in the long run, it will affect the country in terms of access to new technology

and inventions. It reduces human capital and slows down economic growth. If society fails to retain graduates and professionals, the costs of educating immigrants abroad, as well as the opportunity costs of depriving some people of access to education and university facilities, will be imposed on society. The education system will be damaged in another way; the current graduates are the future teachers, and their departure will reduce the rate of investment in manpower and empty the elite body of society. On the other hand, the desire of other people for education, especially higher education, decreases, because they see the status of graduates and elites as ambiguous.

With the migration of people from Afghanistan, the country not only loses its human capital but also material and monetary capital is transferred abroad with them. When it comes to financial capital and its outflow, it is widely believed that big businessmen take the country's financial capital with them, but an important point remains hidden from everyone's eyes.

Anyone who wants to immigrate to countries near and far, legally or illegally, needs at least some financial capital to help him travel and survive. Since most migrations take place illegally, we take as an example the approximate costs that each migrant takes with them from Afghanistan.

The cost of smuggling from the Islam Qala-Taybad and Zaranj-Milk border crossings in Afghanistan to the major cities of the Islamic Republic of Iran, which is subject to temporary food and shelter, is at least 30,000 Afghani (around \$ 360) per person. Meanwhile, the cost of a legal trip to Iran without a place to stay, and other expenses are between \$ 450 and \$ 550 by air and more than 40,000 Afghani (\$470) by land. The cost of smuggling from the Afghan border to the Turkish city of Van is between \$ 1,000 and \$ 1,400. The cost of smuggling by land, starting in Istanbul, Türkiye, and passing through several countries to France and Germany, ranged from \$ 4,500 to \$ 5,000, which has now reached \$ 6,000. It costs 6,500 to 9,000 euros by ship. These monetary capitals of individuals who leave the country in the form of dollar banknotes reduce the circulation of dollar money in the country, increase the amount of Afghan currency in the market, and cause inflation and devaluation of the Afghan currency against foreign currencies in the country.

This is the reason for rising prices since the country relies solely on imports for basic needs including food, house allowances, and even electricity; Equally important it increases poverty and hunger, and further encourages the expansion of migration.

Now, if we assume the average expenditure of an immigrant as \$ 400 per person at the average level, and the total number of the immigrants in a

year supposedly 2020 which witness the exodus of more than 2.6 million Afghans, It will count to more than one billion and forty million dollars which have gone out of the country. This amounts to 5.24% of the total GDP of the country which has been moved abroad.

Positive Impact of Brain Drain on the Economy of Afghanistan in Brief:

The flight of human capital also has some positive impacts on the economy as well. Sending remittances to countries of origin is one the very beneficial means that increases the purchasing power of the migrants' families.

At the macro level, these funds will increase liquidity, increase demand and investment, stimulate production, increase employment, and also reduce poverty. I believe that letting human capital to move from low-productivity places to high-productivity places is a great policy tool to reduce poverty, channel remittances to the country, and provide employment, and far better economic and professional opportunities for the surplus labor or graduates of saturated fields of study.

And this appears to be by far the most efficient generalized strategy, at the margin, for poverty reduction. Examples of the benefits of this phenomenon are so blatant when observing the Afghan families who have an ex-pat living in another country.

In 2020, remittances from Afghan migrants to the country amounted to \$ 789 million, equivalent to 4% of GDP; but in 2021, this figure was \$ 600 million, or 3.1 percent of GDP, due to remittance restrictions. According to a UN report in 2007, Afghanistan received over \$3.3 billion from its expatriate community in 2006. However, the numbers mentioned here were just the number of transactions done through Western Union.

There are various estimates that claim that the real remittances are 10 times the official figures, pointing again to around US\$3–3.5 billion (or 15–18 percent of the Afghan GDP). These estimates consider the total number of migrants living abroad, the percentage of migrants who remit money, and the annual value of remittances sent per economic migrant based on household data as well as the data on the share of registered 1900-2500 Hawala dealers and financial intermediaries.

Conclusion and Suggestions:

Afghanistan, with its relatively low standard of the living, underdeveloped industrial base, and low human development index, is the only least

developed country in Central Asia to suffer the loss of its most valuable and important economic driver, the young, educated, and skilled workforce. The migration of human capital, especially skilled and educated manpower, is the most severe blow that can be inflicted on the body of an economy, because it destroys the main pillars of its progress and power.

This article is written to analyze the economic impacts of brain drain and identifying ways to prevent the exodus of elites is out of the scope of this article. However, by analyzing this article I would have some suggestions for a number of broad policy guidelines to reduce brain drain and slow down the growing migration of professionals. The Islamic Emirate of Afghanistan (IEA) would need to work to establish an inclusive and meritocratic government. This would lead to lasting political and economic stability and pave the way for the creation of employment. For this cause, the private sector in Afghanistan should be considered an equal and important partner for long-term economic development because it invests and builds commercial activities, companies create jobs, and contribute to public revenue in the form of taxes, tariffs, and fees.

The IEA should try to ensure the physical, mental, and psychological security of citizens and investors, ensure justice and equality and seek to formulate and approve incentive laws and policies to encourage professionals and those with technical skills. IEA has to eliminate all forms of discrimination and provide an environment of mutual respect. The government has to prioritize respect for individual freedoms within the framework of Islamic law and among all its law enforcement authorities. The government has to create and encourage domestic and foreign investment opportunities. IEA has to address the problems and demands of scientists, professors, and students in a timely and appropriate manner and create the grounds for scientific research at home and abroad. Most importantly, it must establish good relations with neighboring countries and the world as soon as possible and seek to standardize governance with international standards.

IEA has to adopt the strategy of MLM (managed labor migration) as a means to secure temporary and legal jobs for their surplus labor and graduates of the saturated fields of studies. Because it garners higher wages and opportunities to transfer income back to families of the ex-pats and they would have enough money for future investments. Equally important the ex-pats would gain work experience and more increased skills and can contribute way better to the home country after their return.

Based on my observations of the households living in Afghanistan who have a migrant child living in western countries, I found that by virtue of moving to those countries, the living standard of the fellow's family, their

expenditure increases almost immediately to more than double to triple fold. I believe that the Immigrant incomes exceed even the most successful current economic development programs which can be taken into consideration for policy building.

IEA has to recognize the direct and strong relationship between human capital and the economy and thus provide higher education equally to both sexes at little or no cost. Because those with higher education will often have larger salaries, which means their expenditure increases which as consequence, causes increase liquidity, increase demand and investment, stimulate production, increase employment, and in the end reduce poverty. Girls' education has to be far better promoted, prioritized, and encouraged because they would be the future mothers, teachers, and builders of the society. If women in society receive adequate education their children and the next generation to come would inherit a more productive environment where education would have enormous value and they would be automatically subjected to better, higher and more productive education.

REFERENCES

- Durmaz, G. 20220. Highşu-Skilled Immigrants, Science Cities and Japan. 1 st ed. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- برلاس, احمدولید. 2022. روش‌های غیر معمول و اسفبار مبارزه با فقر و گرسنگی در افغانستان. Hasht-e Subh Daily.
- وصال, وحیدالله. 2022. افغانستان؛ فرار مغزها و پیامدهای اقتصادی آن. Hasht-e Subh Daily.
- n.d. 2021 Kabul airlift. https://en.wikipedia.org/wiki/2021_Kabul_airlift#Post%E2%80%93withdrawal_evacuations.
2021. 97 percent of Afghans could plunge into poverty by mid-2022, says UNDP. UNDP.
2022. Afghanistan Covid-19 Poverty Monitor: March 2022. Chronic Poverty Advisory Network.
- n.d. Afghanistan GDP
<https://tradingeconomics.com/afghanistan/gdp>.
- n.d. Afghanistan GDP Annual Growth Rate. <https://tradingeconomics.com/afghanistan/gdp-growth-annual>.
2022. Australia's Treatment of Afghan Refugees. Feb 23.
- Barros, Aline, and Aline Barros. 2022. US Special Immigration Program Refers More Than 5,000 Afghan Refugees to Canada. VOA.

- Beine, Michel, Fredric Docquier, and Hillel Rapoport. 2006. "Brain drain and human capital formation in developing countries : winners and losers." University of Luxembourg and Universite Libre de Brxelles 27-29.
2022. Canada's response to the situation in Afghanistan. <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/refugees/afghanistan/key-figures.html>.
- Donati, Jessica. 2021. More Than 60,000 Interpreters, Visa Applicants Remain in Afghanistan. The Wall Street Journal.
- n.d. Economy of Afghanistan. Wikipedia.
- ESTRADES, CARMEN, and DIEGO CAMPOY. 2018. "AFGHANISTAN TO 2030: BACKGROUND PAPER." Openknowledge World Bank 6.
2021. Germany under pressure to evacuate Afghans, media report. Deutsche Welle.
- GlobalEconomyTeam, The. 2021. "Human flight and brain drain - Country rankings." The Global Economy. https://www.theglobaleconomy.com/rankings/human_flight_brain_drain_index/#Afghanistan.
- Holzmann, Robert. 2018. "Managed Labor Migration in Afghanistan: Exploring Employment and Growth Opportunities for Afghanistan." World Bank 3, 65-70.
- KENTON, WILL, and MICHAEL SONNENSHEIN. 2022. Economy- Human Capital. June 05.
<https://www.investopedia.com/terms/h/humancapital.asp>.
- KNICKMEYER, ELLEN. 2021. Costs of the Afghanistan war, in lives and dollars. AP NEWS.
- Lalzooy, Najibullah. 2021. IMF predicting 30% shrink in Afghanistan's economy after Taliban takeover. Afghanistan: The Khaama Agency Press.
- Leatherby, Lauren, and Larry Buchanan. 2021. At Least 250,000 Afghans Who Worked With U.S. Haven't Been Evacuated, Estimates Say. The New York Times.
- MacGregor, Marion. 2022. 20,000 Afghans still waiting to reach Germany. INFOMIGRANTS.
- Ministry of Economy of Afghanistan- Poverty Statuse Report Final Dari. 2015. "گزارش وضعیت فقر در افغانستان." 30 October.
2022. Movement in and Out of Afghanistan Snapshot (14- 20 May 2022). Afghanistan: IOM UN Migration, 1-3.

- OCHA. 2021. "Afghanistan: Snapshot of Population Movements." January - August 2021 (As of 22 Sept 2021), 1.
2022. Stagflation Risk Rises Amid Sharp Slowdown in Growth. Washington: The World Bank.
- Team, The Visual Journalism. 2021. Afghanistan: How many refugees are there and where will they go? News Report, BBC.
2022. Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate) - Afghanistan. Feb 08.
- <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?locations=AF>.
- n.d. Where we Work- Afghanistan and ADB- Data- Poverty: Afghanistan. Asian Development Bank.
- YOUNG, JULIE, MICHAEL J BOYLE, and KATRINA MUNICHELLO. 2021. Economy- Brain Drain. June 01. https://www.investopedia.com/terms/b/brain_drain.asp.
- احمدی, علی‌رضا. 2020. پشت پرده جشن فارغ تحصیلی؛ شادی‌هایی که در جستجوی شغل محو می‌شود. The Daily Afghanistan-e-Ma.
- 1399 افغانستان, وزارت مالیه, جمهوری اسلامی. 2021. "مسوده بودجه ملی سال مالی Ministry of Finance of Afghanistan- MasterNational Budget 60-61.
2022. بانک جهانی: گرسنگی و بیکاری در افغانستان افزایش یافته است. دویچه وله دري.
2018. تحقیق جدید اداره‌ی احصاییه مرکزی: 54 درصد مردم افغانستان زیر خط فقر قرار دارند. Kabul: Etilaatroz Daily.
2022. سی‌گار: تولید ناخالص افغانستان در سال ۲۰۲۱ نزدیک به ۳۰ درصد کاهش یافته است. اطلاعات روز.
- معروف, حفیظ‌الله. 2022. فرار مغزها پس از تسلط طالبان؛ تنها از سه دانشگاه ۲۲۹ استاد کشور را ترک کرده‌اند. BBC. <https://www.bbc.com/persian/afghanistan-60200786>.

ULUSLARARASI SİSTEMDE YENİ EKONOMİK ALANLAR: DİJİTAL OYUN PİYASALARI, GELİŞİMİ VE TÜRKİYE ÜZERİNE ETKİLERİ

Ömer GÖK* & Seyfettin ÜNAL**

Öz

Gerek çocuk gerekse yetişkinler tarafından oynan oyunların, zaman geçirmekten karşılıklı bir anlaşmaya konu edilmeye kadar geniş amaçlar kapsamında oynandığı görülmektedir. Dünya ekonomisinde yaşanan küreselleşme ve entegrasyon sayesinde ortaya çıkan iç içe geçmiş bir ekonomik modelden, Covid-19 gibi etkenler nedeniyle ekonomilerin daha da dijitalleştiği ve çevrimiçi alanda etkinliğin her geçen gün daha da arttığı bir safhaya geçilmektedir. Dijital dünyanın bu yeni alanında kendini göstermeye başlayan sektörlerden birisi de dijital oyun sektörüdür. Günümüzde, neredeyse her eve giren teknolojik ürünler ile her mekânda varlığını göstermeye başlayan dijital oyun sektörü ve sektörün dünya ekonomik alanındaki etkileri, artık uluslararası arenada kabul görmüş ve önemli katma değer yaratır hale gelmiştir. Yabancı sermayenin Türk oyun şirketlerine yönelik son birkaç yılda ilgisi hızla artmaktadır. 2020 yılında milyar dolarlık büyüklükteki satın almalarla dikkat çekici boyutlara ulaşan bu gelişme, detaylı bir araştırmayı hak etmektedir. Sektör, Türk oyun üreticilerinin gerek yurtiçinde ama bilhassa uluslararası piyasada artık önemli bir konuma sahip olmalarıyla, gelecekte önemli bir etki ve büyük umutlar vadeden bir alan haline gelmektedir. Türk oyun firmalarının dünya piyasasından aldığı pazar payındaki artışın ve yabancı sermaye girişinin devamının, bilişim sektörü başta olmak üzere, pek çok farklı alanda dışsal ekonomiler yaratması beklenebilecektir. Bu bağlamda, çalışmada yerel ve küresel dijital oyun piyasalarındaki eğilimler ve Türkiye ekonomisine muhtemel etkileri incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Oyun, Dijitalleşme, Dijital oyun sektörü, Dijital oyun ekonomisi

* Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Doktora Programı öğrencisi, krmbay@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1135-7470

** Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, seyfettin.unal@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6248-4317

NEW ECONOMIC AREAS IN THE INTERNATIONAL SYSTEM: DIGITAL GAME MARKETS, ITS DEVELOPMENT AND ITS EFFECTS ON TÜRKİYE

Abstract

Interested by both children and adults, games are played for various purposes, including spending time or constituting them as a part of an agreement. Nowadays, the world economies have been experiencing a change in the track from a telescopic complex structure, resulted from globalization and integration to a structure in which economies are much more digitalized and plunged into online extent due to such reasons as COVID-19. Digital games are one of the industries that emerges in this new paradigm. Thanks to achievable new technologic appliances that have been getting into every place of human life, digital game industry has been gaining a ground and its value-added effects have been recognized internationally. Foreign investments' recent interests towards Turkish digital game firms have been gradually increasing and reached billion-dollar acquisitions in 2020. This remarkable progress deserves attention and a more detailed investigation. By the means that Türkiye's digital game developers gain bigger impacts both at home and abroad, the industry has the potential of becoming a promising sector within the Turkish economy. It can be foreseen that both the increasing share of Turkish firms in international market and continuing entrance of foreign investment will create external economies not only within the IT industry but also in other fields of the economy. In this context, this study intends to examine the current trends in domestic and international digital game markets and their possible impacts on Turkish economy.

Keywords: Games, Digitalization, Digital game industry, Economy of digital games

1. GİRİŞ

Oyun; yetenek ve zekâ geliştirici, belli kuralları olan, iyi vakit geçirmeye yarayan eğlence olarak dilimizde tanımlanmaktadır. Video oyunu olarak tanımladığımız yeni nesil dijital oyun ise, elektronik ortamlarda kişilerin karşılıklı bir araya gelerek mücadele ettikleri mecralar haline gelmiştir. Huizinga'ya (1949:18) göre oyun, kimileri için enerjisinin fazlalığından kurtulmaya yarayan bir araç, kimisi için doğuştan gelen bir taklit yeteneği, kimisi için gevşeme ihtiyacı, kimisi için de nefesine hâkim olmayı öğrenmedir. Bazı teorilerde oyun, kişilerin zararlı alışkanlıklarından kurtulmasının bir yöntemidir. Oyunun içerisinde zıtlık, birbirine ekleme, ayrılma ve çözüm vardır. Oyunda bir estetik de vardır (Huizinga, 1949:18). Caillois'e (2001:8) göre ise oyun, sınırları ve temel kuralları önceden belirlenmiş, kişilerin kendi özgür tepkilerini rahatlıkla sürdürebildikleri bir alandır. Oyun kültür tarafından biçimlenir, tekrarlanabilir, alanının sınırları içerisinde özgün bir düzen vardır; aslında, oyun kendi düzenini yaratır, kurallarını belirler. Bir başka ifadeyle oyun, düzenin kendisidir. (Akbulut, 2009:38-39).

Dijital oyunlar ise, bir veya daha fazla oyuncu için, en azından daha fazla eğlence sağlamak amacıyla oluşturulmuş yazılım programı olarak karşımıza çıkmaktadır. Elektronik araçlar kullanılarak, oyuncuların temsili bir çevredeki elektronik ortamda oyun oynamasıdır. Dijital oyunlar günümüz dünyasında, herhangi bir elektronik cihazda oynanabilmektedir. Dijital oyunlar yerleşik veya başka bir şekilde üstesinden gelinmesi gereken zorluklar sunularak, kullanıcıları eğlendirmek amacıyla tasarlanmaktadır. Dijital oyun, konsol ya da bilgisayarlar ile karşılıklı olarak etkileşim halinde olmayı sağlamaktadır. Özünde, dijital oyun bilgisayar işlemcisi tarafından kontrol edilen, eğlence amacıyla tasarlanmış bir ara birim olarak ifade edilmektedir. Bir başka tanıma göre ise, dijital oyun bir insan ya da bilgisayarın, eğlence veya öğretim amacıyla elektronik olarak güçlendirilmiş bir alanda belirli kurallar çerçevesinde etkileşime girilmesini sağlayan bir sistemdir. Sözkonusu tanımdaki etkileşim, fiziksel bir etkileşim olmak zorunda değildir; hatta dijital oyunlar, oyuncu ya da oyuncuların aynı fiziki mekânda olmasını dahi gerekli kılmamaktadır.

Günümüzde gelişen teknoloji, hayatın gerçekliğini veya o gerçeklikten belirli anları, bir kesiti kopyalamakta; oyuncunun ya da ekran karşısındaki kişinin kendine has duygularını ve hayal dünyasını sayısal bir şekilde yeniden kavramsallaştırmakta ve gerçekmiş gibi önüne getirmektedir. İnsan doğası gereği, bulunduğu ortama çok hızlı bir şekilde adapte olabilmektedir. Hatta bazı insanlarda sözkonusu çevreye adaptasyon süresinin çok daha kısa olduğu görülmektedir. Sözkonusu adaptasyon becerisi, oyun yaratıcılarının kullandığı en önemli silah olarak karşımıza çıkmaktadır. Oyunlar bireylerin

hayatlarının, kendilerine özgü bir şekilde dijital bir ortamda oluşturulmasına, bireylerin kısa zamanda adaptasyonuna yardımcı olmakta ve kişiler yaratılan oyunda kendisine rahatlıkla bir yer bulabilmektedirler. Kişilerin yanı sıra kimi oyunlar, kişilerden belirli şeyleri öğrenir ve bu süreç kimi zaman o kadar hızlıdır ki, kişi oyun sırasında kendisi ile mücadele ettiğini bile zannedebilmektedir (Darıca, 2015).

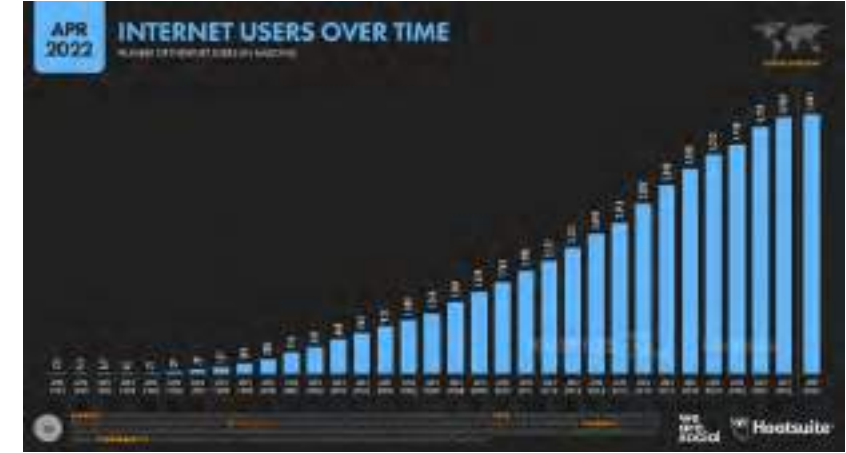
Kendini devamlı yenileyen ve değiştiren dijital oyun sektörün, son 15 yılda uluslararası ticarete önemli bir yer edinerek bir sektör haline gelmiştir. İnternetin hızlı gelişimi, tablet, telefon, oyun konsolu teknolojilerinin ve üretiminin artması, oyunların sosyal medya platformları üzerinden ulaşılabilir olması, uluslararası oyun piyasasının gelişimine önemli derecede katkı sağlamaktadır (Hünler, 2021).

Oyunların insan hayatında oldukça uzun bir tarihsel geçmişi bulunmaktadır. Örneğin, arkeolojik bulgular, satrancın M.Ö. 2000 hatta 4000'li yıllara dayanan bir kökeni olduğunu ortaya koymaktadır. Dijital oyunların gelişimi ise, bilgisayar teknolojisinin, özellikle de kişisel bilgisayarların gelişimi ile ilgili olup; 1980'li yıllara dayanmaktadır. Her ne kadar görece kısa bir tarihsel geçmişi olsa da, yaklaşık 40 yıllık dönemde ortaya koyduğu gelişim hızı azımsanmayacak kadar büyüktür. Özellikle, 2000'li yıllarla birlikte görülen teknolojik atılımlar bu alanda oldukça önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Konunun bir sektör haline gelerek ekonomik anlamda dikkat çekici bir boyut kazanması ise çok daha yenidir. Dolayısıyla çalışmada, söz konusu bu yeni olgunun ortaya koyduğu gelişmeler bazı boyutlarıyla ele alınmaktadır. Bu bağlamda, dijital oyun pazarına ilişkin temel bazı bilgilerin yanında, konuya dair dünyada ve Türkiye'deki ekonomik yansımaları incelenmektedir. Betimsel nitelikteki bu çalışmayla, henüz yeni ve dolayısıyla sınırlı sayıda araştırmannın bulunduğu bu alana katkı sunarak, literatürün dikkatini çekmek hedeflenmektedir.

2. DİJİTAL DÜNYA

Nisan 2022 verilerine göre dünya nüfusu 7.93 milyar olup; bu nüfusun %57'si kentsel alanlarda yaşamaktadır. Dünya genelinde günümüzde 5.32 milyar insan cep telefonu kullanmakta bu sayı, toplam küresel nüfusun %67'sine karşılık gelmektedir. Akıllı telefonlar, günümüzde kullanılan cep telefonlarının yaklaşık %80'ini oluşturmaktadır (Hootsuite, 2022).

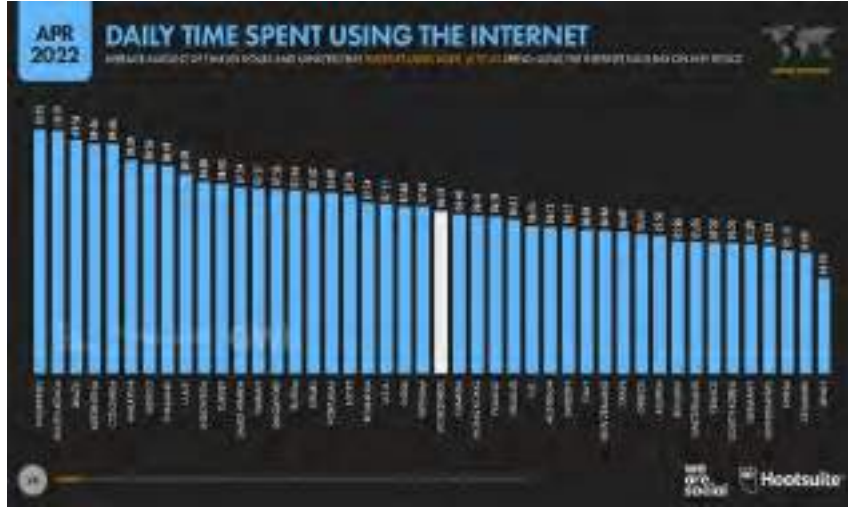
Şekil 1'de görüleceği gibi, günümüzde dünyada, 5 milyar insan internet kullanmakta ve geçen son bir yıldaki artış yaklaşık 200 milyon düzeyindedir. Dünya nüfusunun yüzde 63'ü günümüzde çevrimiçi olarak internete erişim sağlamaktadır.

Şekil 1. Dünyadaki İnternet Kullanıcı Sayıları (Kaynak: Hootsuite)

Şekil 2'de görüldüğü üzere, internet kullanımında, Türkiye 8 saat 3 dakikalık günlük ortalama ile dünyada 11. sırada yer almaktadır. Filipinler, Güney Afrika ve Brezilya internette günlük zaman geçirme sıralamasında ilk 3'te yer almaktadır. 1991-2022 verilerine göre, dünyadaki internet kullanıcılarının günümüzde çevrimiçinde geçirdiği süre ortalaması 5 saat düzeyindedir. 1991 yılında bu verinin 2.6 saat olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, son verilere göre, dünyadaki 5 milyar internet kullanıcısının her gün çevrimiçinde toplam 2 trilyon dakikadan fazla zaman harcadığı tespit edilmiştir.

Verilere göre, 16-24 yaş arasındaki kadınlar günde ortalama 8 saatini çevrimiçinde geçirmektedir. Bir başka ifadeyle bu durum, birçok kadının internet kullanımında geçirdiği sürenin uyku süreleri kadar olduğu anlamına gelmektedir. Diğer taraftan erkekler, günde 5.5 saatten az bir süreyi internette geçirdiklerini söylemektedirler. Fakat yine de bu süre, gün içinde uyanık kaldıkları saatlerin yaklaşık üçte birine karşılık gelmektedir (Kemp, 2022).

Şekil 2. Ülkelere Göre Günlük İnternet Kullanım Süreleri (Kaynak: Hootsuite)

Bireyler mobil cihaz kullanımına günde yaklaşık 4 saat 10 dakika harcamaktadır. Erişilebilirlik, mobil pazarlamanın başarısında önemli bir rol oynamaktadır. Hedef kitleye her yerde ve her zaman ulaşma imkânı sunmaktadır. Ayrıca, mobil pazarlama, tüketicilerle iletişim kurmanın ve mesajınızı hemen iletmenin en hızlı yolu olarak görülmektedir.

2021’de web trafiğinin %56.7’si mobil cihazlar üzerinden sağlanmıştır. 2022 itibariyle sadece Amerika Birleşik Devletleri’ndeki akıllı telefon kullanıcılarının sayısı 298 milyona ulaşmıştır. Bu sayı, 2022’deki toplam ABD nüfusunun yaklaşık %80’i düzeyindedir. Sözkonusu verinin 2024’te 290 milyona ulaşması beklenmektedir. Küresel mobil veri trafiğinin önümüzdeki beş yıl içinde ayda 226 eksabayta ulaşacağı öngörülmektedir (Galov, 2022).

2021’de, tabletler haricindeki mobil cihazlar üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, dünya genelindeki web sayfası görüntülemelerinin yaklaşık %57’si mobil cihazlar üzerinden gerçekleşmiştir. Afrika’daki web sayfası görüntülemelerinin ise, %69’u mobil cihazlar üzerinden gerçekleşmiştir. Bölgesel altyapı, geniş bant ve mobil kapsama alanında önemli bir faktör olmaya devam ederken, dünyanın çoğu, teknoloji liderleri Çin ve Amerika Birleşik Devletleri’nin başını çektiği son teknoloji olan 5G’nin dünya çapında kullanıma sunulmasına odaklanmıştır. Mobil 5G aboneliğinin 2025 yılına kadar 3 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir (Clement, 2021).

3. DİJİTAL OYUN DÜNYASI VE EKONOMİSİ

2021 yılında yapılan bir ankete göre, Z kuşağı boş zamanının %25’ini oyun oynamaya harcamaktadır. Ayrıca, Z kuşağı ve Y kuşağı, diğer tüm eğlence ortamlarına kıyasla, oyunlar için daha fazla boş zaman geçirmektedir. Oyuna harcanan zamanın payının her yeni nesille birlikte arttığı görülmektedir. Weustink (2021) Z kuşağının %81 gibi dikkate değer bir oranının oyun oynadığını bildirmektedir.

Bu oran eski kuşaklara doğru gittikçe azalırken, Baby Boomers’ın (Amerika Birleşik Devletleri’nde 1946 ortaları ile 1964 ortaları arasında doğan bireyler) %42 gibi etkileyici bir oranının oyun oynadığı görülmektedir. Z ve Milenyum kuşağının herhangi bir platformdaki oyunlara harcama yapma olasılığının daha yüksek olduğu ortaya konmaktadır. Y kuşağının %70’i, Z kuşağının %69’unun son altı ayda oyunlara harcama yaptığı görülürken, X kuşağının yalnızca %52’si ve Baby Boomers’ın %29’u oyunlar için harcamada bulunmaktadır. Oyuncular ne kadar genç olursa, o kadar çeşitli etkileşim stillerine sahip olurlarken; Z kuşağının %71’i ve Y kuşağının %67’si hem oyun içeriği oynamakta hem de izlemektedir. Ancak bu durum, eski kuşaklara gidildikçe azalış göstermektedir.

Konunun ekonomik yönleri ele alındığında ise, küçük bir mini oyun veya minimum animasyon parçaları ve tekrarlanan seviyeler içeren bir yap-boz satın alınmak istendiğinde, mobil oyunun maliyeti yaklaşık 3000-5000 dolar düzeyindedir.

Geliştirme aşamasındaki en pahalı mobil oyunun, farklı etkileşimli öğeler, görevler, çeşitli konumlar gibi bileşenler içeren çok oyunculu bir RPG olduğu görülmektedir. Bu oyunların değerinin 150.000 doların üzerinde olduğu bilinmektedir. Kryvotsiuk’a (2022) göre, ABD’deki oyun geliştiricilerin ortalama saatlik ücreti 100 dolar düzeyindedir. Buradan hareketle, 4 geliştiriciden oluşan bir ekibin 160 saat süreyle bir oyun uygulamasının geliştirilmesi üzerinde çalışmasının maliyetinin yaklaşık 64.000 dolar olduğu yönünde bir hesaplamada bulunulabilecektir. Daha düşük maliyetle oyun geliştirilmek istendiğinde ise, genellikle Hindistan’daki geliştiricilere yönelmek söz konusudur. Hindistan’daki oyun geliştiricilerin saatlik ücreti ortalama 30 dolar düzeyindedir. Dolayısıyla, oyun geliştirme maliyetlerinde ciddi bir farklılık yaratmaktadır.

Zaman ve malzeme fiyatlandırma modeli, teknik işbirliği yapılan ortağın mobil geliştirme maliyetlerini belirli bir çalışma kapsamına göre tahmin etmesine olanak tanımaktadır.

Mobil oyun geliştirme sırasında ekipleri değiştirebilme, geliştirici sayısını düzenleyebilme, özellikleri değiştirebilme veya üründe başka herhan-

gi bir değişiklik yapabilme adına esneklik sağlamaktadır. Özetle, bir mobil oyunun maliyet aralığının 50.000 ila 750.000 dolar olduğu görülmektedir. Çoğu bağımsız yayıncı, oyunların geliştirme maliyetlerinin 250 bin ile 500 bin dolar arasında olmasını beklemektedir.

Dolayısıyla, sözkonusu üst sınırın bir oyun için 2 yıl çalışan 5 kişilik bir ekip olarak kabul edilmesi mümkündür. Bunu takiben yayıncı, oyunu başarıya ulaştırmak adına gerekli olan test, pazarlama, halkla ilişkiler gibi maliyet kalemlerine yatırım yapmak durumundadır. Sözkonusu yayıncı maliyeti, oyunun sunulduğu platformların sayısı, çok oyunculu olup olmadığı, pazarlama planının ne olduğu gibi değişkenlere bağlı olarak değişmektedir (Kryvotsiuk, 2022).

Infinity Ward tarafından geliştirilen ve Activision tarafından yayınlanan Call of Duty serisinin altıncısı, GTA V'e oldukça yakın olup; sözkonusu oyun 2009 yılında piyasaya sürüldüğünde dünyanın en yüksek bütçeli oyunu olarak bilinmekteydi. Oyunun maliyetinin 250 milyon dolar olduğu tahmin edilmekte olup; bu tutarın 200 milyon doları pazarlama faaliyetlerine harcanmıştır (Grguric, 2022). Banerjee'ye (2022) göre, Grand Theft Auto 5 halen her on dakikada bir 15 bin dolar kazanmaktadır. Dolayısıyla, basit bir hesaplamayla kazancının, her on günde bir yaklaşık 25 milyon dolar ve yılda 1 milyar dolar olduğu görülmektedir. Sözkonusu oyun günümüze kadar 6 milyar doların üzerinde bir hasılatla ulaşmıştır.

Dünya genelinde 2018 yılında 1.82 milyar olan oyuncu sayısı günümüzde 2.7 milyardan daha yüksek bir sayıya ulaşmıştır. Oyun stüdyolarının %48'i VR/AR oyunları üzerinde çalışmakta olup; Steam'de her gün 25 yeni oyun piyasaya çıkmaktadır. Küresel oyun endüstrisinin, 2020-2025 yılları arasında yıllık ortalama %12 büyümesi beklenmektedir. Mobil oyun endüstrisinin 2025'in sonunda 169.7 milyar dolar değerine ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bir diğer ilginç nota göre ise, ABD'li mobil oyun oyuncularının %45'ini kadınlar oluşturmaktadır (Clement, 2021).

Konunun ekonomik yönü bir diğer boyutuyla incelendiğinde, oyunculuğu profesyonel bir kariyer haline getirmiş dijital oyun dünyası oyuncuları ile karşılaşmaktadır. Bu bağlamda örneğin, dünyanın en zengin profesyonel oyuncusu olan Alman oyuncu KuroKy'nin (Kuro Salehi Takhasomi) 4 milyon dolardan fazla kazanç sağladığı görülmektedir.

Mobil oyun istatistikleri, mobil oyuncuların %17'sinin 'eşleştirme bulmacaları' oynadığını ve bunu %11 ile 'beyin bulmacaları' olarak adlandırılan oyunların izlediğini ortaya koymaktadır. Ülkemizde de en çok oynanan oyunlar sıralamasında üst sıralarda yer alan strateji oyunları %7 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Oyunlar açısından ülkemizde en çok tercih edilen

alan ücretsiz oyun platformlarıdır. Sözkonusu ücretsiz oyun pazarının en çok kazananı, yaratıcılarına 2.4 milyar dolar kazandırmıştır. Oyun endüstri açısından da önemli veriler bulunmaktadır. Sektör erkekler kadar kadınlar açısından da önemli iş imkânlarına sahiptir. Buna rağmen, hâlihazırda kadınlar, oyun endüstrisindeki işgücünün yalnızca %19'unu temsil etmektedir (Deyan, 2022).

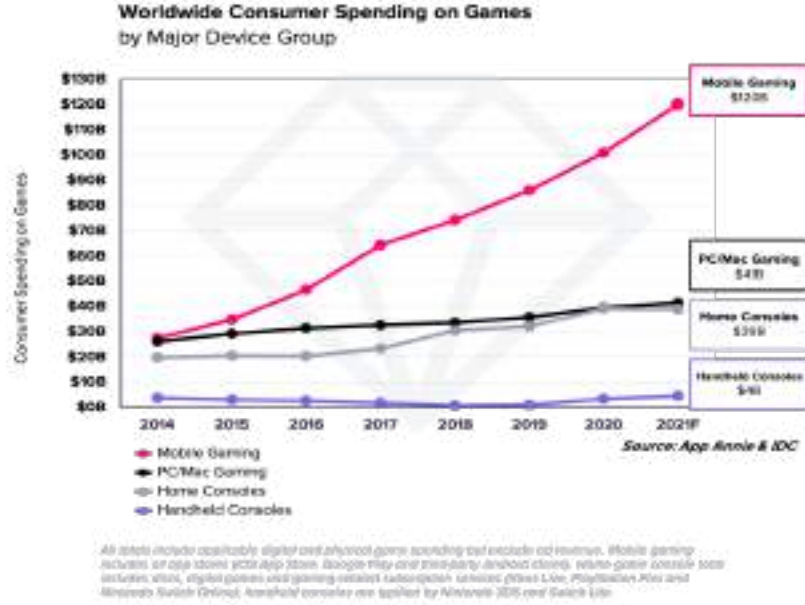
3.1. Dünya Oyun Piyasası

Oyun piyasasının ana vatanı internetin kullanıma ilk olarak çıktığı ABD'dir. Bu sebeple, dünya oyun piyasasına da Amerikan oyun ve ekonomisi yön vermektedir. Günümüzde birçok oyun şirketi NASDAQ'ta var olmaya ve ABD sermaye piyasasında adından söz ettirmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla, ABD oyun piyasasını ve verilerini incelemek konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Dijital oyun pazarının, öncelikle dünya çapında artan bilişim mal ve hizmetleri ticareti nedeniyle büyümesi beklenmektedir. Dünya Bankası istatistiklerine göre, küresel bilişim ürünleri ihracatı 2017 yılında toplam mal ihracatının %11.64'ünden, 2019'da %11.53'üne yükselmiştir.

Mayıs 2021'de yayınlanan bir veriye göre, ABD Ekonomik Analiz ve Sayım Bürosu, ABD uluslararası ticaretinde Mart 2021 itibariyle başlayan bir toparlanmaya işaret etmektedir. Kenneth Araştırma'nın (2022) raporuna göre, ABD oyun ihracatı Şubat 2021'de 12.4 milyar dolar artarak toplam 200 milyar dolara ulaşmıştır.

Devam eden artış trendiyle birlikte Şubat 2021'deki artış 16.4 milyar dolar düzeyinde gerçekleşerek toplam 274.5 milyar dolara yükselmiştir. Şekil 3'te, Gaming Spotlight 2021 raporunda sunulan, tüketicilerin oyun harcamalarının kullanılan araçlara göre düzenlenmiş grafikleri gösterilmektedir.

Şekil 3. Dünya Geneline Tüketicilerin Oyun Harcamaları (Kaynak: Gaming Spotlight 2021 Report)

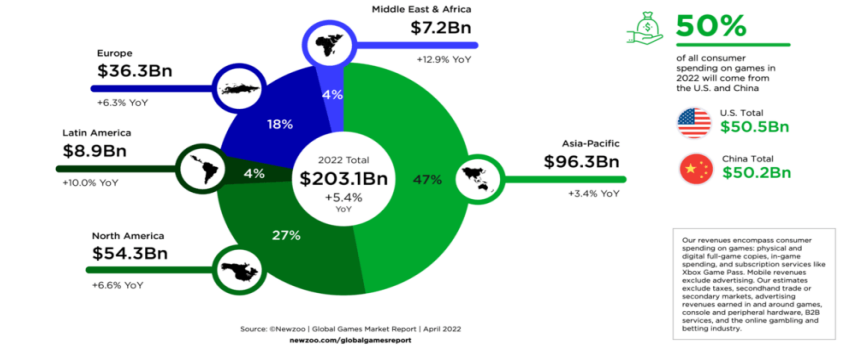
Dünyada 2021 yılının ilk çeyreğinde, 2019 yılının 4. çeyreğine kıyasla haftada %30 daha fazla mobil oyun indirilmiş ve haftada 1 milyardan fazla oyun indirme hızına ulaşılmıştır. Tüketicilerin mobil oyunlarda uygulama içi satın alma işlemlerine her zamankinden daha fazla harcama yaptığı da görülmüştür. 2021 yılının ilk çeyreğinde tüketiciler, salgın öncesi seviyelere göre %40 artışla mobil oyunlara haftada 1.7 milyar dolar harcamıştır (Kristianto, 2021).

Pandemi hız kesip, dünya normale dönmeye başladığında, oyun piyasası gücünün buna bağlı olmadığını kanıtlamıştır. Piyasanın gelirleri 2022'de de artmaya devam etmektedir. Tüketici harcamalarından elde edilen gelirlerin 203.1 milyar dolara (yıllık %5.4) ulaşması beklenmektedir.

Tüketici harcamalarından elde edilen oyun gelirleri açısından, 2022'de ABD'nin 50.5 milyar dolar ile, Çin'in 50.2 milyar dolarından daha fazla gelir elde etmesi beklenmektedir. Olgunluk çağındaki mobil pazarların 2022'de yalnızca minimum yıllık büyüme göstermesi beklenmektedir. Örneğin, Çin'de %2.8 ve Japonya'da %1.1 büyüme öngörülmektedir. Söz konusu olgun pazarlar, oyuncu sayısındaki büyümenin minimum olması nedeniyle gelir artışı için yeni oyun sürümlerine ve iyileştirilmiş para kazanma stratejilerine güvenmektedir. Şekil 4'te dünya oyun pazarının bölgelere göre dağılımı sunulmaktadır.

2022 Global Games Market

Per Region With Year-on-Year Growth Rates

Şekil 4. Küresel Oyun Piyasasının Dağılımı (Kaynak: Newzoo.com)

Çin, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya, 2021'de mobil oyun gelirlerine göre sırasıyla 56 milyar dolar, 43 milyar dolar ve 20 milyar dolarlık gelirleriyle ilk üçü oluşturmaktadır. Çin, Hindistan ve ABD, 2021'de sırasıyla 98 milyar, 26 milyar ve 12 milyar indirme ile indirmeler bakımından ilk üçte yer almaktadır.

2025 yılına kadar, Apple Store'un gelirinin %58'inin oyun dışı uygulamalardan, %42'sinin ise oyun uygulamalarından geleceği tahmin edilmektedir. Pastadaki payları Avrupa'nın 36 milyar dolar, Ortadoğu ve Afrika'nın 7.2 milyar dolar, Latin Amerika'nın 8.9 milyar dolar düzeyindedir.

Şekil 5. Küresel Oyun Piyasasına İlişkin Gerçekleşme ve Öngörüler (Kaynak: Newzoo.com)

2025 yılına kadar, Google Play'in gelirinin %71'inin mobil oyunlardan geleceği tahmin edilmektedir. Kullanıcı penetrasyonunun 2025 yılına kadar

%28.5'e ulaşması beklenmektedir. Şekil 5'te görüleceği üzere, 2020 yılında 179 milyar dolar olan küresel piyasa gelirlerinin, 2024 yılında 222 milyar dolarlık bir düzeye ulaşması beklenmektedir (Demirçin, 2022).

3.2. Türkiye Oyun Piyasası ve Oyun Sektörü Yatırımları

İnternet ve bilgisayar teknolojileri neredeyse kullanıma sunulduğu günden itibaren ülkemizde de kullanılmaya başlanmıştır. İlk dönemlerde lüks tüketim malı olarak tanımlanan ve sadece belirli bir gelir grubuna ait kişilerin erişiminin olduğu bu ürünler 2000'li yıllardan sonra, gerek alt yapının gelişmesi gerek düşen teknolojik ürün fiyatları gerekse milli gelirdeki artışla birlikte; ülkemizde internete ve internete ulaşmak amacıyla teknolojik aletlere ciddi talep oluşarak, kullanımı artmış ve her geçen gün de artmaya devam etmektedir. Yakın zamanda yapılan bir araştırmaya göre, Türkiye'deki yetişkinlerin %78'u mobil oyun oynamaktadır. Türkiye'deki mobil oyuncuların %52'si erkek, %48'i kadındır. Mobil oyuncuların yaş gruplarına göre dağılımı ise, 10-20 yaş arası %28, 21-35 yaş arası %44 ve 36-50 yaş arası %29 şeklindedir. Şekil 6, Türkiye'de dijital oyun oynayanların profillerine ilişkin bazı verileri göstermektedir.

Şekil 6. Türkiye Oyun Piyasasına İlişkin Bazı Veriler

(Kaynak: Gaming in Türkiye

Gaming in Türkiye (GIT, 2021) verilerine göre, ülkemizde oyuncu sayısı son bir yılda 32 milyondan 36 milyona, toplam oyun piyasası hasılat büyüklüğü 830 milyondan 880 milyona yükselmiştir. 2021 yılı ortalama döviz kuru dikkate alındığında 7 milyar TL'lik büyüklüğü aşan Türkiye oyun sektörü pazarının; 450 milyon dolarının mobil oyunlar, 230 milyon dolarının bilgisayar ve 200 milyon dolarının konsol oyun pazarından oluştuğu görülmektedir. 2021 yılında 36 milyon düzeyindeki oyuncu sayısından 880 milyon dolarlık bir hasılat sağlayan oyun sektöründe bu rakamın 2022 yılında 1.2 milyar dolara ulaşması beklenmektedir.

Son dönemde sektördeki gelişmelerin önemli bir boyutunu ise, yabancı sermayenin Türk oyun şirketlerine yönelik satın alma ve sermaye yatırımlarının oluşturduğu gözlenmektedir. Peak Games'in 2020 yılında milyar dolar düzeyindeki satışı ile sektör dikkatleri üzerine çekmiştir.

Söz konusu trendin daha sonra da devam ettiği gözlenmektedir. Örneğin, Dream Games 155 Milyon dolar düzeyinde bir yatırım almıştır. 2019 yılında kurulan Türk oyun firması Dream Games, 2020 yılının Kasım ayında Makers Fund liderliğindeki yatırımcılardan 7.5 milyon dolar yatırım almışken; 2021 yılının Şubat ayında Ventures liderliğindeki yatırımcıların gerçekleştirdiği 50 milyon dolar yatırım ile piyasa değerini bir hayli artırmıştır. 2021 yılının haziran ayında gerçekleştirilen Seri B yatırım turunda Dream Games, Index Ventures, Makers Fund, Balderton Capital, IVP ve Kora'dan toplam 155 milyon dolarlık daha yatırım almayı başarmıştır. Böylelikle, 2021 yılında 1 milyar dolar değerlemeye ulaşarak, Peak Games ve Getir ile beraber Türkiye'nin yeni unicorn'u haline gelmiştir. 2022 başında gerçekleşen 255 milyon dolarlık yeni yatırım ile birlikte Dream Games'in piyasa değerlemesi 2.75 milyar dolar olarak açıklanmıştır (Gençoğlu, 2022).

Türkiye oyun pazarında son dönemde yaşanan gelişmelerle, ülkemiz bu alanda varlığını göstermeye başlamıştır. Sektör, Türk oyun üreticilerinin gerek yurtiçinde ama bilhassa uluslararası piyasada artık önemli bir konuma sahip olmalarıyla, gelecekte önemli bir etki ve büyük umutlar vadeden bir alan haline gelmektedir. Türk oyun firmalarının dünya piyasasından aldığı pazar payındaki artışın ve yabancı sermaye girişinin devamının, bilişim sektörü başta olmak üzere, pek çok farklı alanda dışsal ekonomiler yaratması beklenebilecektir. Yerli oyun firmalarına dönük yabancı sermayenin gerçekleştirdiği yüksek hacimli satın almalarla, yerel firmalar dünyada dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Bununla birlikte, pastadaki payın büyütülmesine dönük hızlı adımların atılmasında fayda bulunmaktadır. Özellikle, oyun yazılımı, oyun grafiği, oyun programcılığı konularında eğitim veren lise ve üniversite düzeyindeki programların sayısının artırılarak; bu alana yönelik genç kuşakta ilginin yükseltilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Zira

son dönemde, ekonomik yol haritası bağlamında sıklıkla ifade edilen gerek yüksek katma değere sahip teknoloji üretimi ve ihracatının daha yüksek değerlere ulaştırılarak ekonomideki payının artırılması gerekse teknolojiyi sadece kullanan tüketici bir toplum olmak değil, üreticisi olma noktasındaki vizyonun, dijital oyun sektöründeki hedeflerle uyumlu olduğu söylenebilir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Oyunların insan hayatında oldukça uzun bir tarihsel geçmişi bulunmaktadır. Örneğin, arkeolojik bulgular, satrancın M.Ö. 2000 hatta 4000'li yıllara dayanan bir kökeni olduğunu ortaya koymaktadır. Dijital oyunların gelişimi ise, bilgisayar teknolojisinin, özellikle de kişisel bilgisayarların gelişimi ile ilgili olup; 1980'li yıllara dayanmaktadır. Dijital oyun bir insan ya da bilgisayarın, eğlence veya öğretim amacıyla elektronik olarak güçlendirilmiş bir alanda belirli kurallar çerçevesinde etkileşime girilmesini sağlayan bir sistemdir. Söz konusu tanımdaki etkileşim, fiziksel bir etkileşim olmak zorunda değildir; hatta dijital oyunlar, oyuncu ya da oyuncuların aynı fiziki mekânda olmasını dahi gerekli kılmamaktadır.

Oyun piyasası, dünya ekonomisinde giderek yerini sağlamlaştırmaya ve hacmini daha da genişletmeye devam etmektedir. İnternet ve ardıl teknolojileri hayatımıza ilk girdiği andan günümüze kadar gelişmekte ve gelişim için ekonomik aktörler para harcamaya devam etmektedir. Dünya dijital oyun sektörü de bu gelişmelerden önemli bir pay almaktadır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke neredeyse ekonomik gelişmelerini yüksek katma değere sahip olan teknolojik atılımlar ile sağlamaktadır. Yanı sıra, geçmişte ekonomik olarak darboğazda olan ülkelerin teknoloji ile birlikte ekonomik kalkınmalarını ve refah seviyelerini yükselttikleri bilinmektedir. Bunun en bariz örneklerinden birisinin Finlandiya olduğu görülmektedir. Günümüzün önemli mobil oyun firmalarının bazıları Finlandiya merkezlidir.

Ülkemiz son dönemde bu sektörde varlığını göstermeye başlamıştır. Sektör, Türk oyun üreticilerinin gerek yurtiçinde ama bilhassa uluslararası piyasada artık önemli bir konuma sahip olmalarıyla, gelecekte önemli bir etki ve büyük umutlar vadeden bir alan haline gelmektedir. Türk oyun firmalarının dünya piyasasından aldığı pazar payındaki artışın ve yabancı sermaye girişinin devamının, bilişim sektörü başta olmak üzere, pek çok farklı alanda dışsal ekonomiler yaratması beklenebilecektir.

Dünyadaki pastadan daha fazla pay alabilmek için harekete geçilmesinde, oyun yazılımı, oyun grafiği, oyun programcılığı konularında eğitim veren programların sayısının artırılarak; konuya yönelik genç nesilde farkın-

dalığın yükseltilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Zira ekonomik yol haritası bağlamında, son dönemde sıklıkla ifade edilen gerek yüksek katma değere sahip teknolojinin üretilmesi ve ihracatının hızla artırılması gerekse teknolojiyi yalnızca kullanan değil, üreten olma noktasındaki hedeflerin dijital oyun sektöründeki gelişmelerle tam bir uyum içerisinde olduğunu belirtmek iddialı olmayacaktır.

KAYNAKÇA

Akbulut, H. (2009). Gelenekselden Sanala-Mekândan Uzama Oyun Kültürü, kitap bölümü içinde Dijital Oyun Rehberi: Oyun Tasarımı, Türler ve Oyuncu, Derleyiciler: Mutlu Binark, Günseli Bayraktutan, Işık Barış Fidaner, ss.25-81, Kalkedon Yayınları, İstanbul.

App Annie & IDC. (2021). Gaming Spotlight 2021 Report with IDC, <https://www.data.ai/en/go/gaming-spotlight-2021-report-with-idc>, Erişim: 21-3-2022.

Banerjee, Somawk. (2022). How Much Money Has GTA 5 Made Till Now?, <https://www.sportskeeda.com/gta/gta-5-much-money-game-made-till-now>, Erişim: 4/5/2022.

Caillois, R. (2001). Man, Play and Games, University of Illinois Press, Chicago

Clement, J. (2021). Mobile Internet Traffic as Percentage of Total web Traffic in August 2021, by Region, <https://www.statista.com/statistics/306528/share-of-mobile-internet-traffic-in-global-regions>, Erişim: 12/05/2022.

Darıca, Sefer. (2015). Dijital Oyunlarda Kullanılan Subliminal Mesajların Gerçeklik Algısı Üzerindeki Etkilerine Yönelik Bir Çalışma: Gerçeklik Eşiği Kavramı. Turkish Studies 10/14, pp.181-202, DOI: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8778>.

Demirçin, Yiğithan. (2022). 2022 Gaming Market Revenues Expected to Exceed \$200 Billion for the First Time, <https://mobidictum.biz/2022-gaming-market-revenues-expected-to-exceed-200-billion>, Erişim: 29/5/2022.

Deyan, G. (2022). 45+ Otherworldly Video Games Industry Statistics in 2022, <https://techjury.net/blog/video-games-industry-statistics/#gref>, Erişim: 10/6/2022.

Galov, Nick. (2022). What Percentage of Internet Traffic Is Mobile in 2022?, <https://webtribunal.net/blog/mobile-percentage-of-traffic/#gref>, Erişim: 22/04/2022.

- Gençoğlu, Furkan. (2022). Dream Games'in Değeri 2.75 Milyar dolara Ulaştu, <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/dream-games-in-degeri-2-75-milyar-dolara-ulasti>, Erişim: 2/3/2022.
- Gaming in Türkiye (GIT). (2022). Türkiye Oyun Sektörü Raporu, <https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/vwuwJ.pdf>, Erişim: 4/5/2022.
- Grguric, Mihovil. (2022). 12 Benefits of Mobile Marketing, <https://www.blog.udonis.co/mobile-marketing/benefits-of-mobile-marketing>, Erişim: 14/2/2022.
- Hootsuite. (2022). Internet Usage in 2022, [hootsuite.com](https://www.hootsuite.com), Erişim: 5/5/2022.
- Huizinga, J. (1949). Nature and Significance of Play as a Cultural Phenomenon (Homo Ludens, A Study of the Play-Element in Culture), Routledge & Kegan Paul, London, Boston and Henley.
- Hnler, Arın. (2021). Küresel Pazarlara Giden Yol: Dijital Oyun Sektörü, İzmir Kalkınma Ajansı.
<https://startinizmir.izka.org.tr/kuresel-pazarlara-giden-yol-dijital-oyun-sektoru>, Erişim: 03/02/2022.
- Kemp, Simon. (2022). Digital 2022: Motivations For Using The Internet, 2022 <https://datareportal.com/reports/digital-2022-motivations-for-using-the-internet>, Erişim: 25/04/2022.
- Kenneth Araştırma, Global Digital Gaming Market. (2022). <https://www.kennethresearch.com/report-details/-digital-gaming-market/10084482>, Erişim: 18-3-2022.
- Kristianto, Donny. (2021). 2021 Gaming Spotlight: The Trends You Need to Know Across Mobile, Console, Handheld and PC/Mac Gaming, <https://www.data.ai/en/insights/mobile-gaming/2021-gaming-spotlight>, Erişim: 21/3/2022.
- Kryvotsiuk, Oleksandr. (2022). How Much Does It Cost to Create a Mobile Game in 2022, <https://rexsoftinc.com/how-much-does-it-cost-to-make-a-mobile-game>, Erişim: 30/04/2022.
- Newzoo. (2022). Games Market Data: How Consumers Engage with Games in 2022, [newzoo.com](https://www.newzoo.com), Erişim: 23/4/2022.
- Weustink, Jorik. (2021). 80% of Gen Z and Millennial Consumers Play Games, <https://newzoo.com/insights/articles/consumer-data-gen-z-millennials-baby-boomer-gen-x-engagement-games-esports-metaverse>, Erişim: 03/02/2022.

AZERBAJCAN-AB İLİŞKİLERİ

Fakhri GULMAMMADOV

Öz

Çalışmada Azerbaycan-Avrupa Birliği ilişkileri siyasi, enerji, sosyo-kültürel, spor başlıkları altında incelenmiştir. Çalışmanın amacı Azerbaycan ve Avrupa Birliği ilişkilerini tarafsız bir gözle değerlendiren ikili ilişkilerin artı ve eksisini tespit etmektir.

Çalışmada yararlanılan kaynaklar konu ile ilgili kitap, tez, makale ve internet siteleridir. Siyasi ilişkilere kurumlar aracılığı ile deyinilen çalışmada, enerji ilişkilerine projeler bazında değinilmiştir. Sırası ile Güney Gaz Koridorunu oluşturan projeler anlatılmıştır. Sosyo-kültürel ilişkilerde son dönemde gerçekleşen etkinliklere yer verilmiştir. Ardından eğitim ve spor alanında gerçekleşen faaliyetler anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Avrupa Birliği, Enerji

AZERBAIJAN-EU RELATIONS

Abstract

In the study, Azerbaijan-European Union relations were examined under the titles of political, energy, socio-cultural and sports. The aim of the study is to evaluate the relations between Azerbaijan and the European Union with an impartial eye and to determine the plus and minus of bilateral relations.

The sources used in the study are books, theses, articles and internet sites related to the subject. In the study, political relations are mentioned through institutions, energy relations are mentioned on the basis of projects. The projects constituting the Southern Gas Corridor, respectively, are explained. Recent activities in socio-cultural relations are included. Then, the activities in the field of education and sports are explained.

Keywords: Azerbaijan, European Union, Energy

Giriş

Yıllar süren yıkıcı savaşların ardından II. Cihan Harbi sona erdiğinde yaralarını sarıp gelişmeye çalışan Dünya'da ve Avrupa kıtasında kalıcı barışın sağlanması ve siyasi-iktisadi işbirliğinin kurulması için dönemin Fransa Başbakanı Robert Schuman ve Jean Monnet'in girişimleri ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) olarak kurulan Avrupa Birliği uzun süre bölgeye siyasi ve iktisadi katkı sağlamıştır.

Tarihi düşmanlıkları bitirme düzeyine getiren Avrupa Birliği harbin ardından Kuzey Atlantik Antlaşması bloğunda iki kutuplu dünyanın bir kanadı olmuştur.

Savaşın ardından neredeyse tamamen yıkılan Avrupa Amerika Birleşik Devletleri'nin iktisadi yardımları ile kalkınmaya çalışmıştır. Takvim yaprakları 1957 yılını gösterdiğinde Avrupa devletleri Roma'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kurmuşlardır. Antlaşma ile Avrupa içerisinde üye devletler arasında sermaye, üretilen ürünler serbest dolaşma hakkı kazanmıştır.

Köklü geçmişi ve devletçilik geleneği ile medeniyet dünyasının lokomotiflerinden sayılan Azerbaycan Devlet geleneği Güneş'in doğduğu topraklardan battığı topraklara kadar bölgede insan hakları, ticarete karşılıklı kazanç, demokrasi ve sivil toplum anlayışının gelişmesi için politikalarını geliştirmektedir. Avrupa ile ilişkilerinde aynı felsefeyi kabul eden Azerbaycan bölge için özellikle enerji güvenliği alanında alternatif yollar oluşturmaktadır. Azerbaycan ve Avrupa Birliği ilişkileri Azerbaycan için güvenlik açısından Dağlık Karabağ bölgesinin Ermeni teröristlerinden temizlenip, işgal altında bulunan toprakların Azerbaycan'a geri verilmesi ile ilgili idi.

İkili ilişkiler daha çok Avrupa Birliğinin Doğu Ortaklığı Politikası ile yürütülmekteydi. Azerbaycan ise Avrupa Birliği ile ilişkilerinde kurumsal olarak bakarsak SOCAR (STATE OIL COMPANY OF AZERBAIJAN REPUBLIC) petrol şirketi ve Haydar Aliyev Vakfını gösterebiliriz. İlerleyen satırlarda konuların detaylarına değinilecektir.

SİYASİ İLİŞKİLER

Güney Kafkasya bölgesi 19. Yüzyıldan beri özellikle sanayilerinin geleceğini petrol ve petrol mahsullerine endeksleyen ülkeler için bir mücadele sahası olmuştur. 1917 yılı ile Rus İç Savaşı başlamış ve Çarlık Rusya bölgede nüfuzunu ve gücünü kaybetmiştir. Güney Kafkasya'daki otorite boşluğunu Osmanlı Devleti, Alman İmparatorluğu ve İngiltere doldürmüştür. Dünya Savaşı'nda aynı ittifak bloku içinde bulunan Almanya ve Osmanlı Bakü petroleri için çekişme yaşamıştır. Bölge yeraltı ve yerüstü servetleri ile her

zaman cazibe merkezi olmuştur. Dönemin Harbiye Nâzırı Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa komutasında Gürcistan üzerinden Azerbaycan'a gelen Kafkas İslâm Ordusu İngiltere'nin bölgedeki gücü olan Kaspi Diktatörlüğünü 15 Eylül 1918 günü yenilgiye uğratarak Bakü'yu kurtarmıştır.

Aynı zamanda bölge bulunduğu coğrafya itibari ile stratejik konumdadır. Azerbaycan üzerinden İran coğrafyası geçilerek İngiltere'nin sömürgeci altında bulunan Hindistan tehdit edilebilirdi. Bu strateji Güney Kafkasya bölgesine aynı zamanda Azerbaycan'ada önem katmıştır.

1920 yılında 11. Kızıl Ordu tarafından işgal edilen Azerbaycan Sovyetler döneminde Avrupa ile ilişkilerini Sovyetler çerçevesinden Moskova'da alınan kararlar doğrultusunda oluşturmuştur. Bu dönemde Bağımsız olmayan Azerbaycan bağımsız bir politika'da geliştirememiştir.

1991 yılının 18 Ekim günü Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden ayrılarak bağımsızlığını kazanan Azerbaycan Cumhuriyeti Soğuk Savaşın bitmesi, kapalı Sovyet toplumunun dışa açılması ile dünya üzerinde birçok devlet ve toplulukla ilişkilerini kurmuştur. 1991 yılında Bağımsız Devletler Topluluğuna Katılan Azerbaycan aynı zamanda Avrupa Birliği'nin TACIS (Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım) programına da alınmıştır. Program bağımsızlıklarını yeni kazanmış post-Sovyet ülkelere eğitim, ulaşım gibi alanlarda teknik yardım sağlamıştır. Bu programın amacı AB ile ortak ilişkileri olan ülkelerin siyasi istikrar ve ekonomik gelişimle ilgili reformlarını desteklemektir. TACIS bu amacı karşılıksız finansal yardım yoluyla gerçekleştirmiştir.

TACIS tarafından sağlanan yardım öncelikle uzmanlık ve bilgi aktarımı şeklinde gerçekleştirilmektedir. Azerbaycan'da 1991 yılından 2006 yılına kadar uygulanmaya devam etmiştir (Usubova, 2018).

Genellikle, 2000-2006 yılları için öngörülen teknik yardım programı 2 alanı, kamu ve özel sektör (sosyal hizmetler dahil), kapsayan bir programdı. Kamu sektörü alanında program çerçevesinde gümrük ve vergi sisteminin modernizasyonu, yönetim, demokrasi ve insan hakları alanında reformların devam ettirilmesi, ekoloji ve çevrenin sürekli gelişiminin sağlanması, emeklilik sisteminin uluslararası standartlara uygunlaştırılması, sosyal refahın iyileştirilmesi gibi konular öngörülmüştü (Ahmedov, 2015).

TACIS programının uygulanmaya başladığı zamanlarda karşılaştığı birçok zorluklar vardı. Uluslararası sistemin hızlı değişmesi bu zorluklardan biridir. TACIS programı SSCB'ye teknik yardım amacıyla hazırlanmıştır. Ancak SSCB'nin çöküşü yeni bir küresel sistemin ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. AB bu yeni ortaya çıkmış olan düzenle birlikte programın içeriğinde ve yapıma mekanizmasında ciddi değişiklikler yapmak zorunda

kalmıştır. SSCB için hazırlanmış olan program, Sovyet sonrası ortaya çıkan yeni bağımsız devletlere göre ayarlanmıştır. Diğer bir zorluk, Sovyet sonrası ortaya çıkan ülkelere oluşan BDT ülkelerinin hepsinde sadece ekonomik ve sosyal reform sorunlarının değil, aynı zamanda siyasi istikrarsızlık sebebiyle TACIS programının uygulanmasında ciddi aksaklıkların olması söz konusuydu (Usubova, 2018).

2007'den itibaren de *European Neighbourhood and Partnership Instrument* (ENPI) Programı uygulanmaya başlandı. ENPI Programı, Avrupa Komşuluk Politikasının hayata geçirilmesi için temel finansal araçtı. 2014'ten itibaren ise *European Neighbourhood Instrument* (ENI) Programı uygulanmaya konulmuştur. 2014-2020 dönemini kapsayan ENI Programı, Doğu Ortaklığı Politikası'nın hedeflerine ulaşmasını desteklemek amacıyla oluşturulmuştur (MERDAN, 2019). Teşviklerin başında, hali hazırda mevcut olan fonların (TACIS, MEDA, Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Girişimi gibi) yerini almış olan Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı (*European Neighbourhood and Partnership Instrument-ENPI*) gelmektedir. Komşuluk ve Ortaklık Aracı eylem planlarının yürütülmesine yönelik olarak tasarlanmıştır ve daha önceki fonlardan daha esnek bir uygulama alanına sahiptir. 2007-2013 dönemi için ayrılan fon miktarı 12 milyar doların biraz altındadır ve daha önceki dönemdeki (2000-2006) fonlarla karşılaştırıldığında Komşuluk Politikası'na verilen onemi göstermek amacıyla %32 oranında artırılmıştır. Bununla birlikte, miktar Rusya için ayrılan payı da içermektedir (Oktay, 2015).

ENPI, AKP için bir finansal araç olarak tasarlanmıştır. Bu araçla, Rusya'da dahil olmakla birlikte AKP ortak ülkelerinde kalkınmayı temin etmeyi amaçlanmıştır.

Bu çerçevede, 2007-2013 yılları arasında ENPI için ayrılan bütçe 11.2 milyar Euro olmuştur.

ENPI, genel olarak aşağıdaki alanları kapsamaktadır:

·Siyasi Reform: kurumsal ve idari kapasitenin artırılması, yönetim, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, sivil toplumun gelişmesini sağlamaktır.

Bununla birlikte dolandırıcılık, yolsuzluk, rüşvet, organize suçlar ve terörle mücadele etmeyi sağlamak.

·Ekonomik Reform: ekonomik kalkınma, piyasa ekonomisi, AB ile ticaret, ilişkilerini geliştirmek ve ekonomik entegrasyonu temin etmek.

·Sosyal Reform: bütünleşme, istihdam, ayrımcılık yapmama ve yoksullukla mücadele etmek.

·Sektörel İşbirliği: çevre, sürdürülebilir kalkınma, enerji, ulaştırma, telekomünikasyon, sağlık, gıda güvenliği, eğitim ve öğretim, araştırma ve yenilik gibi alanlarda işbirliği sağlamak.

·Topluluk programlarına ve ajanslarına katılımı sağlamak.

ENI, komşu ülkelerle ilişkilerde geliştirilmesi önemli olan alanları belirlemiştir. Bu çerçevede öncelikli alanlar belirlenmiş ve hedef olarak altı başlık altında toplanmıştır:

1. İnsan hakları ve temel özgürlükler, hukukun üstünlüğü, eşitlik, demokrasi,
2. Yönetişim ve sivil toplum oluşturulmasına teşvik
3. AB mevzuatına ve AB iç pazarına entegrasyona katkıda bulunmak
4. İnsanların hareketliliğini (viza ve seyahat) ve insanlararası iletişimi sağlamak
5. Yoksulluğun azalması, iç pazarın gelişimi, kırsal kalkınma, iklim, doğal afetlerden korunma vb. alanlarda gelişme
6. Güvenliğin sağlanması ve çatışmaların sonlandırılması
7. İç, bölgesel ve uluslararası işbirliğinin genişlenmesi ve geliştirilmesi

Karşılıklı ilişkilerin belirlenmesinde en önemli belge Eylem Planlarıdır. Bunun doğrultusunda ilgili devlet ile AB arasında ilişkiler belirlenmektedir. Mali yardımlar da eylem planlarında belirlenen öncelikli alanlar doğrultusunda belirlenmektedir (Ahmedov, 2015).

2004'ten itibaren Azerbaycan Avrupa Komşuluk Politikası (European Neighbourhood Policy) kapsamına alınmış, Ermenistan ve Gürcistan gibi diğer Güney Kafkasya ülkeleri ile birlikte ikili ilişkilerini bu program çerçevesinde geliştirmeye çalışmıştır.

Her üç ülke ile 14 Kasım 2006 tarihinde eylem planları kabul edilmiştir.

AB-Azerbaycan ilişkilerinin öncelikleri ise Azerbaycan Strateji Belgesinde açıklanmış ve yardımların finansmanının ENPI (European Neighbourhood Policy Instrument) kapsamında olmasına karar verilmiştir. AB'nin Azerbaycan'la olan siyasi ilişkilerinin temel amacı Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması ve Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde ekonomik entegrasyon ve derin siyasi işbirliğine götürecektir olan ilişkileri sürekli olarak geliştirmektir (Dik-kaya, 2019).

Avrupa Birliği ENPI kapsamında sadece 2007-2010 dönemi için Güney Kafkasya ve doğu komşusu olan ülkelere aşağıdaki kaynakları tahsis etmiştir:

- Ermenistan 98.4 milyon Euro

- Azerbaycan 92 milyon Euro

- Gürcistan 120.4 milyon Euro (Gürcistan'a Ağustos 2008'de yaşanan krizin sonuçlarını bertaraf etmek amacıyla 500 milyon Euro tutarında ek kaynak ayrılmıştır)

- Moldova 209.7 milyon Euro

- Ukrayna 494 milyon Euro (Şahbazov, 2015).

ENPI, 3 temel stratejik amacı içerir: demokrasi ve insan haklarının teşviki, piyasa ekonomisine geçişin kolaylaştırılması ve sürdürülebilir kalkınmanın teşviki, aynı zamanda karşılıklı yararları bulunan alanlarda işbirliğinin geliştirilmesi. (Ahmedov, 2015)

İkili ilişkileri Avrupa komşuluk politikası çerçevesinde değerlendirdiğimizde, Avrupa Birliği komşuluk politikasını üyelik hedefi olmayan devletlerle siyasi, ekonomik ve sosyal alanda işbirliği yapmak olarak görmekteyiz.

Avrupa Birliği'nin 2004 yılındaki on ülkeyi kapsayan genişlemesinden sonra, Avrupa Birliği'nin sınırlarının genişlemesi ve komşularının değişmesi hem güvenliği sağlamak hem de komşuları arasındaki ilişkiyi geliştirmesi için AB'yi yeni politikalar üretme çabasına itmişti. (Gezer, 2010)

Son dönemde keşfedilen doğal kaynak rezervleri sayesinde uluslararası arenada önem kazanan Azerbaycan ile belli düzeyde ilişkilere sahip olan AB, Komşuluk Politikası ile Azerbaycan'da daha etkin bir şekilde var olma isteğini ortaya koymuştur. RF'nin Azerbaycan'ı arka bahçesi olarak görmesi ve ABD'nin Azerbaycan'a artan ilgisi ise AB'nin önündeki önemli engellerdendir. (MERDAN, 2019)

Avrupa Birliği, genel olarak iki önemli politikayı her zaman gündemde tutmuştur. Bütünleşme ve Genişleme diye tasnif edilebileceğimiz bu iki politika Maastricht Antlaşmasından sonra daha büyük bir boyut kazanmıştır. ODGP ile siyasi alanda yapılan bütünleşme politikası en önemli gelişmelerden biri olmuştur. Daha sonra yeni bağımsızlıklarını ilan eden birçok doğu Avrupa ülkelerine karşı yeşil ışık yakılmıştır. (Ahmedov, 2015)

Avrupa Birliği'nin 2006'dan itibaren sürdürdüğü çok boyutlu Komşuluk Politikasının bileşenleri bağlamında, yeterli ilerleme sağlanamayan insan hakları ve siyasi haklar bağlamından uzaklaşarak enerji alanında yoğunlaşmıştır.

Arap baharının yaratmış olduğu türbülansın da son dönemde siyasi haklar konularında ilerleme sağlanamamasında etkili olduğu söylenebilir. Nitekim AB ile Azerbaycan arasında 1999'da imzalanan Ortaklık ve İşbirliği

Anlaşmasına ilave olarak kabul edilen eylem planının 10 önceliği arasında ilk sırada enerji ve Karabağ sorunu gelmektedir. İkinci ve üçüncü sırada yer alan demokratikleşme ve insan hakları konusundaki eylem planları konularında önemli bir iş birliği yaşandığı söylenemez (Hale, May)

Doğu Ortaklığı (DO), Avrupa Birliği'nin coğrafi olarak Rusya ile Avrupa Birliği arasında kalan doğudaki komşularıyla- Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Gürcistan, Moldovya ve Ukrayna- olan ilişkilerine odaklanmak ve ilişki düzeyini geliştirmek için on yıl önce Avrupa Komşuluk Politikasının bir parçası olarak kuruldu (Meister, 2019).

Özellikle 2007-2008 yıllarını Avrupa Birliği'nin Doğu Ülkeleri ile ilgili politikalarının geliştiği dönem olarak göre biliriz. Birliğe en son katılanlardan olan Romanya ve Bulgaristan ile birlikte birliğin sınırları Karadenize dayanmıştır.

Doğu Ortaklığı'nın şekillendiği süreç incelendiğinde günümüzde de yansımaları görülen sorunlu mevzuların daha en başından mevcut olduğu görülmektedir. İlk olarak, AB içinde komşuluk politikasına dair bir fikir ve söylem birliğinin olmadığı altı çizilmelidir. "Avrupa Komşuluk Politikasının bir adım daha ileri götürülmesinin tartışıldığı 2008 yılında, Fransa kendi ulusal çıkarları açısından daha kritik bölgeleri kapsayan "Akdeniz için Birlik" girişimi için bastırılmış ve "Doğu Ortaklığı'na karşı tavrı almıştır. Polonya ve diğer Doğu Avrupa ülkeleri ise yine aynı nedenle "Doğu Ortaklığı" girişimini öne çıkaran bir lobi faaliyeti yürütmüştür. İlk başta Fransa'nın istediği "Akdeniz için Birlik" girişimine karşı tutum takınan Almanya, "Avrupa Komşuluk Politikası" sınırları içinde kalması kaydıyla "Doğu Komşuluğu" girişimine sınırlı destek vermiştir (Euractiv, 2012).

Avrupa Birliği Doğu Ortaklığı, Yeni Komşuluk Politikası ya da Rusya ile yürütülen stratejik işbirliği ve benzeri politikalarıyla bir yandan sınırları çevresinde etkin güvenlik çemberi oluşturmakta bir yandan da ortak ticaret, enerji ve ulaştırma ağı kurmak suretiyle ekonomik olarak da devamlılığını garanti altına almaya çalışmaktadır.

Sadece 2007- 2013 dönemi için Yeni Komşuluk Politikasına ayırdığı kaynağın 12 Milyar Euro olması da Avrupa Birliği'nin güvenlik ve ekonomik çember oluşturmaya verdiği önemi göstermektedir (Şahbazov, 2015)

AB ile Azerbaycan arasında Avrupa Komşuluk Politikasının Doğu Ortaklığı vizyonu çerçevesinde başlayan *Ortaklık Anlaşması* görüşmeleri Azerbaycan henüz Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ne üye olmadığı için AB ile Azerbaycan arasında *Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Alanı* kurulmasını kapsamamaktadır.

Bununla birlikte Azerbaycan'ın DTÖ'ne üyelik başvurusu olumlu bir gelişme olarak görülmektedir. Tarım alanında ve kanunların AB müktesebatı ile uyumlaştırılması alanlarında ilerlemeler son derece sınırlıdır (Delcour & Duhot, 2011).

2009 yılından itibaren Azerbaycan Doğu Ortaklığına dahil edilmiştir. Azerbaycan'ın AB Program ve Kurumlarına katılımına ilişkin Temmuz 2016'da bir protokol imzalanmıştır.

14 Kasım 2016 tarihinde, Konsey, Avrupa Birliği Komisyonu ve Dış İşleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi'ne AB ve Üye Devletler adına, Azerbaycan Cumhuriyetiyle kapsamlı bir anlaşmayı müzakere etme yetkisi verdi. Yeni anlaşma Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasının yerine geçecek ve AB ile Azerbaycan'ın bugünkü hedeflerini ve karşı karşıya buldukları güçlükleri daha iyi yansıtmaktadır.

Yeni anlaşmaya ilişkin müzakereler, Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in 6 Şubat'ta Brüksel'e yapacağı ziyaretin ardından 7 Şubat 2017'de başlatılacaktır. Avrupa komşuluk politikasının 2015 yılındaki gözden geçirmesi sırasında onaylanan ilkeler dahilinde uygulanacak olan yeni anlaşma, AB ve Azerbaycan arasında siyasi diyalog için yeni bir temel sunacak, karşılıklı fayda sağlayan bir işbirliğine imkan verecektir (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2017)

Azerbaycan Doğu Ortakları arasında her boyutta ikinci kötü performans sahip ülke olsa da yüksek ticari ve ekonomik bütünleşme seviyesine ve enerji alanında AB ile yüksek seviyede işbirliğine sahiptir. Taşımacılığa yaklaşımı, eğitim, kültür, gençlik ve bilgi toplumu üzerindeki politikaları da oldukça ileri seviyededir. (Usubova, 2018).

13 Ocak 2011 yılında Avrupa Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barrozu'nun Azerbaycan'a ziyareti sırasında bazı önemli belgelerin imzalanmasıyla ikili işbirliğinin genişletilmesi yönünde atılan önemli bir adım oldu. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Avrupa Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barrozu tarafından "Güney gaz koridoru hakkında Ortak Bildiri" imzalandı. Bununla birlikte, "Azerbaycan Cumhuriyeti ve Avrupa Komisyonu arasında 2011- 2013 yılları Ulusal Gösterge Programına ilişkin Memorandum" ve "Azerbaycan Cumhuriyeti ve Avrupa Komisyonu arasında kapsamlı kurumsal yapılanma programının çerçeve senedi üzere memorandum" imzalanması Azerbaycan'ın Avrupa Birliği ile ilişkilerinin çeşitli alanlarda geliştirilmesi açısından önemlidir (Ahmedov, 2015).

44 günlük savaşın ardından hakkı olan toprakları geri alan Azerbaycan bölgeye barışın gelmesi, huzur ve refah ortamının artması için karşılıklı işbirliğine hazır olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine Belçika Brüksel'de

Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Ermenistan başbakanı Nikola Paşinyan farklı tarihlerde Charles Michel'in aracılığı ile görüşmektedir.

Görüşmelerde barış antlaşmasının hazırlanması, sınırların belirlenmesi, iletişim, ulaşım, ticari, mayın sorunu, I-ci Karabağ Savaşı' da kaybolan Azerbaycan vatandaşları, Ermenistandaki Azerbaycan halkının toplu mezarları gibi konularda müzakereler devam etmektedir (Akşam Gazetesi, 2022)

Bağımsız olarak ikili ilişkilerde İtalya'yı incelersek bağımsızlık yıllarında İtalya'nın Azerbaycan ekonomisine 530 milyon dolardan çok yatırım yapması, Azerbaycan'ın ise İtalya'ya 135 milyon dolar yatırım yapması iki ülkenin ilişkilerinde hatırı sayılır yol kat ettiğini göstermektedir.

İkili ilişkiler genel olarak petrol-doğalgaz, petrol dışı alanlar, sanayi gibi alanları kapsamaktadır. Bu ülkenin petrol ithalatı %99,4 Azerbaycan petrolünün hesabındadır. Azerbaycan'da sanayi, inşaat, ticaret, tarım, iletişim hizmetleri gibi alanlarda İtalya'nın 150'ye yakın şirketi faaliyet göstermektedir (Rəşid, 2020).

ENERJİ İLİŞKİLERİ

Azerbaycanın zengin petrol ve doğalgaz yatakları keşfedildiği tarihten bu yana Azerbaycan üzerinde ister dış ülkelerin isterse de Azerbaycan'ın politika üretmesine sebep olmuştur. Kuzeyden Güneye, güneyden kuzeye, doğudan batıya batıdan doğuya geçiş rotalarının, ticaret yollarının üzerinde bulunan Azerbaycan Güney Kafkasya'nın parlayan yıldızı haline gelmiştir. Bölgede bulunan Gürcistan ve Ermenistan'da dönem-dönem iç karışıklık, istikrarsızlık hüküm sürerken Azerbaycan petrol ve doğalgaz gelirleri ile gelişimini sürdürmektedir.

Hem kendi enerji rezervleri ile bölgenin enerji kaynakları konusunda majör devleti konumunda bulunan Azerbaycan, hem de Orta Asya enerji rezervlerinin geçişi konusunda güvenli bir limandır. Aynı zamanda yine bölge Anadolu ve Kafkas Türklüğünün Orta Asya'ya geçiş kapısı konumunda olup Türkiye'nin Asya'ya açılış kapısıdır. Avrupa Birliği açısından baktığımızda ise Azerbaycan enerjisi Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Rusya'nın haricinde Avrupa Birliği için tehdidin olmadığı, ikili ilişkilere müsait, kazan-kazan (win-win) anlayışını benimsemiş, devletlerin hukuki haklarına saygı ile yaşanan bir konumdadır. 2010 yılında başlayan Arap Baharı ile birlikte Orta Doğu' da oluşan istikrarsızlık, Rusya'nın saldırgan tutumu bu alternatifleri daha az cazip kılmaktadır.

Bölge sadece Avrupa için mi önemli? bence değil dünyanın ekseninin yavaş-yavaş Hint-Pacific bölgesine kayması ile birlikte Asya'nın yükselen gücü

olan Çin Halk Cumhuriyeti Azerbaycan ile sıkı ilişkilere sahiptir. 2021 yılının ocak-nisan arasına baktığımızda Azerbaycan'ın ihracatında 119.720.52 milyon ABD Doları Çin ile olan ticaretten kazanılmaktadır.

Tablo 1. Azerbaycan-Çin arasında ekonomik işbirliği

İki ülke arasında ticaret dövrüyesi (milyon ABŞ doları)

İl	Ticaret dövrüyesi	İxrac	İdxal
2016	975.4	271.5	703.9
2017	1298.34	443.81	854.53
2018	1310.45	114	1196.87
2019	2 184 194.00	752 162.63	1 432 031.37
2020	1 846 585.02	432 760.54	1 413 824.48
2021(yanvar-aprel)	553 448.88	119 720.52	433 728.36

Kaynak: <https://www.mfa.gov.az/az/category/asiya-ve-okeaniya/cin>

Gelişen ve rezervlerin azaldığı dünyada Güney Kafkas bölgesindeki güç mücadelesi günü günden artacaktır. Rusya, İran ve Avrupa ülkelerinin dahil olduğu bu mücadeleye bu sefer Çin de dahil olacaktır.

20 Eylül 1994 tarihinde "Asrın Antlaşması" olarak adlanan toplantıya Azerbaycan, Türkiye, ABD, Büyük Britanya, Japonya, Rusya, Suudi Arabistan, Norveç'ten 13 adet şirket katılmıştır.

Okyanuslara direkt çıkışı bulunmayan Azerbaycan anlaşma ile "Azəri", "Çıraq" "Günəşli" petrol sahasından çıkan petrolünü Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ile dünya pazarına çıkartacaktır.

Bakü-Novorossiysk ve Bakü-Supsa boru hatları ile Rusya ve Gürcistan üzerinden Azerbaycan petrolü dünya pazarına çıka bilirdi lakin bu boru hatlarının yetersiz olması, Azerbaycanın yüksek değerli petrolü olan "Azeri Light" ile Rusya'nın ucuz ve kalitesiz gazı birbirine karışınca bunların üzerine Türkiye üzerinden de geçen yeni projeler yapılmıştır.

Aynı zamanda bu projeler Türkiye'yi bir enerji koridoru haline getirmiştir. Toplam uzunluğu 1776 km olan hattın en uzun rotası 1076 km ile Türkiye üzerinden yapılmaktadır (<https://www.bil.gov.tr/teknik-bilgiler>).

British Petroleum (BP) Azerbaycan Ofisi'nden yapılan açıklamaya göre, **Bakü-Tiflis-Ceyhan** (BTC) Petrol Boru Hattı'ndan, 2021'in ilk 3 ayında 6,7 milyon ton (51 milyon varil) petrol taşındı. BTC'den faaliyete geçirildiği 2006'dan bugüne kadar Ceyhan Limanı'na nakledilen ham petrol miktarı ise 482 milyon ton (3,62 milyar varil) oldu (Rehimov, 2021).

BTC ile birlikte bölgedeki en önemli projelerden biriside Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hattıdır. Bu boru hattının başlıca amacı Sah deniz sahasında üretilen doğalgazın Türkiye ve dünya piyasasına çıkmasıdır. Uzunluğu toplam 970 km olan bu boru hattı BTC hattına paralel olarak yapılmıştır. Yıllık kapasitesi 30 milyar m³ olan bu hattın inşasına 2004 yılında başlanmış, 2006 yılının sonunda yapımı tamamlanmıştır. İlk Sah deniz gazı 13 Mart 2007 tarihinde bu hatta verilmiştir.

Erzurum' a ulasan gaz, Türkiye' nin dahili boru hattı ağlarıyla ülkenin batısına, oradan da Orta ve Güney Avrupa ülkelerine taşınmak üzeredir. Gelecekte Kazakistan ve Türkmenistan da BTE (GKP) projesine katılarak, kendi doğalgazlarını bu hat vasıtasıyla Avrupa pazarlarına ulaştırabileceklerdir (<http://socar.az/btc-az.html> SOCAR).

2011 yılında Azerbaycan ve Türkiye petrol şirketleri, Star Rafinesi'nin temel atma töreninde TANAP projesinin gerçekleştirilmesi için ilk girişimde bulundular.

Projenin temel atma töreni ise 17 Mart 2015 tarihinde Kars'ta gerçekleştirildi. TANAP doğal gaz boru hattı vasıtasıyla Şahdeniz-2 hattından çıkarılan doğal gazın Gürcistan'dan geçerek Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılması hedeflenmiştir. 2018 yılında sona ermesi düşünülen boru hattından ilk doğal gaz akışının 2020 yılında 16 milyar m³ olarak gerçekleştirilmesi planlanmıştır (Memmedli, 2017).

TANAP boru hattının hedefi, Avrupa için Rus doğal gazına alternatif bulmak ve güney koridoru projesi fikrini daima canlı tutmaktır. Yeni boru hattı hem Türkiye hem de AB'nin enerji güvenliğine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Böylelikle, Azerbaycan uzun vadede AB'nin doğal gaz tedarikçisi olma planını hayata geçirme konusunda önemli bir kazanım elde etmiş olacaktır. Azerbaycan'ın Hazar Denizi'ndeki Şah Deniz 2 Gaz Sahası ve Hazar Denizi'nin güneyindeki diğer sahalarda üretilen doğal gazın öncelikli olarak Türkiye'ye, sonrasında Avrupa'ya taşınması TANAP projesinin en önemli amacıdır (Usubova, 2018).

Güney Gaz Koridoru'nun en önemli halkası olan Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP), Azerbaycan'ın Avrupa Birliği ile mevcut iktisadi ve siyasi iş birliğinin daha da gelişmesine katkı sağlamanın yanı sıra Azerbaycan'ı Türkiye'nin ikinci büyük gaz tedarikçisi ve Avrupa Birliği'nin

yeni gaz tedarikçisi konumuna getiriyor. Azerbaycan'ın Şahdeniz-2 sahasından çıkarılan ve TANAP vasıtasıyla 30 Haziran 2018 tarihinden itibaren Türkiye'deki şebekeye iletilmekte olan doğal gaz, 2020 yılının son günleri itibarıyla Türkiye-Yunanistan sınırından başlayan Trans Adriyatik Boru Hattı (TAP) bağlantısı üzerinden Avrupa'ya da iletiliyor (Türkiye ve Azerbaycan'ın Projesi TANAP, Şahdeniz Gazını Avrupa'ya Ulaştırdı, 2021).

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Biz bugün TANAP ile Avrupa ve Asya'yı tekrar birbirine bağlıyoruz" sözleri projenin önemini göstermektedir.

Bölgede petrol ve doğalgaz üretimi ve nakli alanında büyük değişimler yaşanmaktadır.

Yakın gelecekte, özellikle Hazar Denizi'ndeki petrol ve doğalgaz üretiminin zirveye ulaşacağı, beklenmektedir. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hatlarının yanı sıra Mart 2015'te temelleri atılan TANAP'a ilişkin çalışmalar Hazar havzası ile AB arasında enerji köprüsünü güçlü hale getirmektedir. Azerbaycan ve Gürcistan'ın Hazar Denizi ve Karadeniz gibi iki önemli denize açılmış olması, Kazakistan ve Türkmenistan'da yer alan Orta Asya petrol ve doğalgaz kaynaklarının Avrupa'ya taşınmasına önemli olanak sağlamaktadır (Şahbazov, 2015).

Güney Gaz Koridoru temelinde Bakü-Tiflis-Erzurum hattı ile Anadolu'ya gelen doğalgaz, TANAP ile Anadolu'yu geçecek son olarak da TAP projesi ile Yunanistan'a, oradan Arnavutluk hattından İtalya'ya geçerek İtalya üzerinden Avrupa'ya ulaşacaktır.

TAP Güney Gaz Koridoru'nun ikinci kısmını oluşturmaktadır.

TAP ile TANAP'ın Yunanistan'a kadar getirdiği Azerbaycan gazı Yunanistan, Arnavutluk ve Adriyatik Denizi'nin altından geçerek İtalya'ya ulaşacak.

Böylece Azerbaycan'ın yoğunlukla Şahdeniz bölgesinden çıkan doğal gaz Avrupa piyasalarına ulaştırılmış olacaktır. TAP'ın ilk etapta yılda 10 milyar metreküp doğal gaz transferi yapması öngörülürken bu miktarın ilerleyen yıllarda gerçekleştirilecek kapasite artırımları ile birlikte yılda 20 milyar metreküp doğal gaz transferine ulaşması bekleniyor (Usubova, 2018).

Bakü'de 28 Haziran 2013'te toplanan Şah Deniz konsorsiyumu bu seçeneklerden Nabucco West yerine, gazın Türkiye Yunanistan sınırında başlayan TAP boru hattı ile taşınmasını öngörmüştür. Bu konuda anlaşma döneminin SOCAR Başkanı R. Abdullavey ile BP'nin Türkiye Azerbaycan ve Gürcistan sorumlusu olan G. Birrell tarafından imzalanmıştır.

TAP boru hattı Nabucco 'ya göre 450 kilometre daha kısa olduğu için, boru hattı inşasında maliyeti azaltmıştır. Nabucco 'ya göre daha ekonomik

olması tercih sebebi olmuştur. Bu karar AB tarafından da olumlu karşılanmıştır. TAP boru hattı Türkiye Yunanistan sınırında TANAP' tan aldığı gazı Arnavutluk'a ve Adriyatik Denizi'nin altından geçerek İtalya'ya kadar taşıyacak ve buradan AB ülkelerine dağıtılacaktır. TAP 870 kilometre uzunluğunda olup, toplam maliyeti 4,5 milyar avrodur. (Erdoğan, 2017)

TAP'ın, Yunanistan (550 kilometre), Arnavutluk (215 kilometre) ve Adriyatik Denizi'nden (105 kilometre) geçerek, İtalya'ya (8 kilometre) yılda 10 milyar metreküp gaz taşınması planlanıyor (Kaya, 2020).

Tüm bu projelere baktığımızda Azerbaycan ve Türkiye arasında oluşum sağlam temellere dayanan ikili ilişkiler sonucunda Güney Gaz Koridoru iki ülkenin güvenlik, ticaret ve dış politikasında stratejik önem oluşturmaktadır.

SOSYO-KÜLTÜREL İLİŞKİLER

Sosyal ve kültürel alanda Avrupa toplumuna entegre olmayı amaçlayan Azerbaycan Dünyaya açılma politikası çerçevesinde siyasi, iktisadi ilişkilerinin yanında Dünya toplumlarının her biri ile kültürel ilişki ağını da kurmaktadır.

Azerbaycan çerçevesinde kurumsal olarak bu ilişkiler genel olarak Haydar Aliyev Vakfı tarafından yürütülmektedir. İtalya ile çok yakın ilişkileri olan Azerbaycan Vatikan'da Aziz Petro Kilisesinde bulunan "Roma Papası I Leon ile Hun İmparatoru Atilla'nın buluşması" isimli kabartmayı tamir etmiştir. 2019 yılının Şubat ayında vakıf ile Aziz Petro Kilisesi arasında imzalanan antlaşmaya uygun olarak yapılmıştır (Haydar Aliyev Vakfı, 2020).

2019 yılında Fransa'nın Cannes şehrinde Haydar Aliyev Vakfı tarafından Cannes Festivaller ve Kongreler Sarayı yanında bulunan Gare Maritime sergi köşkünde "Yeni Keşifler: Azerbaycan Halıcılığında yeni motifler" isimli halı sergisi açılmıştır (Haydar Aliyev Vakfı, 2019).

2019 yılı Temmuz ayının 20-si Roma "Villa Borghese" parkında tarihi " Casa Del Cinema" sinemasında İkinci Azerbaycan Film Festivalinin resmen açıldı. Azerbaycan İtalya Büyükelçiliği, Azerbaycan Kültür Bakanlığı, Haydar Aliyev Vakfı, Roma Belediyesi, "Casa Del Cinema", "Zetema", "RAI Cinema" gibi kurumların organizasyonunda gerçekleşen festivale İtalyan hükümet yetkilileri, milletvekilleri katılmıştır (Avropa.info, 2019).

Eğitim olarak Üniversite düzeyinde 2016 yılında Baküde Azerbaycan-Fransız Üniversitesi kurulmuş, lise düzeyinde 2011 yılında Avrupa Azerbaycan Okulu kurulmuştur.

2015 yılında 50 ülkenin katılımı ile ilk Avrupa Oyunları Azerbaycan'da geçirilmiştir. 2018-2019 sezonu UEFA Avrupa Ligi finali Arsenal-Chelsea karşılaşması 29 Mayıs 2019 tarihinde Bakü Olimpiyat Stadyumunda binlerce futbol severle karşılaşmıştır.

Pandemi şartlarında gerçekleşen EURO 2020 şampiyonasında 4 maça ev sahipliği yapan Azerbaycan'da Türkiye'de iki maç oynamıştır.

SONUÇ

Genel hatlarıyla baktığımızda Azerbaycan-Avrupa Birliği ilişkilerinin iki taraf açısından da daha sağlam temellere oturtulması gerekmektedir. Şöyle ki Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı'nın Minsk Grubu Uluslararası Hukuka göre Azerbaycan Toprağı olarak kabul ettiği Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'a geri verilmesi konusunda taraflı tutumu ve problemi sürekli ertelemesi ile Azerbaycan siyaset ve toplumunda Avrupa imajı nispeten değer kaybetmiştir. Bundan sonraki süreçte Avrupa açısından ilişkiler tarafsız yürütülmeli özellikle Avrupa'da bulunan Ermeni lobisinin etkisinden kaçınılmalıdır.

Ekonomik olarak ilişkilerin en büyük problemi Azerbaycan'ın Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmaması olarak görülüyor.

Güney Gaz Koridoru Avrupa'nın günü günden artan enerji ihtiyacına karşı güçlü bir alternatiftir. Farklı alanlarda ilişkileri değerlendirdiğimizde İtalya Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerde önemli rolü olduğunu görmekteyiz. Her iki tarafta bunu doğru ve kazançlı bir şekilde değerlendirmelidir.

Avrupa Rus gazına olan bağımlılığını en aza indirmek sureti ile bölgedeki alternatif enerji kaynaklarına daha fazla ilgi artırmalıdır. Sonuç olarak Azerbaycan devleti ve toplumu dünyanın her bölgesine olduğu gibi Avrupa'ya da entegre olmaya hazırdır, karşılıklı kazanç ve hukuka saygı çerçevesinde ilişkilerini geliştirmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmedov, M. (2015). AVRUPA BİRLİĞİ-AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE AZERBAYCAN'IN AB'YE SİYASAL VE YÖNETSEL ENTEGRASYONU. İstanbul, Türkiye.

Akşam Gazetesi. (2022, Mayıs 22). *Akşam*. aksam.com.tr: <https://www.aksam.com.tr/dunya/aliyev-pasinyan-ve-michel-bir-araya-geldi-brukselde-kritik-gorusme/haber-1272456> adresinden alındı.

Avropa.info. (2019, Haziran 20). *İtaliyada İkinci Azərbaycan Film Festivalı başlayıb*. avropa.info: <https://avropa.info/post/320506> adresinden alındı.

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. (2017, 6 2). *Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu*. www.avrupa.info.tr: <https://www.avrupa.info.tr/tr/news/ab-azerbaycan-iliskileri-4431> adresinden alındı.

Delcour, L., & Duhot, H. (2011). *Bringing South Caucasus Closer to Europe: Achievements and Challenges in ENP Implementation*. Warsaw: College of Europe Natolin Campus.

Dikkaya, M. (2019). AZERBAIJAN-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN EKONOMİ POOLİTİĞİ. *Munzur 1. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi* (s. 248). Tunceli: Ubak Yayınevi.

Erdoğan, N. (2017). Tanap Projesinin Türkiye ve Azerbaycan Enerji Politikalarındaki Önemi ve Yeri. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17-18.

Euractiv. (2012, Kasım 7). *Euractiv..com*. www.euractiv.com: <https://www.euractiv.com/section/global-europe/opinion/hello-neighbour-a-new-eu-policy-from-morocco-to-azerbaijan/> adresinden alındı.

Gezer, C. N. (2010). Avrupa Birliği Komşuluk Politikası. *İzmir Ticaret Odası*, 2.

Hale, J. (May, 2012). *EU Relations with Azerbaijan: More for Less?* www.opensocietyfoundations.org: https://www.opensocietyfoundations.org/publications/eu-relations-azerbaijan-more-less#publications_download adresinden alındı.

Haydar Aliyev Vakfı. (2019, Temmuz 14). *Heydər Əliyev Fondunun təşkilatçılığı ilə Kannada Azərbaycan mədəniyyəti günləri başlayıb*. heydar-aliyev-foundation.org: <https://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/view/73/4899/Heyd%C9%99r-Fliyev-Fondunun-tKannada-Az%C9%99r-baycan-b> adresinden alındı.

Haydar Aliyev Vakfı. (2020, Kasım 14). *Heydər Əliyev Fondu Vatikanda Müqəddəs Pyotr Kilsəsində "Roma Papası I Leon ilə Hun imperatoru Atillanın görüşü" bəryefini bərpa edib*. heydar-aliyev-foundation.org: <https://heydar-aliyevfoundation.org/az/content/view> adresinden alındı

Kaya, N. E. (2020, Aralık 31). *Trans Adriyatik Boru Hattı'nda ticari gaz akışı başladı*. www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/trans-adriyatik-boru-hattinda-ticari-gaz-akisi-basladi-/2094835 adresinden alındı.

Meister, S. (2019, Eylül 26). *boell.org*. Heinrich Böll Stiftung Die Grüne politische Stiftung: <https://tr.boell.org/tr/2019/09/26/dogu-ortakligi-20-arzuyu-artirmak-ve-komsuluk-uzerine-etkisi> adresinden alındı.

Memmedli, E. (2017). AZERBAIJAN-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE ENERJİ FAKTÖRÜ. *Akademik Bakış Dergisi*, 213.

MERDAN, A. S. (2019). Avrupa Birliği-Azerbaycan İlişkileri. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 341.

Oktay, E. G. (2015). Avrupa Komşuluk Politikası ve Azerbaycan: Eleştirel Bir Değerlendirme. *Bilgi*, 81.

Özcan, S. (2008). AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU ÜLKELERİNE YAPTIĞI MALİ YARDIMLAR VE TÜRKİYE. Ankara, Türkiye.

Rehimov, R. (2021, Nisan 29). *BTC Petrol Boru Hattı'ndan Ceyhan Limanı'na 2006'dan bu yana 482 milyon ton petrol taşındı*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/btc-petrol-boru-hattindan-ceyhan-limanina-2006dan-bu-yana-482-milyon-ton-petrol-tasindi/2224475> adresinden alındı.

Rəşid, L. (2020, Aralık 22). *Xalq qəzeti*. xalqqazeti.com: <https://xalqqazeti.com/mobile/az/news/66583> adresinden alındı.

Şahbazov, R. (2015). *Yeni Küresel Sistemde Avrupa Birliği ve Kafkasya Genişleme ve Komşuluk Politikası Ekseninde*. Ankara: EkoAvrasya.

Türkiye ve Azerbaycan'ın Projesi TANAP, Şahdeniz Gazını Avrupa'ya Ulaştırdı. (2021). <http://www.socar.com.tr/kurumsal-iletisim/haberler/2021-haberler/2021/01/14/tanap-sahdeniz-gazini-avrupa-ya-ulaştirdi> adresinden alındı.

Usubova, A. (2018, 10 01). Azerbaycan Dış Politikasında Avrupa Birliği'nin Etkisi. İstanbul, Türkiye: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İRAN'IN ÇİN VE RUSYA İLE STRATEJİK İŞBİRLİĞİ

Ramin MARDANIAGHABEYGLU*

Öz

Bu çalışma, İran İslam Cumhuriyeti'nin Çin ve Rusya devletleri ile olan ilişkilerine farklı ve güncel bir bakış açısını konu edinmektedir. Bu çalışmanın konusu olan İran'ın Çin ve Rusya ile Stratejik İşbirliği, her ne kadar tarihsel süreç ve bulunduğu koşullar açısından bambaşka bir muhtevaya sahip olsa da genel itibariyle karşılıklı bağımlılık ve örtüşen çıkarlar açısından "ne çok uzak", kültürel ve siyasi ajandalar bağlamında sahip oldukları keskin farklılıklar açısından da "ne çok yakındır". Buradan hareketle, çalışmanın amacı, bu ilişkilerin ve gelecekteki zorlukların tarafsız bir şekilde değerlendirilmesi olmaktadır. Bu çalışma varsayımları incelemek için betimleyici bir yöntemi kullanmaktadır. Çalışmanın sonunda bu devletlerin hangi konularda ortak çıkar ve tehditlere dayalı bir ilişki içinde olduğu belirlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İran, Çin, Rusya, Avrasya, stratejik işbirlik.

* Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Doktora Programı Öğrencisi, (E-Posta: ramin.mardani.a@gmail.com), <https://orcid.org/0000-0001-6943-5166>

IRAN'S RELATIONS WITH CHINA AND RUSSIA

Abstract

This study deals with a different and up-to-date perspective on the relations of the Islamic Republic of Iran with the states of China and Russia. Although Iran's relations with China and Russia, which is the subject of this study, have a completely different content in terms of historical process and conditions, they are generally "so far" in terms of interdependence and overlapping interests, and their sharpness in the context of cultural and political agendas, also in terms of differences, "what is very close". From this point of view, the aim of the study is to evaluate these relationships and future challenges in an unbiased manner. This study uses a descriptive analysis methodology to examine assumptions. At the end of the study, it will be tried to determine on which issues these states are in a relationship based on common interests and threats.

Keywords: Iran, China, Russia, strategic cooperation.

Giriş

"Ne çok yakın ne çok uzak" deyişi, Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkileri için kullanılmaktaydı. Coğrafi olarak Avrupa'nın Doğu sınırında yer alan ve kuruluşundan bu yana inişli-çıkışlı bir seyir izlese de Batı dünyasına entegre olmayı hedefleyen Türkiye Cumhuriyeti, Avrupa Birliği için siyasal, ekonomik ve toplumsal açılardan çok da uzak bir ülke değildir.

Zira, Türkiye'nin Avrupa'dan uzaklaşması öncelikle Avrupa Birliği'nin çıkarlarına ters düşecektir. Fakat Türkiye'nin dili, tarihi ve değerlerinin oluşturduğu kültürel kimliği ve genel olarak Türk milletinin Batı'yı algılayış ve Batı tarafından algılanış biçimi başta olmak üzere siyasal ve ekonomik açılardan Avrupa Birliği'nden çok farklı bir yere sahip olan kalabalık ve genç bir ülke olması Avrupa'ya çok da yakın olmadığını ortaya koyar niteliktedir.

İran'ın Rusya ve Çin ile ilişkileri, her ne kadar tarihsel süreç ve bulunduğu koşullar açısından bambaşka bir muhtevaya sahip olsa da genel itibarıyla karşılıklı bağımlılık ve örtüşen çıkarlar açısından "ne çok uzak", kültürel ve siyasal ajandalar bağlamında sahip oldukları keskin farklılıklar açısından da "ne çok yakındır". Ayrıca bu ifade sadece son çeyrek yüzyılda değil, öngörülebilir gelecek için de İran'ın Rusya ve Çin ile ilişkilerini tanımlayan en isabetli ve etkili ifadedir. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bugüne kadar geçen yıllarda farklı uluslararası ve bölgesel hedefleri olan İran, Çin ve Rusya, muhtelif nedenlerle birbirleriyle etkileşimde bulunmuşlardır. Bu etkileşimlerin hedefleri ve boyutları farklı olsa da ortak nokta şudur ki, bazı beklentilere ve varsayımlara rağmen Çin ve Rusya uluslararası arenada İran İslam Cumhuriyeti için ek maliyetlere katlanmak istememiştir.

Son çeyrek yüzyıl boyunca üç ülke, bazı konularda birlikte çalışmış olsa bile; yönelimler, çıkarlar ve aynı zamanda mevcut gerçekliklerin de etkisiyle bazı farklılıklar ve hatta anlaşmazlıklarla karşı karşıya kalmıştır. İran'ın Rusya ve Çin ile ilişkilerinin geçmişi, bugünü ve geleceği hakkında daha eksiksiz ve doğru bir tablo sunmak, üç ülkenin dış politikadaki bu yaklaşım farklılıklarını, bölgesel ve uluslararası düzeyde ele alarak mümkün olacaktır.

İran'ın dış politikada bağımsızlık vurgusunu söylemlerinin merkezine oturtması, diğer yandan da tarihinde Rusya'ya direnmiş göstermesi; enerji pazarında Rusya ile arasındaki rekabet, diğer yandan da iki ülkedeki ekonomik sektörlerin batıya bakış açısı ve buna bağlı olarak işbirliğini genişletmek için önemli ekonomik kapasitenin olmaması gibi ikilemler; İran ile Rusya arasında stratejik seviyede bir işbirliğini neredeyse imkânsız kılan nedenlerden sayılabilir. Ancak bölgesel ve uluslararası düzeyde, üç ülkenin ilişkilerini etkileyen konular her geçen gün daha farklı boyutlar kazanmakta ve karmaşık hale gelmektedir.

İran-Rusya İlişkileri

Rusya Federasyonu, belli ölçüde Sovyet dönemi stratejisine dayanan bir dış politika yaklaşımıyla, kendisini her zaman bölgesel ve bazen küresel konularda söz hakkına sahip aktör olarak sunmaya çalışmaktadır. Aslında Sovyet sonrası Rusya, Batı ile çatışmanın kaynağını ideolojik saiklerden jeopolitik gerekliliklere kaydırmıştı. Putin yönetiminde Rusya; Batı ve özellikle ABD ile geniş kapsamlı bir jeopolitik rekabete girişmiş ve bu rekabetin sonuçları Çeçenistan'dan Kırım, Suriye ve Ukrayna'ya kadar uzanmıştır. Aslında, Rusya'nın Sovyet sonrası dünyada ABD tek taraflılığına karşı koyma çabalarıyla yakından bağlantılıdır.

Uluslararası alanda, İran ve Rusya'nın dış politikadaki genel yaklaşımı ve pratikteki hamlelerinde, ortak çıkarların tespiti konusunda ciddi farklılıklar vardır. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Rusya, ABD karşısındaki konumunu kabul etmiş ve mevcut uluslararası sistem çerçevesinde, kurallar dahilinde siyasi eylemde bulunmaya çalışmıştır. Başka bir deyişle, Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Rus isyanına ve uluslararası sisteme karşı muhalefete yol açmamıştır. Bu anlamda Rusya sistem içinde hareket etmektedir. Ancak İran İslam Cumhuriyeti, mevcut uluslararası sistemin yapısına karşı olduğunu açıkça belirtmektedir. Bu bağlamda, yeni uluslararası sistemini protesto eden belki de en eksiksiz kavram, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "dünya beşten büyüktür" sözüyle ifade edilmiştir.¹

İran ve Rusya arasında, bir saldırı durumunda ortak askeri müdahale konusunda bir anlaşma yoktur. ABD ve müttefikleri İran'a askeri bir müdahale başlatırsa, Rusya'nın yapacağı işbirliği veya yardım, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerin arabuluculuğu ile sınırlı olacaktır. İran'ın Rus dış politikasındaki jeopolitik konumunun ölçütlerinden biri, 2000 yılında hazırlanan yeni Dış Politika Belgesidir. Belge, ayrıntılı bir biçimde Rusya'nın çeşitli ülkelerle olan ilişkilerin genişlemesine vurgu yapmaktadır. Ancak İran'ı sadece bir cümleyle İran'ı ifade etmektedir: "İran'la daha fazla ilişki geliştirmek önemlidir."

Bu sınırlamalar göz önüne alındığında, İran ve Rusya arasında stratejik düzeyde bir ittifak oldukça zor görünmektedir. Moskova, Tahran ile arasındaki bu ilişkiyi ancak diğer çıkarlarıyla çatışmadığı sürece sürdüreceği beklenmektedir.²

1 Dünya 5'ten büyüktür, 12. Türkiye cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın dillendirdiği bir politik doktrindir. Tümcedeki "5" Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri olan beş ülkeye gönderimde bulunmaktadır. Bu beş ülkenin veto hakkı doktrin temel hedefidir.

2 (Aras & Özbay, 2008)

Elbette, İran ve Rus bankalarının hala etkili bir işbirliği yapmadığı göz önüne alındığında, sermaye akışı hususundaki işbirliği tartışmalı başka bir konudur. İran; Rusya ve Batı arasındaki küresel güç mücadelesi odaklı uzun vadeli bir çatışma ile doğrudan ilgilenmemektedir. Bununla birlikte, Rusya'nın birçok açıdan İsrail ile yakın bir ilişkisi mevcuttur. Bu nedenle, birçok durumda Rusya'nın İsrail ile olan yakın ilişkilerini zedelemeyecek şekilde hareket etmemesi doğal görülebilir. Tabii ki bu İran'ın çıkarlarına aykırı bir durum teşkil edecektir. Dolayısıyla böyle bir durumda Rusya, İran İslam Cumhuriyeti'nin çıkarlarına uymayan kararlar verebilecektir.

Bir diğer husus da Rusya'nın kendisini bir Avrupa ülkesi olarak görmesi ve daima Asya kartını Batı'ya karşı diplomaside oynamaya çalışmasıdır. Rusya'nın bu kabiliyetine bir örnek, OPEC zirvesinde petrol üretimini artırmak için Suudi Arabistan ile işbirliği yapmış olmasıdır.

Öte yandan Rusya, 2015 Ekim ayında Suriye'ye askeri yardım kararı aldığı anda, İran İslam Cumhuriyeti bu kararı memnuniyetle karşılayan tek devlet olmuştu. Sonraki yıllarda da Rusya, Suriye merkezli terör grupların varlığını yok etmek veya azaltmak için Suriye hükümeti ile yakın askeri işbirliğini sürdürmüştür. Rusya'nın Suriye'ye askeri yardımı, Rusya'nın Suriye'deki çıkarlarını güvence altına alma ve bölgedeki güvenlik tehditlerini kaldırmayı amaçlasa da, İran'ın Suriye'deki mali, siyasi ve askeri etkisini ve varlığını Rusya gibi güçlü bir devletle paylaşmasına fırsat yaratmıştır. Son birkaç yılda İran-Rusya ilişkilerinde Suriye krizinin ortaya çıkması, sadece iki devlet arasında işbirliği için yeni yollar açmakla kalmamış, aynı zamanda İran-Rusya işbirliği düzeyini de en azından bu konuda stratejik bir seviyeye çıkarmıştır.

Suriye krizi sırasında İran ve Rusya, bölgedeki IŞİD tehdidinin kısmen ortadan kaldırılmasına katkı sağlayarak büyük bir bölgesel krizi yönetmeyi başarmıştır. Bu kriz bağlamında daha da önemlisi, "Astana süreci" adı verilen Türkiye, Rusya ve İran'ın varlığıyla bölgesel bir uzlaşma oluşturulmasıydı. Astana süreci, Ortadoğu'daki krizlerin çözümünde yeni bir deneyim oluşturmuştur.

Rus ordusunun Suriye'ye girişinden sonra, kriz yavaş yavaş askeri aşamadan çıkıp siyasi ve hatta ekonomik yeniden yapılanma aşamasına girdi. Suriye'nin kuzeyinde hala çatışmalar olmasına rağmen, bu çatışmalar bazı alanlarda uluslararası aktörlerin devrede olduğu krizlerden ziyade yerel aktörlerin yer aldığı çatışmalara evrilmiştir.

2018 Mayıs ayında Rusya'nın Soçi kentinde Putin, "terörle mücadelede Suriye ordusunun başarıları ve siyasi sürecin başlamasıyla birlikte yabancı silahlı kuvvetlerin ülkeyi terk etmesi gerektiğini" Beşar Esad'a söyledi.

22 Nisan 2019 Rusya'nın Birleşmiş Milletler Daimi Temsilcisi Vassily Neben-zia, *Şarkul Avsat* gazetesi ile yaptığı röportajda, "Rusya'nın Suriye'deki varlığı yasalır. Meşru hükümetin talebi üzerine oradayız. Elbette İran da Suriye'de yasal olarak mevcuttur. Bu iki ülke dışında hiçbir ülke Suriye'ye davet edilmedi ve Şam davet etmeden Suriye'de bulunan ülkeler Suriye'yi terk etmemelidir" dedi.

Görünüşe göre Rusya'nın İran'la işbirliği ve ilişkileri hakkındaki görüşleri de dünya siyaseti üzerindeki makro perspektifinden kaynaklanmaktadır. Rusya Ulusal Güvenlik Belgesine göre, Ruslar sadece pragmatik politikaya bakılmaksızın harcama yapmakla kalmıyor, stratejik rasyonaliteye göre hareket ediyorlar.³ Rusya, İran ile işbirliğinde uzun vadeli çıkarlarına ve elde edeceği sonuçlara da dikkat etmektedir. Bu nedenle Rusya, işbirliğinin genişletilmesiyle İran'ın bölgede önemli bir konumda yer almasından ve gelecekte Rusya için bir rakip haline gelmesinden çekinmektedir. Ayrıca Rusya'nın, İran'la olan dostluğu nedeniyle uzun vadede ABD'ye düşmanlığını artırması söz konusu görünmemektedir. Çünkü İran'ın yanında konumlanmış bir ABD düşmanlığı Rusya'ya çok fazla bedel ödeyebilir.⁴ Bütün bunlara rağmen, siyasi meselelerde İran ve Rusya arasında gündeme gelen gelişmelere ilişkin bazı görüş farklılıkları olsa da, bu farklılıklar iki ülke arasındaki işbirliğinin geleceğini baltalamak için yeterli değildir.

İran-Çin İlişkileri

Pekin'in enerjiye güvenli ve uzun vadeli erişim stratejisi, Çin ve İran'ın, özellikle enerji alanında stratejik ortaklıkları hedeflemesine yol açmıştır. Ekonomik ve jeopolitik hedefler Tahran-Pekin ilişkilerini güçlendirebilir.

Çin'in daha ucuz enerji kaynaklarına erişmek için kısa ve orta vadede izlediği strateji, yüksek riskli piyasalardan; ABD ile güçlü ekonomik ve politik bağları olmayan veya başka bir deyişle, Beyaz Saray'ın müttefikleri olmayan devletlerden, enerji sağlamaktır. Bu politikanın en önemli kanıtı olarak, Irak gibi ülkelere ve Afrika topraklarına veya İran'a, özellikle ABD tarafından yoğun yaptırım uygulanırken yatırım yapması ve petrol ithal etmesi görülebilir. Bu, Çin'in İran'ın enerji kaynaklarına stratejik bir biçimde yaklaşmasına neden oldu.

Öte yandan, İran İslam Cumhuriyeti'nin Batı ve ABD karşısındaki devrimci konumları göz önüne alındığında, Pekin İran'la, enerji sektöründeki işbirliği ve yatırımları dışında da, diğer ilişkilere daha yakından bakmaya çalışmıştır.

3 (Jafari & Zulfaghari, 2013)

4 (Moradi & Sadeghi, 2017)

Çinli petrol şirketleri, Kuveyt, Umman, Katar, Suriye, Birleşik Arap Emirlikleri ve Yemen gibi ülkelerdeki petrol ve gaz projelerinde aktif olarak yer alsalar da özellikle petrol konusunda Suudi Arabistan ve İran'a odaklanmış durumdadır.

Çin'in artan enerji ihtiyacı ve Tahran'ın dünya görüşü, İran ile ilişkilerini şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Çin'in kesintisiz ekonomik gelişimi petrole sürekli erişimin (tercihen Basra Körfezi'nden) önemini daha da arttırmıştır. 2011'den beri Çin, Basra Körfezi petrolünün dünyanın en büyük ithalatçısı haline geldi ve o zamandan beri Ortadoğu petrol ithalatı önemli bir tüketim kaynağı oldu. İran, 2014 yılında Çin'in petrol ithalatının %10'unu oluşturuyordu.

İran, gaz ve petrol rezervleri bakımından ikinci ve dördüncü sırada yer almaktadır, bu yüzden Çin'in dikkatini çekmektedir. Şu anda Çin, petrolünün önemli bir bölümünü İran'dan ithal etmektedir ve Tahran'dan doğal gaz satın almak için ayrıntılı planlar yapmaktadır.

İran daha önce Sinopec Şirketler Grubu'ndan İran'ın enerji kaynaklarını geliştirmek için kapsamlı bir plan istemişti. Bu arada, Pekin ve Tahran, 2008 yılında Arak petrol rafinerisini geliştirmek için bir anlaşma imzalamıştır.

Öte yandan 2015 tarihli anlaşmaya göre, İran ve Çin ilişkilerini geliştirmek ve stratejik olarak derinleştirmek için siyasi iradelerini açıkça belirterek, iki ülke arasında siyasi ve ekonomik ilişkilerin tutarlı ve kapsamlı bir şekilde geliştirilmesi için zemin hazırlamak amacıyla 25 yıllık kapsamlı bir yol haritası geliştirmeye karar verilmiştir. Ayrıca ilişkilerin daha da güçlendirilmesi için ülkeler arasında bu tür planların imzalanması yaygındır. Ancak, iki ülke halkı için ortak çıkarları olan İran ve Çin arasındaki stratejik ilişkileri ve bu müzakereleri yenmek için Batı, ellerinden geleni yapacak ve bu anlaşmanın başarısızlığı için tüm çabalarını gösterecekler. Buna rağmen ABD'nin İran'a yönelik tüm tehditleri ve İran'ın petrol ihracatını sifıra indirmeye çalışan Beyaz Saray, en azından İran-Çin etkileşimi söz konusu olduğunda başaramamıştır.

Yeni Avrasyacılık

Son yıllarda İran, Batı ile ilişkiler kurmaya çok fazla odaklanmak yerine Batı ve Doğu blokları ile olan ilişkilerinde dengesini değiştirmiş ve daha çok Doğu'ya odaklanmıştır. Ruhani yönetiminde Çin ile 25 yıllık bir stratejik anlaşmanın imzalanması ve Rusya ile benzer bir anlaşmanın yakında imzalanması, İran dış politikasının odak noktasındaki bu kaymanın sadece iki örneğidir. İran'la neredeyse hiçbir ortak hedefi olmayan ABD ve Avrupa'nın aksine, Moskova ve Pekin, KOEP örneğinde olduğu gibi, kendilerini İran'la

çalışmaya teşvik edebilecek en azından bazı isteklere sahiptir. Bu güdülerden biri, ABD hegemonyasına ve Ortadoğu'ya hâkim olma çabalarına karşı koymaktır. Bu arada, her birinin hedefleri diğerinden farklı olabilir. Çin ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki anlaşmazlığın doğası büyük ölçüde ekonomik ve ticaridir. Rusya ise, büyük bir dünya gücü olarak uluslararası ilişkilerin yönetiminde payını beklemektedir.⁵ Ancak İran, çıkarlarını savunmaya çalışmaktadır. Hedeflerinin İran İslam Cumhuriyeti'nin stratejileriyle uyumlu hale getirilmesi, Tahran, Moskova ve Pekin arasındaki stratejik ilişkilerin güçlendirilmesi için bir temel olabilir.

İran, Rusya ve Çin arasındaki jeopolitik, ekonomik, askeri, stratejik ve hatta kültürel çıkarlara ve ortak noktalara rağmen, üç ülke arasında stratejik seviyede, keskin bir pratik görülmemiştir. Bu istikrarsızlığın ve ayrışmanın bir kısmı, üç ülkenin seçkinleri arasında yeterli fikir birliği olmamasından kaynaklı olarak görülebilir. Üç devletin siyasi sisteminin tamamen farklı olması, stratejik ve hatta bazen taktik işbirliğini dahi zorlaştırmaktadır. Devletlerin yönetiminde bulunan yöneticiler birçok durumda birbirleriyle çelişmekte ve ülkelerin diplomatik kararları ve politikaları üzerinde büyük bir etkiye sahip olmaktadır. Örneğin bazı araştırmacılar, Rusya'nın çarlık İmparatorluğu fikrini barındırdığına inanmaktadırlar.

Rus Avrasyacılığının İran'ın Hazar havzası üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Son yıllarda Rusya'nın Hazar Denizi üzerindeki konumu İran'ın lehine olmamıştır.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonraki dönemin başında, İran ve Rusya arasında ortak bir anlaşma bulunmaktaydı. Bu bölgede İran'ın Astara-Hüsyinkulu sınır çizgideki payı dikkate alınmıştı. Ancak Ruslar bunu görmezden geldi ve İran'ı olumsuzluk yaşayacak bir konuma getirdi. Ayrıca İran, Hazar'ın askeri bölge olmamasını talep ederken, Ruslar filosunun bir kısmını Karadeniz'den Hazar'a taşıdı. Bu nedenle, Rus Avrasyacılığı ve Hazar bölgesi üzerindeki etki mücadelesi tartışmasında, büyük ölçüde kazanımları elde eden taraf Rusya oldu.

İran, İsrail'i en büyük düşman olarak görmektedir. Rusya ile Çin ise İsrail ile ilişkilerini ve yakın işbirliğini sürdürmektedir.

Son yıllarda hem Çin hem Rusya, Ortadoğu devletleriyle ilişkilerini sürekli olarak dengelemeye çalışmaktadır. Bu yaklaşım, sadece Pekin ve Moskova'nın diğer güçler arasındaki oyunculuk gücünü artırmakla kalmayacak, aynı zamanda Batı'ya karşı pazarlık gücünü de artıracaktır. Bazı farklılıklara rağmen Pekin ve Moskova, Ortadoğu'daki tüm taraflarla ilişkilerini bir se-

viyede sürdürmeyi amaçlamaktadır. Bu çok yönlü yaklaşım, Pekin ve Moskova'nın Ortadoğu'da Tahran'a yönelik özel bir yaklaşıma sahip olduğu varsayımını da reddetmektedir. Pekin ve Moskova; ABD ve Türkiye, Suudi Arabistan ve İsrail gibi bölgesel güçlerle olan ilişkilerini göz ardı etmemektedir. Ancak Rusya her zaman bu ülkelerle ilişkilerini korumaya çalışmış ve gelecekte bu ilişkilerin, özellikle silah satışları alanında artış yaratacağını düşünmüştür. Buna rağmen ABD, diplomatik kanallar aracılığıyla İran'ın füze ve nükleer programına katılan aktörleri yaptırım kapsamına sokmakla tehdit edip baskı yapmıştır. Diğer taraftan uluslararası sistemde hiçbir dostluk ya da düşmanlık istikrarlı değildir. Ayrıca, her ülkenin, kendi çıkarları için diğer bir ülkelerle etkili ilişkiler kurması gerekmektedir. Ancak son birkaç yıldaki deneyim, Çin ve Rusya'nın İran için Batı'dan daha güvenilir olduğunu göstermektedir.

Aleksandr Dugin, İran'ı Avrasyacılık tasavvurunda bir ortak olarak görmemekle birlikte, ABD hegemonyasına karşı Rusya ile birlikte çalışabilecek stratejik bir ortak olarak görmektedir. Son yıllarda üç devletin yetkilileri arasında ciddi toplantıların yapılması; Putin'in Avrasyacı tutumu kapsamında da değerlendirilebilir.

Sonuç Yerine

ABD'nin İran'a yeni yaptırımlar uygulaması, İran'ın Çin ve Rusya ile ilişkilerinin geleceği için çeşitli sonuçlar oluşturabilecektir. Bu açıdan bakıldığında, ABD'nin bu hamlelerinin temel amacının, İran'ın Ortadoğu'daki faaliyetlerini ve etkinliklerini sınırlamak olduğu söylenebilir. Aslında ABD'nin Rusya üzerinde daha fazla kısıtlamaya ve baskıya yol açan yaklaşımı, Moskova'yı güvenlik ve ulusal çıkarları gereği Batı ve ABD'ye yönelik Ukrayna'da varlık göstererek tepki vermeye itmiştir. Ortak çıkar ve tehditler, İran, Rusya ve Çin'in farklılıkların büyük ölçüde göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Bu durumda, İran-Batı ilişkileri, Çin ve Rusya ile ilişkilerinde bir denge oluşturabilir veya İran'ın Çin ve Rusya ile ilişkileri, İran için Batı ile olan sorunları azaltmada daha etkili konuma getirebilir.

İran, ABD'nin politikalarını uygulayamayacağı tek petrol zengini ülkedir. Öte yandan, Çin'in enerji ihtiyaçlarını karşılaması da önemlidir. Ancak, ABD ve Çin ticaretinin hacmi diğer ülkelerle karşılaştırılmaz. Devletler her zaman kendi çıkarlarını gözetmekte ve bu çıkarlar doğrultusunda güçlerini artırmaktadırlar. Çin'in ABD ile son zamanlarda yaptığı ticaret savaşında olduğunu düşünürsek, İran ve Rusya gibi ülkelere yaptığı yatırımlar, Çin için önemli bir avantaj olabilir. İran-Çin işbirliğinin geliştirilmesi, karşılıklı uzun vadeli çıkarları anlamında değilse de orta vadede Tahran ve Pekin ortak

5 (Zakeri, 2021)

ekonomik ve jeopolitik hedefler peşindedir. Ayrıca, İran, Rusya ve Çin arasındaki siyasi hedefler ve ilişkileri, ekonomik ilişkileri açısından daha kapsamlıdır. Aslında Çin'in Basra Körfezi'ndeki petrol kaynaklarına erişmesi gerekmektedir ve İran, bu amaca ulaşmak için en iyi ülkedir. İran'ın Ortadoğu'daki konumu o kadar hassas ki Rusya ve Çin'in ABD'ye karşı durmasına yardımcı olabilir. Tahran'ın ayrıca özellikle ekonomik kalkınma için güçlü bir müttefike ihtiyacı var. Öte yandan İran, Ortadoğu'daki diplomatik ve askeri konumunu güçlendirmeyi amaçlamaktadır ve Rusya ile Çin bu alanlarda İran'a yardım edebilir. El-nihayet Batı yayılmacı politikalarına devam ederse, yeni ve güçlü rakipler riskiyle karşı karşıya kalma ihtimali yüksek olabilir.

KAYNAKÇA

- Aras, B., & Özbay, F. (2008). Rus-İran stratejik ittifakının sınırları: Tarihi ve jeopolitiği ve nükleer mesele. *Kore Savunma Analizi Dergisi*, 1(20), 47-62. doi:10.1080/10163270802006321.
- Jafari, A. A., & Zulfaghari, V. (2013). Iran and Russia's Relations: Convergence or Divergence. *Journal Of Central Eurasia Studies*, 6(12), 21-40.
- Moradi, S., & Sadeghi, S. (2017). تحلیل ائتلاف ایران و روسیه در پرتو بحران سوریه. مطالعات اوراسیای مرکزی(10), 153-170. www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=501037 adresinden alındı.
- Zakeri, G. (2021, 1 2). *Feasibility of Creating a Strategic Alliance*. İran Diplomacy: <http://irdiplomacy.ir/fa/news/1998605> adresinden alındı.
- Belobrov, Y. Y. and Others (2014), "Modern Russian-Iranian Relations: Challenges and Opportunities", Russian International Affairs Council (RIAC), pp. 21-27, Available at: <http://russiancouncil.ru/common/upload/WP-14Russia-Iran-En.pdf>, (Accessed on: 15/5/2015).
- Hansen, Birthe (2000), *Unipolarity and the Middle East*, Richmond: Curzon Press.
- Katz, Mark N. (2002), "Russian-Iranian Relations in the Putin Era", *Demokratizatsiya*, Vol. 10, No. 1, pp. 69-81.
- Mearsheimer, John (1994-1995), "The False Promise of International Institutions", *International Security*, Vol. 19, No. 3, pp. 5-49.
- Naumkin, Vitali (1998), "The Russian-Iranian Relations: Present Status and Prospects for the Future", *Journal of International Affairs*, Vol. 3, No. 1, pp. 1-9.

Omelicheva, Mariya Y. (2012), "Russia's Foreign Policy Toward Iran: a Critical Geopolitics Perspective", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, pp. 1-24, Available at: <http://kuscholarworks.ku.edu/dspace/>, (Accessed on: 2/4/2014).

Vatanka, Alex (2002), "Russia's Relations with Iran Approach a Reckoning Point", Available at: <http://www.eurasianet.org>, Accessed on: 20/6/2015).

Waltz, Kenneth N. (2000), "Structural Realism after the Cold War", *International Security*, Vol. 25, No. 1, pp. 5-41.

REFUGEE EDUCATION IN KENYA: A CRITICAL ASSESSMENT

Shabniz Rafiq Sıdık OSMAN*

Abstract

This study discusses the integration of refugees in Kenya vis-à-vis education by the willingness and efforts made by the host country in collaboration with external partners such as the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). It posits that the education policies employed in Kenya have largely been both collaborative and increasingly successful over the years, even though obstacles such as lack of adequate resources are still barring the fulfillment of 100% enrolment in schools. Yet, it argues, the major concern hindering their education is the uncertainty that arises from the recent politicization of refugees due to a dispute with neighboring war-torn Somalia over various issues including the Al-Shabab terrorist attacks and a maritime delimitation. This applied framework of securitization from above has led to various announcements of closing down both Kakuma and Dadaab refugee camps, interfering with the refugees' education in the process through their loss of morale and even repatriation. The study also finds that national security concerns have largely not impaired the omnipresent positive perceptions and attitudes of the host population towards the refugees. It hopes that Kenya would be able to come up with more favorable solutions taking not only the political and legal context, but handling refugees in a more dignified manner that will neither threaten their lives into jeopardy, nor their education through repatriation.

Keywords: Refugee Education, Integration of Refugees, Kenya, Somalia, Refugee Camps, Politicization of Refugees, Securitization, United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)

* Masters in Peace and Conflict Studies, Department Of International Relations, Ankara Social Sciences University.

KENYA'DA MÜLTECİ EĞİTİMİ: KRİTİK BİR DEĞERLENDİRME

Öz

Bu çalışma, ev sahibi ülkenin Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) gibi dış ortaklarla işbirliği içinde gösterdiği istek ve çabalarla Kenya'daki mültecilerin eğitime entegrasyonunu tartışmaktadır. Kenya'da uygulanan eğitim politikalarının büyük ölçüde hem işbirliğine dayalı hem de yıllar içinde giderek daha başarılı olduğunu, yeterli kaynakların olmaması gibi engellerin okullarda %100 kayıt yapılmasını hala engellediğini öne sürüyor. Yine de, eğitimlerini engelleyen en büyük endişenin, komşu savaşın parçaladığı Somali ile Eş-Şebab terör saldırıları ve deniz sınırlandırması da dahil olmak üzere çeşitli konulardaki bir anlaşmazlık nedeniyle mültecilerin son zamanlarda siyasallaşmasından kaynaklanan belirsizlik olduğunu savunuyor. Yukarıdan uygulanan bu güvenlikleştirme çerçevesi hem Kakuma hem de Dadaab mülteci kamplarının kapatılmasına ilişkin çeşitli duyurulara yol açarak, mültecilerin morallerini kaybetmeleri ve hatta geri dönüşleri yoluyla süreçteki eğitimlerine müdahale etmelerine neden oldu. Çalışma ayrıca, ulusal güvenlik endişelerinin, ev sahibi nüfusun mültecilere yönelik her yerde var olan olumlu algılarını ve tutumlarını büyük ölçüde bozmadığını ortaya koyuyor. Kenya'nın sadece siyasi ve yasal bağlamı değil, mültecileri ne hayatlarını tehlikeye atacak ne de geri dönüş yoluyla eğitimlerini tehlikeye atmayacak daha onurlu bir şekilde ele alarak daha elverişli çözümler bulabileceğini umuyor.

Anahtar Kelimeler: Mülteci Eğitimi, Mültecilerin Entegrasyonu, Kenya, Somali, Mülteci Kampları, Mültecilerin Politizasyonu, Güvenlikleştirme, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)

INTRODUCTION

Migration, a phenomenon known as old as mankind, has been resulted as a cause of moving to a new place for reasons social, economic, political, geographical, religious, individual, or any other. In contemporary times, however, it is instead mostly connoted negatively as it is associated with refugees, internally displaced people, and asylum seekers around the world. These groups face forced migration, corresponding as characterized by the Convention Relating to the Status of Refugees of 1951 to reasons of persecution, natural disasters, or conflict.

According to reports released by the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), in December 2021, there are at least 84 million people around the world who have been forced to flee their homes. The number of refugees had reached 26.6 million by mid-2021. It is found that more than two-thirds of all refugees, approximately 85% of them, are hosted in developing countries (UNHCR, 2021). Africa hosts the largest number of forcibly displaced persons worldwide: 36 million (Africa Refugee Forum, 2021). Kenya, with a current number of at least 525,000 refugees, has been a key host particularly since 1991 when the civil war in neighboring Somalia broke out. Besides refugees from Somalia, who make up more than 50% of the total refugee population in Kenya, other refugees are from neighboring conflict-inflicted countries South Sudan, the Democratic Republic of Congo, Sudan, Ethiopia, and Burundi (Faria, 2021).

Regardless of all the local and international efforts that are put into assisting the refugees in the host country and striving to improve their wellbeing, refugees still experience certain challenges. An example of such a ubiquitous challenge is the inability to access quality education. The right to education is outlined in not only the Universal Declaration of Human Rights adopted by the United Nations on 10th December 1948, but also the United Nations Convention on the Rights of the Child (UNCRC). Yet, the right is considered a luxury not enjoyed by many. Global statistics show that about 258 million children and youth are out of school (UNESCO, 2018). The alarmingly large number owes to reasons inclusive but not exhaustive of poverty, hunger, conflict, and refugee crises (Watt, 2020).

Refugees, in particular, are prone to missing out on education because they mostly seek refuge in developing countries; countries generally characterized by education systems that are overstretched and political and economic institutions that are fragile (Dryden-Peterson 2016). The UNHCR (2021) reported that the average gross enrolment rate of refugees for the year from March 2019 to March 2020 was 68 percent for primary school level, 34 percent secondary level, and 5 percent for higher education. Close to half

of all refugee children, 48 percent, remain out of school. The statistics also reveal that girls lag behind boys when it comes to access to education. At the primary level, global gross enrolment rates for refugees were at 70 and 67 percent for boys and girls respectively; at the secondary level, the rates were 35 and 31 percent. Notwithstanding, their right to education is articulated in Article 22 of the 1951 Geneva Convention and its 1967 Protocol.

Although the rate of out-of-school children may vary from country to country, the overall emphasis on combatting the global education crisis is only growing with time. In fact, among the 17 Sustainable Development Goals established by the United Nations in September 2015 is “Quality Education”. It is Goal 4 on what is considered to be the blueprint of the future we strive to be a part of, and its full title is “Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all” (United Nations, 2021). Statistics as aforementioned, show that general attempts in materializing the goal so far have fallen short, and the task appears to be both unenviable and extremely demanding.

In light of the above information on refugees, the purpose of this research is to examine the situation of refugee education in Kenya. The country is a signatory of the Universal Declaration of Human Rights and the United Nations Convention on the Rights of the Child (UNCRC) and has also acceded to the 1951 Refugee Convention and the 1967 protocol. Thus, it has made binding international commitments to adhere to the standards laid down in them, including the refugees’ right to education (Claiming Human Rights, 2010). The research investigates available opportunities through the efforts that have been made for inclusive education for refugees in Kenya. It will help formulate answers to how well the refugee population in Kenya has been able to access education; along with the successes in the efforts, and the challenges or limitations hindering them. The efforts are a combination of initiatives by the government, its partnerships with the UNHCR, foreign partners, and other individual efforts that have been put forth to elucidate the commitment of every party concerned with refugee education. The concern of the increasing securitization against asylum will specifically be discussed. The research hopes to contribute to the literature on educational opportunities for refugees in third world countries, identify existing gaps that need to be addressed, and also offer fresh data in terms of the impact of the politicization of refugees on their education.

METHODOLOGY

This research is a case study based on the refugees in the Kenyan society. It sought to systematically describe the characteristics of the refugee educa-

tion endowed to the approximately half a million refugees in Kenya. The descriptive nature of the study attempts to not only look into the policies employed by the Kenyan government in the legal context, but combine it with the willingness to pitch in along with the active efforts made by the UNHCR, international partners, and certain individuals.

While conducting the research, a blend of secondary and primary sources of data collection is included. The usage of a variety of sources enables the use of triangulation in order to gather the required data of explicating the situation on the ground for refugees in Kenya. The data is heavily inspected for validity and reliability and counterchecked depending on the source.

The study heavily draws upon secondary data collected by official reports by non-Governmental organizations, Humanitarian organizations, International Organizations, and civil society. Those specifically published by the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), such as UNHCR and Global Education Monitoring Report, and Kenya Statistics Package are key in the discourse. Secondary sources such as books, journals, articles, archives, media reports, online databases, newspapers, and other academic publications are utilized as well since it is library-based and internet-based. It further discusses accounts of some real subjective experiences through narratives and stories that cannot be quantified but only expressed to illustrate the situation of the refugees pertaining to education. Hence, in line with the objectives of this paper, qualitative data has predominantly been used in general; but statistical data supports it too.

In addition to the secondary data, primary data consisting of social media research was employed. This was done in two avenues: First, the ‘tweets’ of the accounts affiliated with the government of Kenya, those of refugees and a few other individuals in pursuit of improving refugee education in Kenya, the reactions through ‘comments’ under certain ‘tweets’ related to refugees. It allowed a form of social listening by observing and uncovering the information on refugee education in Kenya shaped online through ‘unfiltered’ opinions and ideas through the form of trends and insights. Second, a group discussion with twenty participants was held pertaining to the views on the Kenyan government’s decision of shutting down Kakuma and Dadaab camps and repatriating the refugees. The discussion took place in the ‘Young Diplomats Forum’ group of the United States International University (based in Nairobi, Kenya) on WhatsApp. The participants were composed of students who were still studying or had graduated in International Relations at different levels (Bachelors, Masters, and Doctorates). The attempt to analyze securitization from below is mostly dependent on their views, as their perceptions and sentiments predominantly correlate with the

issue of politicization of refugees. The participants' consent was acquired after they were informed about the purposes and the structure of the research. Nonetheless, their identities are not exposed so as to protect their privacy.

An overall assessment is then made through an in-depth analysis to unpack how successful or not the endeavors of promoting refugee education in Kenya have been, and a link made in the securitization of asylum in the country in contemporary times. Hence, the main question posed is how effective the efforts have been, whether the human right of education that sought to be protected theoretically is in reality being protected through successful intervention for refugees; connoting a gap that may be existing and therefore symbolizing a problem. As aforementioned early on, the burden on Kenya as a third-world country is predictably heavy, making its reliance on humanitarian aid such as refugee support adversely high. The support does not suffice at times, but a closer investigation is without a doubt necessary to further examine its political will as well since such limitations constitute driving factors in explaining the contravention of refugee education.

It is important to note that the limitation on time and resources for this research confined it to be conducted mostly reliant on secondary sources of data. The primary data collected too was over a long distance due to the participants being in Kenya and the researcher in Türkiye, which inhibited face-to-face group discussions.

REFUGEE EDUCATION IN KENYA

In 2014, in thirty-three conflicts globally, the average length of exile for refugees was twenty-five years (UNHCR and Global Education Monitoring Report 2016). Considering this, the return of most refugees to their country of origin is in recent times both daunting and increasingly unlikely. Consequently, education for refugees cannot be neglected. Not being enrolled in school or other institutions in their host county would mean losing out on education and training, potentially risking their entire lives. According to the UNHCR, refugee education enables refugees to feel empowered with knowledge and skills to live prolific, fulfilling, and independent lives; with the risks of forced recruitment into armed groups, child labor, sexual exploitation and child marriage mitigated. For this reason, collaborative efforts are made by host countries alongside UNHCR and other partners. In the case of Kenya, more than half of the total refugee population is made up of children of school age (between the age of 4 and 18 years) (Statista, 2020).

The Ministry of Education in Kenya has been known to acknowledge that inclusive education is the only durable way forward that both boosts so-

cial cohesion and creates diversity in the classroom; a benefit that can extend way beyond schools. Other significant benefits of integrating the refugees into the national education system are that they can access education grants and scholarships, teaching and learning materials, school feeding programs, and health and sanitary resources, among others. Along with invigorating refugees socially and economically, education has been employed as a factor that will contribute and advocate for peaceful co-existence across variegated communities and nations. A large proportion of refugee and asylum-seeking learners are enrolled in pre-primary, primary and secondary schools, and tertiary institutions situated in Dadaab and Kakuma refugee camps, and Kalobeyei settlement. This is because most refugees sought shelter in Dadaab and Kakuma camps, located in Garissa and Turkana counties respectively (UNHCR Kenya, 2021).

The Dadaab Camp is in fact a refugee complex that contains three camps called Hagadera, Dagahaley, and Ifo. The number of residents has waxed and waned over the years since it was established in 1991, but Somalians have always been the majority and the remaining nationalities are considered minorities. Following the drought and famine in the Horn of Africa in 2011, its population grew drastically to more than 500,000. UNHCR's July 2021 report showed that Kakuma Camp combined with the Kalobeyei Settlement hosts 215,810 refugees, while Dadaab Camp hosts 227,429. Meanwhile, 82,432 refugees can be found in urban areas. In totality, 84% of the refugees are living in the camps. Most of the residents have lived there their whole lives. Kakuma refugee camp, on the other hand, is located in northwest Kenya and was established in 1992 in response to the arrival of thousands of Sudanese children who were fleeing civil war, known as the "Lost Boys of Sudan." Kalobeyei is not a refugee camp but an integrated society of the host community and refugee population. It was established 20 kilometers away from Kakuma, after Kakuma camp had surpassed its capacity by more than 55,000 refugees in 2014 (UNHCR, 2021b).

Making comparisons across years is difficult since there is sparse quantitative data available on education in Dadaab; owing to various methodologies and objectives of agencies. A partial picture painted showed that the number of schools in 2011 and 2017 was found to have stayed consistent. As of March 2017, there were 32 primary schools and 7 secondary schools in the camps (Giles, 2018). The United Nations Assistance Mission in Somalia (UNSOM) on the other hand, found that there exist 22 primary schools, six secondary schools, four vocational training centres, three adult literacy centres, and three libraries, as well as six private schools following the Kenyan curriculum and a number of religious schools in May 2020. The number of students enrolled across pre-school, primary school and secondary school

stands at just over 62,000. Meanwhile, Kakuma (catering to refugees from both Kakuma camp and Kalobeyei settlement) has 26 primary schools and 7 secondary schools, with 645 teachers in total (Project Kakuma, 2021).

In accordance with the Global Compact for Refugees, the refugees followed the Kenyan national curriculum known as 8-4-4, which comprises eight years in primary school, four in secondary, and another four at the university level until 2017. Kenya then made reforms in its education system to make it the Competency-Based Curriculum, and now the refugees follow the new curriculum as well. The personnel hired for camp-based teaching in Dadaab and Kakuma refugee camps have been receiving online training on the new curriculum from universities such as Kenyatta University and Masinde Muliro. Hence, refugee learners have not been left behind. They have been able to participate in co-curricular activities and have been included in national scholarship programs. The country prides itself in providing equitable, inclusive, and quality education to all children and youth regardless of their ethnic backgrounds or country of origin. The education is hoped to open doors not for employment alone, but for entrepreneurship and self-employment as well. As a consequence, the country is anticipated to have significantly reduced or completely eliminated unemployment and poverty. Moreover, even upon the return of refugees to their countries of origin, it is expected that the education and training they received in Kenya will be of relevance to their context. Since Kenya's official language is English, and is what is used all across the system, refugees have been found to appreciate this as compared to say, the "less modern" Somalian curriculum (Refugee Consortium of Kenya, 2017). Besides this, collaborating with UNHCR Kenya transpires into a supportive environment that provides psychosocial, socio-emotional and physical well-being (UNHCR, n.d).

A unitary and harmonized education system across the country, regardless of one's nationality or status, has helped prevent separate parallel systems of education for refugee learners. It ensures a system that is non-discriminatory and equitable, opening up opportunities for accredited learning institutions such as universities. For instance, a top Kenyan university called Kenyatta University of Nairobi that has consistently bagged the second position in Kenyan higher-education institutions rankings, including in 2021 (Uni Rank, 2021), established a campus in Dadaab in 2012. It officially started operating in January 2013 and offers diploma, undergraduate and master's courses in subjects such as finance, marketing, project management, education, public administration, community mobilization, and peace and conflict studies. The offered courses have been open to both Kenyan citizens and to refugees living in the nearby refugee complex. Dominik Bartsch, head of UNHCR's operations in Dadaab, recognized it as a win-win situation, for

Kenya as well as the refugees (Nyberg, 2012). Additionally, the official website of Kenyatta University states that one of its visions is to "be a center of excellence in refugee education" and adds that it aims to "empower the refugees through tertiary education, capacity building and research so as to effectively prepare them for post-conflict arbitration/mediation and reintegration." (Kyama, 2012)

Furthermore, the initiative on Inclusive Education for refugees with special needs has proven effective and improving with time. As of May 2019, there were 1,155 children with disabilities enrolled in 22 primary schools in Dadaab. This has been done by joint efforts of the UNHCR, the Kenyan government and other partners by building infrastructures around schools in order to make them more accessible, allocating specific schools that cater for the need, such as a Braille transcriber for visually impaired students, creating awareness on the opportunities available, and training teachers at the Kenya Institute of Special Education (KISE). Visually impaired students are taught skills of Braille before they can join mainstream classrooms. Efforts have been to embed successful mainstreaming through coordination and collaboration between teachers, parents, and the Special Needs Education (SNE) Committee, Educational Assessment and Resource Centers (EARC) Technical staff, and hospital and rehabilitation centers. Bidii Primary School was found to be a thriving example of a successful transition, as sixteen learners were able to obtain the support, they need from the International Rescue Committee (IRC) hospital and later move from separate classes to learn alongside their peers (IIEP UNESCO, 2021).

The number of learners with disabilities who completed primary education rose from eight in 2015, to seventeen in 2018. The training of teachers on special needs education by the UNHCR has particularly been key in this pursuit. Apart from catering to learners with visual impairment, it has also assisted learners who required hearing aids and others who required commutation to and from school. The spread of awareness has helped mitigate the discrimination against children with special needs and facilitated a togetherness in learning regardless of different abilities (IIEP UNESCO, 2021).

When it comes to equality in terms of males and females enrolled at school, data from an article posted by Al-Fanar Media in December 2017 paints quite the picture. It noted that when Dadaab camp was established in 1991, girls made up only 5 percent of the total number of young people in education in Dadaab, according to the Lutheran World Federation. Today, female students account for almost 40 percent of those in school. The comparatively high numbers have been attributed to many awareness and sensitizations and creating 'girls-friendly' spaces in schools that make girls

feel both welcomed and protected. This prompted both girls and their parents to change their perceptions on the education of girls because embedded in the sequestered culture, is the prioritizing of household duties including caring for siblings or one's own children and not to 'risk a woman's honor by exposing her to Imperialistic ideals'. The combination of these factors for a long time resulted in gender disparities and only a few females progressing to university programs; with most not having attained a passing grade of a C+ in order to be eligible for any programs. The clear outcome of the segregation and isolation added to the gender inequality, with under-educated women not knowing their rights and not being able to voice their concerns. The lives led had been those in which employment and livelihood possibilities are limited. Yet, the situation may be prone to change for the better with time. "Who said girls from Somalia cannot go to school and achieve their dreams?" said Hani Abdalla, a refugee student who aspires to become among the first lawyers from the camp. She is among thousands of female students here who are battling old traditions of sidelining girls in education that have plagued their communities. In essence, the growing trends of more women accessing education opportunities has been possible due to the comparatively enabling environment in the Kenyan society. "Girls are now realizing that education is a key to success. They cannot afford to leave it for only men," said Abdinajib Sheikh, a teacher at the Juba primary school in the camp (Onyulo, 2017a).

Yet, along with other issues affecting general enrollment, poverty was found to reverse the accomplishment of reduced gender disparities. In recent years, it caused a rising number of girls to drop out of school. This is because only two out of the many private secondary schools available near Hagadera Camp of the Dadaab refugee complex offered free education. In response to this, a new institution offering free education to girls called Northern Cambridge secondary school was constructed by Help Dadaab charity in April 2021; a registered UK Charity whose mission is to bring change in conflict-afflicted societies through the provision of quality education. Nineteen-year-old Fartun Mohamoud Mohamed is one of the refugees who had previously dropped out of school, but now is able to progress with her educational journey towards succeeding in her final exams and earning a university scholarship abroad to become a doctor. "This school has restored my hope of studying because it is offering me free education and free books. I only bought the uniform," she said. Northern Cambridge is the first free secondary school dedicated to girls in the Dadaab refugee complex and had enrolled 73 girls from the camp at the time but hopes to expand the school, provide high-quality education, and eventually pave the way for scholarship opportunities for its students (Radio Ergo, 2021).

Additionally, in December 2021, twenty-one-year-old Nhial Deng announced the launching of "She Leads Kakuma" through his Twitter account. Nhial Deng is an exemplary example of a refugee from Kakuma camp who completed his secondary education in Kenya and is now studying abroad. The Ethiopian is enrolled at Huron University in Canada, pursuing a Bachelor's in Global Studies and Digital Communications. His passion for quality refugee education can clearly be demonstrated through his numerous works of advocacy and engagement with institutions affiliated with displaced populations. A member of the Secretariat of the UNHCR's Global Taskforce on Third Country Education Pathways and the Advisory Board of the East African Centre for Forced Migration and Displacement, Deng is recognized as one of the most vocal young advocates on refugee education (Generation Unlimited, 2021).

The project he announced on his Twitter will be "*a 6-month intensive empowerment, advocacy, mentorship, and college-preparatory program for young girls and women in Kakuma refugee camp in Kenya where I grew up. Mentors will provide coaching on leadership, storytelling, writing, public speaking, advocacy, college application, and project management and implementation over a period of six months following a personalized roadmap tailored to the needs and aspirations of the mentees,*" he tweeted. Individual steps taken towards improving educational opportunities, specifically for young girls have surely been on the rise.

Diing Manyang, a refugee from South Sudan that grew up in Kakuma camp, is now a senior majoring in systems engineering at the George Washington University after resettlement in the United States. In 2020, she was among the six GW students selected for the 2020 program of Clinton Global Initiative University. She is a committed advocate of education for refugees, especially for young girls. Her educational commitment is titled "Me4Her," and her aim is to pave way for other refugees to access higher education. In line with this, she is the president of Elimisha Kakuma (translated from Swahili to "Educate Kakuma"), a national organization helping refugees apply to U.S. colleges. Elimisha Kakuma is working with the UNHCR to provide student refugees in the Kakuma camp with convention travel documents that can substitute for passports. The organization's website homepage has the following written: "As more refugees gain access to higher education, their long-term life outcomes will be improved, and their communities will be strengthened." In addition to this, Manyang constantly uses all avenues she is granted to voice her support for refugees. This involves social media too, as a look at her Twitter account shows the dedication, she has through not only spreading awareness but raising funds for Kakuma. One of her projects named "We are the Kakuma" was successfully awarded a grant by the Clinton Global Initiative University (GWToday, 2020).

Committed to changing the lives of refugee children and youth, Abdullahi Mire, who himself sought refuge with his family in Kenya from Somalia in the 1990s, created an organization called Refugee Youth Education Hub (RYEH) in 2018. Mr. Mire was educated at Dadaab and later pursued a diploma in journalism and public relations from Kenya's Kenyatta University. He graduated in 2013, became a part of the UN's International Organization for Migration in Mogadishu and worked on issues concerning disarmament, demobilization and reintegration. He took combatants out of their groups and helped them to reintegrate as civilians into society. Dealing with these combatants, he realized the importance of education.

He emphasized how, "If you can't read, someone else will do it for you. You will be brainwashed," and is why he established the Refugee Youth Education Hub (RYEH). The organization has two full-time staff and six volunteers and focuses on refugee education and youth development. Mr. Mire observed that the youth in Dadaab have an enormous appetite for learning, which is visible through their admittance in Ivy League universities in the United States of America, like Princeton University, as well as universities in Canada (UNSOM, 2020).

One of the most prominent activities carried out by the Refugee Youth Education Hub (RYEH) is the 'Dadaab Book Drive,' whose goal is to provide reading material to students and young residents of Dadaab alike. The first drive was held in March 2019 and successfully accumulated more than 60,000 books from donations, which encouraged the construction of a public library in the Dadaab complex. The non-profit organization Books for Africa, The Embassy of Qatar to Kenya and UNHCR were major donors of books. "The public library will quench the thirst of knowledge of Dadaab's youth. It will be a space for them to do assignments and read for pleasure. I hope by the end of the day they will develop a reading culture," Mr. Mire noted. The library was especially of value during the covid-19 pandemic when schools were closed. Besides this, the organization hosted a local radio show providing refugees and host communities with correct information and updates regarding the virus (RYEH, n.d). Owing to these creative and innovative efforts meant for the vulnerable refugees, RYEH was among the seven non-governmental organizations worldwide awarded with the UNHCR NGO Innovation Award in 2020 (UNHCR Innovation Service, 2020).

Like Nhial Deng and Diing Manyang, Abdullah Mire's Twitter account is devoted to spreading awareness on refugee issues, but mainly promoting their education. A recent Tweet from November 2021 shared along with a picture brought attention to the situation of refugee teachers in Kenya: "*Met Mwalimu Hussein who has been teaching primary school at Dadaab for over 28*

years as a refugee teacher. Refugee teachers are paid incentives \$70-\$90 a month with no health cover, no pension plan. This week am (sic) on mission to get @nhifkenya cover for 100 refugee teachers and their families." NHIF is the abbreviated version of the National Hospital Insurance Fund, a Kenya government state corporation mandated to make quality health insurance accessible to all Kenyan citizens. Addressing the problems faced by refugee teachers will most likely have a positive outcome in the morale and therefore education of the refugees.

Koen Timmers, a teacher from Belgium started "Project Kakuma" by simply shipping his own laptop and an internet connection to the Kakuma Refugee Camp. With his full puissance, the project now encompasses 420 volunteer teachers from 75 countries who offer free online classes in math, science and English. It also has two innovative schools offering 4 educational programs: Intercultural exchanges via Skype interactions with students globally, training teachers in partnership with the University of Nairobi, video lessons to access information on demand, and coding skills so they can develop websites, applications and games. Koen Timmers' Twitter account shows all the vigorous efforts he has been making, including being able to secure funds from a wide range of international donors like FCA Finn Church Aid. Attributing to these accomplishments in providing free quality education, Kakuma project was a finalist of the 2018 UNESCO prize for innovation in education. It also featured in the 2020 World Economic Forum, being recognized as one of the sixteen schools worldwide that pencil the 'Schools of the Future: Defining New Models of Education for the Fourth Industrial Revolution' (World Economic Forum, 2020). In January 2022, Project Kakuma is set to launch a side project named "Plastic Recycling Machine" which aims to decrease air pollution by shredding plastic and molding it into new objects. The proceeds will be used to continue financing the schools such as through paying salaries. Moreover, development is underway to expand the network of Kakuma Camp's Innovation Lab Schools to Tanzania, Uganda, Nigeria, Malawi, Morocco, Argentina, South Africa, Brazil and Australia. The schools aim to train 10,000 teachers and offer free quality education to 1,000,000 students (Project Kakuma, 2021).

Distance-learning programs such as the one commenced by Koen Timmers are indeed growing to become quite a norm in the camps. Another fine example illustrating a beneficiary of such a platform is that of Abdikadir Abikar. He finished his secondary education successfully and was able to pursue his bachelor's degree and now his Master's online, all the way from the Dadaab camp. He is pursuing his Master of Education (MEd) from York University in Toronto, Canada, through a program for distance learning by the Consortium for Connected Learning, promoted by the UN Refugee

Agency. He was not only the first refugee to be elected as representative of the York Graduate Students in Education Council, but also a contributor to Oxford University's "Forced Migration Review" article. He too, has been teaching and encouraging younger students in Dadaab, although he eventually wishes to return to his homeland and bring change there after completing his education (Verdaguero, 2019).

A very prominent success to also note is the first-ever TED Talk hosted in a refugee camp, which was popularly denoted as TEDxKakumaCamp. Its speakers comprised of both current and former Kakuma Camp refugees, as well as international experts and artists committed to becoming factors in the betterment of refugees' lives. One of the most remarkable special guests was Halima Eden. Then 20 years old, she was a successful high-fashion model living in the United States, and a UNICEF goodwill ambassador. She was born in Kakuma refugee camp, and was resettled in Minnesota, the United States at 7-years-old. She is a strong advocate and public speaker on the importance of inclusion and acceptance (TED, 2018). The event held on 9th June 2018 was tremendously applauded and publicized on Twitter and ended up trending across a few locations, including in Geneva even two days after the event had ended already (Campese, 2018).

Initiated by the UNHCR and six African countries in order to collaboratively work on a home-grown solution, is also a campaign called the LuQuLuQu Movement. It transpired in the wake of diminishing donor funds and is aimed at raising awareness and funds for the refugees by the local hosting communities themselves (Mukami, 2017). "Luququ" is a term that was coined by UNHCR and encompasses the combined spirit of "Ubuntu" and "Ujamaa". The former is an African philosophy originating from the Zulu tribe and posits togetherness with the principles of "I am who I am because of who we all are" and "Do unto others as you would have them do unto you". The latter from the Swahili language literally means "brotherhood" and emboldens looking out for one another as a family (Chiwanza, 2019). They both emphasize common good, empathy, reciprocity, human dignity and peace (Ujomodike, 2016).

Amid the covid-19 pandemic in 2020, the #DoItLuQuLuQu tag was trending over various social media channels to call for solidarity and community support to combat the effects of the pandemic together. It involved African celebrities raising their voices through a video that garnered more than two million views. The success of the movement can further be showcased through its finalist position under the 'The Activator' category in the Global Fundraising Awards 2020. The award was dedicated to utilizing the power of the people in creating a difference in the lives of their own people.

Particular attention was given to education in the campaign's endeavor, as it partnered with Imperial Logistics, an African-focused provider of integrated market access and logistics solutions with its operations spanning across all continents. Imperial Logistics invested in education initiatives in partnership with UNHCR and The Caring Women's Forum (CWF). A contribution of 100,000 USD was made to provide refugee students with school desks, textbooks, and the registration fees for the Kenya Certificate of Secondary Education (KCSE) exams (Luququ Tribe, 2020). This commitment from Kenyans and fellow Africans paints a picture of the general warmth and hospitality.

The most recent development in relation to refugees, however, is the signing of the Refugee Bill into law by President Uhuru Kenyatta. Signing this progressive law means that the half a million refugees in Kenya will not only be able to earn a living but have greater access to education and integration opportunities beyond camps (International Rescue Committee, 2021). This move has been appreciated and commended highly since it paves the way for remarkable progress in the lives of refugees, especially in terms of self-reliance. Victor Odera, a policy and advocacy adviser at the International Rescue Committee, said the following in regards to the new law: "What stands out for me, and I suppose for humanitarian and also development and private sector actors, is that for the first time we see in legislation provisions that allow refugees to become self-reliant, which is very important because over the last couple of decades refugees have been wholly reliant on humanitarian assistance. I think this bill presents an opportunity for us to shift from this and to focus, to enable and empower refugees to become self-reliant," (Yusuf, 2021).

With education and job opportunities that go beyond the boundaries of the refugee camps, the refugees will be able to fend for themselves and mitigate the conundrum of limited humanitarian assistance that presents itself in the form of food shortages. For instance, the United Nations World Food Program (WFP) in October 2021 reported that it had not been able to provide a full food ration to refugees since 2018 and was even forced to cut rations another 20 percent that month. The correspondence between malnutrition and poor education has been well documented through various studies, and it only exhibits a vicious cycle serving as a cause-and-effect menace for refugees with both limited education opportunities and nutrition as well. Malnutrition is considered a pressing problem that affects the ability of children to learn and causes them to perform at a lower level in school (Endalew et. al, 2015). Balanced nutrition is crucial for endurance, physical growth, cognitive development, and productivity (Opoola et. al, 2016). Considering this, if parents and/or guardians of children attending school are able to fend for

themselves and be financially stable, their children will also be at a lower risk of suffering from malnutrition and therefore excel at school. In the long run, they too stand a chance to be financially secure and raise the standards of living of the community at large.

Moreover, before Kenya officially granted refugees the right to work in the country, the refugees would be absent from school. Their families were forced to move around looking for opportunities to work, because of which some refugees would visit them and end up being gone a term or two from school. These young refugees described migration as a process, rather than a one-time endeavor. For instance, migration can involve moving from their home country to Kenya, but also moving within Kenya, such as from Dadaab to Nairobi and/or returning to the country of origin. A relevant example was provided through an interview with a senior teacher at New Eastleigh School in Nairobi, a government school with a substantial number of refugee students. The teacher presented this reason among many others for the ongoing migration and its consequences on learning, inclusion, and membership. He explained how some refugee students resurface after a long time of visiting their working families, which then sets them back academically and they are unable to advance to the next level with who used to be their classmates. Yet, they would insist upon not repeating a grade with students younger than them (Dryden-Peterson, 2019). Hence, by virtue of signing the new Refugee Bill, this troubling conundrum may finally be able to be mitigated.

SECURITIZATION OF ASYLUM AND POLITICIZATION OF REFUGEES

As findings illuminate, the vision to provide education and integrate refugees has had its successes. Still, even with all the efforts and significant gains in enrolment at all levels, UNHCR's report stated that more than 48 percent of refugees in Kenya miss school (Nyasuguta, 2020). Thus, the vision has not fully metamorphosed due to certain barriers in the way. For instance, there has been a precarious dearth of facilities for the students in terms of textbooks, exercise books, libraries, and laboratories; particularly those pursuing their secondary school education (Dippo et al. 2012). These, along with a few other difficulties mentioned earlier on, can still be worked on. The biggest one to indeed ponder on is the politicization of refugees and the securitization of asylum by the governing elites. This is because despite human rights conventions putting up a proper framework for what refugees are entitled to enjoy as human beings, they do not always have systems in check that match theory with practice. They do not ensure that host states have them incorporated. In fact, when they do, there may still be a lingering

fear of being deported which will affect their ability to fully participate and be committed to education and later be a part of the workforce. This is the case with the refugees in Kenya, specifically those originating from Somalia.

Kenyan political leaders have made several threats over the years to close Dadaab and Kakuma camps by citing them as being "a breeding ground for terrorists." They assert that a string of terrorist activities by the Somalia-based al Shabaab militants had been planned from within the refugee camps, and there exist 'sympathizers' of the terrorist group there too. This politicization was especially heightened during the 2013 Westgate Mall shooting, and other less high-profile attacks in Mpeketoni in Lamu county (June 2014), Garissa University College's 2015 attack, and the 2019 Nairobi Dusitd2 complex attack. UN bodies, aid agencies, and human rights groups have time and again appealed to the government to pull back such orders, since the conditions that displaced those people are still prevalent in their countries of origin. In fact, from Human Rights Watch's vantage point of view, "Despite the Kenyan government's frequent statements that Somali refugees in Kenya are responsible for Kenya's insecurity, officials have not provided credible evidence linking Somali refugees to any terrorist attacks in Kenya," (Muiruri, 2021).

The latest announcement was made in April 2021, when the Ministry of Interior gave the UNHCR a 14-day ultimatum to have a roadmap on definite closure of Dadaab and Kakuma refugee camps via Twitter. The ministry added there was "no room for further negotiations". The government provided no further explanation, but observers were quick to suggest that the decision was a result of Kenya's deepening row with neighboring Somalia. The drastically severing diplomatic relations have existed for decades, but Somalia's decision to refer Kenya to the International Court of Justice (ICJ) due to a maritime delimitation in the Indian Ocean was most likely the trigger. Kenya condemned Somalia over the move preferring out-of-court negotiations to settle the matter, as outlined in the 2009 memorandum of understanding (Mukhtar, 2021).

This study was able to analyze the reactions through the comments under the original tweet publicizing the Kenyan government's decision. It found that of the many comments, the majority called the decision "a bad move" citing reasons grounded in humanitarianism, brotherhood, the rights of refugees including the principle of non-refoulement, turning "innocent refugees into scapegoats and even pawns", and how badly the economy would be hurt if the government indeed went through with its decision. Some called out the Kenyan government for involving 'vulnerable refugees' in a diplomatic tiff that should strictly stay between politicians and bureau-

crats. The remaining number was divided between calling the whole move a bluff in order to 'extort money from international organizations', and the other supporting the government's move by claiming that if Somalia is now a stable enough country to take Kenya to the ICJ, then it has the means to 'take its people back'. One Twitter user stated that 'the people who brought terrorism' to Kenya should go back to their country. This shows that there are mixed views among Kenyans in relation to repatriating the refugees. Concurrently, there exist those that do not believe refugees pose security threats and a few with extremely nationalistic views in concern to 'national security.' This result reflected on another set of data collected as well, discussed below.

A WhatsApp group chat discussion held with Kenyan students and graduates of International Relations at United States International University-Africa found that the attitudes and perceptions of the twenty participants towards refugees were generally positive. The words "African hospitality" and "moral values" were distinctively and widely used by the majority in expressing their views. In fact, one applauded the zeal of the refugees in a way that despite the harsh conditions of the refugee camps, they still make it work. They added that integrating the refugees educationally and otherwise into the country will only make it a stronger economy and embracing diversity has always been a part of the Kenyan ebb anyway. The Somali refugees in particular were praised for their niche of entrepreneurship, which can add great value to the Kenyan economy. "Escaping from war and famine, it is only logical and humane to accommodate them, and yet setting them up in camps is not the way. They deserve freedom and opportunities like everyone else. Look at how much the US has prospered from migrants like Elon Musk and Mila Kunis," one said. Furthermore, a significant number pointed out that they were both advocates for and attended the LuQuLuQu Movement's 10km walk in 2019 which was discussed earlier in the study. Subsequently, a few participants defended the right of the Kenyan government in attempting to prioritize its national security just as 'Western countries do'. They raised concerns over the growing insecurity in neighboring Uganda and Kenya's Lamu region, and Kenya having its own third-world problems such as unemployment and poverty to deal with. The pressure and economic strain are 'too much'. Hence, despite the politicization and securitization on the Kenyan government's part, the matter has not been securitized vastly from below yet. The Kenyan media has not demonized or negatively portrayed refugees either. Hence, analysis shows that refugees are not considered a threat by the majority of those whose views were accounted for in this research. By any means, this does not guarantee to be a representation of all Kenyans; but definitely depicts that of academicians and those on Twitter.

Nonetheless, in consonance with the arguments on securitization by the government of Kenya, the state often suspends the registration of refugees; particularly in Dadaab. This hinders their legalization of staying in the country and being granted protection through the right to non-refoulement. In 2013, the government pushed for a Tripartite Agreement on repatriation to Somalia. Kenya, Somalia and the UNHCR signed a voluntary repatriation agreement for Somali refugees "in safety and dignity." Apart from posing security threats, reasons of environmental and cost burden were also cited (Walkey, 2020). Since 2016, it has efficaciously been able to repatriate quite a number of refugees. The UNHCR's proposed plan in 2021 to Kenya included the voluntary return of refugees to home countries, relocation to third countries, and alternative stay options in Kenya for some east Africans.

Statistics by a leaked 2019 United Nations report obtained by Thomson Reuters Foundation showed that the UNHCR had helped almost 83,000 people return to Somalia voluntarily since 2015. The number of returnees dropped in 2018 to about 7,500 compared to about 35,500 in 2017 and 34,000 in 2016 (Bhalla, 2019). The Kenya Statistics Package report published in December 2020 by the UNHCR showed that only a total of 329 persons (including 190 individuals to Somalia) returned to their places of origin voluntarily in 2020. This was largely due to COVID-19 movement restrictions, as no departures were facilitated from March to November 2020, but the sharp fall in numbers over the years can also be attributed to drought, famine, instability, militarization, and even lack of opportunities and livelihood. Findings showed that many children and youth that returned to their country, especially Somalia, were unable to progress with their education.

In 2017, for example, 20-year-old Mohamed Swaleh returned to Somalia after having lived 17 years in Dadaab. He had obtained his primary and high school education and was due to sit for his high school final examination that year. Hundreds of students like him were promised that they would be able to return to Kenya to take the final exam. Yet, they could not after Kenya suspending registering new refugees for exams. The Lutheran World Federation reported that many school-age children couldn't complete their studies because of the repatriations. "Many students are missing their primary and secondary final exams after having gone through several years of education," said Lennart Hernander, the federation's representative in Kenya. "The impact is huge. Many students are returning to Somalia with their parents. This is affecting the morale of the remaining students at the camp." Eugene Okello, a senior teacher at Nasib Secondary, a school run by the UNHCR, expressed his concern that a lot of students were missing out on the final exams, and their futures are at stake because getting an education in Somalia is not possible. Not only is the insecurity running high in Somalia,

but Somalia and Kenya have different curricula entirely. Most of the repatriated refugees will not be able to afford school fees either, while education in Kenya was free. Bashir Abdullahi, another repatriated refugee who missed taking his final secondary exams, said he was afraid that he might be pressed into joining Al Shabaab or another militant group if he sat idle in Somalia. "I regret coming back. I had a bright future while at the Dadaab camp. There was free education in Dadaab and scholarship opportunity to study abroad. But in Somalia we will be forced to join Al Shabaab because it's the only option available here." Owing to this, some refugees vowed to sit for their exams and get their high school diplomas before leaving Kenya. They dream to receive scholarships to universities abroad like those before them did (Onyulo, 2017b).

In the aggregate, renewed threats by Kenya to shut down the refugee camp can be seen as Kenya's attempt to politicize the displeasure with its neighbor. To sever the diplomatic relations further between the two countries, the October 2021 ruling of the ICJ was largely in favour of Somalia. The panel of judges in The Hague drew a new line which has split the disputed area in two. Even though neither of the two countries wanted this verdict, Somalia appeared to be pleased. It got most of what it claimed, while Kenya was not willing to give up anything at all. Kenya's government described the case as a "flawed judicial process", and that there was "inherent bias" in the ruling. Abdulqawi Yusuf, a Somali judge's presence on the ICJ panel was a contentious matter as well for Kenya. While Kenya refused to recognise the ICJ's jurisdiction, and since the court has no means to enforce its rulings anyway, the future is uncertain and unclear (Omondi, 2021). The same applies to the decision of closing the camps on 30th June 2022.

CONCLUSIONS

Education is without any doubt an extremely integral part of one's life. This is why, regardless of where one lives, one's status of being a refugee, the person has a right to quality education. Nonetheless, matching this theory to practice is a tough row to hoe. Given that 85% of the world's refugee population is being hosted by developing countries such as Kenya, it is only to be expected that with their scarce resources and limited capabilities, there is bound to be a huge gap in implementation. In spite of this, the research paper found that Kenya has been quite conducive in not only hosting refugees for a little more than three decades, but also providing them with an education that is exactly the same as for her citizens. Together with the UNHCR, international partners, and efforts of certain individuals, the country has enabled many refugees to gain an education, earn scholarships, and

work in different places across the globe. The success stories are quite a good number, and the refugees even go on to become ambassadors of improving refugee education for the rest of the youth in the camps. The efforts include but are not limited to the provision of education, maintaining its quality, the facilities needed, collaborating with foreign actors, the inclusion of children with special needs, a striving for reducing gender disparities in accessing education, and mitigating poverty and other issues affecting their education through campaigns such as the LuQuLuQu Movement. The latest decision of signing the Refugee Bill into law by President Uhuru Kenyatta will allow further integration of the refugees into the Kenyan society through access to better opportunities not limited to education alone but jobs as well.

Even though the rate of enrollment is improving over the years, more than 48 percent of refugees are still out of school; calling for more crucial measures to be taken to address the challenges. The biggest challenge apart from poverty and limited resources, however, continues to be in the form of the politicization of refugees and the securitization of asylum by the governing elites of Kenya. The decision to shut down Dadaab and Kakuma camp in face of 'national security' still stands, despite the pleas of both the refugees and the international community alike. The planned closure of the camps has been reiterated by Interior Cabinet Secretary Dr Fred Matiang'i multiple times. Yet, the researcher of this paper posits that just like the previous attempts to shut down the refugee camps never materialized and remained mere rhetoric, it is more than likely that this attempt will not either. Kenya has stood out as a stable country located in a turbulent region, and both the securitization and politicization of refugees will certainly blemish its reputation. This is also considering the signing of the Refugee Bill in November 2021 aforementioned above, which grants refugees additional rights and a better ability to integrate if, and only when, political will is shown. Irrespective of this, its misstep to continue to politicize the asylum due to its dispute with Somalia will cause all the efforts and accomplishments that Kenya has come to achieve in the past three decades to go in vain.

As explained prior, refugees from Somalia make up more than half of the total refugee population in Kenya. They are viewed as the 'the problem', but along with them, refugees from countries such as South Sudan will also fall victim to the consequences of the wobbly diplomatic ties between the two countries. The negative impact of these political affairs on the education of all refugees will most likely persist unless the relations of the two are improved. Besides, the interests of both Somalia and Kenya are intertwined. The threats of Al-Shabab militants are faced by both, along with environmental challenges caused by climate change. There is in fact great potential in respect of trade if the two states keep their differences aside and cooper-

ate. Whereas Kenya is both home to tens of thousands of Somali refugees and also ethnic Somali Kenyans, thousands of Kenyans also work in various parts of Somalia.

Notwithstanding the current political situation and what lies ahead, politicization and securitization of refugees should never be an option. On the contrary, providing them with quality education and reducing barriers to the greatest extent will lead to generations of youth that are smart, reliant, and capable of contributing to the greater society whether they continue to stay in Kenya, return to their origin countries, or resettle in a different country entirely. Fortunately, this outlook is shared by most of the Kenyans whose perspectives were taken into account in the primary data collection. It shows that securitization from below is yet to take place on a grand scale, and the population's views have also not been altered by the governing elites or the media.

In essence, educating refugees keeps them away from the very menace that Kenya appears to be dealing with from Somalia: the Al-Shabaab militants. This was emphasized by one of the refugees that returned to Somalia to find out he would not be able to continue his education and might be forced to join the militant group. In every aspect, it is in Kenya's best interests to have a group of young people that are well educated and self-reliant, with knowledge that can be of benefit whether they stay or leave within its borders. If in fact, the state is experiencing burdens financial or otherwise, it may call upon international agencies for more assistance. An alternative to ease the refugee influx could be to seek a joint refugee handling program with the East African Community (EAC), where each can commit to a certain number of refugees it would be willing to take in. This, however, will most likely not be the best route since it is possible that it will not be received well on humanitarian grounds and be quite controversial. In any case, a humanitarian catastrophe has to be avoided at all costs.

REFERENCES

- Africa Refugee Forum. (2021). *The Amahoro Coalition*. Africa Refugee Forum. <https://www.arf.thecoalitionafrica.com/>.
- Bhalla, N. (2019). *Kenya orders closure of Dadaab refugee camp this year, according to leaked U.N. document*. Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-kenya-refugees-somalia-idUSKCN1RA1FN>.
- Campese, L [@Lorey]. (2018. June 11). *So... #TEDxKakumaCamp is still the top trend in Geneva. It finished two days ago* [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/Lorey/status/1006227217003708419?s=20>
- Chiwanza, T. (2019). *Julius Nyerere's Philosophy of Ujamaa*. Africanexponent.com <https://www.africanexponent.com/post/10834-nyerere-envisaged-a-tanzania-that-embraced-african-socialism-for-economic-progress>.
- Claiming Human Rights. (2010). *Kenya*. Claiminghumanrights.org. <http://www.claiminghumanrights.org/kenya.html#:~:text=The%20Republic%20of%20Kenya%20is,these%20universal%20human%20rights%20documents>.
- Dippo, D et al. Feasibility study report: Reaching Higher – The Provision of Higher Education for Long-Term Refugees in the Dadaab Camps, Kenya. 2012. Available at http://refugeereseach.net/ms/bher/wp-content/uploads/sites/8/2013/10/BHER_Feasibility_Study_Report_February_20_2013_v4_new_org_chart_9-3-13.pdf.
- Dryden-Peterson, S. (2019). 10. Inclusion and Membership through Refugee Education? Tensions between Policy and Practice. *Humanitarianism and Mass Migration*, 218–231. doi:10.1525/9780520969629-013
- Elimisha Kakuma. *Home*. Elimisha Kakuma. <https://www.elimishakakuma.org/>.
- Endalew, B et al. (2015). Assessment of food security situation in Ethiopia: a review. *Asian Journal of Agricultural Research*, 9(2), 55-68.
- Faria, J. (2021). *Kenya Refugee situation | ACAPS*. ACAPS. <https://www.acaps.org/country/kenya/crisis/refugee-situation>.
- Generation Unlimited. (2021). *Meet The Unlimited: Nhial Deng*. Generation-unlimited.org. <https://www.generationunlimited.org/stories/meet-unlimited-nhial-deng>.
- Giles, W. (2018). Education for Refugees Project: Enabling Refugee and Local Kenyan Students in Dadaab to Transition to University Education. *Journal On Education In Emergencies (Jeie)*. <https://doi.org/https://doi.org/10.17609/wsjc-h122>

GWToday. (2020). *Five GW Students Receive CGI U COVID-19 Action Fund Awards*. Gwtoday.gwu.edu. <https://gwtoday.gwu.edu/five-gw-students-receive-cgi-u-covid-19-action-fund-awards>.

IIEP UNESCO. (2021). *Learning together: Inclusive education for refugees in Kenya*. IIEP-UNESCO. Retrieved 3 January 2022, from <http://www.iiep.unesco.org/en/learning-together-inclusive-education-refugees-kenya-13451>.

International Rescue Committee. (2021). <https://www.rescue.org/press-release/kenya-irc-welcomes-president-kenyattas-move-sign-refugee-bill-law>. Retrieved from <https://www.rescue.org/press-release/kenya-irc-welcomes-president-kenyattas-move-sign-refugee-bill-law>

Kyama, R. (2012). *Campus opens next to world's biggest refugee camp*. University World News. <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=2012101215282662>.

Luquluqu Tribe. (2020). *365 DAYS OF LUQULUQU*. UNHCR. https://luquluqu.org/public/docs/LuQuLuQu_Donor_Impact_Report_2020.pdf

Manyang, D. Twitter. https://twitter.com/diing_manyang

Miire, A. [@miire06]. (2021, November 15). *Met Mwalimu Hussein Who has been teaching primary school at Dadaab for over 28 years as a refugee teacher* [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/miire06/status/1460186896173350913>

Ministry of Interior [@InteriorKE]. (2021, March 24). *CS @FredMatiangi issues UNHCR with 14-day ultimatum to have road map on definite closure of Dadaab and Kakuma refugee camps. Says no room for further negotiations*. [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/InteriorKE/status/1374625496147886080?s=20>

Muiruri, P. (2021). *Kenya delays closure of camps housing half a million people*. The Guardian. <https://www.theguardian.com/global-development/2021/apr/30/kenya-delays-closure-of-camps-housing-half-a-million-people>.

Mukhtar, I. (2021). *Somali refugees in Kenya are victims of strained relations | Opinion*. Daily Sabah. <https://www.dailysabah.com/opinion/op-ed/somali-refugees-in-kenya-are-victims-of-strained-relations>.

Mulami, M. (2017). *UN launches new initiative for Africa's refugee crises*. Aa.com.tr. <https://www.aa.com.tr/en/africa/un-launches-new-initiative-for-africas-refugee-crises/967396>.

Nhial, D. [@NhialGD]. (2021, December 07). *Thrilled to announce SheLeads Kakuma (one of the exciting projects I have been working on in the last few* [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/NhialGD>

Nyasuguta, F. (2020). *Only 3 per cent of refugees access higher education - report*. The Star. Retrieved 16 January 2022, from <https://www.the-star.co.ke/counties/north-eastern/2020-09-30-only-3-per-cent-of-refugees-access-higher-education-report/>.

Nyberg, M. (2012). *Top Kenyan university opens campus next to world's largest refugee camp*. <https://www.unhcr.org/news/latest/2012/10/507570199/top-kenyan-university-opens-campus-next-worlds-largest-refugee-camp.html>.

Omondi, F. (2021). *ICJ rejects Kenya case in Somalia maritime border row*. BBC News. Retrieved 5 January 2022, from <https://www.bbc.com/news/world-africa-58885535>.

Onyulo, T. (2017a). *In a Refugee Camp, Classrooms Open Up to Somali Girls*. Al-Fanar Media. <https://www.al-fanarmedia.org/2017/12/refugee-camp-classrooms-open-somali-girls/>.

Onyulo, T. (2017b). *Somalis Leaving Kenya Face Educational Roadblocks*. Al-Fanar Media. <https://www.al-fanarmedia.org/2017/12/somalis-leaving-kenya-face-educational-roadblocks/>.

Opoola, F et al. (2016). *The study of nutritional status and academic performance of primary school children in Zaria, Kaduna State, Nigeria*. *Annals of Bioanthropology*, 4(2), 96.

Project Kakuma. (2021). *Our schools – Project Kakuma*. Projectkakuma.com. Retrieved 16 January 2022, from <https://www.projectkakuma.com/our-schools/>.

Radio Ergo. (2021). *Free high school gives Somali refugee girls in Dadaab a second chance*. Radio Ergo - Humanitarian News From Somalia. <https://radio-ergo.org/en/2021/10/free-high-school-gives-somali-refugee-girls-in-dadaab-a-second-chance/>.

Refugee Consortium of Kenya. (2017). *Daily Nation: 'There I had free education': Ex-Somali refugee – Refugee Consortium of Kenya*. Rckkenya.org. <https://www.rckkenya.org/daily-nation-there-i-had-free-education-ex-somali-refugee/>.

RYEH. *Ryeh | Refugee Youth Education Hub*. Ryeh.org. Retrieved 16 January 2022, from <https://ryeh.org/>.

Statista. (2020). *Refugees and asylum seekers in Kenya 2020 | Statista*. Statista. Retrieved 16 January 2022, from <https://www.statista.com/statistics/1199580/refugees-and-asylum-seekers-in-kenya/>.

Ujomudike, P. (2016). *Ubuntu Ethics*. Retrieved 16 January 2022, from https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007%2F978-3-319-09483-0_428

- UNESCO Global Education Monitoring (GEM) Report and UN High Commission on Refugees (UNHCR). (2018). *No more excuses*. <https://en.unesco.org/news/refugee-children-are-five-times-more-likely-be-out-school-others>
- UNESCO. (2018). *Out-of-School Children and Youth | UNESCO UIS*. [uis.unesco.org/http://uis.unesco.org/en/topic/out-school-children-and-youth](http://uis.unesco.org/en/topic/out-school-children-and-youth).
- UNHCR Innovation Service. (2020). *UNHCR NGO Innovation Award 2020 - UNHCR Innovation*. UNHCR Innovation. <https://www.unhcr.org/innovation/unhcr-ngo-innovation-award-2020/>.
- UNHCR. (n.d). *LuQuLuQu Movement*. UNHCR. Retrieved 16 January 2022, from <https://www.unhcr.org/afr/luquluqu-movement-5a0afa4e4.html>.
- UNHCR. (2016). *UNHCR and Global Education Monitoring Report 2016*. https://reporting.unhcr.org/sites/default/files/gr2016/pdf/Book_GR_2016_ENGLISH_complete.pdf
- UNHCR. (2020). *Kenya Statistics Package*. UNHCR. <https://www.unhcr.org/ke/wp-content/uploads/sites/2/2021/01/Kenya-Statistics-Package-31-December-2020.pdf>
- UNHCR. (2021). *Kenya Statistics Infographics | July 2021*. United Nations High Commissioner for Refugees. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Kenya%20Infographics%20-%2031%20July%202021.pdf>
- UNHCR. (2021). *STAYING THE COURSE: THE CHALLENGES FACING REFUGEE EDUCATION*. UN Refugee Agency. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/612f85d64.pdf>
- UNHCR. (2021). *UNHCR - Refugee Statistics*. UNHCR. Retrieved 16 January 2022, from <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>.
- Uni Rank. (2021). *Top Universities in Kenya | 2021 Kenyan University Ranking*. [4icu.org. https://www.4icu.org/ke/](https://www.4icu.org/ke/).
- United Nations. (2021). *Goal 4 | Department of Economic and Social Affairs*. [Sdgs.un.org](https://sdgs.un.org/goals/goal4). Retrieved 8 January 2022, from <https://sdgs.un.org/goals/goal4>.
- UNSOM. (2020). *Abdullahi Mire: A personal experience with the benefits of education for refugees - Somalia*. ReliefWeb. <https://reliefweb.int/report/somalia/abdullahi-mire-personal-experience-benefits-education-refugees>.
- Verdaguer, J. (2019). *Somali refugee pursues ME degree from 12,000km away in Kenya's Dadaab refugee camp*. Moodle. <https://moodle.com/news/somali-refugee-pursues-masters-distance-education/>.
- Walkey, C. (2020). *Rethinking Refugee Registration*. Rethinking Refuge. <https://www.rethinkingrefuge.org/articles/rethinking-refugee-registration>.
- Watt, E. (2020). *20 reasons why, in 2020, there are still 260m children out of school*. Theirworld. <https://theirworld.org/news/20-reasons-why-260m-children-are-out-of-school-in-2020>.
- World Economic Forum. (2020). *Schools of the Future: Defining New Models of Education for the Fourth Industrial Revolution*. World Economic Forum. <https://www.weforum.org/reports/schools-of-the-future-defining-new-models-of-education-for-the-fourth-industrial-revolution>
- Yusuf, M. (2021). *New Law in Kenya Allows Refugees to Work*. VOA News. <https://www.voanews.com/a/new-law-in-kenya-allows-refugees-to-work-/6320046.html>

İNSAN HAKLARI HUKUKU VE DOĞU TÜRKİSTAN MESELESİ

Sümeyya Ayşe YILDIRIM

Öz

Geçmişte ve günümüzde dünyanın birçok bölgesinde uluslararası hukukun özneleri arasında ekonomik, etnik, politik, dini vb. çıkarılardan doğan sorunlar ve çatışmalar meydana gelmektedir. Zaman zaman bu uyuşmazlıkların çözümü sağlansa da bazen bu yollar tıkanmakta ve savaşa dönüşmektedir. Bu savaşlar doğal olarak yıkıcı sonuçları da beraberinde getirmektedir. Savaşın sonucunda her zaman bir kazanan ve kaybedenin olduğu gibi bazen sadece kaybeden ve hakları ihlal edilen sivillerde mevcuttur. Durum bu olunca devreye uluslararası sistem, insancıl hukuk ve insan hakları hukuku girmektedir. Ama baktığımızda Uluslararası hukukta insan haklarını koruyan birçok örgüt, anlaşma hatta emredici kurallar olmasına rağmen bağlayıcılık ve hegomonik eşitsizlikler sebebiyle maalesef insan hakları hukuku da tam anlamıyla işlevini sağlayabilmiş durumda değildir. Uluslararası sistemdeki dengesiz düzen ve beraberinde gelen adaletsizlik, sorunları çözüme kavuşturamamaktadır. Bugün Çin Halk Cumhuriyeti'nin Doğu Türkistan'daki Uygur Türklerine yönelik gerçekleştirmiş olduğu zulümler de buna örnektir. Bu çalışmada da Doğu Türkistan'daki uyuşmazlığı, oradaki İnsan Hakları ihlallerini ve uyuşmazlığın çözüm yollarını, İnsan Hakları Hukukunun kapsamlarıyla birlikte incelenecektir. Aynı zamanda sorun tarihsel arka planı ile soykırıma götüren süreci nedenleriyle birlikte ele alarak Doğu Türkistan'ın Türkistan ve Kafkasya coğrafyası için önemi vurgulanarak incelenecektir. Bununla birlikte uluslararası sistemdeki düzen ve uluslararası hukuktaki bağlayıcılık sorununa da bu meseleden yola çıkılarak çözüm yolları aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Sistem, Uluslararası Hukuk, İnsan Hakları, Doğu Türkistan, Çin

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Uluslararası İlişkiler - Stratejik Düşünce Enstitüsü Araştırma Asistanı, sumeyya.yildirim@hbu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1263-6543.

HUMAN RIGHTS LAW AND THE PROBLEM OF EASTERN TURKISTAN

Abstract

In the past and today, in many parts of the world, the subjects of international law include economic, ethnic, political, religious, etc. Problems and conflicts arise from interests. Although these conflicts are resolved from time to time, sometimes these roads get blocked and turn into war. These wars naturally bring devastating consequences. As a result of war there is always a winner and a loser, sometimes there are only civilians whose rights have been violated. When this is the case, the international system, humanitarian law and human rights law come into play. But when we look at it, although there are many organizations, agreements and even mandatory rules that protect human rights in international law, unfortunately, human rights law is not able to fully function due to binding and hegemonic inequalities. The unbalanced order in the international system and the injustice that comes with it cannot solve the problems. The human rights violations committed by the People's Republic of China against the Uyghur Turks in East Turkestan is an example of this. In this study, the conflict in East Turkestan, the violations of Human Rights there and the ways to resolve the conflict will be examined together with the scope of Human Rights Law. At the same time, the problem will be examined by emphasizing the importance of East Turkestan for the geography of Turkestan and the Caucasus, by considering the historical background and the process that led to the human rights violations with its reasons. In addition, solutions to the problem of order in the international system and binding in international law will be sought based on this issue.

Keywords: International System, International Law, Human Rights, East Turkestan, China

GİRİŞ

Genel bir biçimde baktığımızda insan hakları kavramı kişilerin insan olmaları nedeniyle insanlık onuruna uygun bir şekilde tüm insanların sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerin bütününe ifade etmektedir. Bu haklar bütününe uluslararası hukuk bağlamında 19.yy. sonlarında ve 20.yy'da korunmaya başlanmıştır. Ama uluslararası hukukun insan haklarını geniş ve kapsamlı bir biçimde ele alması ise Birleşmiş Milletler Antlaşması ile gerçekleşmiştir (Pazarıcı,2018). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun hazırladığı ve 10 Aralık 1948'de, BM Genel Kurulu'nda 48 olumlu 8 çekimser oy ile kabul edilen 30 maddelik bu İnsan Hakları Evrensel bildirisinde insanın hiçbir dil, din, ırk, cinsiyet, renk, vb. özelliklerinin gözeltmeden, devredilemeyen ve vazgeçilemeyen bir takım kişisel haklarının doğuştan varlığı ve bu hakların uygulanmasında hiçbir coğrafi şartlar, siyasi tercihler, kültürlerin öneminin olmadığı belirtilmektedir.

Bu kapsamda İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde haklar; 1-kişisel haklar ve siyasal özgürlükler, 2-ekonomik, toplumsal ve kültürel haklar olmak üzere iki grup insan hakkı olarak yer almaktadır. İlk gruptaki haklar geleneksel haklar olarak 18.yy'dan beri ulusal düzeydeki insan hakları bildirilerinde geçen haklardır. İkinci gruptaki haklar ise çalışma hakkı, sağlık hakkı, eğitim ve öğrenim hakkı vb. haklardır. Bu kapsamda İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi kişilere birtakım haklarla birlikte sorumlulukları da getirmektedir (Pazarıcı, 2018, s.239).

İncelendiğinde, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi teknik hukuk bakımından tavsiye niteliğindedir bu yüzden de bağlayıcı bir etkisi bulunmamaktadır. Bu kusurları düzeltme adına bildirinin yayınlanmasının ardından birtakım gelişmelere gidilmiştir. Bildiride belirtilen ilkelerin uluslararası yapılageliş hukukundan sayılması gerektiği görüşleriyle, bildiriye hukuksal bağlayıcılık kazandırılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte iki şekilde düzenleme yapılmıştır; 1-Evrensel, BM çerçevesinde 2-Bölgesel, Avrupa, Amerika, Afrika kıtalarındaki insan hakları antlaşmaları kapsamında gerçekleşmiştir.

1. İnsan Haklarının Antlaşmalarla Güvence Altına Alınması

Genel anlamıyla insan haklarının uluslararası hukuk kapsamında korunmasındaki en etkili yol yargı organlarınca denetimdir. Diğer yol ise başvuru üzerine yargı-dışı organların gerçekleştirdiği denetim ve uluslararası örgütlerin organlarının gerçekleştirdiği araştırma, rapor isteme vb. yollarla yapılan yönetsel denetim yoludur. Gerçekleşen bu yollara rağmen insan hakları uluslararası hukuk kapsamında yalnızca antlaşmalar ile güvence altındadır. Ama sadece o antlaşmaya taraf olan devletlerle sınırlıdır. Bu antlaşmalara

denetim ve yargı organlarına bakmak istersek şu şekilde sıralayabiliriz (Pazarıcı, 2018, s.238-243):

- **Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin B.M. Sözleşmesi (1966)**

Bu sözleşmede İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ndeki geleneksel haklar güvence altına alınmıştır. Bu hakların korunması ve denetlenmesi adına 18 bağımsız kişiden oluşan bir İnsan Hakları Komitesi sözleşme tarafından kurulmaktadır (madde 28-29). Komite, denetimlerini sözleşmeye taraf olan devletlerin kabul ettiği yükümlülüklerle bağlı olarak rapor, devletlerin başvurusu, bireylerin başvurusu şeklinde 3 biçimde gerçekleştirmektedir (Pazarıcı, 2018, s.243).

- **Ekonomik Toplumsal Ve Kültürel Haklara İlişkin B.M. Sözleşmesi (1966)**

Bu sözleşmede de İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde yer alan ekonomik, toplumsal ve kültürel hakların biraz daha geniş kapsamla güvenceye alınması söz konusudur. Sözleşmenin denetleme mekanizması ise taraf devletlerin Ekonomik ve Sosyal Konseye belirli aralıklarla sunacağı raporlar ile gerçekleşmektedir (Pazarıcı, 2018, s.243-244).

- **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950)**

Uluslararası Hukuk bakımından uygulanan en eski ve önemli bölgesel nitelikli sözleşme olan bu sözleşme 1950'de imzalanmış ve 1953'te yürürlüğe girmiştir. Burada güvenceye alınan haklar İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ndeki kişisel ve siyasal haklardır. Sözleşmeden yararlanma şekli 1. maddede taraf devletlerin yetki alanına giren herkesin bu haklardan yararlanabileceği belirtilmektedir. Bu geçerlilik yer bakımından da kabul edilmektedir. Sözleşmenin denetim mekanizması ise daha önceleri devlet başvurusu ya da sadece bu yolu kabul eden devletlere karşı kişisel ya da bireysel başvuru şeklinde Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Divanı tarafından gerçekleştirilirken bu mekanizmanın yavaş çalışması ve davaların birikmesi sebebiyle bunun yerine tek ve sürekli çalışan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulmuştur. Ancak bu mekanizmanın da yeterli gelmemesi ile buna ek olarak Tek yargıçta eklenerek 14.Protokol kabul edilmiştir (Pazarıcı, 2018, s.244-247).

- **Amerikan (1969) ve Afrika İnsan Hakları (1981) Sözleşmeleri**

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesine baktığımızda büyük ölçüde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinden etkilenmiş olsa da ekonomik, toplumsal ve kültürel hakları da içererek daha geniş kapsamlı halidir. Denetim mekanizması ise kişisel ve siyasal haklar ilgili, ekonomik, toplumsal ve kültürel haklarla ilgili olmak üzere iki farklı şekildedir. Bu sözleşmeye ABD taraf değildir.

Afrika İnsan Hakları Sözleşmesi ise önceliği geleneksel kişisel ve siyasal haklara vermiştir. Ardından ise mülkiyet, çalışma, sağlık, eğitim hakkı gibi haklara da yer vermiştir. Hakların güvence altına alınması ve denetlenmesi adına İnsan ve Halklar Hakları Afrika Komisyonu kurulmuştur (Pazarıcı, 2018, s.243-248).

Genel anlamda baktığımızda İnsan Haklarının korunması adına bugün en etkili yol sayılan antlaşmalarda evrensel ve bölgesel olarak bir takım sözleşmeler yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. İhlali gerçekleşen bazı insan haklarının çözümü bu yollarla sağlansa da bazen bu mekanizmalarda yeterli gelmemekte ve uyuşmazlığı çözememektedir. Nitekim uluslararası hukuktaki insan haklarının İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve diğer evrensel, bölgesel antlaşmalarla sağlanmaya çalışan bağlayıcılığı pek de yeterli gelebilmiş durumda değildir.

Dünyanın birçok yerinde insan hakları, hala bireylerin temel hakları arasında kabul edilmemekte ya da kabul edildiği belirtilse de devletler tarafından uygulanmamaktadır. Oysa İnsan Hakları Evrensel Beyannameinde de belirtildiği ve adından da anlaşıldığı üzere insan hakları evrensel olup, dünyanın her yerinde toplumun ekonomik, sosyal, dini ve kültürel yapısına bakılmaksızın devletler tarafından kabul edilmesi ve temel ilkelerinin benimsenerek uygulanması gereken bir haklar bütünüdür. İnsana değer katan, onu değerli kılan insanlık onurunun korunması, bireylerin yaşama hakkı, işkence yasağı, ifade özgürlüğü, siyasi özgürlük, kişisel dokunulmazlıklar gibi temel hak ve özgürlüklerinin dünyadaki tüm insanların faydalanması için her devlet tarafından sağlanması evrensel insan haklarının bir gereğidir.

Bugün insan hakları dünyanın birçok ülkesinde birçok antlaşma ve örgütler vasıtasıyla korunmaya çalışılmakta ve bu anlamda faaliyetler yürütülse de insan hakları gelişmiş veya gelişmemiş birçok ülkede sadece lafta kalmakta ve uygulamaya geçmekte sorun yaşamaktadır. Bununla birlikte yapılan ihlallerin incelenmesi, rapor edilmesi, yargılanması ve yaptırım uygulanması da dünyadaki hegomonik dengesizlik ve devletlerin çıkarları doğrultusunda pek de mümkün olmamaktadır.

Ekonomik, siyasî, ideolojik ve dinî çıkarlar doğrultusunda bir devletin, toplumun veya bireyin hakkı ihlal edilmekte ve tüm devletlerin taraf olduğu bir antlaşmanın olmaması, uluslararası hukukun yaptırımını ve yüzde yüz bağlayıcılığının bulunmaması gibi kusurlar sebebiyle de bunun tam anlamıyla önüne geçilememektedir. Tıpkı şu an Çin'in Doğu Türkistan'da ki Uygur Türklerine yaptığı insan hakkı ihlalleri gibi. Çin'in bölgede geçmişten günümüze gerçekleştirdiği çeşitli sosyal, ekonomik ve siyasal soykırımları da insan hakları ihlallerine en acı örneklerdendir. Bölgedeki çıkar çatışmasını

daha iyi anlamak adına, olayın tarihsel arka planına değinmek, iki grubunda uyumsuzluğa bakış açısını incelemek ve gerçekleşen insan hakkı ihlallerini insan hakları hukuku bağlamında incelemek daha doğru olacaktır.

2. DOĞU TÜRKİSTANDA ÇİN-UYGUR SORUNU

Doğu Türkistan sorunu Çin'in Sincan (Xinjiang, 新疆维吾尔自治区) olarak adlandırdığı Uygur Özerk Bölgesi'nde, 1960'lı yıllardan beri süregelen dini-etnik bir çatışmadır. Sovyetler Birliği'nin desteğiyle kurulmuş olan Doğu Türkistan Cumhuriyeti'nin kendi içinde gruplar arasında siyasi ve ideolojik çekişmelerin 1947 ve 1948 yıllarında zirveye tırmanması ile birlikte bu dönemde milli bütünlük bozulmuştur. Böylece 1949 yılının sonlarına gelindiğinde ÇKP'nin Doğu Türkistan'ı işgal etmesi adına ortam da oluşmuştur. Doğu Türkistan'ın Çin tarafından 1949 yılında ilhak edilmesiyle birlikte orada yaşayan yüzde 45'i Uygurlardan, geri kalanı da Müslüman olan Kazaklar, Kırgızlar, Özbekler, Taciklerden oluşan azınlık gruplara karşı çeşitli asimilasyon, yoksullaştırma ve insan hakları ihlal politikaları gerçekleştirilmiş ve hala da devam etmektedir.

Türkistan coğrafyasına baktığımızda Sovyetler Birliği döneminde bütün Türkistan'ın Rus işgali altına girmesinin ardından 1990'ların başında SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Batı Türkistan özgürlüğüne kavuşmuştur ve böylece bölgede 5 Türk kökenli Cumhuriyet kurulmuştur.

II. Dünya Savaşı sonrası Türkistan (Orta Asya) coğrafyasını bütünüyle Rus egemenliğine bırakmak istemeyen Çin tarafından, işgal edilen Doğu Türkistan toprakları ise Türkistan coğrafyasının kalbi niteliğinde olup, önemli petrol, kömür, doğalgaz kaynaklarının bulunduğu ticari öneme sahip ve Çin'in Avrasya yani Batıya açılan çıkış kapısı niteliğindedir. Tabii ki de bu stratejik konum sömürgeci büyük güçlerin dikkatini çekmiş ve bölgeye davetiye çıkarmıştır. Hatta bununla ilgili Çinli General Zo Zu Than'ın; *"Doğu Türkistan'a sahip olmanın Çin'in batısından kuzeyine sahip olunacağı ve Çin'in güçlenmesinin Kuzeybatı olmadan olmaz!"* (Gzt Haber: 23 Kasım 2020) sözleri Doğu Türkistan'ın Çin için büyük önemini gözler önüne sermiştir.

Dolayısıyla Çin'in bu bağlamda en büyük stratejisi "Bir Kuşak Bir Yol Projesi'dir ve bu projeyi gerçekleştirmek adına Doğu Türkistan'da asimilasyon baskı, işkence ve insan hakları ihlalleri gerçekleştirmektedir. Bunun sonucunda Doğu Türkistan'da Uygur Türkleri ise neredeyse 260 sene evveliyata dayanan bu Çin işgaline rıza göstermemiş ve Çin işgali altında bulunmasıyla ayrılıkçı hareketler, çeşitli milliyetçi ve dini organizasyonlar tarafından örgütlenmiş ve halen de çeşitli örgütlenme, protestolarla bu direnişe devam etmektedirler.

2.1 Doğu Türkistan Tarihine Kısa Bakış

Doğu Türkistan coğrafyasının tarihine bakarsak birçok kez başka devletlerin işgaline uğramış ve sık sık bu işgallere karşı direniş gösterip ayaklanarak kendi devletlerini kurduklarını görmekteyiz. Çin'in de Doğu Türkistan'daki işgali ise yeni bir mesele olmadığı ve yaklaşık 300 yıla yakın çok uzun bir geçmişe dayandığını bilmekteyiz. Bu işgalleri dönemler bazında sınıflandırdığımızda; Çin askerlerinin Doğu Türkistan'ı işgal ettiği 1755 tarihinden Yakup Bey'in (Muhammed Yakup Kuşbeyi) iktidarın başına geldiği 1865 yılına kadar geçen süre zarfında 110 yıllık zaman dilimi "Birinci Çin İstilasası" olarak tarihte geçmiştir. Bu dönemde çıkan isyanlar sebebiyle Çinliler işgali tam anlamıyla gerçekleştirememiş olsalar da Doğu Türkistan devletinin de ömrü Yakup Bey'in ömründen pek fazla olmamıştır.

Yakup Bey'in 1877'de ölmesiyle beraber Zo Zu Thang komutasındaki Çin ordusu tüm bölgeyi yeniden işgal etmesinin ardından 18 Kasım 1884 yılında Çin İmparatorunun emriyle bölgeye "Şin Cang" (yeni toprak) ismi verilmiştir. Böylelikle 1944 yılına kadar devam edecek olan "İkinci Çin İstilasası" devri başlamıştır. Ancak İkinci Çin istilasası da Çinliler için bölgede tam bir istikrar sağlayamamış ve 1933 ile 1944 yıllarında çıkan bağımsızlık mücadeleleri sonrasında Doğu Türkistan'da 10 yıl ara ile iki milli devlet kurulmuştur (Karaca, 2007).

Bu isyanlar sonucunda Kasım 1933'te kurulan Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti yöneticilerinin kendi içlerinde iki ayrı akımı desteklemelerinden iktidar mücadelesine girmişlerdir. Ve böylelikle İslam Cumhuriyeti yöneticileri devletin sonunu kendi elleriyle hazırlamışlardır. Ardından Şubat 1934'te Çin ordusunun, Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti ordusunu yok etmesiyle yeni kurulan cumhuriyeti de yıkmışlardır. Doğu Türkistan Cumhuriyeti 12 Kasım 1944 yılında tekrar kurulmuş ama beş yılın ardından 20 Ekim 1949'da tekrardan yıkılmıştır. 1949'da da Mao'cu Çin Halk Kurtuluş ordusunun bölgeye yerleşmesiyle Doğu Türkistan bölgesi Çin Halk Cumhuriyeti'ne artık kesin olarak bağlanmış bulunmaktaydı. Bu arada aynı dönem içerisinde Çin'de ise, 1921 yılında Çin Komünist Partisi kurulmuş ve bu Çin'in, Doğu Türkistan'daki komünist birlikler vasıtasıyla bölgeyi işgal etmesini kolaylaştırmıştır. Böylelikle 1955 yılında bölge, eyalet statüsünü yitirip özerk bir bölge haline gelerek merkezi hükümete bağlanmıştır.

2.2. Uygur Türkleri Cephesinden Doğu Türkistan Meselesi

Tarihinde sık sık istilaya uğrayan, bazen bağımsızlığını kazansa da iç çatışmalar sebebiyle istikrarlı olmayan Doğu Türkistan bölgesinde günümüzde de yerel halk tarafından bir istikrar sağlanamamış ve Çin'in işgali-

ne maruz kalmış durumdadır. Çin'in bu bölgedeki işgali ve soykırımları ile Doğu Türkistan meselesinde yaşanan bu Uygur-Çin uyuşmazlığında Uygur Türkleri cephesinden soykırım, işkence ve asimilasyon politikaları iddialarına karşın Çin'in bu iddiaları yalanlamaları uluslararası arenada kafalarda soru işareti bırakmaktadır. Her iki cepheden de iddiaları değerlendirmek adına Uygur cephesinden buna maruz kalan ve esir kamplarından kaçan insanların tanıklıkları ve bu alanda gerçekleştirilen araştırma raporları ışığında kaynak göstererek ele alıp, daha sonrasında ise Çin tarafından iddiaları değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Doğu Türkistan'ın kısa tarihine baktıktan sonra, yaşanan bu olayların ardından Doğu Türkistan'da birçok bağımsızlık hareketleri gerçekleştiğini ve bunların Mehmet Emin Buğra gibi İslamcı liderler çevresinde geliştiğini görmekteyiz. Ama 1969 yılında 'Doğu Türkistan Halk Partisi'nin protestosu gibi girişimleri Çinli yetkililer tarafından tespit edilip ağır bir şekilde bastırılarak harekete da ağır yaptırımlar uygulanmıştır. Bu kapsamda iki grup arasında çatışma sorunu olan Doğu Türkistan'a baktığımızda, jeostratejik durumu, demografik özellikleri ve hammadde kaynakları sebebiyle Çin için vazgeçilmez bir bölge olmuştur.

Bahsettiğimiz gibi Uygur halkının asimilasyon edilmesiyle ÇKP rejiminin bölgede gerçekleştirmiş olduğu bu baskı ve şiddet politikaları yıllar boyunca birçok Uygur Türkü'nün ölümüne ve her türlü anlamda toplumda etkisiz hale getirilip geri planda kalmasına sebep olduğu belirtilmiştir.

Bununla birlikte 1976 yılında Çin Komünist Partisi'nin kurucusu ve merkez komitesi başkanı Mao Zedong'un ölmesiyle, Çin geleneksel politikalarında değişiklik gözlemlenmiş ve 1950'lerden beri Uygurların görmüş olduğu işkenceler sekteye uğrayarak bir nebze olsa Uygur halkının nefes almasına fayda sağlamıştır. Bu değişiklikler önceden çok ağır yaptırımları olan, hac ziyaretleri, uluslararası ticaret, ibadet haklarının verilmesi ve yurtdışında yükseköğrenim koşullarının sağlanması gibi faaliyetlerdir. Ama yine de baktığımızda Çin düşük kalitedeki imkanları Uygurlara sağlayarak, yurtdışı ticari alım-satım işlemleri, petrol ve maden işletmeleri ve ortak pazardaki faaliyetleri gibi büyük işlerde bir özgürlük sağlamamış ve bu alanlardaki ayrımcılık devam etmiştir.

Baktığımızda 2000'li yıllarda bölgedeki Uygur-Çin uyuşmazlığı tekrardan artmış ve özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra tıpkı dünyadaki diğer Müslümanların gördüğü baskının artmasıyla birlikte Doğu Türkistan bölgesindeki Müslüman halk da bundan nasibini alarak üzerinde bu baskılar daha da artmıştır. Tabi ki Çin de "Teröre Karşı Savaş" adı altında Müslüman karşıtı politikalarını meşru bir şekilde uygulamak adına bundan faydalanmıştır. Bu kapsamda eğitim alanındaki ayrımcı politikalar devreye

girmiş ve Çin Komünist Partisi, 2005-2007 yıllarından itibaren, üniversite ve ilkokullarda Türkçe eğitim dilini uygulamadan çıkartmıştır ve ayrıyeten başarılı öğrencileri de Çin'deki askeri eğitim kurumlarına götürerek onları etnik kimliklerinden uzaklaştırarak asimilasyon politikalarını uygulamıştır. Verilere göre 2006 yılı itibarıyla bu politika kapsamında Çin'e sürgün edilen öğrencilerin sayısı 10.000'i bulmuştur (İZBASAR, Nurettin, 'Doğu Türkistan Raporu', İHH İnsani ve Sosyal Yardımlaşma Araştırmaları Merkezi, 2020).

Çin politikaları iddialara göre bunlarla da sınırlı kalmamıştır ve Uygurları fabrikalara sürgün ederek ucuz iş gücü olarak kullanmıştır. 2006 yılından itibaren kız çocukları, daha sonra bu durumun tepki çekmesi ile erkek çocuklarının da buna katılarak, çocuklar ailelerinden kopartılıp, zorunlu fabrika işçisi olarak çalıştırılmıştır. Daha sonra bu fabrikaların birinde tecavüz gerçekleştiği iddiasıyla bu olay 26 Haziran'da patlak vermiştir. Bu durum üniversite öğrencileri de dahil olmak üzere çeşitli gruplar tarafından protesto edilmiş ve 1.000 yakın tutuklanmayla birlikte 1.000-3.000 arası ölümle sonuçlanmıştır. Bu olay "5 Temmuz 2009 Urumçi Katliamı olarak tarih sahnesinde yerini almıştır (İzbasar, Latifoğlu, Uluyol, 2021). Daha sonra olayın tüm dünyada tepki çekmesiyle meselenin ekonomiyle bağlantılı olduğu, etnik bir ayrımcılık yapılmadığı şeklinde savunmalar yapılmıştır. Doğu Türkistan uyuşmazlığındaki yaşanan diğer politikalara değinmek gerekirse bunlar;

*Çin'in Uygur nüfus oranını azaltmak ve Çinli oranını arttırmak için nüfus politikaları uygulamasıdır. 1953 yılında yapılan nüfus sayımına göre Doğu Türkistan'daki Uygurlar nüfusun %75'ini oluştururken, %6'sını ise Han Çinlileri oluşturuyordu. Ancak 2000 yılına gelindiğinde nüfusun %40.57 si Han Çinlisi, %45.21 i ise Uygurlardan oluştuğu belirtilmektedir. (Toops, 2004). Yani elli sene gibi kısa bir zaman içerisinde bölgede bariz demografik değişiklik yaşanmıştır.

*1997 yılının Ramazan ayında 30 Uygur'un öldürülmesi bölgede büyük gösterilere neden olması da yine bu çatışmalara bir örnektir. Çin'in bu gösterileri isyan olarak nitelendirmesinin ardından olaylar daha çok büyümüştür ve Gulca Katliamı olarak nitelendirilen bu olayda Çin Ordusu göstericilere ateş açmasıyla birlikte 100'e yakın insan ölmüştür.

Bir başka çatışma ise 5 Ocak 2007'de Çin polisinin Doğu Türkistan İslami Hareketi'nin kamplarını basması ve 18 kişiyi öldürmesiyle gerçekleşmiştir. Bu olay sonrası Uygurlar daha da hareketlenmiş ve ayaklanmalarını arttırarak 2008 yılında saldırılar düzenlemişlerdir (BBC News, 2007).

Doğu Türkistan bağımsızlık mücadelelerinin yaşanmasındaki en büyük sebeplerden biri, o dönemki komünist rejimin gerçekleştirdiği politikalar çer-

çevesinde 60'lı yıllardan itibaren başlayan ve günümüzde de halen devam eden 'Mesleki Eğitim ve Öğretim Merkezleri' adında toplama kamplarında Uygur Türklerinin esir edilmesidir. Çin, İslam'ın "dış unsurların boyunduruğundan" arındırılacağı bahanesini öne sürerek, İslamla ve milliyetçilikle bağlantılı her türlü giyim kuşamda ve davranışlarda Uygur Türklerini bu kamplarda esir edip çeşitli işkencelere maruz bırakmıştır. Aslında Çin Komünist Partisi (ÇKP) rejimi uygulamaya koyduğu politikalarla; bölgeye kök salmak ve çıkmamak adına bir taraftan yerel Türk-İslam kimliğini sistematik bir şekilde silerken, diğer bir taraftan ise Çinliliği ve Çin kültürünü yerleştirmek amacıyla çeşitli politikaları uygulamış ve hala da buna devam etmektedir. 2016 yılı itibariyle bu politikanın şiddetini arttıran Çin'in bu kamplarında Uygurların çeşitli işkencelere, deneylere ve tecavüzlere uğradıklarını kaptan kaçmayı başaran insanlar tarafından bildirilmiştir.

İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW)'nün hazırladığı Çin raporuna göre Aşırılık Mücadele Düzenlemesinin kabul edildiği Mart 2017'den beri, Sincan bölgesindeki bu kamplarda esir tutulan insanların çoğunluğu Müslüman olan etnik gruplardır ve bunların sayısı hızla artmaktadır.

Yapılan düzenleme ile namaz kılmak, oruç tutmak, sakal bırakmak, peçe veya başörtüsü takmak terör faaliyeti olarak nitelendirilmektedir. Hatta alkol almamak ya da İslam veya Uygur kültürüyle ilgili herhangi bir unsur barındırmak da kamplara götürülme sebeplerindedir. Günümüzde Çin'in bu kamplarda çeşitli işkencelere maruz bırakarak "dönüştürdüğü" yaklaşık 3 milyon Doğu Türkistanlı olduğu iddia ediliyor. Bir şekilde bu esir kamplarından kurtulmayı başaran Doğu Türkistanlı Uygurların orada yaşadıkları baskı ve işkenceleri tanıklık ederek verdikleri röportajda şunları dile getirmişlerdir:

"Kim doğduğu yerlerden, akrabalarından, dostlarından ayrılıp yabancı ellerden huzur arar ki? Biz çaresiz kaldık, Çinlinin her dediği, istediğini yapamadık. Çin'in anayasası ve dini inanç yasasıyla garantiye alınmış haklarımızın hiçbirini vermediler. Hukuki yollardan hak arayan, onlara bu yaptıklarının kendi yasalarına aykırı olduğunu söyleyen, onlar üzerinden şikâyet edip mahkemelere, üst makamlara başvurularını tutukladılar, ağır işkence ettiler. Hatta öldürdüler. Bize Çinli Shucilar açıktan, kanun benim, ben ne dersem o olur dediler. İstediklerini yapıyor ve alıyorlardı. Bizim en hassas yerimizden vurmaya çalıştılar, önceleri kürtaj ile sağlığınıza ve nüfus artışımıza hançer vurdular, sonra dinimizi tamamıyla yasakladılar, en son dilimizi eğitimden çıkarttılar. Henüz 16 yaşındaki kızlarımızı zorla alıp Çin'e çalıştırmak için götürdüler. Ramazan aylarında oruç tutup tutmadığımızı test etmek için akıl almaz yollara başvurular. Hatta içki içen, hırsızlık yapan kötü insanları ödüllendirdiler, makam mevki sahibi yaptılar... onların hoşuna gitmeyen, karşı gelen bir şey söyledik mi dilimizi doğrudan kesmediler, ama başka her şeyi yaptılar,

ağır para cezası, sorgu sualsiz hapse atmalar, işkence, çalışma kamplarında süresiz çalıştırmalar. Kısacası, kaçmaktan başka çaremiz kalmamıştı..." (Mülakat yapılan kişi: Erkek, evli, 50 yaş; Mülakat tarihi: 20.08.2016; Mülakat yeri: Kayseri otopark) (Türkiye'deki Uygur Türkü Göçmenler-Abdürreşit Celil KARLUK- 2020-Sy.264-266).

"...Kur'an okumamıza, namaz kılmamıza izin vermediler. Dilimizi konuşmamıza dahi izin vermediler, bizde zor şartlarda oradan kaçarak buralara sığındık. Tüm bu olaylar sırf bizim Müslüman ve Türk olduğumuz için ortaya çıkıyordu" (Mülakat yapılan kişi: Kadın, 31 yaş, Evli, Kaşgarlı; Mülakat tarihi: 28.10.2017; Mülakat yeri: Zeytinburnu) (Türkiye'deki Uygur Türkü Göçmenler-Abdürreşit Celil KARLUK- 2020-Sy.264-266).

Verilen röportajlardan yola çıkarak Esir kamplarında gerçekleştirilen işkence, soykırım uygulamaları genel anlamda şu şekildedir;

- * Tutukluların kendi dini siyasi kültürel kimliklerini yok etmek için sakallarını kestirmek, başörtülerini açtırmak ve onlara işkence yapmak,
- * Hamile olan kadınların kürtaj ile bu çocukların alınması sonrası bu kadınların hayatını kaybetmesi, sakat kalması, psikolojik travmalar yaşaması,
- * Kamp yerlerini yapmak için taş ve ya maden ocaklarında ağır işlerde çalıştırılmaları *Avukat ve aile ile görüşmeyi engelleyerek psikolojik baskı uygulamak,
- * Genç kızların zorunlu işçi olarak çalıştırılması,
- * Doğu Türkistanlı kadınların fuhşa zorlanması ve daha kamuoyunun bilmediği birçok işkence,
- * Tutuklulara zorla Çince şarkı söyletme, *Rutin ve programlı olarak yapılan konferansları dinletme (Komünizm, Ateizm propagandası),
- * Tutukluların kendilerini aşağılamaları için "öz eleştiri" adı verilen rutin toplantı seanslarına katılmaya zorlamak,
- * Tutukluların ne zaman serbest bırakılacağını bilmemeleri,
- * Sürekli endişe, korku, kaygı ve depresyon hali gibi işkence, asimile ve soykırım politikaları Doğu Türkistanlılara uygulanmaya hala devam ediyor (Gzt Haber Sitesi, 2019).

Bu konuda Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi öğretim üyesi olan ve aynı zamanda Doğu Türkistan'ın Kaşgar kenti doğumlu olan Uygur Türkü Prof. Dr. Abdürreşit Celil Karluk makalesinde şunları ifade etmiştir: "Türkistan coğrafyası sömürgecilik dönemine kadar, genellikle kendi sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yörüngesinde gelişmesine devam etmiştir. Bulunduğu

coğrafi konumundan ötürü, çağı yakalayarak daha güçlü birleşik ulus olmayı başaramayınca en son Çarlık Rusya ile Çin'in istilasına maruz kalmıştır. Bu istila süreci Türkistan'da acılı sürecin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Doğu Türkistan'da Çinli idareciler, Uygur Türklerinin Çinli toplumuna entegre ettirilmesi, daha doğrusu tamamen asimile edilmesi için, (1994 yılından itibaren) ekonomi, sosyal, kültürel, dini ve eğitim kurumlarında adına "yoksullaştırılarak dönüştürme" yöntemi diyebileceğimiz bir yönetim tarzını benimsedikleri, ısrarcı yöntemler ile sistematik olarak uyguladığı görülmüştür. Bölgenin demografik yapısı istilacı güçlerce zorla değiştirilmiş, Türkler asimilasyon ve kıyımlara tabii tutulmuş, direniş ve istiklal mücadelesi her defasında kanlı bir şekilde bastırılmıştır" (Türkiye'deki Uygur Türkü Göçmenler-Abdürreşit Celil KARLUK-2020-245-283).

2.3.Çin Cephesinden Soykırım Savunması

Doğu Türkistan'daki yaşanan uyuşmazlığı ve asimilasyon nüfus ve soykırım politikaları iddialarına karşı Çin cephesinden de çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Bu kapsamda Çin Devleti, Çin Dışişleri Bakanlığı ve Çin Ankara ve İstanbul Büyükelçiliği gibi resmî kurumların yapmış olduğu basın açıklamalarından ve anayasada yürürlüğe koyduğu politikalarından yola çıkarak uyuşmazlığı ele almadan önce Çin'in kimlik, milliyetçilik ve azınlıklar konusundaki fikir yapısına baktığımızda günümüzde etnik kimliğin nasıl şekillendiği hususunda çeşitli tartışmalar mevcuttur.

Bu anlamda İlkçi (primordialist) ve Yapısalcı (Konstruktivist) yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır. Çinliler de tarih boyunca azınlık politikalarını Yapısalcı yaklaşım yanında Marksist yaklaşımla birlikte harmanlayarak Konfüçyüs zihniyetiyle uygulamaya koyduğu görülmektedir. Bu kapsamda ÇHC; ülkenin kendine ait tarihsel ve milli niteliğine zarar gelmeyecek, bu hususlara uygun koşulları taşıyacak bir demokrasi ve insan hakları politikalarından yana olduklarını bildirmektedirler.

Bu bağlamda da "Üç Temsil Teorisi" ortaya konulmuştur. Bu teoride; gelişmiş üretici güçlerin ilerlemesiyle birlikte gelişmiş kültüre yönelimini teşvik edilmesi ve Çin halkının çoğunluğunun temel çıkarlarını gözetilmesi hedeflenmektedir. Tabi bu teoride ortaya atılan çoğunluğun temel çıkarlarını koruma hususu Han etnik kökenli Çinlileri kapsamaktadır. Bu yüzden iç istikrarı yani Han kökenlilerin yaşayışını etkileyecek her türlü girişim engellenmektedir. Bu kapsamda ülkenin birliğini ve bütünlüğünü tehdit eden, iç istikrarı etkileyecek her türlü faaliyetin çoğunluğa karşı yapılmış olacak ve bu eylemler Çin usulü demokrasi anlayışına uymadığından terörist faaliyet olarak adlandırılacaktır.

Bu kapsamda Çin'in milliyetçilik anlayışı da etnik grupları kendine benzetme üzerine kurulmuştur ve bu anlayışını ırk kavramına bağlamayarak bir nevi kendine benzetmeyi hızlandırma adına ortak kültürü ön plana çıkarma amacı içerisinde olduğunu görmekteyiz. Bu anlayış "Çinli kimliği"ni ortaya koyma gayreti olduğunu göstermektedir (Karaca,2007).

Yani bu anlamda Çin'in Çinlileşen sosyalist ideoloji ile yönetilen, aslında çok milliyetli ve çok kültürlü bir ülke olduğunu ve bu çeşitliliği kendi lehine kullanmak istediğini görmekteyiz. Bu durum ÇHC anayasasının giriş bölümünde şu şekilde belirtilmiştir: "Çin Halk Cumhuriyeti, ülkedeki bütün milliyetlerin ortaklaşa katılımı ile inşa edilen çok milliyetli ülkedir" (Çin anayasası: Türkiye'deki Uygur Türkü Göçmenler-Abdürreşit Celil KARLUK- sy.249).

Bu kapsam Çin bünyesinde bulunan azınlıklarla birlikte Çin halkının çoğunluğunun temel çıkarlarını gözetilmesi, iç istikrarın, ülkenin birliğinin ve bütünlüğünün korunması için Çin usulü demokrasi anlayışına uymayan terörist faaliyetlerden dolayı ülkede bu anlayışla politikalar gerçekleştirdiklerini savunarak Mesleki Eğitim Kamplarında terörist zihniyetli bireylere eğitim verdiklerini, soykırımı yalanlayarak iddia etmektedirler.

Bu konuda birçok Çin Yetkili makamları uluslararası basında sıkça savunma gerçekleştirmişlerdir: Örnek verecek olursak Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi'ne bağlı İnsan Hakları Bürosu'ndan yapılan açıklamada, "İddia edilenin aksine söz konusu 'eğitim merkezlerinde' herhangi bir kötü muamele yapılmadığı" belirtilmiştir. İnsan Hakları İzleme Örgütü, yaptığı açıklamada Çin hükümetinin, ülkenin kuzeybatısındaki Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki Müslüman Uygur Türklerine 'sistematik insan hakları ihlallerinde bulunduğunu' bildirmiştir. Ve buna karşılık Çinli yetkililerde Batılı ülkelelerin radikal İslam'ın tehlikeli sonuçlarına karşı başarısız kaldığını ve ülkenin güvenliği açısından, birkaç günden 2 aya kadar süren söz konusu eğitimlerin 'faydalı' olduğunu ileri sürmüşlerdir. (Stratejik Düşünce Enstitüsü- 14 Eylül 2018)

Aynı zamanda bu iddialarla ilgili bir başka açıklamada Çin'in İstanbul Başkonsolosu Cui Wei yapmıştır. Sputnik'e açıklamalar yapan Wei, "Aşırı dinci düşüncelerden etkilenen insanlar eğitim merkezlerinde yeni ve modern bir hayata kavuşuyor" demiştir ve şunları eklemiştir: "Mesleki Eğitim Merkezleri, yasalarda kapsamında kurulmuş olup, radikalizmden etkilenmiş kişileri topluma, ailesine ve modern hayata yeniden kazandırmayı amaçlayan okullardır. Belli bir süredir, Sincan bölgesinde sıklıkla terör ve şiddet olayları yaşanıyordu ve tüm yerel etnik gruplardan halklar bu durumdan çok fazla zarar gördü. Yerel yönetim bir taraftan terör faaliyetleri ile mücadele ederek terör örgütlerinin kökünü kazıyor, diğer taraftan da terör ve şiddet eğilimlerinin kaynağına, yani radikal düşüncelere karşı mücadelesini sürdürüyor." Başkonsolos Cui Wei, söz konusu "eğitim merkez-

lerinde” nelerin öğretildiğine dair soruya karşılık: “Başlıca üç ana konu var. Birincisi Çince öğrenmek. Bir ülkenin vatandaşı, o ülkenin resmi ana dilini bilmiyorsa, ülkeyle nasıl kaynaşabilir, nasıl gelişme sağlayabilir? İkincisi, hukuk bilmek. Vatandaşlar, ancak yasaları öğrendiklerinde bilinçli olurlar. Örneğin, birden fazla eşe sahip olmak yasak veya, sözde ‘kafir öldürmek’ cennete girme sebebi değil, ciddi bir suçtur ve ağır bir yaptırımla sonuçlanır. Merkezlerde eğitim verilen vatandaşlara bu gibi bilgiler öğretilmektedir çünkü Sincan Bölgesi’ndeki vatandaşlar, üretilen sözde ‘dini hukuk’ yoluyla kontrolden çıkarılmaya çalışılıyorlar.” ifadelerini eklemiştir. (Yeniçağ Gazetesi: Çin’den Doğu Türkistan’daki toplama kamplara için ilginç savunma-25.02.2019)

Bununla birlikte Doğu Türkistan’da gerçekleştirilen bu soykırım, işkence politikaları iddialarına karşı BBC, Çin’de Müslüman Uygur Türklerinin tutulduğu ‘eğitim kamplarına’ girerek görüntülemiştir. BBC’nin özel izinle girdiği bu tesislerden elde edilen görüntüler ve yapılan röportajlarla, kurulan sistemin “cezaevine daha yakın olduğunu” dile getirilmiştir. Pekin hükümeti bu kampların varlığını daha önce uzun süre reddederken daha sonra “radikal ideolojilerle” mücadele kapsamında, “mesleki yeterlilik eğitim merkezleri” olarak resmi bir yapıya büründürülmüştür ve bu kapsamda eğitim verdiklerini dile getirmişlerdir (John Sudworth: BBC: 18 Haziran 2019).

Tüm bu yaşananlar doğrultusunda anladığımız üzere Çin gerek iç, gerekse de dış politikasında uygulamaya koymuş olduğu bu faaliyetlerle birlikte Doğu Türkistan’da yaşanan olaylara ve kamplarda esir tutulup işkence yapılması iddialarına karşı çıkararak bunların Çin’in huzurunun sağlanması için, terörist fikir ve eylemlerden korunmak adına uyguladıkları Mesleki Eğitim Kampları olduğunu iddia etmektedir. Ama bugün dünyada gözler önüne serilen birçok kanıtlar Çin’in Doğu Türkistan’da başta Uygurlar olmak üzere birçok azınlık grubun haklarını hiçe sayarak çeşitli soykırım ve işkence politikaları ile insan haklarını çiğnemekte ve yok saymaktadır.

Peki Çin’in uzun yıllardır süre gelen bu insan hakları ihlallerine uluslararası hukuk, uluslararası kamuoyu, uluslararası örgütler ve devletler neden engel olamamaktadır. Bugün o topraklarda çeşitli işkencelerle temel hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakılan o insanlara neden dünya dilsiz şeytanı oynamaktadır. Yoksa İnsan Hakları sadece batılı devletlerin bireyleri için geçerli haklar mıdır?

3. İnsan Hakları ve Uluslararası Hukuk

Evet, bugün dünyada yaşanan uyuşmazlıkların barış ve güvenle çözülebilmesi için net, herkesin uyacağı bağlayıcılığı olan, eşitliğe dayalı esasları bulunmalıdır. Ancak uluslararası hukukta genellikle devletlerin ve sınırlı

olarak uluslararası örgütlerin çeşitli uluslararası hukuk kaynakları ile kabul edilen kurallar yalnızca bu kuralları kabul eden uluslararası hukuk kişilerini bağladığından pek mümkün değildir.

Baktığımızda uluslararası bir kuralın bağlayıcılığının sağlanması için uluslararası hukuk kişilerinin tamamının kabul etmesi bunun içinde emredici norm niteliği kazanabilmesi gerekmektedir. Bu hususta karşımıza “JUS COGENS” kuralları çıkmaktadır. İlk defa Viyana Kongresinde ortaya çıkan, devletlerin hak ve yükümlülüklerini belirten uluslararası hukukun en güçlü kaynağı olan Jus cogens kuralları, Viyana Sözleşmesinin 53. ve 64. maddeleri ışığında ele alınarak devletlerin eşit ve egemen olduğunu ve devletlerin uluslararası hukukun bazı kurallarına zorunlu olarak uymasını öngörmüştür (Öztürk, 2016). Buda jus cogens kurallarının kesin ve istisnası olmayarak diğer hukuk kurallarından hiyerarşik olarak üstün olan kurallar olarak ortaya çıkarsa da yaptırım mekanizmasındaki kusurla ortaya sunulan kavram maalesef çelişmektedir.

Nitekim Uluslararası Hukuk Komisyonunun örnek olarak verdiği kuvvet kullanma yasağı, köle ticaretinin ve deniz haydutluğunun yasaklanması, soykırımın yasaklanması, devletlerin eşitliği gibi Jus cogens kurallarını bir devlet/kurum veya kişi ihlal ettiğinde ihlal edilen normun niteliğine göre üç farklı mekanizma ortaya çıkmaktadır. Bunlara baktığımızda;

1) İhlal edilen kural cezai sorumluluk doğurmuyorsa, ancak tazminat ödenmesi gereken bir zarar meydana getirdiyse Uluslararası Adalet Divanı’nın ilgili tazminata hükmetme yetkisi bulunmaktadır.

2) İhlal edilen kural cezai sorumluluğu oluşturuyorsa uluslararası ceza yargısı (Basta Roma Mahkemesi olmak üzere) Re’sen yargılama ile failleri cezalandırabilir.

3) Başta BM olmak üzere uluslararası kurumlar da Jus cogens normun ihlali sonucu üye devlete siyasi/ekonomik yaptırım uygulayabilir veya koruma sorumluluğuna dayanarak ilgili fiilin ortadan kaldırılması için askeri/diplomatik müdahalede bulunabilir.

Peki ihlali gerçekleştiren fail bir devlet ve aynı zamanda bahsi geçen uluslararası örgüte üye olmayan veya antlaşmaya taraf olmayan bir devletse ya da tıpkı BM’nin 5 daimi üyesinden biriye o zaman burada devletlerin egemen eşitliği bir Jus cogens kural olarak kabul edilirken, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin varlığı ve bununla birlikte 5 daimi üyesinin veto hakkı nasıl egemen eşitliğini içermektedir? Emredici hukuk kuralının yargı mekanizmasını oluşturan bir işleyiş kural ile nasıl çelişki yaşayabilir?

Tıpkı Çin Halk Cumhuriyeti’nin Doğu Türkistan’da Uygur Türklerine geçmişte gerçekleştirdiği ve bugün hala devam eden insan hakları ihlalleri

de bir Jus Cogens ihlalidir. Fakat bunun araştırılıp yargılanması ve bir yaptırımının olması, Çin'in gerek ekonomik gerek siyasi güçleri ve bugün BM'de veto yetkisi ile pek mümkün olmamaktadır. Buda jus cogens kurallarının dünyadaki her devlete eşit olarak dayatılmadığı ve emredici en güçlü uluslararası hukuk kaynağı olmasına rağmen %100 bağlayıcılığının olmadığını göstermektedir. Bu durumda doğal olarak Jus cogens kurallarının ihlal edilemeyeceği ilkesi de doğrudan çelişkiye düşmektedir.

Tüm bunlar doğal olarak uluslararası hukukta bağlayıcılık sorununu ve uluslararası toplumdaki hegemonik dengesizlikleri meydana getirmektedir. Bununla birlikte akıllara; Bağlayıcı olmayan bir kural hukuk kuralı olabilir mi? Uluslararası hukuk gerçek anlamda bir hukuk düzeni midir? Uluslararası hukuk öznelerinin tümünü bağlayan bir kuraldan, birimden veya sistemden söz edilebilir mi? soruları da gelmektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak baktığımızda Doğu Türkistan'da gerçekleşen Uygur-Çin Uyuşmazlığı Uygurların aleyhine dünya kamuoyu önünde en acı bir şekilde hala devam etmektedir. Çin her ne kadar bu durumu yalanlayıp, politikalarına ve çeşitli işkencelerine uygun bir kılıf uydurmaktan vazgeçmese de Doğu Türkistan'da 21. yy.'ın ortasında çok büyük bir şekilde kültürün, dinin ve soyun katliamı yaşanarak İnsan Hakları vahşice katledilmektedir. Çin yıllardır Bir Kuşak Bir Yol Projesi kapsamında Avrasya, İpek Yolları hedeflerine açılan kapı olan Doğu Türkistan'da bölge halkına Yoksullaştırma Siyasetini uygulayarak birçok akla hayale gelmeyen işkenceleri uygulamış ve hala da uygulamaya devam etmektedir.

Devletlerin ve uluslararası örgütlerin ise Çin'in insan hakkı ihlallerine karşı gerçekleştirdiği eylemler ise sözlü yazılı kınama, rapor hazırlama, ambargo uygulamalarıdır. Ama maalesef ki bunların hiçbiri Çin'in büyük ekonomik ve borç diplomasisi ile sağladığı siyasi gücüne etki ederek soykırımı engelleyebilecek nitelikte değildir. Burada da devletlerden ve örgütlerden ziyade dünyaya yön veren biz insanlara bizim hakkımız olan insan haklarını savunmak ve bunun ihlallerinin önüne geçmek için mücadele etmemiz gerektiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Abdürreşit Celil KARLUK- TÜRKİYE'DEKİ UYGUR TÜRKÜ GÖÇMENLER VE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR- Göç Sosyolojisi- Ekim- 2020- Sy.245-284.

Amine TUNA, DOĞU TÜRKİSTAN'DA ASİMİLASYON VE AYRIMCILIK, İHH İnsani Yardım Vakfı, 1. Baskı,

Gülnehal Altın ÖZTÜRK, Uluslararası Çatışma Bölgeleri: Doğu Türkistan ve İnsan Hakları İhlalleri, BARIŞ ARAŞTIRMALARI VE ÇATIŞMA ÇÖZÜMLERİ DERGISİ, Cilt.1, No.1, 2013, S.68Kasım 2012.

Hatice GEYİK, DEVLETLERİN İNSANCIL HUKUK KURALLARININ İHLÂLİ NEDENİYLE SORUMLULUĞU, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 24, Sayı 2, Yıl 2016, S.58-63.

Hümagül Hümeysra ULUYOL, Ali LATİFOĞLU, Nureddin İZBASAR, 5 Temmuz Urumçi Katliamı Raporu Katliamdan Soykırımı Giden Yol, Resmî Rapor: 03 Katliamlar Raporu Temmuz 2021.

Hüseyin Pazarcı, ULUSLARARSI HUKUK, Turhan Kitabevi,17. Baskı Ekim 2018 Ankara Sy.33-34, 83-84, 243-248.

İrem KARAKOÇ, Uluslararası Hukukta Emredici Kural Olgusuna Tarihsel Bir Yaklaşım, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 8, Sayı: 1, 2006, Sy. 87-95.

Nurettin İZBASAR, 'Doğu Türkistan Raporu', İHH İnsani ve Sosyal Yardımlaşma Araştırmaları Merkezi, 2020.

Kenan Dağcı, Mustafa Keskin-Çin'in Doğu Türkistan Politikası ve Azınlık Hakları Bağlamında Hak İhlalleri- BARIŞ ARAŞTIRMALARI VE ÇATIŞMA ÇÖZÜMLERİ DERGISİ- 2013-Sy.12-27.

Mahmut GÖÇER, ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI ANDLAŞMALARININ Bağdaşmazlığı SORUNU VE ULUSLARARASI HUKUK, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 56-3

Mehmet Akif OKUR-BİR KUŞAK, BİR YOL" PROJESİ'NİN JEOPOLİTİĞİ, TÜRK KUŞAĞI VE UYGURLAR-The Academic Elegance-217-Sy.45-53.

Nabijan TURSUN, 1933 VE 1944 YILLARINDA KURULAN DOĞU TÜRKİSTAN CUMHURİYETLERİ HAKKINDAKİ KAYNAKLAR VE BU KAYNAKLARIN DEĞERİ, Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi, Sayı: 2020/16, s. 233-257.

R. Kutay KARACA -Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorunu-Akademik Bakış-2007-Sy.219-243

Süleyman DOST, ULUSLARARASI HUKUKTA BAĞLAYICI OLMAYAN HUKUK, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 14, Sayı:173 - 174 | Ocak - Şubat 2019

Selcen ERDAL, ULUSLARARASI ANDLAŞMALARIN HUKUKSAL GEÇERLİLİĞİ, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 23, Sayı 1, Yıl 2015, Sy, 72-74.

Stanley TOOPS, 1949'dan Sonra Sincan'da Demografi ve Kalkınma, Doğu-Batı Merkezi Washington Çalışma Kağıtları, No:1, Mayıs 2004, S.31-38.

Yasin ÖZTÜRK, ULUSLARARASI HUKUKTA DEVLETLERİN EGEMEN EŞİTLİĞİ KAVRAMININ JUS COGENS NİTELİĞİ Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi XLII, 2017/1, Sy.37-39.

Elektronik Kaynaklar (Erişim Tarihi: 28 Ocak 2021)

Çin anayasası: http://www.gov.cn/gongbao/content/2004/content_62714.htm , Türkiye'deki Uygur Türkü Göçmenler-Abdürreşit Celil KARLUK-sy.249.

Gzt-Mecra- İçinden çıkılmaz bir mesele: Doğu Türkistan- 05 Aralık 2019 (<https://www.gzt.com/mecra/icinden-cikilmaz-bir-mesele-dogu-turkistan-3515556>)

Gzt Haber sitesi Instagram sayfası: <https://www.instagram.com/tv/CH8lGtxihzO/?igshid=1jkaqtozi5pa2>

İNSAMER-Doğu Türkistan Raporu: Geçmişten Bugüne Dinî ve Etnik Baskılar- Nureddin İzbasar 04 Temmuz 2020

John Sudworth: BBC: 18 Haziran 2019 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48680543>- https://www.youtube.com/watch?v=4kXBH21dxM&feature=emb_logo)

Stratejik Düşünce Enstitüsü- <https://www.sde.org.tr/asya/cinden-akla-ziyen-uygur-kamplari-savunmasi-haberi-7109> - 14 Eylül 2018

TUİC Akedemi- ÇİN'İN DOĞU TÜRKİSTAN POLİTİKALARINA TARİHSEL DÜZEYDE BAKIŞ- 1 Ekim 2020 (http://www.tuicakademi.org/cinin-dogu-turkistan-politikalarina-tarihsel-duzeyde-ulusal-ve-uluslararasi-bakis/#_ftn11)

Yeniçağ Gazetesi: Çin'den Doğu Türkistan'daki toplama kamplara için ilginç savunma- 25.02.2019(<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/cinden-dogu-turkistandaki-toplama-kamplaraicin-ilginc-savunma-224810h.htm>)

BBC News, (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/6241073.stm>) 15.09.2021.

Uygur Sorunu, Wikipedia, (https://tr.wikipedia.org/wiki/Uygur_Sorunu#cite_note-8) 15.09.2021.

Sincan Uygur Özerk Bölgesi, Wikipedia, (https://tr.wikipedia.org/wiki/Sincan_Uygur_%C3%96zerk_B%C3%B6lgesi) 15.09.2021.

Dünya Uygur Kurultayı, BİR TANIĞIN GÖZÜNDEN 5 TEMMUZ URUMÇİ KATLİAMI (<https://www.uyghurcongress.org/tr/bir-tanigin-gozunden-5-temmuz-urumci-katliami/>) 10 Temmuz 2014, Erişim Tarihi: 15.09.2021.

Mavi Kocaeli, 73 ilin barosundan Doğu Türkistan açıklaması (<https://www.mavikocaeli.com.tr/73-ilin-barosundan-dogu-turkistan-aciklamasi/51732/>) Erişim Tarihi: 15.09.2021.

2. DÜNYA SAVAŞI'NDAN BUGÜNE ÇİN, JAPONYA VE GÜNEY KORE'NİN EKONOMİK YÜKSELİŞİ

Hazal KURUCAN*

Öz

Bu çalışmada 2. Dünya Savaşı sonrası dönemden 2020'ye kadar olan süreçte Çin, Japonya ve Güney Kore devletlerinin ekonomisi tarihsel süreç çerçevesinde incelenmiştir. Ekonomideki iniş ve çıkışlar ve bunun devletlere sağladığı siyasi güç ve ayrıcalıklar göz önüne serilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonraki bölümlerinde ise üç ülkenin ekonomisi karşılaştırılmış ve dünya ekonomisindeki yerleri belirtmeye çalışılmıştır. Daha sonra ise bu ülkenin covid-19 sürecindeki ekonomisi ve politikaları ile AB'nin bu süreçteki politikaları karşılaştırılarak sürecin ülkeler bazında gelişimi anlatılmıştır. Son bölümde ise Çin, Japonya ve Güney Kore'nin gelecek 5 yılda olası ekonomik atakları ve bu atakların dünya üzerindeki politik konumlarını nasıl etkileyeceği hakkında tahmini çıkarımlarda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: 2. Dünya Savaşı, Ekonomi, Doğu Asya Ekonomisi, Ekonomi Politikaları, AB ekonomisi.

THE ECONOMIC RISE OF CHINA, JAPAN AND SOUTH KOREA FROM THE 2ND WORLD WAR

Absract

In this study, it is the South from the regional progress of the states of China, Japan and Korea from the period of World War II to 2020. To reveal the ups and downs in the economy and the political power and differences to the states. The country-wide data throughout the country in the study were not taken into account. Then, the economy and system in this country's covid-19 process and all the countries that have been strengthened by the EU's policies in this process are explained. In the last space, approximate inferences are made about the possible economic attacks of China, Japan and South Korea and how these attacks will affect their political positions in the world.

Keywords: World War II, Economy, East Asian Economy, Economic Policies, EU economy.

GİRİŞ

2. Dünya Savaşı sonrası dönem birçok ülke için önemli dönüm noktalarına sahne olmuştur. Bazı devletler güç kaybederken bazıları ise buldukları zor ve dezavantajlı durumlardan çıkarak dünya piyasasında önemli bir yere sahip olmuşlardır. Şüphesiz ki ekonomik güç bu devletlere siyasi güç de getirmiştir. Fakat bu çalışma daha çok Doğu Asya'da savaş sonrası dönemde hızlı bir şekilde gelişen üç ülkenin - Çin, Japonya, Güney Kore- ekonomik gücünü ve gelişimini analiz edecektir. Bu üç ülkenin savaş bitimindeki ekonomik durumları ve günümüze kadar geçirdikleri ekonomik gelişim ve inovasyonları göz önüne serilmeye çalışılacaktır. Üç ülke de gelişmiş ekonomilere sahip olsa da elbette üçünün gelişme şekli ve düzeyi aynı değildir. Bunun yanında savaş sonrasındaki durumları da birbirlerinden farklıdır.

Japonya'nın 2. Dünya Savaşı'ndan mağlup devlet olarak çıktığı göz önüne alınacak olursa 1980'lerde zirveye taşıdığı 'Japon mucizesi' olarak da bilinen ekonomik kalkınması incelenmeye değer önemli bir başarıdır. Bunun yanında Çin ve Güney Kore devletleri ise savaş sonrasına kadar yaklaşık 35 yıl Japonya sömürgesinde kalmış devletlerdi. Günümüzde baktığımızda ise Çin'in ABD ile yarışır konuma gelmesi Güney Kore'nin ise dünyanın en büyük 11. ekonomisi konumuna gelmesi elbette azımsanmayacak bir başarıdır. Bu çalışmanın amacı bu ekonomik başarıların oluşumunu ve gelişim sürecini incelerken bunun Avrupa Birliği'ne etkisini göz önüne sermektir.

Aynı zamanda hala sürmekte olan ve tüm dünyayı etkisi altına alan covid-19 pandemi sürecinin Güney Kore, Çin ve Japonya ekonomilerine etkisi ve AB ekonomisine etkisi karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir. Pandemi tüm dünyayı etkilese de her ülkeyi aynı oranda etkilememiştir. Pandeminin başladığı yer olmasına karşın vaka sayılarını kontrol altına almayı başaran Çin ve vaka sayılarını çok minimal düzeylere indirmeyi başaran Güney Kore örneklerini daha yakından incelenecektir.

Çalışmanın sonucunda ise bu verilerden ve analizlerden yola çıkarak Doğu Asya'daki bu üç gelişmiş ve hızla gelişmeye devam eden ülkenin gelecek 5 yıllık dönemdeki olası ekonomik adımlarını ve ataklarının tahmini bir çıkarımı sunulacaktır.

1945'TEN 2020'YE ÇİN HALK CUMHURİYETİ

Çin Halk Cumhuriyeti büyük tecritten ekonomik büyümeyle çıkabilen tek büyük ekonomi olma özelliğine sahip. Büyük tecrit, IMF'nin 2020'de pandemiyle birlikte başlayan küresel ekonomik krize verdiği isim. Dünya Bankası tahminlerine göre küresel ekonominin yüzde 4,3 oranında küçüldüğü 2020'de Çin, yüzde 2,3 büyüdü. Çin'in dolar cinsinden ekonomik büyük-

lügen, 2019'da 14,7 trilyon dolar iken 2020'de 15,4 trilyon dolara ulaştı.¹¹ Peki Çin bu duruma nasıl geldi? Bunu analiz etmek için 2. Dünya Savaşı sonrası dönemdeki Çin'i incelemek gerekir. 1945 yılında, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte ülkede milliyetçiler ile komünistler arasında iç savaşa başladı. Bu savaş 1949'da Mao Zedong önderliğindeki komünistlerin yönetimi ele geçirmesiyle son buldu ve sosyalist bir ülke kurmak üzere uzun soluklu bir mücadele ve reform süreci başladı.

Tek parti olan Çin Komünist Partisi tarafından yönetilen ülkede 1960'lar da, ülkenin kurucusu Mao, sosyalist devrimin tamamlamak adına 'kültürel devrim' hareketini başlattı. Bu hareketle kapitalizme savaş açmış oluyordu. 1976 yılında Çin Komünist Partisi 'ılımlılar' ve 'radikaller' olmak üzere iki kutba ayrılmıştı. Radikalleri Mao Zedong'un eşi Çiang Çing yönetiyordu. Aynı yılın 9 Eylül günü Mao 72 yaşında ölünce, eşi Çiang yönetiminde etkinliğini devam ettirmek istedi. Ancak, Başbakan Hua, hem parti başkanlığını ve hem de Askeri Komite Başkanlığını ele geçirdi. Bunun sonucu olarak Mao'nun eşi ve üç taraftarı tutuklandı. Bu, radikallerin mücadeleyi kaybetmesi anlamını taşıyordu.

Çin Ulusal Kongresi, Şubat 1978'de, 1985 yılına kadar gerçekleştirilecek 'Dört Modernizasyon Programı'nı kabul etti. Bu programla tarım, endüstri, savunma ile bilim ve teknoloji alanlarının, 1985'e kadar çağdaş standartlara kavuşturulması öngörülmekteydi. Ancak programın maliyeti 600 milyar doları bulduğu için, bu maliyeti karşılamak adına Çin yabancı sermaye temin etmek zorunda kaldı. Komünist Parti'nin Mart 1978'de Deng Şaoping'i Başbakan Yardımcılığı'na seçmesi sonucu Çin, önce Japonya'ya yanaştı ve iki devlet arasında Şubat 1978'de 60 milyar dolarlık bir ticaret anlaşması imzalandı. Bu anlaşma, Çin ve Japonya arasında 1937'den beri devam eden savaş halini de sona erdirmiş oldu. Ağustos 1978'de Çin ile Japonya arasında "Barış ve Dostluk" antlaşması imzalandı ve Ekim 1978'de de Deng Şaoping Japonya'yı ziyaret etti. Böylece, Mao'nun ölümünden iki yıl sonra Çin, kapitalist ekonomiye açılmaya başladı. 1978 yılından itibaren de ABD ile yakınlaşmaya başlayan Çin, bu ülkeden silah satın alımını başlattı.

Uzun yıllar dış dünyaya kapalı bir ekonomi politikası uygulayan Çin, 1980'lerin başlarında, kollektif tarım uygulamasını durdurdu ve özel teşebbüse yeniden izin verdi. Böylece Çin Sovyetler Birliğini örnek aldığı kapalı ekonomi politikasını bırakarak açık bir ekonomiye geçti. Bu Çin'in bugünkü ekonomik büyümesinin temel noktasını oluşturmaktadır. Stalinci bir devlet adamlığı modelini benimseyen Başkan Mao'nun komünist ekonomi politikası devam etseydi muhtemelen Çin de SSCB ile aynı kaderi paylaşacaktı.

Çin'in ekonomik ilerlemesinin bir başka dönüm noktası ise 2001 yılın-

da Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmasıdır. 1948 tarihli Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) orijinal 23 imzacısından biri olan Çin Halk Cumhuriyeti (Çin), 1949 yılındaki Çin Devrimi sonrasında çok taraflı ticaret sistemi dışında kalmış ve yaklaşık 40 yıl sonra, 1986 yılında, GATT Sekretaryasına akit taraf statüsünü yeniden almak amacıyla başvuruda bulunmuştur. Çin, iç onay prosedürlerini tamamladığına ilişkin DTÖ Sekretaryasına yaptığı bildirimden 30 gün geçtikten sonra, 11 Aralık 2001 tarihi itibarıyla DTÖ'ye 143'üncü üye olmuştur.

Dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden birine sahip olan Çin, DTÖ'ye üyelik müzakereleri çerçevesinde ekonomisinin dünya ekonomisine daha hızlı entegrasyonunu sağlamak, uluslararası ticaret ve yabancı yatırımcılar için DTÖ kurallarına uygun daha öngörülebilir bir ortam yaratmak amaçlarıyla ekonomik sisteminde liberalizasyonu ve pazarını daha açık hale getirmeyi hedefleyen bir dizi yükümlülük altına girmiştir.

Çin, DTÖ'nün ayrımcı muamelede bulunmama ve ulusal muamele prensipleri gereğince yabancı sermayeli şirketler de dâhil olmak üzere, Çinli firmalar ile yabancı firmalara eşit muamelede bulunulmuştur. İhraç amacıyla üretilen mallarla kıyaslandığında, iç pazarda satılmak üzere üretilen mallara ilişkin düzenlemelerdeki farklılıkların yanı sıra, çifte fiyat uygulaması ortadan kaldırılmıştır. DTÖ Anlaşmaları ve Katılma Protokolü hükümleri uyarınca, tüm DTÖ üyelerine ayrımcı olmayan muamele uygulanmıştır.

Fiyat kontrolüne tabi mallar ve hizmetlerin listeleri, fiyatlandırma politikaları ve mekanizması da dâhil olmak üzere, Resmî Gazete'de yayımlanacak, fiyat kontrolleri yerli sanayici ve hizmet sağlayıcıları koruma amacıyla kullanılmayacaktır. Çin, içeride tüm malların ihracat ve ithalatını yapma hakkını bütün firmalara tanıyacağı, ayrıca bu süre içinde yabancı sermayeli firmaların ticaret yapma hakkında aşamalı bir liberalizasyonu teminen gerekli düzenlemeleri yapacağı taahhüdünde bulunmuştur.

Çin'in DTÖ'ye üyelik öncesinde yaptığı tek taraflı liberalizasyon sonucunda 2000 yılında ithal vergilerinin basit ortalaması %16.4 olmuştur. Çin'in tarife cetvelinde yer alan 7062 malın 525'inde gümrük vergileri %5'in altında, 1488'inde %5 (dâhil) ila 10 (hariç) arasında, 2022 malda %10 (dâhil) ila 15 (hariç) arasında, 3027 malda ise %15'in üzerindedir.²

Bunun yanında Çin IMF, Dünya Bankası, Asya Kalkınma Bankası gibi ABD destekli kuruluşlara üye oldu. Böylece yabancı yatırımların önü açıldı ve Çin, 1978'lerden sonra girdiği hızlı büyüme süreciyle birlikte dünyada direkt yabancı sermaye girişinin en fazla olduğu gelişmekte olan bir ülke

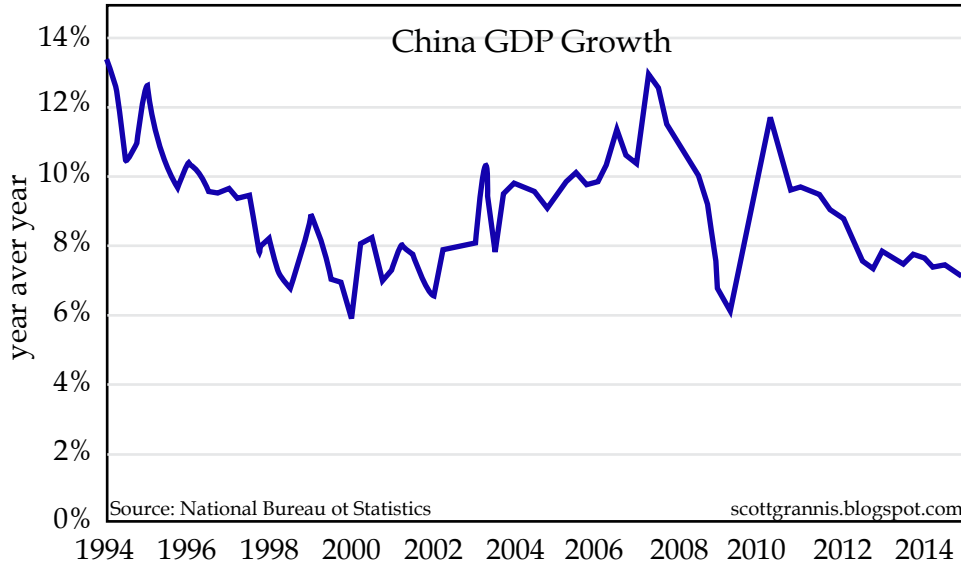
1 DEVECİ Emre, "Büyük tecrit yılında Çin mucizesi", Sözcü Gazetesi, 23.01.2021

2 DTİK, TOBB Raporları (2005). "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne Üyeliklerinin Getirdikleri"

konumuna geldi.³ Mao sonrası dönemde ekonomisini giderek liberalleştiren ve dünyaya açan Çin bugün bütçe fazlası veren nadir ülkelerden biridir. Bununla birlikte teknolojik yatırımlar ve ithalatlar yaparak bugün önemli teknoloji ihracatçısı konumuna ulaşabildi.

Güney Kore modelini örnek alan Çin askeri harcamalarını GSYH'nin %16'sından %3'üne indirdi. Böylece tarım, sanayi ve teknolojiye daha fazla yatırım yapabilme kapasitesi artırıldı.

Çin'de halen 450.000'in üzerinde yabancı şirket faaliyet göstermektedir. Goldman Sachs'ın bir çalışmasında, çok ciddi bir siyasi-ekonomik bunalım veya doğal felaket çıkmaması ve büyümenin sürdürülebilir kılınması durumunda, Çin'in 2050'de \$44 trilyonluk GSMH büyüklüğüne ulaşacağı öngörülmektedir.⁴

Kaynak: <http://scottgrannis.blogspot.com/2014/10/how-china-could-explain-decline-in-gold.html>

Kuruluşundan bu yana Çin Halk Cumhuriyeti büyük atılımlar gerçekleştirerek bugünkü dünya ekonomisinde hem AB'nin hem de Afrika ve Güney Amerika devletlerinin önemli ticari ortağı konumuna gelmiştir. 1949'da oldukça fakir bir ülke olan Çin Halk Cumhuriyeti bugün dünyanın en büyük ekonomisi konumuna gelmiştir. Bu büyümeye Deng Xiaoping politikaları-

3 DENİZ Yıldırım, "Çin'in Ekonomik Dönüşümü Ve Üçüncü Dünya"

4 Ozan Örmeci, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ağustos 2013, Sayı:29, s.3.

la başlamıştır. Mao dönemindeki komünist ekonomi politikası terkedilerek ekonomisini ve pazarını dünyaya açan ve yabancı yatırımcılar için oldukça uygun fırsatlar yaratan Çin bugün büyüyen ekonomisini bu yatırımlara borçludur. Liberalleşen ekonomisi sayesinde dünyanın en büyük ihracatçısı ve ikinci en büyük ithalatçısı konumundadır.

Çin'in bu yükselişle birlikte artık ekonominin merkezinin Doğu Asya'ya kaydığı görülmektedir. Çin'in bu büyümesinden en fazla rahatsız olan devletler AB devletleri olsa oldukça büyük bir ticari ortak olan Çin onlar için de vazgeçilmez konumdadır. Küresel anlamda etkili bir devlet olmaya başlayan Çin'in elbette tek etkinlik sahası Avrupa değildir. 2000'li yıllardan itibaren Afrika ve Güney Amerika devletleriyle de oldukça sıkı ticari ilişkiler geliştirmiştir. Bu bölgelere yaptığı ticari yatırımlar ve verdiği kredilerle çift taraflı kazanımlar elde edilmiştir. Bu bölgelerin yeraltı rezervleri Çin için büyük bir önem arz ederken Çin'in yatırımlarıyla birlikte özellikle Afrika ülkeleri ekonomileri oldukça gelişmekte. Uluslararası Para Fonu (IMF) verilerine göre, dünyanın en hızlı gelişen 10 ekonomisinden 7'si Afrika kıtasında yer alıyor. IMF, 2013'te %4,7 büyüyen sahra altı Afrika ekonomilerinin, 2014'de %5,2, 2015 ise %5,5 büyümüştür.⁵

2000'li yıllardan itibaren tarihsel bir arka planı olmamasına rağmen hızla gelişen Güney Amerika- Çin ilişkileri ise özellikle ticari anlamda iki tarafa da oldukça büyük kazanç sağlıyor. Güney Amerika'daki 33 ülkenin hemen hepsiyle ilişkileri iletmek için yoğun çaba sarf eden Çin, bölgedeki Surinam gibi yoksul ülkelere karşılıksız yardımlarda bulunurken, Brezilya, Venezüella, Küba gibi ülkelerle ticaret hacmini genişletmek gayretindedir. Nitekim bugün Çin, Brezilya'nın en büyük ticaret ortağı konumundadır ve 2012'de Brezilya'dan Çin'e 41 milyar dolar ihracat yapılırken, 34 milyar dolar da ithalat gerçekleşmiştir.⁶

Latin Amerika ve Karayıp Ülkeleri İşbirliği Konseyi (SELAC) adlı kuruluşun yetkilileri ile 2015'te bir araya gelen Çin lideri Xi Jinping bu yatırımları artacağını ve ticaret hacminin 500 milyar dolara ulaşacağını belirtmiştir.

ABD'nin arka bahçesi olarak bilinen bu bölgede Çin'in varlığı elbette ABD'yi oldukça rahatsız etmektedir. Aynı zamanda Afrika bölgelerinin eski hamisi konumunda olan İngiltere ve Fransa gibi ülkeler de Çin ekonomisinin giderek dünyayı etkisine alan bir pozisyona gelmesinden rahatsızlık duymaktadır. SSCB çöküşünden sonra uzun süre devam eden ABD'nin başrolde olduğu tek kutuplu dünya düzeni sona ererken Çin "Batı"nın rahatsız

5 Kara kıta Afrika'da dev rekabet artıyor" 06.08.2014, (Çevrimiçi) <http://www.yeni-safak.com.tr/politika/kara-kita-afrikada-dev-rekabet-artiyor-674755> 02.05.2021 84
"Çin'in gözü Afrika'da" 28.03.2013, (Çevrimiçi) <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2013/03/28/cinin-gozu-afrikada> 02.05.2021

olduğu bu yükselişinde askeri harcamalarını minimal düzeyde tutarak ve dış politikasında “barışçıl yükselme” politikasını öne sürerek dünya çapında ABD ve AB ülkeleri tarafından sömürülmüş ve iç karışıklıklara sürüklenmiş birçok ülke için elbetteki çok daha iyi bir ortak olarak görülmektedir. Bu sayede Çin dünyanın yükselen gücü konumundadır.

1945’TEN 2020’YE JAPONYA

1868’te başlayan Meiji dönemiyle birlikte hızla sanayileşme ve kalkınma sürecine giren Japonya sanayileşmenin getirdiği hammadde ihtiyacı ile 20. yüzyılın başından itibaren saldırgan ve yayılcı bir tutum takınmaya başladı. Almanya ile birlikte geç kalkınan güçler’den biri olarak kabul edilen Japonya 1905’te Rusları yenilgiye uğratmasıyla batıya Asya’da yükselen bir güç olduğunu kanıtladı. I. Dünya Savaşı’nda da itilaf devletleri safında yer alan Japonya konumunu giderek güçlendirdi.

Rus savaşı sonrası Asya’da üstünlüğü elde eden Japonya giderek Asya kıtasına yayıldı. Kore yarımadasının işgalinden sonra 1930’ların başında Manchurya’yı işgali ve burada kendi yönetiminde kukla bir devlet kurdurmasıyla Batı ile arası giderek açıldı. Bu süreçte kendisi gibi yayılcı politikalar izleyen Almanya ile yakınlaşan Japonya 2. Dünya Savaşı’ndan yenilgiyle çıkmasının ardından büyük yıkım yaşadı. ABD tarafından bombalanan Hiroşima ve Nagazaki şehirleriyle beraber ülke ekonomisi tamamıyla çökmüş vaziyeteydi. Asya’da son 50 yıl boyunca kazandığı tüm toprakları kaybettiği savaş sonrasındaki Amerikan işgali, 1952 yılında San Francisco anlaşmasıyla sona erdi. 1947 yılında ise, ülkede daha demokratik bir anayasa kabul edildi.⁷

Bu yıkıma rağmen Japonya 1953-1973 arasında hızlı ve ihracata dayalı bir büyüme dönemi yaşadı. Meiji Restorasyonu ile başlayan sanayileşme sürecinin temel amacı, askeri gücün geliştirilmesine zemin hazırlamakken İkinci Dünya Savaşı sonrası sanayileşme sürecinin temel amacı refahın artırılması oldu.⁸ Bu süreçte ticaret, finans ve sanayi politikaları el ele yürüdü. Bu süreç sonunda, ihracattaki büyüme hızları ithalatı aştı (Tablo-1) ve Japon karar alıcıların, dış ticaret fazlası verme hedefine ulaşılmış olundu. İhracatın yapısında, sanayi lehine değişimin, sanayileşme hedefinin başarıya ulaştığını göstermektedir (Tablo-2).

7 Yülek A. Murat, “Kalkınma Tartışmalarında Japon Modelinin Yükselişi, Düşüşü ve Tekrar Yükselişi”, s.4.

8 Okimoto (1989).

Tablo 1. Japonya’nın Dış Ticareti

Dönem	İhracat	İthalat	Dünya Ticareti	İhracat Milli Gelir (%)	İthalat Milli Gelir(%)
(1882-91=100)					
1874-83	52,7	64,1	-	-	-
1882-91	100,0	100,0	100,0	-	-
1892-1901	202,0	275,0	130,6	3,9	8,8
1902-11	417,9	487,6	185,7	6,7	12,8
1912-21	921,2	749,2	192,6	10,6	14,2
1922-31	1,297,0	1,375,9	265,2	11,4	19,8
1930-39	2,505,1	1,729,0	241,5	16,1	18,2
(1951-55=100)					
1951-55	100	100	100	3,4	4,9
1956-60	284	229	157	6,2	6,8
1961-65	612	485	226	7,7	8,7
1966-70	1,328	900	360	10,0	9,6
1971-75	2,171	1,138	550	11,0	8,2
1976-80	3,242	1,543	729	13,0	8,7

Kaynak: Yamazaawa (1990)

Tablo 2. Japon İhracatının Yapısı (%)

	Birincil Ürünler			Endüstriyel Ürünler		
	Tüm Temel Ürünler	Hammadde	Bakır	Tüm Sanayi Mallar	tekstil	Kimya, Metal, Makine
1874-83	82,4	37,7	2,2	17,6	4,4	5,9
1877-86	79,4	36,8	3,1	20,6	6,1	6,7
1882-91	74,9	36,8	5,1	25,1	8,8	7,2
1887-96	65,5	34,1	5,1	34,5	14,8	8,3
1892-1901	55,1	29,3	4,8	44,9	23,3	8,2
1897-1906	47,7	26,2	4,9	52,3	27,4	9,0
1902-11	45,2	26,2	4,9	54,8	27,7	12,6
1907-16	41,8	24,6	4,9	58,2	28,9	12,5
1912-21	34,2	22,6	2,6	65,8	33,8	16,7
1917-26	36,5	28,4	0,8	63,5	35,2	14,3
1922-31	38,5	31,7	0	61,5	34,1	12,8
1927-36	27,2	20,5	0	52,8	36,3	19,7
1930-39	19,9	13,1	0	80,1	35,0	26,5
...						
1951-55	4,7	----	----	95,3	39,5	39,9
1956-60	4,5	----	----	95,5	32,0	45,1
1961-65	3,5	----	----	96,5	21,3	58,6
1966-70	1,7	----	----	98,3	13,7	71,2
1971-75	1,4	----	----	98,5	7,4	82,9
1976-80	0,9	----	----	99,1	4,7	87,1

Kaynak: Yamazawa (1990)

Japonya’da, Hızlı Büyüme Dönemi’nde sanayi politikaları ile ticaret politikaları birlikte tasarlandı ve uygulandı. Bunun sebebi, Meiji Dönemi yöneticilerinin fark ettiği gibi, ülkenin kaynak fakiri olması sebebiyle, kendi ihtiyaçları için olsa dahi, ürün ve hizmet ithalatına ihtiyacı olması ve bununda ortaya dış ticaret açığı ortaya çıkartmasıydı. İthalat ihtiyacının sürdürülebilir şekilde karşılanabilmesi için dış ticaret açığını kapatıcı ihracat kapasitesinin oluşturulması gerekiyordu.

1955 yılında yayımlanan ilk beş yıllık kalkınma planında iki hedef vardı iktisadi bağımsızlık ve tam istihdama ulaşmak. Tabii kaynaklar bakımından fakir olan ülke hammadde olarak işlenmiş değer katılmış ürün satma yoluyla cari açığını kapatmayı hedefledi. Hammadde ithalatının bir kısmı işlenerek ihraç edilecek böylece ülkeye döviz girdisi sağlanarak hammaddeye duyulan sürekli ihtiyacın yaratmış olduğu bütçe açığı kapatılmış olacaktı.

Bu kalkınma planının bir diğer hedefi ise düzenli ve sürekli büyüme performansının oturtulmasıydı. Bu hedef altında da dört alt politika alanı/hedefi oluşturulmuştu: Sanayi tesislerinin modernizasyonu ve “rasyonelizasyonu”, kendine yeterliliğin desteklenmesi, uluslararası ticaretin desteklenmesi ve hane halkı (ve devlet) tüketimin kısılması.⁹

Bu politikaların iç tüketimin daraltılarak ithalat talebinin kısılması, buna karşılık dış ticarete açılarak ihracatın ve iç üretimin desteklenmesi üzerinde kurgulandığı düşünülebilir. Yine de Japon cari açığının ortadan kaldırılması 1960’ların ikinci yarısına kadar gerçekleşmedi. Bunun sebeplerinden birisi, Japon Yeni’nin aşırı değerless kalmasıydı. 1949 yılında, 360 yenin bir dolara eşit olduğu parite, bu dönem boyunca muhafaza edildi ve bu kur reel olarak kısa sürede aşırı değerli hale geldi.¹⁰

Japonya’nın GATT’a kabul edilmesi kolay olmadı. İngiltere başta olmak üzere, Hollanda, Hindistan ve hatta Avustralya’nın da dahil olduğu 14 ülke, Japonya’nın GATT’a üye olmasına karşı çıkıyordu. Bu ülkeler, Japonya’nın 1930’lu yıllarda tekstil, masa porseleni, düşük fiyatlı ev ürünleri gibi alanlarda ‘ucuz işçilik’ ve ‘sosyal damping’ yaparak iç pazarlarını ele geçirdiklerinden şikâyet ediyorlardı.¹¹

Japonya’nın ticaret politikasının serbestleşmesi yönünde ciddi dış baskılar vardı. Buna rağmen bu serbestleşme tedrici gerçekleşti ve ticaret politikaları sanayi politikalarına destek vermeye devam etti. 1961’de GATT çerçevesinde yapılan gözden geçirme sonucunda tüketim mallarında yüksek yatırım mallarında düşük tarifeler uygulandı. Bunun yanında temel ihtiyaç mallarına düşük tarife lüks ihtiyaç mallarınaysa yüksek tarife uygulandı. Böylece iç üretim / tüketim ve dış ticaret dengelenmeye çalışıldı.

Japon idari sisteminde, her sektör için bir departman kurulmuştu (“Genkyoku”). Genkyoku, bazen bir bakanlık bölümü, bazen de farklı yapılar içinde yer alıyordu. Genkyokular, genellikle korumacı eğilimler gösteriyor ve sektörü denetim ve gözetim altında tutuyordu.

Genkyoku, sektöre yukarıdan bakıyor, gerekli gördüğünde “aşırı rekabeti” engellemek için sektör genelinde üretim, yatırım, satış planları dahi

yapıyordu. Fiyatlara müdahale ediyor, şirketlerin finansal problemlere düşmesini engellemek için uğraşıyordu. Bu sayede, Genkyoku, piyasayı “düzenli” tutmaya çalışıyordu. Sektörde problemler yaşandığında, genkyoku yetkilileri hükümet tarafından sorumlu tutulabiliyordu.¹²

1958-62 (“Yeni Uzun Dönemli İktisadi Plan” / “Şin Keizai Keikau”), 1961-70 (“Milli Geliri İkiye Katlama Planı” / “Kokumin Şotoku Baizo Keşkau”) ve 1971-76 (“Beş Yıllık Ekonomik Bağımsızlık Planı”) dönemlerini kapsayan kalkınma planlarında ana öncelikler, sanayinin temelini güçlendirilmesi, sınai yapının geliştirilmesi, ağır ve kimya alanlarında sanayileşmeydi. Aynı dönemlerde, şirket modernizasyonu, sanayi rasyonelizasyonu gibi kavramlar da çok popülerdi.

Hükümet kartelleşmeye göz yumabiliyordu. Bununla, Japon üreticilerin gerekirse birleşerek ölçeklerini artırması ve yabancı ülkelerdeki dev rakiplere karşı Japon şirketlerinin rekabet gücünün artırılması hedefleniyordu. Sadece birleşmeler açısından bakılırsa, MITI (Uluslararası Ticaret ve Sanayi Bakanlığı) bu konuda çok da başarılı olamadı. Fuji ve Yawata çelik şirketlerinin birleştirilerek bir çelik devi olan Nippon Çelik’in ortaya çıkartılması dışında aldığı sonuçlar sınırlıydı.¹³ Ancak genel olarak bakıldığında, çelikten otomobile çok sayıda sektörde Japon üreticilerin ölçekleri, 1960’lı yıllardan itibaren, Avrupa ve Amerika’daki rakiplerine yetiştirdiği de geçti.

Japonya’da Hızlı Büyüme Dönemi, 1973 petrol krizi ile birlikte sona erdi. Japon ekonomisi 1970’lerin başında dünyanın en büyük ve gelişmiş ekonomileri arasında girdi. Finansal serbesti politikaları da 1974 yılından itibaren başlatıldı.¹⁴

1990’lı yıllarla birlikte iki önemli dönüşüm yaşanmaya başlandı. İlk olarak Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla Asya’nın güvenlik çerçevesi değişti. Bu kapsamda ortak düşman algısı ortadan kalktığı gibi ABD de tüm aktörlerle bağımsız ilişkiler geliştirmeye başladı. İkinci olarak Japon ekonomisi 2014’e kadar sürecek olan uzun bir durgunluk dönemine girerken Çin, dünya ekonomisinde hızla yükselmeye başladı.¹⁵

Tüm dış politikasını ve güvenlik stratejisini ABD ile ittifak ilişkileri üzerine oturtan Japonya için bu değişim Asya’daki rekabetin artacağı anlamına geliyordu. Nitekim uzun yıllar dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan Japonya 2009 yılında ilk defa Çin’in gerisinde kalarak üçüncülüğe düştü. Çin yükselen ekonomisi ile birlikte küresel ve bölgesel ölçekteki gücünü art-

9 Komiya ve Itoh (1988)

10 Komiya ve Itoh (1988)

11 Komiya ve Itoh (1988).

12 Komiya ve Itoh (1988; s. 184).

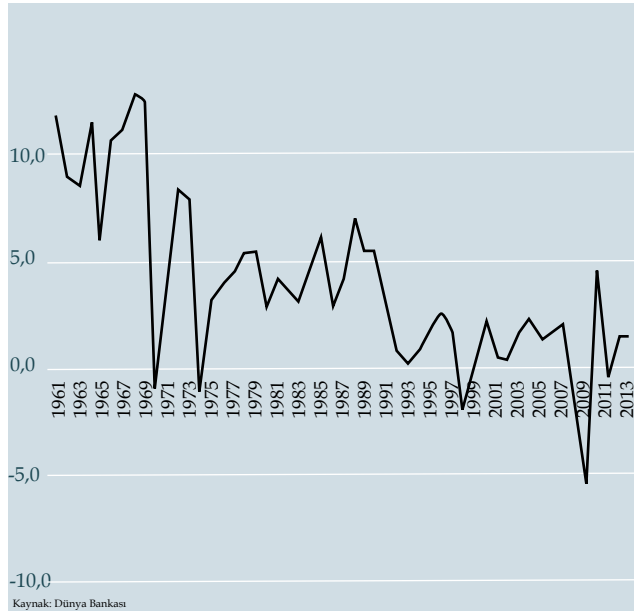
13 Okimoto (1989) s. 25.

14 Yülek A. Murat, “Kalkınma Tartışmalarında Japon Modelinin Yükselişi, Düşüşü ve Tekrar Yükselişi”, s.13.

15 Atlı Altay ve Çolakoğlu Selçuk, “Japonya’nın yükselişi mi?”, Analist Dergisi S: 45 (2014), s. 45.

tırmasıyla ASEAN ülkeleriyle ada ve deniz alanları sorunları ile ilgili daha baskın hareket etmeye başladı. Bununla birlikte yeni tehdit algısı geliştiren Japonya'nın yeni gündeminde Japon ekonomisinin yeniden ayağa kaldırılması ve küresel ölçekte ağırlığının artırılması, ikincisi ise değişen küresel şartlara bağlı olarak Japonya'nın yeni bir dış politika ve güvenlik çerçevesi geliştirmesiydi.

Tablo 2. Japon İhracatının Yapısı (%)

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ekonomisinde önce durgunluk ve sonra da düşüş yaşayan Japonya, yükselen Çin tehdidine karşı ABD ile ittifakını sıkılaştırma yoluna gitti. Bunun yanında Abe dönemi ile birlikte Güney Kore ile olan ilişkileri de zayıflamış bulunmakta.

2016'da ülke tekrar yükselişe geçerek dış ticaret fazlası vermeyi başarmıştır. Dünyanın üçüncü büyük ekonomisine sahip ülke ticari ilişkilerinde Çin ve ABD önemli bir yer tutmaktadır. Bunun yanında 2000'li yıllardan beri yatırım diplomasisini kullanarak özellikle Asya'daki yatırımları Çin ile rekabet etmektedir. JETRO'nun 2017 raporuna göre, 2016 yılında Japonya'nın toplam yurtdışı yatırımları 160 milyar doları bulmuştur. Japonya ve Avustralya'nın kuvvetli desteği ile 8 Mart 2018'de Şili'de Transpasifik Ortaklık Antlaşmasını revize etmiş ve Trans-Pasifik Ortaklığı için Kapsamlı ve Aşamalı Anlaşma (TPP-11) başlıklı anlaşmayı imzalamışlardır.

Sonuç olarak Japonya "Ekonomik Dünya Gücü" olma yolunda Çin'in gerisinde kalmış gözüküyor fakat rekabetini yaptığı ticaret antlaşmaları ve

yatırımlarıyla devam ettiriyor. 2020 yılındaki pandeminin getirdiği dünya çapındaki ekonomik krize rağmen Çin yüzde 2,3 büyürken Japonya tarihinin ikinci en büyük daralmasını yaşayarak önceki yıla oranla 4,8 küçüldü.¹⁶ Bu açıdan Japonya'nın ekonomik politikalarını belirlerken çok daha dikkatli adımlar atması gerekiyor. Uzun süredir Japonya için en önemli diplomatik ve ticari ortaklardan biri olan ABD ortaklığı pandemi süreci ile birlikte ABD'nin kendi ekonomisinin zarar görmesi ve Çin'in gerisinde kalmasıyla Japonya'ya kısa vadede çok faydalı olacak gibi görünmüyor. Pandemi sonrası yeni dünya düzeninde Japonya Asya-Pasifik'teki ortaklarıyla daha sıkı ilişkiler kurması gerekiyor gibi gözüküyor.

1945'TEN 2020'YE GÜNEY KORE

Güney Kore resmi adıyla Kore Cumhuriyeti 2. Dünya Savaşı'ndan en büyük hasarla çıkan ülkelerden biridir. 1910 yılında başlayan Japon işgali 35 yıl sürmüş ve birçok Kore vatandaşı Japon şirketlerinde ucuz işçi olarak çalıştırılmış bunun yanında kendi dilleri bile yasaklanmıştır. Buna rağmen 2. Dünya Savaşı bittiğinde her anlamda sömürülmüş bu ülke bugün dünyanın en dinamik ekonomilerinden birine sahiptir. 1950 yılında başlayan ve 3 yılın sonunda bir antlaşma olmaksızın ateşkesle sona eren Kore Savaşı sonrası ikiye bölünen Kore Yarımadası Kuzey Kore ve Güney Kore olarak ayrılmıştır. Kore halkı 38. Paralel adı verilen sınırla bölünmüş ve birçok aile parçalanmıştır. Kuzey Kore, Çin ve SSCB'nin güdümünde komünist bir rejimle yönetilirken Güney Kore, ABD güdümünde kapitalist rejimle yönetilmiştir.

Peki 1953'te savaştan çıktığında hayli zor durumda olan, açlıkla boğuşan Güney Kore nasıl oldu da bugün dünyanın en büyük 11. Ekonomisi olabilir? "Han Nehri Mucizesi" adı da verilen Güney Kore ekonomik gelişim sürecine yakından bakmakta fayda var.

1960'lardan itibaren gösterdiği ekonomik başarısıyla az gelişmiş ülke konumundan gelişmiş ülke konumuna 40 yıl gibi kısa bir sürede gelen Güney Kore'nin bu başarısı birçok ülke için örnek niteliğinde. Bugün en çok kullanılan markalardan Samsung, LG, Hyundai gibi birçok marka Güney Kore'ye ait. Gelişmiş ekonomisiyle Asya Kaplanları arasına giren Güney Kore aslında doğal kaynak bakımından oldukça fakir. Kore yarımadasının bölünmesiyle birlikte yeraltı kaynaklarını Kuzey Kore'ye bırakmak zorunda kalan Güney Kore buna rağmen geçen 40 yılda hızlı bir sanayileşme sürecine girerek ithal ettiği ürünleri işleyerek ihraç etti. Böylece ihracatın ülke ekonomisindeki payını arttırmış oldu.

Güney Kore, 1961 yılında sabit fiyatlarla 2.3 milyar ABD Doları (kişi başı 91 ABD doları) olan Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ile az gelişmiş, doğal kaynaklar

¹⁶ Japonya ekonomisinde tarihi daralma, Bloomberg HT, <https://www.bloomberght.com/japonya-ekonomisinde-tarihi-daralma-2274621>, (ET: 06.05.2021).

bakımından fakir, küçük bir piyasaya ve kalabalık bir nüfusa sahip (25,7 milyon) bir ülke iken 2016 yılında GSYİH'sı 1.377 milyar ABD Doları (kişi başı 27.538 ABD Doları) ve nüfus büyüklüğü de 51 milyona ulaşmış bulunmaktadır.¹⁷

1961 yılında askeri bir darbe ile yönetimi ele geçiren General Park döneminden itibaren hazırlanan ve uygulanan beş yıllık kalkınma planları ülke ekonomisinin temel dinamiğini oluşturmaktadır. 1996 yılına kadar devam eden bu planlar hafif sanayi mallarına ağırlık veren Güney Kore ekonomisini giderek ağır sanayi sektörüne yönelmiş ve sanayileşmenin hız kazanmasında önemli rol oynamıştır. 1963-1973 dönemine ülkede hala tarımsal üretim ve istihdam geniş yer kaplarken sonraki dönemde ağır sanayi sektörü giderek genişlemiştir. Bugün Sejong City ülkenin sanayi başkenti olarak işlevini sürdürmektedir.

1965 yılından itibaren fiyat istikrarı ve yüksek büyümeyi sağlayacak birçok reform gerçekleştiren Güney Kore ihracata dayalı büyüme modelini benimsemiştir. Reformlar sonucu 1960'lı yılların sonunda bazı ağır sanayi projeleri hayata geçirilmeye başlanmıştır.

Güney Kore 1960'lı yıllardan itibaren planlı bir bilim ve teknoloji politikası izlemiştir. Güney Kore'nin ABD ve özellikle Japonya ile olan yakın ilişkileri Batı'dan elde edilemeyen teknolojik yeniliklerin kolayca elde edilmesine imkân sağlamıştır.¹⁸

Ayrıca devlet teknolojinin ithalatı konusunda önemli altyapısal çalışmalarda bulunmuştur.

Güney Kore'de 1966 yılında araştırma ve geliştirmelerin desteklenmesi için Kore Bilim ve Teknoloji Enstitüsü ve 1967 yılında da bilim ve teknoloji politikalarının yürütülmesi için Bilim ve Teknoloji Bakanlığı kurulmuştur.¹⁹

Bunun dışında eğitimin GSYİH'deki payının artışı eğitilmiş ve teknolojiye yatkın insanların sayısında ciddi artışlara neden olmuştur.

Bunun dışında alınan tedbirler şunlar olmuştur.

Çeşitli alanlarda birçok enstitü ve araştırma programları kurularak bunlara devletçe destek sağlanmıştır. Yani Güney Kore gelişmiş ülke olmaya giden yolda birbirini tamamlayan ve destekleyen süreçlerden geçmiştir. Bu süreç hızlı bir sanayileşme ile başlamış sonunda bunu tamamlayıcı ar-ge çalışmalarlarıyla devam etmiştir. Teknolojinin ithalatında ve ihracatın gelişmesinde hükümet bu sürecin hızlı gelişimi adına büyük şirketlere destek vererek "cheabol" olarak tanımlanan ve piyasada geniş yer kaplayan az sayıda

büyük holdinglerin oluşmasına yol açmıştır. 1990 sonrası süreçte ise küçük şirketler(kobi) ve cheabollerin arasındaki açığı kapatmak için tekrar kobileri desteklemiş ve cheabollere verdiği yardımları kesmiştir.

Sonuç olarak Güney Kore'nin büyümesinde yapılan beş yıllık kalkınma planları ve bu planların sanayileşmeyi hızlandırıcı ve ihracatı destekleyici yönde gelişmesi etkili olmuştur. Ayrıca devletin ekonomiyi ve özel sektörü kontrol altında tutucu politikaları ve verdiği destekler Güney Kore'nin genel anlamda kontrollü bir büyüme sürecinden geçtiğini gösterir. Bunun yanında ABD ve Japonya gibi devletlerle geliştirilen ticari ve diplomatik ilişkilerde ülkenin kalkınmasında büyük rol oynamıştır.

ÇİN, JAPONYA VE GÜNEY KORE'NİN BÖLGEDEKİ ETKİNLİKLERİ

2. Dünya Savaşı sonrası dönemde yoğun iç karışıklıklardan çıkarak hızlı bir şekilde ekonomisini büyüten bu üç ülke dünyanın batıdan doğuya kaydığı bu dönemde dünyadaki ekonomik ve siyasi dengelerin sağlanması açısından önemli bir güç elde etmiştir. Hem birbirleriyle olan ekonomik ilişkilerinde hem de dünyadaki birçok ticari anlaşma ve yatırımlarıyla giderek önemli pozisyona gelen bu ülkelerin birbirlerine göre önemi ve konumunu anlamak önemlidir.

Son yıllarda AB ve NAFTA'dan sonra Doğu Asya'da kendi içinde ticaret dolaşımını sağlamaya yönelik adımlar atmıştır. ASEAN bu adımların en somut örneğidir. Çin, Japonya ve Güney Kore devletlerinin Asya'nın ekonomik bütünleşmesinin sağlanmasında rolleri büyüktür. Japon, Çin, Kore (güney) şirketleri ASEAN ülkelerine ucuz iş gücünden dolayı oldukça fazla yatırımlar yapmaktadır. Aynı zamanda bu üç ülkenin özellikle elektronik malzemelerde kendi aralarındaki ticaret hacmi de oldukça büyüktür. 1998 yılında Hong Kong'un Çin'e tekrar bağlanmasıyla her ne kadar özerk bir yapıya sahip olsa da bu bölge oldukça fazla yabancı yatırım çekmektedir. Hong Kong'la eli güçlenen Çin 2001'de DTÖ'ye üyeliği ile birlikte Asya'da giderek daha gözde bir konuma gelmiştir. Çin'in büyümesine ve etkinliğinin artmasına karşı Japonya'da bölgede etkinliğini arttırmak adına çalışmalarda bulunmuş ve böylece her ne kadar AB kadar sıkı bir yapıya sahip olmasa da ASEAN giderek güçlenen bir yapı olmaya başlamıştır.

Bu üç ülkenin gelişim süreçleri incelendiğinde üçünde ekonomisini büyütmek ve ihracat fazlası veren bir ülkeye dönüşmek için otoriter yöneticiler tarafından yönetildiğini ve ekonomide iyileşme süreçleri tamamlanana kadar ekonominin özellikle ithalat ve ihracatın devletin yoğun kontrolü altında tutulduğunu söyleyebiliriz. Japonya 1980'lere kadar hızla yükselmiş ve dış ticaret fazlası veren ülke konumuna gelmiş olsa da 1990'larda başlayıp

17 Çetin, R. ve Karadağ, S. (2018). Han Nehri mucizesi: Ekonomik kalkınmada Güney Kore örneği. *Istanbul Journal of Economics*, 68, 93-112.

18 Ağır, 2010.

19 United Nations ESCAP, 1976.

2016'ya kadar giden durgunluk süreci Japonya'yı Çin'in gerisinde bırakmıştır. Bu üç Asya ülkesinin de dünya ekonomisinde oldukça büyük ve önemli yeri olduğuna şüphe yoktur. Fakat Çin şu anda dünyanın yeni süper gücü olma yolundadır. Xi Jinping her ne kadar "süper güç" olma amacı taşımadığını ve ABD ile aynı siyasi politikayı gütmeyeceğini ifade etse de artan ekonomik gücünü dış politikasına yansıttığını Güney Çin Denizi'ndeki saldırgan tutumundan anlaşılabilir. Üstelik Çin her ne kadar yükselişiyle tedirginlik uyandırsa da ve covid-19 pandemisinin çıkış yeri olan ülke olarak tepki çekse de dünya çapında birçok ülke için vazgeçilmez bir ticari ortaktır. Ayrıca Kuşak ve Yol Projesi ile birlikte İpek Yolu'nun modern bir canlandırmasını yapmaya hazırlanan Çin dünyanın merkezinde kendini konumlandırmaya çalışmakta ve giderek dünyayı ve özellikle ABD'yi çevrelemeye başlamaktadır. Özellikle "ABD'nin arka bahçesi" olarak anılan Latin Amerika ülkeleriyle olan ticari ve diplomatik ilişkileri ABD'yi oldukça rahatsız etmektedir. Bu rekabette ABD'nin kozu ise Hindistan ve Japonya'dır. Bunun yanında Güney Kore'de ABD'nin önemli askeri, ticari ve diplomatik ortaklarından biridir. Fakat Kore Savaşı'ndan sonra araları açılan ve 1992'de tekrar diplomatik ilişkiler kurmaya başlayan Çin ve Güney Kore'nin giderek yaklaşması dikkat çekmektedir. Özellikle ticari anlamda Çin, Güney Kore'nin en çok alışveriş yaptığı ülkelerin başında gelmektedir. Moon Jae İn ABD ve Çin arasındaki rekabette taraf olmadıklarını belirtse de ABD'nin Trump döneminde Güney Kore'deki ABD askerlerinin fonlaması konusunda yaptığı baskı ilişkilerin bir parça zarar görmesine neden olmuştur. Fakat elbette hali hazırda Kuzey Kore ile olumlu ilişkiler tahsis edilmeye başlanmışken ABD desteği Güney Kore için oldukça önemlidir. Güney Kore teknolojisiyle ve ekonomideki başarısıyla giderek dünyada ve Asya'da yükselen bir güç haline gelmektedir. 40 yıl gibi kısa bir zamanda geri kalmış ülke konumundan gelişmiş ülke konumuna gelen Güney Kore covid-19 pandemisiyle mücadelesiyle de birçok ülkeye örnek olmuştur. Aynı zamanda Soğuk Savaş zamanında karşı taraflarda buldukları Rusya ve Çin gibi ülkelerle de ilişkilerini hem ticari anlamda hem de diplomatik anlamda geliştirmiştir. Bugün Rusya da Güney Kore'nin önemli bir ortağıdır. Güney Kore, Çin ve Japonya'nın aksine bölgede dengeleyici güç konumundadır ki bu konumu onu hem Rusya hem ABD hem de Çin'in gözünde önemli bir konuma koymaktadır.

Doğu Asya ekseninde komşu olan bu üç ülkenin geliştirdikleri sosyo-kültürel ve ekonomik ilişkileri zaman içinde oldukça önemli bir hale gelmiş olsa da Çin'in artan ekonomik gücüyle beraber askeri yatırımının da artması ve Güney Çin Denizi'ndeki hamleleri Japonya başta olmak üzere Filipinler'e ve Vietnam gibi ülkelerin deniz alanlarını gasp etmek olarak görülmektedir. Ayrıca 2. Dünya Savaşı dönemindeki Japonya emperyalizminin olumsuz etkileri günümüzde hala ilişkilerde pürüz yaratmaktadır.

Sonuç olarak Japonya ve Güney Kore açısından, ulaştıkları ileri toplumsal düzeyi, hukuk devleti olma niteliklerini ve demokratik kurumlarını koruyup geliştirmek; siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan ABD merkezli bir Batı dünyası içinde yer almaya devam etmek önceliklidir. Buna karşın değişen dengeler içinde bu iki ülke Çin ve Rusya ile de sürdürülebilir diplomatik ve ticari ilişkiler kurmaktadır.

Çin'in yükselişi ve bölgedeki artan etkinliği göz önüne alındığında Japonya için ABD ile ittifakı daha önemli bir konuma gelmiştir. Bundan sonraki süreçte ABD'de Japonya ve Çin ile birtakım ittifaklar geliştirerek Çin'i dengelemeye çalışacaktır. Özellikle Güney Kore yeni düzende Doğu Asya'daki güçlerin dengeleyicisi konumundadır. Japonya ve Güney Kore teknolojik üstünlüklerini kullanarak Rusya ve Çin'e karşı bir nevi güç dengesi oluşturmaktadır. Yani yeni düzende dünyadaki dengeler gerek teknolojiyle gerekse ekonomisiyle öne çıkmakta olan Doğu Asya'nın bu üç ülkesi üzerinden tahsis edilecektir. AB ve ABD de dengeleri etkilemek için bu ülkelerle işbirliği yoluna gitme gereksinimi duyacaktır.

COVID -19 SÜRECİNDE AB VE ASYA EKONOMİSİ

2. Dünya Savaşı sonrası Avrupa sosyal ve ekonomik anlamda bir çöküş yaşamıştır ve bu çöküşten ancak Avrupa ülkelerinin bir araya gelmesiyle çıkabileceğini düşünen Robert Schuman gibi önde gelen Avrupalı siyasetçiler Avrupa Birliği'nin (AB) temellerini atmışlardır. AB bir organizma gibi sürekli değişen ve dönüşen bir yapı içerisindedir. Bu yapısı da yaşanan krizlerin aşılmasında destekleyici bir rol oynamaktadır.

AB, kuruluşundan bu yana pek çok krizle karşı karşıya kalmıştır. Petrol Krizi, Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Almanya'nın yeniden birleşmesi, 2008 ekonomik krizi, Brexit süreci gibi uluslararası sistemdeki konjonktürel değişimlere paralel olarak ilerleyen bütünleşme süreci, ekonomik bütünleşme ile başlamış, federe bir devlet olma yolunda siyasallaşan bir yapıya doğru evrilerek bugünkü hâline ulaşmıştır. Öyle ki bugünkü durumunda AB neredeyse bir devlet haline gelmiştir. Uluslararası sistemin ve uluslararası örgütlerin devletler üzerindeki yaptırım gücü düşünüldüğünde AB, üye ülkeleri üzerinde bunların çok ötesinde bir yaptırım ve denetleme gücüne sahiptir. Bununla birlikte AB hukuksal ve kurumsal olarak hem derinleşmiş hem de genişlemiştir. Soğuk Savaş sonrası birçok SSCB ülkesinin AB'ye üye olması bu genişlemeye bir örnektir. Bu kurumsallaşma ve hukuki açıdan güçlenme süreci 2005 Anayasası'nın Fransa ve Hollanda tarafından reddedilmesine kadar devam etmiştir. Aynı dönemde Türkiye ile müzakere sürecine başlanmıştır. Genişlemenin Türkiye noktasında duraklamaya girmesi 11 Eylül Olayları ile ve İslamofobi, İslam terörizmi ile de bağdaştırılmıştır.

Bunun dışında 2008 yılında yaşanan Dünya Finans Krizi, Avrupa'yı avro krizi olarak etkilemiştir. Bunun temelinde AB üyesi ülkelerin para basma işlemlerini Avrupa Merkez Bankasına devretmiş olmalarından kaynaklanıyordu. Bu kriz AB sisteminin sorgulandığı bir dönem oluşturmuştur. Ekonomik yapısı dışında AB kendini demokrasinin ve insan haklarının önde gelen savunucusu ve koruyucusu olarak göstermiş ve AB ülkelerinde bu konulara önem verilmiştir. Fakat Suriye iç savaşından kaçan mültecilerin Türkiye üzerinden AB'ye gitmek istemesi üzerine AB bunu güvenlik tehdidi olarak algılamış ve Türkiye'yi kendi sınırlarının korunması için tampon bölge olarak kullanmış aynı zamanda Mart 2020 'de Türk- Yunan sınırında ciddi sayıda mülteci akını gerçekleşmiş ve önemli insan hakları ihlalleri yaşanmıştır. Bu durum AB'nin savunucusu olduğu değerler konusunda samimi olmadığı ya da bunları sadece kendi vatandaşları özelinde uyguladığı algısı oluşmasına neden olmuştur.

AB'yi sarsan bu sorunlar covid-19 pandemisiyle birlikte daha çok ön plana çıkmıştır. Çin'in Wuhan kentinde başlayıp 2020 itibari ile bütün dünyaya yayılan covid-19 pandemisi bütün dünyayı yani bütün devletleri hem ekonomik hem de sosyal anlamda oldukça olumsuz etkilemiştir. Fakat AB etkilenen ülkeler arasından en çok dikkat çeken yapı olmuştur. AB'nin pandemi krizini düzgün yönetememesi AB'nin iç yapısının sorgulanmasına neden olmuştur.

2008 avro krizinde yaşanan benzer bir durum covid-19 pandemisinin başında da gözlenmiştir. Malzemelerin üyeler arasında dağıtımındaki orantısızlıklar dışında, ortak bütçe oluşturup krize karşı mücadele konusunda bile başta Almanya, Hollanda, Avusturya, Finlandiya gibi kuzey ülkeleri, güney ülkelere duydukları güvensizlik nedeniyle ortak hareket etmeye itiraz etmişlerdir. Covid-19 salgını sırasında birlik üyesi devletlerin kolektif bilinçle hareket etmek yerine kendi başlarına hareket ederek diğer üyelere karşı sınır kapatmaya kadar giden bir izolasyon uygulayabildiler.²⁰

Birlik nezdinde yeniden dağıtımaya yetecek bütçenin olmaması nedeniyle AB sosyal politikalarının üyelerinin ulusal politikalarıyla da uyum sağlamadığı söylenebilir.²¹ Bu politikaları uygularken istenilen başarıyı elde edememişlerdir. Üye ülkelerin kendi aralarında uygun koordinasyonu ve yardımlaşmayı sağlayamaması covid-19 sürecinde daha gözle görülür bir hal almıştır. Özellikle maske, solunum cihazı gibi zorunlu tıbbi malzemelerin sağlanmasında ve paylaşılmasında üye ülkelerin işbirliğine istekli olmaması, süreci AB ülkeleri açısından hem zorlaştırmış hem de AB dinamiğinde krizlere yol açmıştır. Pandemi krizinin başlarda en belirgin olduğu ülkelerden İtalya buna en iyi örnektir. Virüsün hızla yayıldığı ve önlemlerin yetersiz kaldığı

İtalya uzun bir süre AB ülkelerinden yardım alamamıştır bunun yanında İspanya'da aynı zorlukları yaşayan bir başka ülke olmuştur. Bu durum avro krizinde olduğu gibi güney ve kuzey ülkeleri arasında uyumsuzluk yaşandığının bir göstergesi olmuştur. Burada, çıkarların hem ulus devlet düzeyinde açıkça öncelendiği, hem de siyasi ve ekonomik kurumsallaşmanın ve eşgüdümün zayıf olduğu anlaşılmıştır.

Covid-19 sürecinde yaşanan bu gelişmeler AB'nin sosyal yapısını etkilediği kadar ekonomik yapısını da etkilemiştir. Salgınla beraber dünyada ticaret oldukça zayıflamıştır. Bu süreçte çoğu ülkenin uyguladığı "evde kal" politikası ülke içinde ve dışında ticaretin oldukça azalmasına sonuç olarak dünya genelinde küresel ticaretin Dünya Ticaret Örgütüne göre yüzde 13 ile 32 oranında küçüldüğü gözlemlenmiştir. Bu durum AB'de oldukça sert bir şekilde kendini göstermiştir.

Covid-19 salgınının yaratmış olduğu küresel ölçekteki krizin AB'ne etkilerinin tahminine yönelik 23 Nisan 2020 ve 27 Mayıs 2020 tarihlerinde AB Komisyonu iki ayrı rapor yayınlamıştır (European Commission, 2020a).

*"Bu raporlara göre; AB'nin ekonomik görünümüne yönelik Aralık 2019'da gerçekleştirilen tahminlerde 2020'de AB'nin GSYİH'sinde yüzde 1,2 düzeyinde bir artış beklenirken Covid19 sonrası bu değer in yüzde -2,9 olarak gerçekleşeceği, ihracatta yüzde 9,2, ithalatta yüzde 8,8 ve dünya toplam ticaret hacminde yüzde 9,7'lik bir azalma meydana geleceği ve en çok imalat sektörünün etkileneceğine yer verilmiştir."*²²

Avrupa Komisyonunun hazırladığı bu raporlardan anlaşılacağı üzere kriz AB ekonomisine büyük bir darbe olurken pandeminin başladığı Çin bu krizden en az etkilenen ülke konumundadır. Bunun yanında IMF verilerine göre 2020 itibari ile Çin'in 2.3 büyümesi AB ile ekonomik rekabette Çin'in çok daha önde olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanında Çin, AB ülkelerine pandemi sürecinde tıbbi araç gereç yardımıyla bulunarak yumuşak gücünü de göstermiştir. Bunun yanında gelişmiş teknolojiyle pandemiye başarılı bir şekilde kontrol altına almayı başaran Güney Kore pandemiden en az etkilenen ülkelerden biri olmayı başarmış ve istikrarlı büyüme oranını devam ettirmiştir. Aşağıda IMF'nin yıllara göre Güney Kore ekonomik göstergelerinin oranları verilmiştir.

20 Arslan ve Karagül, 2020, 19.

21 Akçay, 2012, ss. 471, 472, 474

22 ³³ European Commission, 2020b, ss. 2-3.

Tablo 1: 2020 Bahar Tahmini Değerler (European Commissin, 2020 s. 1)

	GSYİH			ENFLASYON			İŞSİZLİK ORANI		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Euro Bölgesi	1,2	-7,7	6,3	1,2	0,2	1,1	7,5	9,6	8,6
AB	1,5	-7,4	6,1	1,4	0,6	1,3	6,7	9,0	7,9
Birleşik Krallık	1,4	-8,3	6,0	1,8	1,2	2,1	3,8	6,7	6,0
Çin	6,1	1,0	7,8	---	---	---	---	---	---
Japonya	0,7	-5,0	2,7	0,5	0,0	0,2	2,3	4,3	4,5
ABD	2,3	-6,5	4,9	1,8	0,5	1,5	3,7	9,2	7,6
Dünya	2,9	-3,5	5,2	---	---	---	---	---	---

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
GSYİH (milyar dolar, cari fiyatlarla)	1,435	1,509	1,613	1,731	1,863	2,01111
Büyüme Oranı (%)	3,2	3,4	3,6	3,7	3,7	3,7
Kişi başına gelir (ABD\$, Satın alma Gücü Paritesine Göre)	36,601	38,269	40,317	42,518	44,771	47,134
İşsizlik Oranı(%, ort)	3,6	3,5	3,3	3,3	3,3	3,3
Enflasyon oranı(%)	1,55	2,5	3	3	3	3
Cari İşlemler Dengesi (%)	7,1	5,1	4,9	4,6	4,1	3,6

Kaynak: İMF

Japonya ise bu üç Asya ülkesinin arasında covid-19 sürecini ekonomik olarak en zor atlatan ülke olmuştur. Buna rağmen pandeminin başında nisan ve mayıs aylarında ekonomisi dibe vuran Japon ekonomisi Temmuz-Eylül döneminde son 40 yılın en hızlı büyümesini yaşadı. Özel tüketim ve ihracatta iyileşmenin etkisi ile Japon ekonomisi 2020 yılının üçüncü çeyreğinde bir önceki çeyreğe göre yüzde 5 büyüdü. Temmuz-Eylül döneminde Japon ekonomisi yıllık olarak ise yüzde 21,4 büyüdü. Beklenti yüzde 18,9 büyüme olacağı yönündeydi. Üçüncü çeyrekte özel tüketim bir önceki çeyreğe göre yüzde 4,7 artarken, ihracatta büyüme yüzde 7,0 olarak gerçekleşti. Büyüme-ye dış talebin katkısı 2,9 puan olurken, iç talebin katkısı 2,1 puan olarak gerçekleşti.²³

²³ Dünya Gazetesi, Küresel Ekonomi, "Japon ekonomisi son 40 yılın en hızlı büyümesini yaşadı".

Sonuç olarak bu verilerden anlaşıldığı gibi AB ekonomisi covid-19 sürecinde Asya'nın önde gelen ülkelerinin ekonomileriyle rekabet edememiştir. Bu durum AB yapısının temel dinamiklerinden kaynaklanmaktadır. AB üye ülkeleri birlik olarak davranmak yerine bu süreçte ulus çıkarlarını gözeterek hareket etmesi AB yapısına aykırı olduğu için büyük ekonomik ve sosyal krizlerin çıkmasına neden olmuştur. Bunun yanında Güney Kore ve Çin gibi ülkelerin krizi farklı yöntemlerle başarılı yönetmeleri ve virüsün en çabuk sıçradığı fakat en çabuk da normale dönebilen ülkelere olmuştur. Böylece pandemiyle birlikte bir kez daha dünya ekseninin Asya'ya kaydığı görülmüştür.

SONUÇ VE GELECEK 5 YILDA OLASI ÇİN, GÜNEY KORE VE JAPONYA ADIMLARI

Önümüzdeki 5 yıl bu üç ülke için oldukça kritik olacaktır. Özellikle aşının bulunmasıyla pandeminin yavaş yavaş dünya genelinde etkisini kaybetmeye başlaması "yeni normal" sürecini başlatmaktadır. Yeni normalle ilgili pek çok iddia ortaya atıldı. Bu dönemin kapitalizmin çöküşü ve sistemin tekrar inşası olarak gören bazı siyasetçiler olsa da pandeminin kapitalizmin sonunu getirdiğini söylemek fazla uçuk bir söylem olur.

Bunun dışında Çin'de başlayarak dünyaya yayılan bu pandemi her ne kadar başlarda Çin'e tepki oluşmasına neden olmuşsa da Çin'in Sinovac aşısıyla ve AB ülkeleri dahil olmak üzere birçok ülkeye yaptığı yardımlarla yumuşak gücünü göstermiştir. Uyguladığı politikalarla pandemiye diğer ülkelere oranla kolayca kontrol altına alması ve pandemi sürecinde de ekonomisini büyütme-ye devam etmesi tartışmasız dünya gücü olma iddiasını devam ettireceğini göstermekte. Bunun yanında 2030'a kadar tamamlanması öngörülen Kuşak ve Yol Projesi'nde önümüzdeki 5 yılda oldukça büyük yol katetecek gibi görünüyor. Çin'de başlayıp İtalya'da son bulan projenin tamamlanmasıyla Çin'in ticarete çok daha farklı bir boyuta ulaşacağını söyleyebiliriz. Aynı zamanda dünyanın pek çok farklı yerinde yatırımlarını ve ticaretini önümüzdeki 5 yılda da sürdüreceği ve özellikle Latin Amerika ve Afrika gibi bölgelerde ABD'den çok daha etkin ve önemli bir ticari ortak konumuna geleceği ve bu etkinliğini özellikle AB ile diplomaside de kullanacağını öngerebiliriz. Japonya ise Çin'in bu yükselişine karşı tetikte olmaya devam edecek ve ABD ile işbirliğine daha çok sarılacaktır. Öncelikli hedefi ise ekonomisini 1980'lerde yakaladığı konumuna tekrar getirmek ve dış ticaret fazlası veren ülke konumuna dönmek olacaktır. Bunun için hem Çin tehdidine karşı önemli bir ittifak adayı hem de dış ticaretinde önemli bir yere sahip olan Güney Kore ile olan anlaşmazlıkları gidermeye çalışacaktır. Güney Kore pandemi sürecinde de teknolojisinin gücünü ve ekonomi-

sinin sağlamlığını kanıtlamayı başarmıştır. Bu elbette yabancı yatırımcılar için onu gözde bir ülke konuma koymaktadır. Önümüzdeki süreçte Güney Kore, Çin ile ticari ilişkilerini daha da ciddiye alacaktır fakat ABD ile süregelen işbirliğini bozacak kadar yakınlaşmamaya gayret edecektir. Yani Güney Kore, Asya’da dengeleyici bir güç unsuru olacaktır. Son olarak önümüzdeki 5 yılda Asya ülkelerinin işbirliklerinin ve ekonomilerinin önemi artacak ve bu ekonomilerdeki belirleyici rolleri bu üç ülke üstlenecektir.

KAYNAKÇA

Tezer Özlem, “Güney Kore’nin Ekonomik Elitleri ve Siyasal Sistem İçerisindeki Konumları”, *Fiscaoeconomia*, 2019, s. (81-95)

ÇELİKKOL Oğuz, “Uzak Doğu’da ne oluyor?”, *Hürriyet. Gazetesi*, 20.08.2019.

AYDIN Figen, “Çin Yükselişinin Ekonomik Perspektifi ve Gelecek Tahminlerinin Orta Asya’ya Yansımaları”, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*.

Cilt: 4 Sayı: 8 /Haziran 2019.

YILMAZ Sevgi, “Asya Pasifik’te Güç Dengesi Ve Yaşanan Son Gelişmeler”, *Bau Global Araştırmalar Merkezi*, (19.11.2020/ 10.05.2021.)

AKKEMİK Ali, “Doğu Asya’da Ekonomik Entegrasyon Nereye gidiyor? - Ekonomik Kanıtları”.

OBA Ali Engin, “Geleceğin Güvenliği ve Asya”, *Security of the Future Dergisi*, s.27-36.

Çetin, R. ve Karadaş, S. (2018). Han Nehri mucizesi: Ekonomik kalkınmada Güney Kore örneği. *İstanbul Journal of Economics*, 68, 93-112. <https://doi.org/10.26650/ISTJECON405372>.

ZEYREK Deniz, “62 yıl önce açlıkla boğuşan Güney Kore, bugün dünyanın 11’inci büyük ekonomisi”, *Hürriyet Gazetesi*, 23.09.2015

GÜLDAĞ Hakan, “Güney Kore, mucizesini nasıl yarattı!”, *Dünya Gazetesi* 04.09.2013.

AYTEKİN KOÇ Güner, “Güney Kore’nin İhracata Dayalı Büyüme Modeli Kapsamında 2023 Türkiye İhracat Stratejisi”, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:4 Sayı:8 (2015), s.63-86.

ÇAKMAK Umut, “Güney Kore’nin Ekonomik Kalkınmasının Temel Dinamikleri (1960-1990)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, s. 151-171.

İŞYAR Yüksel, “Kalkınmada Tarımın Rolü: Kalkınmada Japonya Örneği”, s. 183-191.

ÇOLAKOĞLU Selçuk & ATLI Altay, “Japonya’nın Yükselişi Mi?”, *Analist Dergisi*, s. 44 – 49.

YÜLEK A. Murat, “Kalkınma Tartışmalarında Japon Modelinin Yükselişi, Düşüşü ve Tekrar Yükselişi”

Okimoto, D. (1989), *Between MITI and the Market: Japanese Industrial Policy for High Technology*, Stanford: Stanford University Press.

ESENBEL Selçuk, “Değişen Dünya Düzeni Işığında Japonya ve Güney Kore’nin 21. Yüzyıldaki Jeopolitik Vizyonları ve Dış Politikaları”, *Boğaziçi Üniversitesi-Tüsiad Dış Politika Forumu Araştırma Raporu*.

DEVECİ Emre, “Büyük tecrit yılında Çin mucizesi”, *Sözcü Gazetesi*, 23.01.2021

DENİZ Yıldırım, “Çin’in Ekonomik Dönüşümü ve Üçüncü Dünya”, s. 65- 80.

ÜLKE PROFİLİ: Çin Halk Cumhuriyeti, *Aljazeera Turk*, (22.04.2014 / 01.05.2021).

Çin Halk Cumhuriyeti’nin Dünya Ticaret Örgütü’ne Üyeliğinin Getirdikleri, *Tobb Çin Raporu*.

“Japon Ekonomisi Son 40 Yılın En Hızlı Büyümesini Yaşadı”, *Dünya Gazetesi*, 16.11.2020.

İSLAM KARŞITI ALGI YÖNETİMİ: FRANSIZ MEDYASI ÖRNEĞİ

Melike BAYRAK*

Öz

Günümüz dünyasında kitlelerin üzerinde en büyük etkiye sahip olan mekanizmalardan biri medyadır. Siyasi, ekonomik ve ideolojik sebeplerle birçok ideoloji, görüş ve yönlendirme medya aracılığı ile toplumlara aktarılmaktadır. Toplumların algılarının yönetildiği bu mecranın hedeflerinden biri olan İslam, son yıllarda farklı ülkelerde çeşitli medya araçları kullanılarak ulaşıl- mak istenen sonuca doğru şekillendirilip, karşıt ve aşağılayıcı bir söylemle medyaya yansıtılmakta ve kitleler bu doğrultuda yönlendirilmektedir. Bu nefret söylemlerinin en yoğun olarak görüldüğü ülkelerden birisi de Fransa'dır. Fransa'nın pek çok medya organında İslam ve Müslümanlara karşı ayrımcılığa, ötekileştirmeye, tehdit unsuru olarak göstermeye yönelik içerikleri görebilmekteyiz. Bu çalışmada amaç, İslam karşıtı algı yönetimini nitel verilerle Fransız medyası üzerinden örnekleyerek toplumların bu algı yönetiminden nasıl etkilendiğini analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Algı yönetimi, Fransa, İslam, medya

* Stratejik Düşünce Enstitüsü-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Orcid No: 0000-0001-6941-8761

ANTI-ISLAMIC PERCEPTION MANAGEMENT: THE CASE OF THE FRENCH MEDIA

Abstract

In today's world, one of the phenomena that has the greatest impact on the masses is the media. Many ideologies, views and orientations are transmitted to societies through the media for political, economic and ideological reasons. Islam, which is one of the goals of this medium where the perceptions of societies are managed, has been shaped towards the desired result by using various media tools in different countries in recent years, reflected in the media with an opposite and humiliating discourse, and the masses are directed in this direction. One of the countries where these hate speeches are most intense is France. In many media outlets in France, we can see content that discriminates against Islam and Muslims, marginalizes them and presents them as a threat. The aim of this study is to analyze how societies are affected by this perception management by exemplifying the anti-Islamic perception management through the French media with qualitative data.

Keywords: Perception management, France, Islam, media

GİRİŞ

Bu çalışmada günümüzde kitleler üzerinde en büyük etkiye sahip araçlardan biri olan medyanın, İslam karşıtlığının adeta bir akım haline geldiği Batılı ülkeler tarafından nasıl bir "algı yönetim aracı"na dönüştürüldüğü ortaya koyularak Fransız medyası bu konu üzerinden incelenip örnekendirilecektir.

Üç büyük semavi dinden biri olan İslam dininin kelime anlamına baktığımızda, İslâm'ın etimolojisini yapan ilk âlimlerden olan İbn Kuteybe'nin "boyun eğmek ve iradî olarak uymak suretiyle barış ortamına girmek" olarak kelimeyi tanımladığını görürüz. (Sinanoğlu, 2001) Günümüzde İslam dinine mensup Müslüman topluluklar ise Batılı birçok ülke ve toplumlar tarafından bu kelimenin tam aksi biçimde tasavvur edilmektedir. İslam ve Müslüman kelimelerinin toplumlarda çağrıştırdığı kavramlar terör, savaş, hakların ihlali, gericilik, insanlık dışı uygulamalar gibi kalıpların dışına çıkmamaktadır.

Öte yandan birçok Batılı ülkede ideolojik ve siyasal emeller doğrultusunda İslam karşıtlığı adeta bir trend haline getirilmiştir. 11 Eylül olayları sonrasında, ABD'nin politikaları, propagandalar, El-Kaide'nin gerçekleştirdiği eylemler gibi nedenlerin sonucunda İslam ve terörizm kavramları birbiriyle ilintilendirilmeye başlanmış ve Avrupa'da zaten artmakta olan yabancı karşıtlığının yönünü İslam karşıtlığına yöneltmiştir (Özdemir, 2012).

Batı'nın İslam'a ve Müslümanlara yönelik kullanmış olduğu İslam karşıtlığı ile bezeli bu yaklaşım, İslam'ın iyi anlaşılmasını, İslam'a ve Müslümanlara korku ile yaklaşılması gerektiği anlayışını beraberinde getirmiştir. Televizyon, gazete ve dergi gibi medya araçları birçok kavramda olduğu gibi İslam'ı tanıtmada da öncülük etmekte ve dolayısıyla bu araçlarda İslam'ın tanıtılma şekli, toplumların algısına yön vermektedir (Said, 2008). Bunun nedeni ise medyanın olayları, hikâyeleri, kültürleri ve bireyleri betimleyip toplumlara aktarmada eşi olmayan bir güce sahip olması nedeniyle bu gücün kitleler üzerinde tartışılmaz bir doğruluk etkisi oluşturabilmesidir (Cottle, 2000).

İslam karşıtı söylemler medyada sıklıkla yer bulmasına karşın İslam'a ve Müslümanlara dair olumlu meseleler veya Müslümanlara karşı yapılan ayrımcılık ve ırkçılık gibi konular ise medyada yeteri kadar yer bulamamaktadır (Hassan; Azmi; Abubakar, 2017). Egemen güçler, İslam ve Müslümanlar hakkındaki gerçekleri kendi menfaatlerine göre medya aracılığıyla manipüle ederek toplumlara sunmakta, İslam ve Müslümanlar konusunda toplumların algılarını yönetmektedirler (Balcı, Karadeniz, 2021).

BULGULAR

Fransa örneğinde ise entegrasyon olarak tanımlanan kimlik politikaları ile birçok farklı dine ve etnik kökene sahip insan, Fransız ulusu kimliği altında yaşamaktadır (Özdemir, 2012). Fransa, beş milyona yakın Müslüman nüfusu itibari ile Avrupa'nın en fazla Müslüman nüfusuna sahip ülkesi (Statista, 2021) olmasına ve ülkedeki tüm azınlıkları topluma entegre gayesi taşıyan entegrasyon politikalarına rağmen en çok ırkçı, ayrılıkçı olayların yaşandığı Batılı ülkelerden biridir. Öyle ki, Fransa'da İslam karşıtlığı bazı medya kuruluşları, politikacılar ve politikalarla adeta desteklenip, körüklenmektedir. Devlet hiyerarşisinin önemli isimlerinin İslam karşıtı olaylarda sergilediği yanlı tavırlardan, seçim sürecinde İslam karşıtı tavrıyla ve açıklamalarıyla gündemi işgal eden dönemin iktidar adayı Fransız siyasetçi Marine Le Pen'e kadar uzanan yoğun bir karşıt tavır, politikada hüküm sürmektedir.

Ekim 2012 yılında, Araştırma kuruluşu IFOP'un hazırladığı, Le Figaro gazetesinin yayınladığı "İslam'ın İmajı" adlı raporda, bu süreçteki politikaların ve medyadaki manipülasyonların insanlar üzerindeki etkisini artırdığı sonucunu çıkarabiliriz. Raporda, Müslümanların topluma entegrasyonuyla ilgili sorulara verilen cevaplarda hem Fransız toplumunun bir kesiminin görüşünü hem de Le Figaro gazetesinin bakış açısını görebilmekteyiz. Bu araştırmaya göre Fransızların %43'ü Müslümanları ulusal kimliklerine bir tehdit olduğunu düşünürken %17'lik kısım ise Müslümanların ulusal kimliği zenginleştirdiğini düşünmektedir. "Müslümanlar Fransız toplumuna uyum sağlayabildiler mi?" sorusuna ise %67 oranında "hayır" cevabı verilmiştir. Katılımcıların %60'ı İslam'ın Fransa'da fazla etkin ve görünür olduğunu düşünürken peçe ve başörtüsüne karşı olanların oranı %60'ın üzerindedir. Okullarda peçe ve başörtüsüne karşı olanlar %89 oranında, sokakta giyilmesine karşı olanlar ise %63 oranındadır. İslam'a ait simgelerin ve onların yaşam biçimlerinin görünür hale gelmesi, yani peçe takılması, zamanı geldiğinde ibadet edilmesi gibi alenen mekân ve zaman ayırt etmeksizin yapılan ibadetler her zaman entegre bir toplum isteyen Fransızlar ile Müslümanlar arasında bir çatışmaya yol açmaktadır. Bu durumun somut bir örneğini Fransa'daki peçe yasağında görebilmekteyiz (Özdemir, 2012, s.449).

Müslümanların bu kadar görünür olmasından rahatsızlık duyulmasının yanında "Müslüman kadının kıyafeti" en çok tartışılan konulardan biri haline gelerek 2010'da Fransa Parlamentosu tarafından onaylanan yasa tasarısı, Senato'da 246'ya karşı 1 oy ile kabul edilerek (Daily Mail, 2010) kamuya açık alanlarda peçe ve burka gibi yüzü örten kıyafetlerin giyilmesi yasaklanmıştır. Yasağa uyulmadığı takdirde kadınlara 150 Avro para cezasının uygulanmasına ve mecburi yurttaşlık stajı cezası uygulanması kararlaştırılmıştır (Ntv, 2010).

Sağ çizgisiyle bilinen Le Point dergisine baktığımızda Şubat 2011'de kapağını "Mısır, Tunus, Cezayir... İslamcı Hortlak" başlığı adı altında, elinde Mısır bayrağı taşıyan başörtülü bir kadın görseliyle yayınlayan dergi, "Müslüman Kardeşler hakkındaki gerçekler" ifadesini de alt başlık olarak kullanmıştır (Le Point, 2011). Alt başlıkta Müslüman Kardeşlere vurgu yapıp kapak görselinde Mısır bayrağı taşıyan başörtülü bir kadının kullanılmasının, Le Point'in duruşu göz önüne alındığında tesadüf olmadığı açıkça görülebilir. Derginin söz konusu sayısından bir ay önce "Mısır, Irak ve Pakistan'da İslamcı Haçlı Seferi... Hristiyan Avı" (Le Point, 2011) başlığıyla çıkan sayıda o dönem meydana gelen kilise saldırılarına atıfta bulunularak söz konusu saldırıların failleri hemen "İslamcılar" olarak gösterilip, İslamcılar ile Haçlılar benzeştirilmiştir (Özdemir, 2012).

Le Point'in en çok tepki çeken kapağı ise Türkçe'ye "Çekinmeyen İslam" olarak da çevrilebilecek "Cet islam sans gêne" (Le Point 2012) başlıklı kapaktır. Kapakta peçeli bir Müslüman kadının elini bir kadın polise doğru kaldırmış olduğu fotoğraf karesi kullanılırken başlığın altında ise "hastaneler, havuzlar, kafeteryalar, eğitim kurumları..." şeklinde kamuya açık mekanlar sıralanmış ve İslam'ın çekinmeyen bir şekilde kamuya açık alanlarda kendini gösterdiğinin altı çizilmiştir. Bu kapak özellikle sosyal medyada oldukça tepki çekerken (Özdemir, 2012), Fransa İçişleri Bakanı Manuel Valls kapağın kendisini şok etmediğini zira bir gerçeği gözler önüne serdiğini ifade etmiştir ve kapak fotoğrafı olarak kullanılan peçeli kadın fotoğrafı üzerinden radikal İslam'ın kadını baskı altında tuttuğunu söylemiştir. (La Une du Magazine Le Point sur 'Cet Islam Sans Gene' Fait Polémique', Le Huffington Post, 2012) .

2013 Ocak ayında ise "Mali, İslamcı Düşmanlarımız" başlığının yer aldığı kapakta, görsel olarak Mağrib bölgesinde etkili olan El Kaide komutanlarının fotoğraflarına yer verilmiş ve alt başlık olarak "onların tehditleri Fransa'ya karşı" ifadesi kullanılmıştır ("Nos Ennemis Islamistes", Le Point, 2013). Bu ifadeyle, düşman ve İslamcı kelimeleri bir arada kullanılmış ve söz konusu El Kaide tehdidinin tarafı olarak Fransa gösterilip Mali operasyonuna meşruiyet kazandırılmaya çalışılmıştır (Özdemir, 2012).

Valeurs Actuelles'in kullandığı kapakların ve kullandığı ifadelerin de Le Point'dan pek farkı olduğu söylenememekle birlikte "korku" ve "İslamcı" kavramları verilmek istenen mesajların başında yer alıyor (Özdemir, 2012). Siyah çarşafı kendine kapamış bir kadın fotoğrafı, "İslam neden Fransızları korkutuyor" başlığıyla birlikte kullanılmıştır (Valeurs Actuelles, 2011). Derginin içeriğinde ise, Fransa'nın eski sömürgelerinden biri olan Tunus'ta gerçekleşen devrim yer almıştır. Bu kapakta "korku" kavramıyla verilmek istenen mesajın, görsel olarak kara örtünün ardından saklanmakta olan bir kadın kullanılması ile tahmin edilmesini kolaylaştırmaktadır (Özdemir, 2012).

Fransa'da İslam karşıtlığı, 2015 yılında Charlie Hebdo dergisinin, Hazreti Muhammed'in karikatürlerini yayınlaması sonrasında gerçekleşen saldırı, aynı yıl içindeki Paris ve Nice saldırıları, 2020 yılında bir öğretmenin Charlie Hebdo karikatürlerini öğrencilerine göstermesinden sonra öldürülmesi gibi olaylar, ülkedeki İslam karşıtı tutumlar sergileyen politikacıların karşıt ve manipülatif söylemlerini güçlendirmiş ve İslam karşıtlığının ülkede yayılmasında etkili olmuştur (Associated Press, 2020; Perv Abacı, 2020).

İslam ve değerlerine yönelik ayrımcı tutumlar karşısında tepkisiz kalan Fransız medyası, Hazreti Muhammed'e hakaret içerikli karikatürler yayımlayan Charlie Hebdo'nun tehdit edildiğini söyleyerek "Fransızları ifade özgürlüğü için seferber olmaya" çağırmıştı. Le Figaro L'express, Liberation, Le Parisien, ve BFMTV gibi Fransa'nın başlıca medya kuruluşları başta olmak üzere 100'e yakın basın kuruluşu, Ocak 2015'te yayımlanan Hazreti Muhammed'e hakaret içeren karikatürleri, 1 Eylül'de tekrar yayımlayan Charlie Hebdo dergisinin tehdit edilmesini neden göstererek açık mektup yayımladı ve Fransız halkını, İslam dünyasını ayağa kaldıran Charlie Hebdo'yu desteklemek için harekete geçmeye çağırdı. Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron ise, karikatürlerin tekrar yayımlanmasının ifade özgürlüğü olduğunu söylemişti (AA, 2020).

Biraz daha yakın tarihe gelecek olursak, 2022 Ocak ayında Fransa'da 2 gün içerisinde Müslümanlara yönelik 2 saldırı yapıldı. Ülkenin güneybatısındaki Lot-et-Garonne bölgesinde, helal market-kasap, 30 Ocak gecesi ırkçı saldırıya uğradı. Marketi ateşe veren saldırganların, binanın duvarlarına 2 gamalı haç çizdiği belirtildi. Savcılık "din, ırk ve etnik köken" gibi değerlere yönelik saldırılar kapsamında olaya ilişkin soruşturma başlattı. Avrupa'da İslam Düşmanlığı ile Mücadele Kolektifi'nin yaptığı açıklamaya göre, bu olayla, Fransız televizyonunda yayımlanan "radikal İslamcılık" üzerine odaklanan Zone Interdite isimli program arasında bağlantı olduğu düşünülüyor.

Diğer olayda ise ülkenin güneybatısındaki Toulouse kentinde, içinde Müslümanlara ait bir cenaze evi de bulunan dükkânların olduğu merkezin önündeki bir trafik levhasına iç organları çıkarılmış yabani domuz kafası ve derisi asıldı. Müslümanlara ait cenaze evinin işletmecisi Djamel Sekkak, bölgeye 6 yıl önce yerleştiğini, 3'üncü kez İslam karşıtı saldırıların hedefi olduğunu, çocukları için endişelendiğini, Fransa'da Müslümanların durumunun giderek kötüleştiğini ifade etti. Devletin İslam karşıtı politikasından destek alan bu tür medya kuruluşları ve programların Müslümanların yaşadığı yerleri teşhir ederek hedef göstermesine rağmen, bu yerlere polis koruması ise verilmiyor (trt haber, AA, 2022).

2015 yılında Fransa'da bazı terör saldırıları meydana geldi. Bu dönemde ülkede Fransızların Müslümanlara karşı bakış açılarını ve algılarını ölçmeye yönelik bir araştırma yapıldı.

Araştırmanın sonucuna göre katılımcılardan %46 oranı Fransa'daki Müslüman inancına sahip olanları terör olayları ile ilişkilendirmiştir. Yine katılımcıların %52'si ülkedeki Müslümanların Fransız toplumuna uyum sağlamadığını düşündüğünü beyan etmiştir.

Bundan sonra yapılan başka bir araştırmada Fransız Ulusal İnsan Hakları Komisyonu/ CDCDH, Müslümanlara karşı gerçekleştirilen nefret suçlarının %223 oranında arttığını ortaya koymuştur ki, bu durumun ne kadar kritik olduğunu da açıkça göstermektedir. Bu konuda başka araştırmalar da vardır.

"2019 yılında yapılan bir araştırmada ise ülkedeki Müslümanların %20'den fazlasının dini görüşleri sebebiyle ayrımcılığa uğradığı ortaya konulmuş; toplumda artan İslam korkusunun ayrımcı davranışları arttırdığı saptanmıştır (Wike v.d. 2016; Euro-Islam Info, 2016; Bayraklı ve Hafez, 2017; SETAV, 2018; Fitzgerald, 2019; Anadolu Ajansı, 2021; Ferhat ve Kraus, 2019)."

Fransa'da Le Figaro gazetesinin genellikle İslam karşıtı söylemlere fazlasıyla yer verdiği bilinir. 2022 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesi bu gazetede Eric Zemmour ve Marie Le Pen'in bu kapsamda İslam karşıtı söylemlerine özellikle Fransa'nın Mali'deki sözde Cihat yanlısı gruplara karşı mücadelesine yönelik olmak üzere sık sık yer verilmiştir (Dondurucu,2022).

Düşünür ve tarihçi Timothy Snyder: "İnsanların temel gerçekleri unuttuğu ve gerçekleri bulacak ve savunacak kişi ve kurumların kaybolduğu dönemlerde; hukukun üstünlüğü, sivil toplum ve basının önemi bulanıklaşır" demişti. Öyle ki temel gerçekleri unutan ve sahte algılara kapılmış bir toplumda gerçekleri tekrar bulacak ve sistemi yerine oturtacak filozof ve kurumları bulmak öyle kolay değil (Alpar, 2021: 159).

Sonuç olarak, günümüz dünyasında toplum algısı inşa edilirken medyanın birincil silah olarak kullanıldığı aşıkardır. Batılı toplumlarda sıklıkla görebildiğimiz İslam karşıtı propagandalar, Fransa örneğinde alenen görülmektedir. Savunulan entegrasyon politikalarına rağmen etnik ve dini farklılıkların politika yapıcılar ve bunları meşru göstermek için çeşitli yöntemlere başvuran medya mekanizmaları tarafından, Fransa'daki İslam karşıtlığını körüklemekte ve Fransa'daki Müslüman nüfusun güvenliğini tehlikeye soktuğu görülmektedir. Verdiğimiz örneklerde görüldüğü üzere önceleri dergi kapaklarında ve politikacıların söylemlerinde yer bulan bu görüş, şimdilerde halkın azımsanmayacak oranına sirayet edip, Müslüman nüfusu alenen hedef haline getirmiş hatta bu durum bazı Müslüman kesimleri ülke değiştirme kararı almaya yöneltmiştir.

Adalet, eşitlik, insan hakları, özgürlük gibi kavramların temel kavramlar olarak ele alındığı Fransa'dan beklenen, etnik farklılıklara, dini inançlara ve onların gerektirdiği yaşam tarzına saygı duyulması, medya organlarının ve

politikacıların ise durumun ciddiyeti ve Müslüman nüfusun güvenliği göz önüne alınarak uzlaşmacı ve hoşgörülü bir yol izlemeleri gerektirir.

KAYNAKÇA

- AA, (2020). İslam'a karşı ayrımcılığa sessiz kalan Fransız medyasından 'Charlie Hebdo'ya destek' çağrısı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/islam-a-karsi-ayrimciliga-sessiz-kalan-fransiz-medyasindan-charlie-hebdoya-destek-cagrısı/1983114> adresinden alındı(03.08.2022).
- AA, (2022) . Fransa'da Müslümanlara yönelik İslamofobik saldırılar artıyor. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransada-musulmanlara-yonelik-islamofobik-saldirilar-artiyor/2490607> adresinden alındı. (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- AA, 2021. Fransa'da 2020'de İslam karşıtı saldırılar yüzde 53 arttı. <https://www.aa.com.tr> adresinden alındı. (Erişim Tarihi: 01.03.2022) "Fransa'da Senato'da 'Ayrımcılık' Yasa Tasarısı Kabul Edildi", Anadolu Ajansı, 13 Nisan 2021.
- Alpar, Güray. (2021). Uluslararası İlişkilerde Strateji ve Coğrafyayı Anlamak, Palet Yayınları: Konya.
- Associated Press (2020). French leader decries terrorist beheading of teacher. <https://apnews.com/article/france-teacher> adresinden alındı. (Erişim Tarihi: 21.12.20).
- Balcı, Karadeniz, (2021). *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 5-31.
- Bayraklı, E. ve Hafez, F. (2017). The state of Islamophobia in Europe. <http://www.islamophobiaeurope.com/executive-summary/2017-2/> adresinden alındı. (Erişim Tarihi: 01.02.2022).
- "Cet Islam Sans Gene", Le Point, 1 Kasım 2012 .
- Cottle, S. (2000) *Ethnic minorities and the media: Changing cultural boundaries*, Buckingham: Open University Press.
- Dondurucu, Z.B. (2022) Fransız Gazetelerinde "İslam"ın Temsili ve İslamofobinin İnşası: Le Figaro, Le Monde ve L'Opinion Örneği. *TRT Akademi Dergisi*, 7(15), 534-572.
- Euro-Islam Info (2016). New French report shows rise in attacks on Muslims, sustained targeting of Jews 122 amid rising tolerance. <https://more.bham.ac.uk/euro-islam/2016/05/06/newfrench-report-shows-rise-in-attacks> adresinden alındı. (Erişim Tarihi: 25.04.2022).
- Ferhat, İ. ve Kraus, F. (2019). *Etat des lieux des discriminations et des agressions racistes envers les Musulmans de France*. Fondation Jean Jaures.

<https://jean-jaures.org/nos-productions/etat-des-lieuxdes-discriminations-et-des-agressions-racistes-envers-les-musulmans> adresinden alındı. (Erişim Tarihi: 28.12.2021).

- Fitzgerald, H. (2019). Muslims in France complain of widespread "Islamophobia". <https://www.newenglishreview.org> Cilt 7 / Sayı 15 / Mayıs 2022 569 www.newenglishreview.org adresinden alındı. (Erişim Tarihi: 28.12.2021) France 24 (2022a). <https://www.france24.com/fr/france/20220218-pr%C3%A9sidentielle-fabien-roussel-ou-la-strat%C3%A9gie-du-contre-pied-pour-exister-%C3%A0-gauche> adresinden alındı. (Erişim Tarihi: 28.04.2022).
- "France's Senate Backs National Assembly and Bans Women Wearing The Burka in The Public", Daily Mail, 15 Eylül 2010.
- Hassan, I. Azmi, M. N. ve Abubakar, U. I. (2017). Framing Islam in news Reporting: A comparative content analysis. *Asian Social Science*, 13, (10), 112-119.
- "La Chasse Aux Chrétiens", Le Point, 6 Ocak 2011.
- "La Une du Magazine Le Point sur 'Cet Islam Sans Gene' Fait Polémique", Le Huffington Post, http://www.huffingtonpost.fr/2012/10/30/la-une-du-magazine-le-pointislam-polemique_n_2045907.html#slide=1703805, 2012.
- "Le Spectre Islamiste", Le Point, 3 Şubat 2011.
- Ntv, (2010) "Fransa Peçe Yasağını Onayladı", <https://www.ntv.com.tr/dunya/fransa-pece-yasagini-onayladi,rzE-9eUuwUqGnbk4cEQHfw> adresinden alındı. (Erişim Tarihi: 01.08.2022).
- Özdemir, Ö.B. (2012). Ortadoğu Yıllığı, Fransa'da İslamofobik Söylemin Ana Akımlaşması ve Arap Baharı'nın Etkisi, 446-462.
- Perv Abacı, A. (2020). Avrupa'da İslamofobi: Fransa örneği. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- "Pourquoi L'islam Fait Peur Aux Français", Valeurs Actuelles, 2011
- Said, E. W. (2008). *Medyada İslam*. (Çev. Aysun Babacan). İstanbul: Metis Yayınları.
- SETAV (2018). European Islamophobia report 2018, Islamophobia in numbers. <https://setav.org/en/assets/126uploads/2019/09/EIR2018Infographics.pdf> adresinden alındı. (Erişim Tarihi: 15.12.2021)
- Sinanoğlu, M.(2001). İslam, TDV İslam Ansiklopedisi, 23, 1-2.

- Statista (2021). Forecasted population in France in 2020, by religious affiliation. <https://www.statista.com/statistics/459982/population-distribution-religion-france> adresinden alındı. (Erişim Tarihi: 15.12.2021)
- TRT HABER, (2022). Fransa'da Müslümanlar yine hedefte. <https://www.trt-haber.com/haber/dunya/fransada-muslimanlar-yine-hedefte-650769.html> adresinden alındı.(03.08.2022)
- Wike, R. v.d. (2016). Europeans fear wave of refugees will mean more terrorism, fewer jobs. <http://www.pewglobal.org/2016/07/11/europeans-fear-wave-of-refugees-will-mean-more-terrorism-fewer-jobs> adresinden alındı. (Erişim Tarihi: 22.12.2021).

ULUSLARARASI SİSTEMDE ÖNEMLİ BİR SORUN: ÇEVRE

Gökçen ALPAR

Öz

Bu çalışma, Uluslararası İlişkilerde Çevre Sorununu konu edinmekte ve bunun yanında konu ile ilgili çeşitli önerilere de yer vermektedir. Sanayi Devriminden sonra çevreye verilen zarar insanlar tarafından fark edilmeye başlamış ve çeşitli şekillerde ele alınmıştır. 1972 Stockholm Konferansıyla başlayan birleşmeler ve toplantılar günümüzde halen devam etmektedir. İnsanoğlu çevreye verdiği zararları fark etmiş ve çalışmalar yapmış olsa da önerilen ve karar verilen çözümleri uygulamakta zorlamaktadır. Bunun sebebi insanların çevre ve doğayı korumak için konfor alanlarından vazgeçmemesidir. Her ülkenin gelişmişlik seviyesi aynı olmadığından dolayı ülkelerin çevreye verdiği zararlarda farklı olmuştur. Ancak konu uluslararası bir sorun olduğunda tüm ülkeler bir araya gelmeyi başarmıştır. Bu bağlamda amaca ulaşmak için sistematik literatür incelenmesi yönteminden yararlanılmıştır. Bu çalışmanın amacı Uluslararası ilişkilerde çevre sorununa dikkat çekmek ve öneriler sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Çevre Sorunu

AN IMPORTANT PROBLEM IN THE INTERNATIONAL SYSTEM: ENVIRONMENT

Abstract

This study deals with the Environmental Problem in International Relations and also includes various suggestions on the subject. After the Industrial Revolution, the damage to the environment began to be noticed by people and was handled in various ways. Mergers and meetings that started with the 1972 Stockholm Conference are still continuing today. Although human beings have realized the damage they have caused to the environment and have made studies, they have difficulties in implementing the proposed and decided solutions. The reason for this is that people do not give up their comfort zones to protect the environment and nature. Since the development level of each country is not the same, the damage caused by the countries to the environment has been different. However, when the issue is an international problem, all countries have managed to come together. In this context, the systematic literature review method was used to achieve the goal. The purpose of this study is to draw attention to the environmental problem in international relations and to provide suggestions.

Keywords: International relations, environmental problem

GİRİŞ

Toplum halinde yaşayan insanların en önemli ihtiyacı güvenlidir. Güvenlik tehlikelerden uzak korkusuzca yaşama durumudur (Alpar, 2013: 79-80). Güvenlik kavramı uluslararası ilişkiler disiplininin temel konularından biridir. Yaşadığımız yüzyılın en önemli güvenlik sorunlarından biri ise çevre sorunudur. Bu sorun en az güvenliğin söz konusu olduğu diğer alanlar kadar önemli bir alan haline gelmiştir. Sanayileşmeyle birlikte gelen kentleşmeden dolayı insanların yaşadığı alanlar tahrip olmuştur. Daha sonrasında küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte ilerleyen insanlık çevreye birtakım zararlar vermektedir. Bu zararlar arasında; atık maddelerin salınımı, hava kirliliği, kimyasal ilaçların kullanılması, aşırı su tüketimi, çölleşme gibi birçok problemi sayabiliriz. Bu problemlerin ortaya çıkmasında insanlığın artan nüfusunun da ciddi bir etkisi bulunmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde uluslararası güvenlik perspektifinden çevre sorunu incelenmiş, ikinci bölümünde ise çevre sorununun tarihine ve çözüm yollarına yer verilmiştir.

ULUSLARARASI GÜVENLİK KAVRAMI

Günümüzde güvenlik kavramını ele alırken bir sürü kavramla karşılaşmaktayız. Bunun sebebi ise güvenlik sorununun birçok alanda karşımıza çıkmasıdır. Üstelik güvenliği sağlayan birden fazla birim olması da durumu daha karmaşık bir hale getirmektedir. Bunlar; Ulus-devlet, toplumlar, uluslararası örgütler ve uluslararası şirketlerdir. Dolayısıyla bunların sonucunda güvenlik ikilemi dediğimiz sorun ortaya çıkmaktadır. Güvenlik ikilemi sonucunda bir taraf için güvenlik söz konusuysen diğer taraf içinse güvensizlik söz konusudur. Üstelik güvenlik sorununu ele alırken küresel güvenlik kavramını da önem vermemiz gerekmektedir. Çünkü günümüz dünyasında güvenlik sadece sınırlardan ibaret değildir. Medya ve film, salgın hastalıklar, enerji kaynaklarının kontrolü gibi birçok konuda güvenliği ele alabiliriz. Küreselleşmeyle ve güvenlik algısının değişmesiyle birlikte devletler uluslararası güvenlik soruna karşı birlikte mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bunun sonunda devletler her anlamda birbirine bağımlı hale gelmiş ve en güçlü olan devletler bile güvenlikleri söz konusu olduğunda başka devletlerinin yardımına ihtiyaç duymuştur. (ÖZCAN, 2011: 448-450)

KÜRESELLEŞEN VE GELİŞEN DÜNYADA ÇEVRE SORUNU

Son birkaç yıldır, dünyanın her yerindeki ülkeler çevre sorunlarını ele almak için daha yakın bir şekilde birlikte çalışıyorlar. Bunun nedeni, bu sorunların tüm dünyadaki insanların yaşamlarını doğrudan etkileyebilmesidir. İklim değişiklikleri, buzulların erimesi, artan sıcaklıklar, doğal bitki

örtüsündeki değişiklikler gibi şeyler birçok ulusun uluslararası arenada bir araya gelmesine neden olmuştur. Küreselleşme, yerel veya bölgesel bir sorunu alıp dünya çapında bir sorun haline getirme sürecidir. 21.Yüzyıldan bu yana dünyamız büyük bir gelişim ve değişim yaşadı ve küreselleşmenin büyük etkisi oldu.

İnsanların çevreden beklentileri arttıkça çevreye verdikleri zarar da artmaya başlamıştır. İnsanların çevreye müdahalesi zamanla problemler yaratmış ve kaçınılmaz olarak karmaşık bir yapıya neden olmuştur. Sanayinin, teknolojinin, vb. durumların hızlı gelişimi bir yandan insanların yaşam standardını yükseltirken, diğer yandan doğanın dengesini bozmuştur. Daha fazla tüketen ve daha açgözlü hale gelen insanlar çevreye ciddi zararlar vermiş üstelik tüm canlıları tehdit edecek boyutta kirlilik yaratmışlardır. Bu kirlilikler insan hayatı üzerinde basit bir etkiye sahip olduğu kadar aynı zamanda dünyanın bazı bölgelerinde ölümlere ve doğumların bozulmasına neden olan çok ciddi sorunlara da sebebiyet vermiştir. 19. yüzyılın sonlarında sanayi üretimi ve kentleşme çevrenin bozulmasını hızlandırmış, doğanın dengesinin bozulması ve çevresel kaynakların tahribatında ciddi sonuçlar ortaya çıkmaya başlamıştır. 19. Yüzyılın sonundan itibaren çevre daha geniş bir kavram olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Çevreye yönelik artan tehditler onu daha önemli hale getirmiş, korunması ihtiyacı daha fazla hissedilmiş ve bu da çevreyi en etkili koruma aracı olan hukuk kapsamına almıştır.

ÇEVRE SORUNLARININ TARİHSEL SÜRECİ

İnsanlar tarım kültürüne geçtikten sonra çevreyi doğanın bir parçası olarak değil kendilerine ait olan bir mal gibi görmüşlerdir. Doğayı, ihtiyaçlarını karşılamak için bir kaynak olarak kullanmış ve çevreye her geçen gün daha fazla zarar vermişlerdir. Fakat çevreye insanların en zarar verdiği dönem 19. Yüzyılda başlamıştır. Sanayi Devrimiyle beraber teknolojik gelişmeler artırmış insanların refah seviyesi yükseldikçe doğa daha da göz ardı edilmiştir. Sanayi Devrimiyle beraber gelen diğer bir olay ise kentleşmedir. Kentleşmedir arttıkça sanayi bölgeleri de artırmış ve mega kentlerde çevre sorunu en şiddetli hale gelmiştir.

İnsanın olduğu her yerde çevreye her zaman bir miktar zarar vardır. İnsanlar bilinçli veya bilinçsiz olarak doğayı ve çevreyi yok etmişlerdir. Çevreye en büyük zararlar toplumlar arası yaşanan savaşlar sonucunda olmuştur. Ancak insanlık hiçbir zaman çevreye 20. Yüzyılda verdiği zarardan daha fazla zarar vermemiştir. Bunun nedeni, dünyanın daha önce görmediği iki büyük savaş görmüş olmamızdır. Savaş ve aşırı sanayileşme sürecinin bir sonucu olarak bazı sorunlar ortaya çıkmış ancak insanlık bunu kontrolü altına alamamıştır.

Ortaya çıkan sorunlar dünyada insanları tepkilere neden olmuş ve ele alınmasına olanak sağlamıştır. Çevre sorunlarının ön plana çıkması sanayi devriminin başlamasıyla doğru orantılıdır. Sanayi devrimi ile birlikte kirlilik sorunları eskisinden daha ciddi hale gelmiş ve insanların bu duruma karşı farkındalıkları artmıştır. Çevre sorunlarının ortaya çıkmasından sonra bu sorunların uluslararası kamuoyunda yer alması ve bunların Birleşmiş Milletlerin ilgilendiği sorunlar arasında yer alması nedeniyle, hızlı sanayileşme ve aşırı kaynak kullanımının engellenmesi için çalışmalar yapılmış ve bu sorunların çözümü için güzel bir adım olmuştur. Bununla birlikte 1970'lerde çevre sorunları dünya kamuoyunda önemli sorun olarak ele alınmaya başlanmıştır.

Çevresel sorunlar; biyolojik çeşitlilik kaybı, ormansızlaşma, su kıtlığı, ozon tabakasının incilmesi, iklim değişikliği ve küresel ısınma, atık bertarafı ve nükleer kazaları içerir. Özellikle gelişmiş ülkeler uluslararası düzeyde çevre sorunlarıyla ilgili müzakereler başlatmıştır. İlki 1972 Stockholm Konferansı olmuştur. Bu konferansın önemi, 113 ülkenin katıldığı ilk Birleşmiş Milletler konferansı olmasıdır. Konferansın temel amacı, "birçok ülkenin çevre politikalarını etkilemiş olan ekonomik ve sosyal kalkınma ile çevre arasındaki bağlantıları vurgulayan ilkeler geliştirmek" olmuştur. Daha sonrasında Gro Harlem Brundtland, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu için 'Ortak Geleceğimiz' başlıklı bir rapor yayınlamıştır. Raporun en önemli bulgularından biri, sürdürülebilir kalkınma kavramının ilk kez kullanılmasıdır.

Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde 1992 yılında "Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı" organize edilmiştir. "Rio Zirvesi" olarak da bilinen konferansa Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 172 ülke iştirak etmiştir. Bu konferansın amacı, küresel çevre sorunlarının çözümü ile sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiyi güçlendirmek olmuştur.

Bu konuyla ilgili başka girişimler de yapılmıştır. Bunlardan en önemlilerinden birisi, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (UN-HABITAT) tarafından 1996 yılında İstanbul'da gerçekleştiren Habitat II zirvesidir.

Zirve incelendiğinde çevre sorunlarının içerisine artık, nüfus artışı ile kentselleşme sorunlarının da girdiği görülmektedir. Bundan dolayı aynı zirvenin devamı olarak, 2016 yılında "BM Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişim Konferansı" Ekvator'un başkenti Kito'da icra edilmiştir. Burada sürdürülebilir kentleşmeye yönelik alınan kararların hayata geçirilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmaların devamı da gelmiştir.

"Rio zirvesinin ardından aynı isimle Rio 5 Konferansı, sürdürülebilir kalkınma konusundaki kararlılığı canlandırmak ve güçlendirmek, başarısızlıkları tespit etmek ve her bir vakadaki sebepleri saptamak, başarıları tanımak, öncelikleri belirlemek ve Rio'da yeterince ele alınmayan sorunları belirlemek amacıyla 1997 yılında New York'ta gerçekleştirilmiştir."

Rio 10 olarak bilinen Johannesburg Raporu-9 ise 2002 yılında tamamlanarak yayınlanmıştır. Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde düzenlenen Zirve'nin mesajı, Güney Afrika Devlet Başkanı'nın açılış konuşmasında "küresel ayrımcılık" ifadesiydi. 21. yüzyılda dünya birçok çevre sorunuyla mücadele etmeye devam ediyor. Bu mücadeleler hem tek tek ülkelerin hem de uluslararası kuruluşların öncülüğünde birçok ülkenin katılımıyla gerçekleşmektedir. Son 30 yılda sürdürülebilir kalkınmanın çevre koruma için önemi ortaya çıkmış ve bu konuya odaklanılmıştır. Ayrıca yoksulluk ve yokluk gibi sorunlara yönelik çalışmalar da başlamıştır. Ancak olumlu bir sonuç alınmadığı da belirtilmelidir. Bunun en önemli kanıtı, gelişmiş ülkeler sanayileşmelerini tamamlamış olmalarına rağmen güney eyaletlerinin henüz ortak bir hedefe ulaşmamış olmalarıdır, çünkü bu amaçları yoktur.

ÇEVRE SORUNU İÇİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Çevre sorunlarının hızlı kentleşme, sanayileşme, hava ve su kirliliği olarak kirlenmesi ve taşınması şeklinde kamuoyunun dikkatini son yirmi yıldır daha çok çektiğini söyleyebiliriz. Çevre sorunlarının fazlaşmasında hızlı nüfus artışı en önemli sebeplerdendir. Üstelik Gelişmiş ülkelerde çevre sorunları daha önce ortaya çıkmıştır ancak ekonomik büyümenin getirdiği refah sayesinde bu sorunlar göz ardı edilmiştir.

Gelişmiş ülkelerde 1960'lı yılların ikinci yarısında ortaya çıkan çevre ile ilgili kaygılar, gelişmekte olan ülkelerde kuşkuyla karşılanmış ancak ekonomik kalkınma amaçlı düşünüldüğü için bu duruma çok fazla ses çıkarılmamıştır. Fakat bir yandan insanlığın devamı sağlanırken, diğer yandan gelecek kuşaklara kalacak olan miras parça parça yok olmaktadır.

Üzerinde durulması ve üzerinde durulması gereken en önemli nokta, kaynakların kullanımının yıkıcı veya yıkıcı değil, sürekliliği sağlayacak şekilde yönetilmesi gerektiğidir. Bu nedenle bir çevre politikası geliştirilmektedir. Bu yönergelerin bazı özetleri aşağıdaki gibidir;

- Çevre sorunlarının çözümü için uluslararası iş birliği ve karşılıklı güven ortamının yaratılması,
- Uluslararası düzeyde yoğun bilgi alışverişi ve şeffaf çevre programlarının düzenlenmesi,
- Oluşturulan bilimsel ve tasarım araştırmaları için yeterli kaynakların ve gerekli ekonomik desteğin sağlanması (BAYKAL, 2008:5)

SONUÇ

Dünyamız her geçen gün gelişirken ona verdiğimiz zararı göz ardı ediyoruz. Refah seviyemiz arttıkça yaşadığımız alanları kirlettiğimizi fark etmiyor hem kendimize hem geleceğimize zarar veriyoruz. Yavaş yavaş çevre konusunda bilinçlenen insanoğlu gelecek için güzel yatırımlar yapıyor ve uluslararası bir bilince sahip oluyor. Ülkeler kendi sorunlarını arka plana atıyor ve bir birlik olup dünyamız için faaliyetler sergiliyor. Çevre kirliliği için projeler yapıp bir araya geliniyor.

KAYNAKÇA

- ALPAR, Güray. (2013). "Güvenliğin Sağlanmasında bir Kolluk Kuvveti Olan Jandarmanın Geçmişten Günümüze Rolü ve Dünyadaki Konumu", Güvenlik Bilimleri Dergisi, Mayıs 2013, 2(1), 79-106.
- BAYKAL, Hülya, BAYKAL, Tan. (2008). 'Küreselleşen Dünya' da Çevre Sorunları', *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.5, S.9, s.5.
- KARAASLAN, Hakan; DEMİREL, Murat. Güncel Uluslararası Güvenlik Sorunları Kitabı, 1.baskı (Aralık,2020).
- ÖZCAN, Arif B. (2011). 'Uluslararası Güvenlik Sorunları ve ABD'nin Güvenlik Stratejileri', C.11, S.22, s.448-450.
- TARHAN, Kâmil. (2018). 'Küresel Çevre Sorunlarının Politikleşmesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri Kapsamında Analiz' C.2, S.1, s.155-161.
- TC. Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/i_-temel-cevre-sorunlari.tr.mfa.

BOSNA HERSEKLİ SIRP LİDER MİLORAD DODİK'E UYGULANAN ABD YAPTIRIMLARI VE BOSNA HERSEK'İN GELECEĞİ

Çağdaş DUMAN*

Öz

Covid-19 Pandemi sürecinin getirdiği ağır ekonomik koşullar başta Balkan coğrafyası olmak üzere, merkezi otoritenin zayıf olduğu coğrafyaları sistem krizi ile karşı karşıya bıraktı. Bosna Hersek ise mevcut kozmopolit yapısı ve dünyada ikinci bir örneği olmayan Dayton Düzeni ile bu krizi en yakından hisseden ülkelerin başında gelmektedir. Ülkedeki Sırp Entitesi ve Boşnaklar arasındaki etnik ve dini fay hatları dış müdahalelere adeta davetiye çıkarılmaktadır. Bu çerçevede bölgedeki siyasi konjonktürden de etkilenen Sırp Lider Milorad Dodik, Bosna Hersek'in toprak bütünlüğüne aykırı söylemlerini artırarak devam ettirmektedir. Bu durumu Rusya'nın bölgedeki etkinliğini artıracak bir hamle olarak gören ABD ise karşı hamle olarak Bosna Hersekli Sırp lider Dodik'e çeşitli yaptırımlar uygulayarak cevap verdi. Önümüzdeki süreçte Bosna Hersek'te bölgesel ve küresel aktörlerin her geçen gün daha fazla söz sahibi olmak için çeşitli hamleler yapma ihtimalleri söz konusudur. 2 Ekim 2022 tarihinde genel seçim kararı alınan Bosna Hersek'te, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın seçimlerden kısa bir süre önce ülkeyi ziyaret edecek olması Bosna Hersek'teki dengeler açısından oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Bosna Hersek, Dayton Düzeni, Milorad Dodik

* Dr., cagdasduman369@gmail.com, ORCID NO: 0000-0003-3512-3070

TO BOSNIA AND HEERZEGOVINA LEADER MILORAD DODIK SANCTIONS ANDA BOSNIA AND HERZEGOVINA FUTURE

Abstract

Countries with weak central authorities faced a system crisis with the Covid-19 Pandemic. At the forefront of these countries is the Balkan geography. Bosnia and Herzegovina is one of the countries that have felt this crisis most closely with its current cosmopolitan structure and the Dayton Order, which is not a second example in the world. The ethnic and religious fault lines between the Serbian Entity and the Bosniaks in the country invite foreign interventions. In this context, Serbian Leader Milorad Dodik, who is also impacted by the political conjuncture in the region, continues to increase his rhetoric against the territorial integrity of Bosnia and Herzegovina. The United States have seen this as a move that would increase Russia's influence in the region. The US responded by imposing various sanctions on Bosnia and Herzegovina Serb leader Dodik as a counter move. In the upcoming period, there is a possibility that regional and global actors in Bosnia and Herzegovina will make various moves to have a greater say every day. The general elections in Bosnia and Herzegovina will take place on October 2, 2022. The President of Türkiye, Recep Tayyip Erdogan is going to visit the country shortly before the elections. Besides, it is very important for the balances in Bosnia and Herzegovina.

Keywords: Bosnia Herzegovina, Dayton Accord, Milorad Dodik

GİRİŞ

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti, Josip Broz Tito'nun ölümünden sonra artan etnik çekişmeler, ekonomik bunalımlar ve Doğu Avrupa'daki mevcut güç dengelerinin değişmesi sonucunda 1980 yılının sonlarından 2000'li yıllara kadar yaklaşık 20 yıl süren kanlı süreç yaşamış ve yedi ayrı ülkeye bölünmüştür. Bu süreçte Yugoslavya'dan ayrılan devletler arasında en sancılı olanı Bosna Hersek'in kuruluşu aşamasında gerçekleşmiştir. Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler'in bağımsızlık için referandum şartı öne sürmesinden sonra, 1992 yılında yapılan ve Sırp'ların boykot ettiği referandumda neredeyse halkın tamamı bağımsızlıktan yana oy kullanmıştır. Ancak kurulan yeni devlet sonrasında iç savaş başlamıştır. Aynı yıl Bosna Hersek'in hem Avrupa Birliği (AB) hem de Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından tanınmasıyla Sırp'lardan oluşan federal ordu, Bosna topraklarının %70'ini kısa sürede işgal etmiş ve Boşnaklara karşı sistemli bir etnik temizlik başlatmıştır. Dayton görüşmelerinin başladığı bir dönemde Sırp'lar, görüşmelerde avantaj kazanmak için Sırp bayramı arifesinde Srebrenitsa'ya saldırmış ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında en büyük katliam olan "Srebrenitsa Katliamı" gerçekleşmiştir. 1992-1995 yılları arası dönemde sayısı net olarak bilinmemekle birlikte çoğunluğu Boşnak olmak üzere 100.000'in üzerinde insan hayatını kaybetmiş (BBC News, 2007) ve 2 milyonun üzerinde insan evlerini terk etmek zorunda kalmıştır (The UN Refugee Agency, 2010). 21 Kasım 1995 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nin öncülüğünde; Bosna Hersek, Sırbistan ve Hırvatistan arasında imzalanan Dayton Antlaşması ile Bosna Savaşı sona ermiş ve Balkanların nüfus olarak en kozmopolit devleti kurulmuştur. 2013 yılında yapılan son nüfus sayımına göre 3.531.159 nüfusa sahip olan ülkenin %50,11'ini Boşnaklar, %30,78'ini Sırp'lar, %15'ini ise Hırvatlar oluşturmuştur (Anadolu Ajansı, 2016). Söz konusu antlaşma Bosna'nın temel sorunlarını çözmemekle birlikte, devletin temel nitelikleri konusundaki tartışmaları gün yüzüne çıkarmıştır.

DAYTON DÜZENİ

Dayton Antlaşmasının imzalanmasıyla birlikte ülke içerisinde Bosna Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti adı altında iki entite kurulmuştur. Çoğunluğu Boşnak ve Hırvat kökenlilerin oluşturduğu Bosna Hersek Federasyonu, ülkenin yüzölçümünün %51'ini, Sırp'ların yaşadığı bölge ise %49'unu teşkil etmiştir. Ayrıca, Doğu Slavonya adlı bölgeyi Hırvatistan'ın kontrol etmesi öngörülmüştür. Ülkede yapılacak olan uygulamalarda başta dış politika ve ekonomi olmak üzere; Boşnaklar, Sırp'lar ve Hırvatların rızalarının gözetilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca ülke içerisinde kurulan iki bölgenin kendi anayasası, parlamentosu ve hükümetinin olması kararlaştırılmıştır (Ekinci, 2014:17). Antlaşmaya göre Bosna Hersek'in en yüksek

siyasi makamının Cumhurbaşkanlığı Konseyi olacağı belirlenmiştir. Bosna Hersek'teki üç kurucu unsuru temsilen üç kişinin dört yıllığına seçtiği ve 8'er aylık periyotlarda dönüşümlü olarak Cumhurbaşkanlığı görevini icra ettiği bir yapı inşa edilmiştir. Ülkenin başbakanının ise bu üçlü konsey tarafından önerilerek temsilciler meclisinde oylanması uygun görülmüştür (Dalar, 2008:99). Dayton Antlaşması, Bosna Hersek'teki iç siyasi kurumları dizayn etmekle kalmayıp, söz konusu sürecin işletilebilmesi için uluslararası bir mekanizmayı da faaliyete geçirmiştir. Bu kapsamda antlaşmanın gerekliliklerinin uygulanması ile mükellef olan ve devletler ile uluslararası örgütlerden oluşan 55 üyeli Barış Uygulama Konseyi kurulmuştur. Konsey tarafından atanan ve sadece konseye karşı sorumlu olan Yüksek Temsilcilik Ofisi ise konseyin icra kanadını oluşturmuştur. Antlaşma ile Barış Uygulama Konseyi tarafından atanan Yüksek Temsilci, Cumhurbaşkanı dâhil olmak üzere Dayton Antlaşmasına uymayan herkesi görevden alma yetkisi ile donatılmıştır (OHR, 2020).

Antlaşmayla birlikte bölgede barışı sağlamak amacıyla, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) liderliğinde 60.000 kişilik "Uygulama Gücü" (Implementation Force-IFOR) bölgeye yerleştirilmiştir. Bölgedeki gelişmelere paralel olarak söz konusu askeri birlikte birtakım revizyonlara gidilmiştir. Bu revizyonlar ile 2004 yılına kadar söz konusu askeri yapının sadeleştirilmiş şekli olan "İstikrar Gücü" (Stabilization Force- SFOR), Dayton Antlaşmasının teminatı olarak bölgede faaliyet göstermiştir. Daha sonra NATO'nun İstanbul Zirvesi'nde aldığı karara istinaden bu görev Avrupa Birliği'nin öncülüğünde "Althea Harekâtı"na verilmiştir (Oral, 2007). Bosna Hersek'in NATO üyeliği ise 2010 yılında Estonya'da düzenlenen "NATO Dışişleri Bakanları Toplantısı"nda gündeme gelmiş ve üyelik eylem planına dâhil edilmiştir (Ekinci, 2014:43). Üyeliğinin önündeki en büyük engel ise Sırp otonom bölgesinin reform süreci kapsamında yapılması öngörülen taşınmaz askeri mülklerin genel idareye tescil ettirme meselesi olmuştur. 2018 yılının Kasım ayı itibariyle eski Yugoslavya Ordusu'na ait 63 taşınmazın sadece 33 tanesi merkezi yönetimin kaydı altına alınmıştır. Bosna Hersek'in NATO üyeliği için ülke sınırları içerisindeki bütün askeri güçler üzerinde kontrol sağlaması gerekmektedir (Lakic, 2018). Eski Yugoslavya coğrafyasına baktığımızda; Arnavutluk, Karadağ ve Kuzey Makedonya yakın geçmişte NATO'ya üye olurken, Bosna Hersek ise Kosova ile beraber birliğe üye olmayan az sayıda Balkan ülkesi olarak göze çarpmaktadır.

MİLORAD DODİK'E YAPTIRIMLAR

Devlet Başkanlığı Konseyi'nin Sırp üyesi olan Milorad Dodik, Bosna'da yaşayan Sırp'ların en etkili siyasi figürü konumundadır. Bosnalı Sırp'lar, Srebrenitsa soykırım inkârını suç sayan yasayı protesto etmek ve devlet kurumlarının çalışmasını engellemek üzere boykot başlatmışlardır. Bununla birlikte 9 Ocak tarihinde gerçekleşecek olan ve Anayasa Mahkemesi tarafın-

dan anayasaya aykırı bulunan "Sırp Cumhuriyeti Günü" kutlamaları yaklaşık ülkedeki gerginlik ve küresel güçlerin ülkeye müdahalesi eş zamanlı olarak etkisini artırmıştır. Bu gerginliğin sonucunda ABD Hazine Bakanlığı, ülkeye girişi yasak olan Dodik'e yeni yaptırım kararı almıştır. Bakanlığın resmi internet sitesinde yapılan açıklamada söz konusu yaptırımların Dodik'in gizli ajandasını gerçekleştirmek için kullandığı iddia edilen Alternativna Televizija adlı televizyon kanalını kapsadığı belirtilmiştir. Aynı açıklamada adı geçen televizyonun yolsuzluklara bulaştığı ve Bosna Hersek'in istikrarı ve toprak bütünlüğüne tehdit oluşturduğu için yaptırım listesine alındığı duyurulmuştur (DW Türkçe, 2022).

Dodik'e karşı açıklanan ABD yaptırımlarının gölgesinde, "Sırp Cumhuriyeti Günü" ülkedeki Sırp otonom bölgesinin başkenti Banja Luka'da askeri geçit töreni düzenlenmiştir. Yapılan askeri törende konuşan Dodik, açık bir şekilde ülkedeki Sırp otonom bölgesinin bağımsızlığına vurgu yapan cümleler sarf etmiştir (Balkan News, 2022a). Yapılan törene Çin ve Rusya'nın Saraybosna büyükelçileri ile Sırbistan hükümetinden temsilciler katılım göstermiştir. Törenden sonra Bosna Hersek Dışişleri Bakanlığı, kutlamalara resmi olarak katılmaları nedeniyle Rusya, Çin ve Sırbistan'a diplomatik nota göndermiştir (Balkan News, 2022b). Avrupa Birliği ülkelerinin büyükelçileri ise Dodik'in katılımını gerekçe göstererek bu yıl Sırbistan Ulusal Günü kutlamalarını boykot etme kararı almıştır (Balkan News, 2022c). Sırbistan Cumhurbaşkanı Aleksandar Vucic'in ise Dodik'e yönelik yaptırımlara tepki göstermesi, Balkanlarda Soğuk Savaş sürecinde görülen kamplaşmanın tekrar vücut bulduğu anlaşılmıştır.

Kaynak: Bernard Jenkin, Vladimir Putin's meddling in Bosnia is latest sign of his grand strategy against the West -Bernard Jenkin MP, The Scotsman, <https://www.scotsman.com/news/opinion/columnists/vladimir-putins-meddling-in-bosnia-is-latest-sign-of-his-grand-strategy-against-the-west-bernard-jenkin-mp-3521326>, (Erişim Tarihi: 14 Şubat 2022).

SONUÇ

Bosna Hersek'in mevcut kozmopolit yapısı, birçok alanda ülkenin geleceğini belirleyecek kararların alınmasında engel oluşturmaktadır. Ülkede kurulan Dayton düzeni Bosna Hersek halkının beklentilerine cevap veremeyen bir hayli uzaktadır. Bu durumdan faydalanan Sırbistan ise başta Kosova olmak üzere Bosna Hersek'te de ciddi bir Sırp yayılcısı politikalar izlemektedir. Bu durum Bosna'daki siyasi partiler arasında diyalog kanallarını önemli ölçüde tıkamaktadır. Dodik, Bosna Hersek içerisinde Sırp otonom bölgesini paralel bir devlet gibi örgütleyerek Bosna'daki mevcut Dayton düzenine karşı çıkmaktadır. Bosna'daki mevcut istikrarsız tablo devam ettiği müddetçe ülke içerisindeki azınlıkların bölgesel ve küresel aktörlerden de etkilenecekleri kendi otonom bölgelerini oluşturma faaliyetleri devam edebilecektir. Dodik'in Sırbistan ve Rusya başta olmak üzere arkasına aldığı dış destekle birlikte, Bosna'da adeta vekâlet savaşının bir enstrümanı gibi hareket etmektedir. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ise ABD ve AB'ye karşı Batı Balkanlar bölgesini istediği zaman istikrarsızlaştırabileceğini göstermek için Bosna Hersek'i bir pazarlık kozu olarak kullanmaktadır. Bu durum Bosna Hersek'teki Sırp otonom bölgesinin tek taraflı bağımsızlığını ilan etmesi, Balkan coğrafyasının ortasında Rusya yanlısı Güney Osetya gibi bir devletçiğin ortaya çıkması ile sonuçlanabilir. Ayrıca Bosna Hersek'in doğal gaz açısından önemli ölçüde Rusya'ya bağlı olduğunu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Balkan coğrafyası tarih boyunca küresel güç mücadelelerinin sahnelendiği bir bölge olmuştur. Bu mücadelede, Sırplarla Rusya'nın tarihsel birliğine karşılık bölgedeki diğer ülkeler NATO ve ABD ile müttefiklik ilişkisi içerisindeydi. ABD ve AB'nin öncülüğünde yürütülen Bosna'daki seçim yasası görüşmelerinden bir sonuç alınamaması, Batı ittifakının diplomatik açıdan bu sorunu çözmekte yetersiz kaldığını bize göstermektedir. Bu durum, siyasi bir krizin hızla derinleşen bir güvenlik krizine doğru evrilme riskini içerisinde barındırmaktadır. Bosna Hersek'teki Dayton rejimi NATO'nun doğrudan taraf olduğu bir konudur. Bu noktada, Bosna'daki ayrılıkçı Sırp hareketi yalnızca Bosna'nın sorunu değil, bir bütün olarak NATO ittifakı içinde de önemli bir meseleyi oluşturmaktadır. Sorunun çözülmemesi halinde NATO'nun bölgesel etkisi ve sorun çözme kabiliyeti bölge ülkeleri açısından sorgulanacak ve psikolojik üstünlük Sırp'lara ve dolayısıyla Rusya'ya geçecektir. Bosna Hersek krizinin ne yöne evrileceği, Avrupa Birliği'nin genişlemesi, NATO'nun varlığının sorgulanması gibi küresel etkileri olacağı gibi, Balkanlar özelinde Arnavut-Sırp gerilimi ve Ukrayna krizine kadar pek çok dengeyi etkileyecektir. Bosna Hersek'teki mevcut siyasi istikrarsızlığın devamı halinde başta ABD ve İngiltere olmak üzere Batılı devletler Ukrayna Krizi'ni bahane ederek tıpkı Arnavutluk ve Kosova'da olduğu gibi Bosna Hersek'teki askeri varlıklarını artırma yönünde girişimlerde bulunabilirler.

Bosna Hersek'te uzun süredir devam eden seçim yasası reformu tartışmalarına rağmen ülkenin seçim komisyonu, genel seçimlerin 2 Ekim'de yapılacağını duyurdu. Ancak Bosna Hersek gibi hassas dengeleri içerisinde barındıran bir ülkede bu kadar kısa süre içerisinde köklü bir seçim kanunu reformunun dış dayatmalarla gerçekleşmesi pek mümkün görünmemektedir. Özellikle Ukrayna Krizi'nin Balkanlardaki kutuplaşmayı artırması ile birlikte ülkedeki tarafların ortak bir paydada buluşmasını zorlaştırmaktadır. İşte bu noktada Türkiye, Ukrayna Krizi'nden sonra bölgede üstlendiği misyonu ile çözüm odaklı bir diplomasi yürüterek ülkedeki demokratikleşme adımlarına destek olabilir. Hem Rusya ve İran ile kurmuş olduğu ittifak, hem de NATO üyeliği ile birlikte Türkiye diplomatik açıdan oldukça esnek bir kabiliyet alanına sahiptir. Bu çerçevede Bosna Hersek'te yaşayan herkesin taleplerine cevap verebilecek yeni bir seçim yasasına Türkiye öncülük edebilir. Ülkede yapılacak seçimlerden kısa bir süre önce Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın da 9 Eylül tarihinde Bosna Hersek'e yapacağı ziyaret oldukça önemlidir. 11-13 Mart 2022 tarihleri arası Antalya Diplomasi Forumu'nda Bosna Hersek'te bulunan Boşnak ve Sırp'ların liderlerinin aynı oturumda ülkenin geleceğini tartışmaları söz konusu forumun önemli çıktılarında birisidir. Bu toplantıda temelleri atılan konuların Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Bosna Hersek ziyaretinde ileri seviyelere taşınarak, Türkiye'nin arabulucu rolü ve yumuşak gücü ile iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi Balkan coğrafyasının istikrarı açısından oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- BBC News (21 June 2007), "Bosnia War Dead Figure Announced", <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6228152.stm>, Date Accessed: 14 May 2022.
- The UN Refugee Agency, "Naveed Hussain, Jolie Highlights The Continuing Suffering of The Displaced in Bosnia", <https://www.unhcr.org/4bbb422512.html>, Date Accessed: 14 July 2022.
- Anadolu Ajansı (30 Haziran 2016). "Bosna Hersek'in %50,7'si Müslüman", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bosna-hersekin-yuzde-50-7si-musliman/600661>, Erişim Tarihi: 15 Haziran 2022.
- Mehmet Uğur Ekinci, Bosna Hersek Siyasetini Anlama Kılavuzu, SETA, 2014.
- Mehmet Dalar, Dayton Barış Antlaşması ve Bosna Hersek'in Geleceği, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2008, Cilt:1, Yıl:9, Sayı: 15, s. 91-123.
- Office of High Representative (OHR), Agreement on Civilian Implementation, http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=366, Date Accessed: 30 June 2022.

- Ferhan Oral, "Bosna-Hersek'in NATO Üyelik Süreci", ANKASAM, <https://www.ankasam.org/bosna-hersekin-nato-uyelik-sureci/>, Erişim Tarihi: 30 Haziran 2022.
- Mladen Lakic, Bosnian Minister Floats Hopes of Progress Towards NATO, Balkan Insight, <https://balkaninsight.com/2018/11/14/bosnia-s-fragile-hope-to-activate-map-for-nato-11-13-2018/>, Date Accessed: 30 May 2022.
- DW Türkçe, "ABD'den Bosnalı Sırp Lider Dodik'e Yaptırım", www.dw.com/tr/abdden-bosnalı-sırp-lider-dodike-yaptırım/a-60342676, Erişim Tarihi: 30 Mart 2022.
- Balkan News (9 Ocak 2022). "Banya Luka'da İllegal Kutlama: "Obiliç'in Şanı İçin/Nemanjić'in Haçı İçin", <https://www.balkannews.com.tr/bosna-hersek/banya-lukada-illegal-kutlama-obilicinin-sani-icinnemanjicinin-h2086.html>, Erişim Tarihi: 15 Şubat 2022.
- Balkan News (10 Ocak 2022), "Bosna'dan Rusya, Çin ve Sırbistan'a Nota!", <https://www.balkannews.com.tr/bosna-hersek/bosnadan-rusya-cin-ve-sirbistana-nota-h2098.html>, Erişim Tarihi: 30 Mart 2022.
- Balkan News (11 Şubat 2022), "AB'den Sırbistan'a Dodik Boykotu", <https://www.balkannews.com.tr/balkanlar/ab-den-sirbistan-a-dodik-boykotu-h2374.html>, Erişim Tarihi: 30 Mart 2022.

ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİNİN ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI HUKUKUNA ETKİSİ

Aslı Nur ÇANAKÇI*

“Savaş istiyoruz”
En önce vuruldu bunu yazan.**

Öz

Uluslararası toplumun vicdanını derinden etkileyen suçların cezasız kalması ve insan haklarının geleceğe yönelik olarak bir devletin iç işleri bağlamında değil, doğrudan uluslararası toplumu ilgilendiren bir mesele olarak ele alınması gerektiği düşüncesi, çeşitli evrimlerden geçerek Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)’nin kurulmasını sağlamıştır.

UCM’yi kuran Roma Statüsü’nün kabul edilmesiyle uluslararası alanda suçları ve suçluları yargılayabilmek için bir devletler üstü yargı organının temeli atılmıştır. Bu süreçler sırasında hem UCM hem de ad hoc mahkemeler haklı veya haksız çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır.

Bu çalışmada; uluslararası insan haklarının korunması ve gelişimi bakımından önemli olan bu mahkemelerin gelişim sürecinden bahsedilerek konularından ve önemlerinden bahsedilecektir, aynı zamanda UCM’nin gördüğü davalar ışığında UCM’nin uluslararası insan haklarına katkısı incelenecektir. Bu çalışmanın temel amacı, Uluslararası Ceza Mahkeme’sinin uluslararası insan hakları hukukuna etkisini tartışmaktır. Bu bağlamda, Uluslararası insan haklarının gelişimi ve korunmasında Uluslararası Ceza Mahkemesinin rolü var mıdır? Temel araştırma sorusudur. Bu çalışmadaki metodolojik yaklaşım; nitel ve normatiftir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İnsan Hakları, Uluslararası Ceza Mahkemesi, Roma Statüsü, Uluslararası Ceza Mahkemesine Eleştiriler, Uluslararası Sistem.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Kamu Hukuku Yüksek Lisans Öğrencisi ve Stratejik Düşünce Enstitüsü Araştırma Asistanı, aslinurcanakci7@gmail.com ORCID No: 0000-0002-7457-865.

** Bertolt BRECHT’in “Duvara Tebeşirle Yazan” adlı şiirinden.

THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT IMPACT ON INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW

Abstract

The idea that crimes that deeply affect the conscience of the international community should not go unpunished and that human rights should not be addressed in the context of a state's internal affairs, but as an issue that directly concerns the international community, has led to the establishment of the International Criminal Court (ICC) through various evolutions.

With the adoption of the Rome Statute, which established the ICC, the foundation of a supra-state judicial body was laid to prosecute crimes and criminals in the international arena. During these processes, both the ICC and ad hoc courts have been subjected to various criticisms, rightly or unjustly.

In this study; the development process of these courts, which are important in terms of the protection and development of international human rights, will be mentioned and their position and importance will be mentioned. The main purpose of this study is to discuss the impact of the International Criminal Court on international human rights law. In this context,

Does the International Criminal Court have a role in the development and protection of international human rights? It is a basic research question. The methodological approach in this study; is qualitative and normative.

Keywords: International Human Rights, International Criminal Court, Rome Statute, Criticism of International Criminal Court, International System.

GİRİŞ

Bu çalışmada, öncelikle uluslararası ceza hukuku ve uluslararası insan hakları kavramları, uluslararası insan haklarının gelişiminden itibaren incelenecek ve ardından sonra insan haklarının korunmasına önemli bir katkıda bulunan ad hoc mahkemeleri ve UCM'den bahsedilerek bunların uluslararası insan haklarına etkilerinden bahsedilerek bu çalışma sonlanacaktır. Bu çalışmanın temel amacı, uluslararası ceza mahkemelerinin uluslararası insan hakları hukukuna etkisini tartışmaktır.

Bu bağlamda, temel araştırma sorusu şudur: Uluslararası insan haklarının gelişimi ve korunmasında Uluslararası Ceza Mahkemelerinin rolü var mıdır? Başlangıçta, araştırma sorusunun ve ana argümanın anlaşılması için bazı tanımsal noktalar açıklığa kavuşturulmalıdır. Uluslararası ceza, uluslararası insan hakları gibi bazı terimlerin tanımı yapılmıştır.

Bu çalışmadaki metodolojik yaklaşım nitel ve normatiftir. Bu bağlamda, bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, uluslararası insan hakları hukukunun niteliği, tanımı ve gelişiminden bahsedilmektedir. İkinci bölümde, uluslararası ceza hukuku kavramından ve niteliğinden bahsedilmektedir. Üçüncü bölümde, uluslararası ceza mahkemeleri başlığı altında ad hoc mahkemesi olan Nürnberg, Tokyo, Eski Yugoslavya ve Ruanda Mahkemelerinden ve UCM'nin niteliklerinden ve kuruluşundan bahsedilmektedir. Çalışmanın ana konusunu oluşturan son bölümde ise UCM'nin uluslararası insan hakları hukukuna etkisi başlığı altında, katkıları ve katkısında tereddüt oluşturulabilecek hususlar tartışılmaktadır. Son başlık altında verilen hususlar aslında sonuç kısmına doğrudan etki eden ve UCM'ye bir perspektif çizebilecek niteliktedir.

Bu bağlamda, bu çalışma yeni ve alternatif bir kanıt getirmeyi amaçlamamaktadır. Bunun yerine, farklı eleştirileri tek bir çalışmada birleştirmeye çalışmaktadır. Bu çalışmanın amacı; Uluslararası Ceza Mahkemeleri'nin uluslararası insan haklarına etkisinin tespitidir.

1. ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI HUKUKU

İnsan hakları kavramı hayatımızın her alanına etki eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya savaşlarının nihayetinde daha da önem kazanan bu kavram yirmi birinci yüzyılda da kazandığı ivmesini artırarak devam etmektedir. İnsan hakları görünüşte kimsenin karşı çıkmadığı en üst düzeydeki hukuksal değerlerdir. Uluslararası insan haklarını ise uluslararası hukukun koruma altına aldığı insan hakları olarak tanımlayabiliriz¹. Bu

1 Acer, Yücel/ Kaya, İbrahim (2021), Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı İngilizce Özetli, 12. Baskı, Ankara, Seçkin, s. 293.

insan haklarına saygının uluslararası alanda kurumsallaşıp geliştirilmesinin başlangıcı Birleşmiş Milletler Şartı'dır (BM Şartı)². Şöyle ki BM Şartı'nın 1. maddesinde "ırk, cinsiyet, dil veya din gibi unsurlar temelinde ayrımcılık yapmaksızın insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının geliştirilmesi"³ hüküm altına alınmıştır.

BM, hem BM Şartı ile hem aşağıda bahsedilecek olan insan hakları sözleşmeleriyle uluslararası sahada kalıcı bir barış düzenini sağlamaya gayret etmiştir. BM insan hakları bildireleriyle kalıcı bir barış ortamı sağlarken, öte taraftan da silahlı çatışma ve sıcak savaşları önleyebilme amacıyla bir insancıl hukuk terimini ortaya çıkarmıştır. İnsancıl hukuk ve insan hakları hukuku kavramları birbirine sıklıkla karıştırıldığından insancıl hukuku tanımlamak faydalı olacaktır⁴. İnsancıl hukuk "her türlü silahlı çatışma ve benzeri sıcak gerginlik ortamında, silahlı çatışma ve sıcak savaşa taraf olmayan, masum (sivil) insanların korunması hukukudur"⁵.

BM, öncelikle BM İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'ni (İHEB) daha sonra da birçok özel alanda uluslararası hak ve özgürlükler bildiri yayınlarak bahsi geçen kalıcı barış düzenini sağlamaya çalışmıştır. BM İHEB 10 Aralık⁶ 1949'da BM Genel Kurulunca ilan edilmiştir, bu beyannamenin bağlayıcı etkisi yoktur daha çok yön gösterici etkisinden bahsedilebilir.

İHEB, BM Şartı'ndan alınmış olan bir giriş ve insan hakları ve özgürlüklerinin temellerini tanımlayan 30 maddeden oluşmaktadır. Beyanname'nin esaslı ilk maddesinde gizlidir; "Bütün insanlar hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşlik zihniyeti ile hareket etmelidirler." Eşitlik, özgürlük ve kardeşlik, insan ilişkilerinin herhangi bir başlık altında ayrımcılık yapılmadan inşa edildiği temel haline gelmiştir. Daha sonraki maddelerinde insan haklarının ayrıntılarını sıralamıştır. Madde (4-21) medeni ve siyasi insan haklarını; madde (22-27) ekonomik ve sosyal hakları güvence altına aldığını belirtirken; madde (28-30) insan haklarının devlet ve otorite kısıtlamalarından korunması ve insan haklarına ve haysiyete saygı gösterilmesi ve bireyin topluma karşı görevleri ve başkalarının çıkarlarını koruması gerektiğine vurgu yapmıştır⁷.

İHEB'ten sonra karşımıza ikiz sözleşmeler⁸ olarak ifade edilen İHEB'ten

2 Bozkurt, Enver/ Kanat, Selim/ Bektaş, Sezercan (2020), Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, 3. Baskı, Ankara, Legem, s. 57.

3 Birleşmiş Milletler Antlaşması, madde 1/3.

4 Ayrıntılı bilgi için bkz. Çeçen, Anıl (2013), "İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk", Yaşar Üniversitesi E-Dergi, C. 8, S. Özel, s. 822-829. ; Tütüncü, Ayşe Nur (2012), İnsancıl Hukuka Giriş, 2. Baskı, İstanbul, Beta.

5 Çeçen, s.822.

6 İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin kabul edildiği gün olan 10 Aralık 1948'den bu yana aynı zamanda İnsan Hakları Günü olarak her 10 Aralık'ta kutlanır.

7 BM İHEB, <<https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyanname/>>, s.e.t. 27.12.2021.

8 "İkiz sözleşmeler" nitelendirmesi hem insan haklarının bölünmezliğine hem de sözleş-

farklı olarak bağlayıcı olan ve bir denetim mekanizması öngören "Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi"⁹ ve "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi"¹⁰ çıkmaktadır.

Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, 16 Aralık 1996 yılında BM Genel Kurulu tarafından medeni ve siyasi hakların korunmasını sağlamak için kabul edilmiştir. Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, halkların kendi kaderini tayin hakkının yanı sıra yardım ve uluslararası işbirliği hakları, hakların kullanımını ve kadın ve erkeğin eşitliğini sağlamayı taahhüt eden bir giriş ve 53 maddeden oluşmaktadır. Sözleşmenin 6. maddesinde yaşam hakkından bahsedilmektedir. Buna göre, yaşam hakkının korunmasını öngörülür ve hiç kimse hayatından keyfi olarak mahrum edilemez. Sözleşmenin 7. maddesinde, hiç kimsenin işkence veya zalimce muameleye maruz bırakılmayacağı hüküm altına alınmıştır. Madde 8'de: Kimsenin köleleştirilmemesini, köleliğe veya zorunlu çalışmalara zorlanmamasını, madde 9'da hiç kimsenin keyfi olarak gözaltına alınamamasını, yolculuk ve ikamet yerini seçme hürriyetini, herkesin mahkemelerde eşit olmasını ve ceza mevzuatının geriye dönük olmaması gerekliliğini öngörmüştür. Sözleşme medeni siyasi hakları 6-27 maddeleri arasında sıralamıştır¹¹.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi gibi 16 Aralık 1996 yılında BM Genel Kurulu tarafından girişinde yine halkların kendi kaderini tayin hakkı ve halkların kendi doğal kaynaklarından kendi faydaları için yararlanma hakkı vurgulanarak kabul edilmiştir. Sözleşmenin 6-15 maddeleri arasında ekonomik, sosyal, kültürel haklara ilişkin düzenlemeler getirilmiştir¹².

Aynı zamanda BM nezdinde "Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme", "İşkenceye Ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani Veya Küçültücü Muameleye Ve Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi", "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme", "Çocuk Hakları Sözleşmesi", "Tüm Göçmen İşçilerin Ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme", "Engelli Bireylerin Haklarına İlişkin Sözleşme", "İnsan Kaçakçılığına Dair Sözleşme", "Apartheid Suçunun Cezalandırılması Ve Kaldırılması Sözleşmesi", "Soykırımın Önlenmesi Sözleşmesi" gibi temel sözleşmeler oluşturularak insan haklarının korunmasında bir yol haritası çizilmiştir.

melerin birbirinden ayrı tutulmaması gerektiğine işaret etmesi bakımından yapılmıştır. Bozkurt/ Kanat/ Bektaş, s. 68.

9 International Covenant of Civil and Political Rights (ICCPR).

10 International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR).

11 BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, <<https://www.ihd.org.tr/sasve-medenhaklar-uluslararasi-slees/>>, s.e.t. 15.12.2021.

12 BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, <<https://www.ihd.org.tr/ekonomik-sosyal-ve-ktel-haklar-uluslararasi-sleesi/>>, s.e.t. 15.12.2021.

2. ULUSLARARASI CEZA HUKUKU

A. ULUSLARARASI CEZA HUKUKUNUN NİTELİĞİ

Uluslararası ceza hukukunu nitelendirmeden önce ceza hukukunu nitelendirmek gerektiğinden ceza hukukunun tanımını yapmak yerinde olacaktır. Kamu hukukunun bir alt disiplini olan ceza hukuku, suç adı verilen insan davranışının yapısını inceleyen ve buna özgü yaptırımlar öngören hukuk dalıdır¹³. Ceza hukukunu nitelendiren bir başka tanım da şudur: Genel olarak ceza hukuku esasen haksızlık teşkil eden davranışlardan hangilerinin suç olarak nitelendirilmesi gerektiği ve bu davranışlar karşılığında ceza hukuku yaptırımı olarak ne tür yaptırımların uygulanabileceğini belirleyen bir hukuk disiplini¹⁴. Uluslararası ceza hukuku ise uluslararası toplumda tehlike oluşturan suç ve cezaları düzenler. Ceza hukukunun tanımını yaptıktan sonra uluslararası ceza hukukunun da tanımını yapmak yerinde olacaktır, buna göre; uluslararası ceza hukuku, devletlerin yasama ve yargı yetkilerinin diğer devletler karşısında sınırlarını gösteren cezai konularda her türlü adli yardımlaşmanın kapsamını, yazılı ve teamüli kuralları içeren yabancı ceza ilamlarının ülkede uygulanması konusunu kapsayan bir hukuk dalıdır¹⁵.

3. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMELERİ

A. AD HOC¹⁶ CEZA MAHKEMELERİ

İnsanlık tarihinin kara lekeleri olarak tarif edilebilecek dünya savaşları, 20. yüzyılda acı tecrübelerin, insanlık dramlarının yaşandığı iki büyük savaş olarak karşımıza çıkmaktadır. İki dünya savaşında da insanlığa sığmayacak hadiseler vuku bulsa da II. Dünya Savaşı'ndaki hadiseler I. Dünya Savaşı'na nazaran daha ağır ihlallerle insanlığı karşı karşıya bırakmıştır. Bu iki savaş nihayetinde de insanlığa karşı suçlar kavramı ortaya çıkmış ve suçların yargılanması için bir çözüm arayışına gidilmesine yol açmıştır. Bu süreçte UCM'nin kurulmasına kadar bireylerin uluslararası topluma karşı suç işledikleri nedeniyle yargılandıkları 20. yüzyılda kurulmuş 4 önemli mahkeme vardır bunlardan bahsetmek yerinde olacaktır. Bunlar; Nürnberg, Tokyo, Yugoslavya ve Ruanda Ceza Mahkemeleridir. Bahsi geçen mahkemelerin ortak özelliği belirli bir olaya özgü olarak geçici nitelikte kurulmuş olmalarıdır.

13 Özbek, Veli Özer/ Doğan, Koray/ Bacaksız, Pınar (2020), Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 11. Baskı, Ankara, Seçkin, s. 38.

14 Özgenc, İzzet (2020), Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 16. Baskı, Ankara, Seçkin, s. 54.

15 Tezcan, Durmuş/ Erdem, Ruhan Mustafa/ Önok Murat (2021), Uluslararası Ceza Hukuku, 6. Baskı, Ankara, Seçkin, s. 31.

16 Kelime "niyete mahsus, amaca özel" anlamına gelmektedir.

1. NÜRNBERG ULUSLARARASI ASKERİ MAHKEMESİ (NUAM)

II. Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından İngiltere'nin başkenti Londra'da toplanan ABD, İngiltere, SSCB ve Fransa devletlerinin temsilcileri aralarında imzaladıkları Londra Sözleşmesi'nin 2. maddesiyle Nürnberg'de Uluslararası Askeri Mahkeme'nin kuruluşu, yetki ve işleyişini bir statü dâhilinde belirlediler. Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi bu Sözleşme'nin 1. maddesi ve sözleşmeye eklenen Uluslararası Askeri Mahkeme Statüsü ile yeri veya ülkesi belli olmayan diğer bir deyişle tarafsız bir yerde savaş suçlarını cezalandırmak için kurulan bir mahkemedir. Mahkeme aslında savaş sonrasında Nazileri yargılamak¹⁷ için kurulmuştur. Yapılan yargılamalar sonucunda da yargılanan 24 üst düzey Nazi yetkilisinden 3 tanesi hakkında beraat kararı verilirken 11 tanesine ölüm, 3 tanesine müebbet, 7 tanesine ağır hapis cezaları verilmiştir¹⁸.

Statü'nün 6(a) maddesince barışa karşı suçlar¹⁹, 6 (b) maddesince savaş suçları²⁰, 6(c) maddesince insanlığa karşı işlenen suçlar²¹ Mahkeme'nin yargı alanına girer.

2. TOKYO ULUSLARARASI UZAKDOĞU ASKERİ MAHKEMESİ

Tokyo Uluslararası Uzakdoğu Askeri Mahkemesi Uzakdoğu'da işlenen savaş suçlarının faillerini yargılamak üzere kurulmuştur. Pasifik Bölgesi Müttefik Kuvvetler Başkomutanı General McArthur'un bizzat kendi yetkiyle yayınladığı 19 Ocak 1946 tarihli kararnameye dayanarak Avusturalyalı yargıç William Webb'in başkanlığında kurulan Tokyo Uzakdoğu Uluslararası Askeri Mahkemesi Uzakdoğu'daki müttefikleri oluşturan 11 devletin²² hâkim ve savcılarında oluşmuştur. 2,5 yıl süren yargılamalar sonucunda Başbakan Hideki Toko'nun da dâhil olduğu 28 davalıyı içerisinde

17 Mahkeme başkanı Yargıç Jackson'ın yargılamalarından doktrinde Mahkemeyi "Jackson'ın Nürnberg" i şeklinde veya tavırlarında dolayı da yargıçları "Nürnberg'in Kansızları" şeklinde nitelendirenler olmuştur.

18 Bozkurt/ Kanat/ Bektaş, s. 102-103.

19 "Barışa karşı suçlar, bir saldırı savaşının ya da andlaşmalara aykırı bir savaşın yönetilmesi, hazırlanması, başlatılması ya da sürdürülmesi ile bu eylemlerin gerçekleşmesi için bir ortak plana ya da işbirliğine katılması eylemlerini içermektedir". Uzun, Elif (2003), "Milletlerarası Ceza Mahkemesi Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve Roma Statüsü", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 3, S. 2, s. 28.

20 "Savaş suçları, savaş eylemi sırasında uyulması gereken kuralların çiğnenmesini belirtmektedir. Bunlar özellikle, işgal edilen ülkelerde sivil halkın öldürülmesi, kötü muameleye tabi tutulması ya da zorla çalıştırılması eylemleri ile savaş tutsaklarının öldürülmesi ya da kötü muameleye tabi tutulması, rehinenin öldürülmesi, kamu ve özel kişilerin mallarının yağmalanması, gereksiz yere kentlerin yakılıp yıkılması gibi eylemleri kapsamaktadır". Uzun, Elif, s.28.

21 "İnsanlığa karşı suçlar, savaş öncesi ve savaş sırasında sivil halkın öldürülmesi, köle olarak kullanılması, sürülmesi ve öteki insanlık dışı muamelelere tabi tutulması ile savaş suçlarına bağlı olarak siyasal, ırkçı ya da dinsel nedenlerle yapılan zulümleri kapsamaktadır". Uzun, Elif, s.28.

22 Avusturalya, Kanada, Çin, Fransa, İngiltere, Hindistan, Hollanda, Yeni Zelanda, Filipinler, S.S.C.B. ve A.B.D.

barışa karşı suçlar ve savaş suçlarının da bulunduğu 55 farklı suçtan mahkûm etmiştir. Tokyo Askeri Ceza Mahkemesi'nin Statüsü çok büyük oranda Nürnberg Mahkemesi'nin Statüsüyle benzerdir²³.

3: ESKİ YUGOSLAVYA ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ (EYUCM)

Eski Yugoslavya'da ayrılık sonrası kanlı etnik ve dini çatışmalar baş gösterdi. Bu çatışmalar nihayetinde binlerce kişinin hayatını kaybetti, yaralandı, sürgün edildi ve ciddi insan hakları ihlalleri meydana geldi. Bu açık hak ihlalleri nihayetinde BM Güvenlik Konseyi 1993 yılının 25 Mayıs ayında 827 numaralı kararını çıkardı ve bu karar gereğince eski Yugoslavya topraklarında işlenen, uluslararası hukukun yasakladığı, ihlallerin mahkeme önüne taşınması için uluslararası ad hoc bir ceza mahkemesi kurdu²⁴.

BM Güvenlik Konseyi tarafından belirlenen Mahkeme'nin Statüsü'ne göre mahkemenin yargı yetkisi Statü'nün 2, 3, 4 ve 5. Maddelerinde "Cenevre Sözleşmesi'nin ağır ihlalleri, savaş ve savaş örf-adet hukukuna aykırılık, soykırım suçu ve insanlığa karşı işlenen suçlar" olarak hüküm altına alınmıştır. Aynı zamanda Statü'nün 6. maddesine Mahkeme yalnızca gerçek kişileri yargılayabilirdi²⁵.

General Tihomir Blaškić Davası, Ratko Mladić, Radovan Karadžić, Şelibi Kampı Davası ve Slobodan Miloseviç Davası Mahkeme'nin yargılamada bulunduğu davalardır.

23 Bozkurt/ Kanat/ Bektaş, s. 106.

24 BM Güvenlik Konseyi kararıyla kurulduğundan Mahkeme'nin geçersizliği ileri sürülmemiş ancak Mahkeme'nin kuruluşu BM Şartı'nın 41. Maddesindeki kuvvet kullanılması dışında değerlendirilmiş, Mahkeme dava görmeye devam etmiştir.

25 Bozkurt/ Kanat/ Bektaş, s. 107.

4. RUANDA ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ (RUCM)

1994 yılında arasında Ruanda'nın yerel halkı olan Hutilerle Tutsiler arasında çatışmalar başlamış ve nihayetinde Hutiler Tutsilere ve ılımlı Hutilere yönelik başlattığı soykırım sonucu²⁶ 500.000 ile 1 milyon arasında insanın ölmesi sonucu BM Güvenlik Konseyi 8 Kasım 1994 tarih ve 955 sayılı kararıyla Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurularak 1994 yılıyla sınırlı kalmak kaydıyla yetki alanına giren suçların kovuşturulmasını amaçlamıştır.

B. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ

Yukarıda bahsi geçen ad hoc mahkemelerin ardından uluslararası bir ceza mahkemesinin gerekliliği ortaya çıkmış; ad hoc mahkemelerinin belirsizlikleri, yarattığı sakıncalı haller, bağlayıcılık açısından temel problemleri artık uluslararası bir ceza mahkemesini elzem kılmıştır.

UCM 15 Haziran-17 Temmuz 1998 tarihinde Roma'da düzenlenen "Uluslararası Ceza Mahkemesi Kurulmasına Dair Birleşmiş Milletler Diplomatik Konferansı" nihayetinde tüm insanlığı ilgilendiren UCM Statüsü'nü²⁷ kabul etmiştir. Statü'nün 126. maddesine uyarınca 60 devletin Statüyü onaylamasıyla UCM 1 Temmuz 2002 tarihi itibarıyla görevine başlamıştır. UCM Roma Statüsü'nün 5. maddesine göre (a) soykırım suçu²⁸, (b) insanlığa karşı işlenen suçlar²⁹, (c) savaş suçları³⁰ ve (d) saldırı suçlarını³¹ yargılama yetkisine sahiptir. UCM diğer ad hoc mahkemeleri gibi geçici değil Roma Statüsü'nün

26 Ruanda Statüsü 4. maddesine göre Ruanda'daki çatışmalar uluslararası nitelik taşımaktadır. UCM statüsü'nce Cenevre konvansiyonlarına ortak 3. madde dâhilindeki ihlalleri ve Cenevre konvansiyonlarına ek 11 numaralı protokol'deki ihlallerde suç kategorisi içindedir, denilmiştir. Ancak burada uluslararasılaşmış iç çatışma kavramından da bahsedilebilir. uluslararasılaşmış iç çatışma kavramı ayrıntılı bilgi için Bknz. Akkutay, Ali İbrahim (2016), "Silahlı Çatışmalar Hukukunda İç Silahlı Çatışmaların Uluslararasılaşması", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, c. 65, s. 1, s. 1-61.

27 Bu statü Roma Statüsü olarak isimlendirilmektedir.

28 Millî, etnik, ırka dayalı veya dini bir grubun bireyleri, o grubu kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla öldürülür, maddi ve manevi vücut bütünlüklerine zarar verilir, grubun çoğalması engellenir, grubun yaşam şartlarına o grubun ortadan kalkmasına yol açacak şekilde müdahale edilir veya o grubun çocukları zorla başka bir gruba aktarırsa bu hareketler soykırım suçunu oluşturur. Roma Statüsü, madde 6.

29 Adam öldürme, katliam, köleleştirme, işkence yapma ve ırza geçme gibi fiiller bilinçli olarak geniş çaplı ve sistematik bir şekilde herhangi bir sivil topluluğa yöneltilirse insanlığa karşı işlenen bir suç teşkil eder. Roma Statüsü, madde 7.

30 Savaş suçları dört grup altında düzenlenmiştir. Birinci grup 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Antlaşmalarına dahil edilen, kasten adam öldürme, işkence yapma, insanlık dışı davranışlar ve kasten büyük acılar çektirme gibi fiillerden oluşur. İkinci grup, savaş hukuku ve buna ilişkin örf adet kurallarından oluşmaktadır. Üçüncü grup, uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda işlenen, çatışmada yer almayan kimselerin öldürülmesi, esir alınması ve işkence görmesi gibi fiilleri içermektedir. Dördüncü se, uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda meydana gelen savaş hukuku ve örf adet hukuku kurallarının ihlallerini, içermektedir. Roma Statüsü, madde 8.

31 Roma statüsü saldırı suçundan bahsetmekle birlikte tanımını yapmamıştır.

1. maddesine daimi niteliktedir. UCM'den önceki mahkemeler savaştan galip gelenin kurduğu ve yargıladığı yani galibin mağlubu yargıladığı mahkeme olarak nitelendirilebilirdi. UCM ise bu duruma son vererek uluslararası ceza hukuku suçu işleyen tarafın adil yargılanma hakkına saygı gösterilerek tarafsız bir merciide yargılanmasını sağlamıştır³². UCM'nin yargı yetki tamamlayıcı niteliktedir. Statü'ye göre, eğer Statü'de öngörülen bir suç yetkili devlette kovuşturma ya da soruşturma konusu yapılmış ise, ilgili devletin bunu devam ettirme istek ve yeteneği olmaması durumları hariç olmak üzere UCM yargılamada bulunamamaktır.

UCM üç temel organdan oluşmaktadır. Bunlar: Yargılama Makamı, Savcılık Makamı ve İdari Organ'dır. Mahkeme Savcılığı'nın bir kişi hakkında soruşturmayı nasıl başlattığı gayet tabii önemli olduğundan bahsetmek yerinde olacaktır. UCM savcısının soruşturmayı başlatmak için üç yöntemi vardır: savcının çeşitli kanallar vasıtasıyla kendisine ulaşan ya da kendisinin elde ettiği veriler dâhilinde bir soruşturma başlatması, UCM Statüsü'ne taraf devletlerden birinin bu yönde talep iletmesi, BM Güvenlik Konseyi'nin bir ya da birden fazla suç işlendiği düşünülen bir durum ile ilgili soruşturma başlatılması talebi. Aynı zamanda BM Güvenlik Konseyi yargılamanın 12 ay boyunca durdurulmasını sağlayabilir³³.

Ayrıca Mahkeme Statüsü 25/1 uyarınca yalnızca gerçek kişileri yargılayabilir.

4. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİNİN ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI HUKUKUNA ETKİSİ

A. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİNİN ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI HUKUKUNA KATKISI

Ad hoc mahkemelerinden sonra Roma Statüsü 1. maddesine göre daimi bir mahkeme niteliğine sahip olan UCM uluslararası insan haklarının korunmasında önemli bir yer edinmiştir ve bu önemini de korumaya devam etmektedir. Uzun bir sürecin ardından kurulan UCM özellikle Afrika kıtasında yaşanan iç çatışmalarda, Statü kapsamında suç işleyenlerin yargılanmasına ilişkin kayda değer süreçler yürütmüştür. Roma Statü'nün 62. maddesinde açıkça belirtildiği üzere adil bir duruşma ve eşitlik doğrultusunda tarafların haklarını koruma amacı güder.

Mahkeme önünde 2021 yılı itibariyle 30 dava bulunmaktadır ve günümüze kadar 35 tutuklama emri çıkarmıştır. UCM, Uganda, Demokratik Kon-

go Cumhuriyeti, Darfur, Sudan, Kenya Cumhuriyeti, Libya, Fildişi Sahili, Mali, Orta Afrika Cumhuriyeti, Gürcistan ve Burundi'deki durumları ve Bangladeş'in Myanmar'daki faaliyetlerini incelemekte ve yargılamalarına devam etmektedir. Kolombiya, Gine, İngiltere'nin Irak'taki faaliyetleri, Nijerya, Filistin, Ukrayna, Venezuela ve Bolivya'daki durumlara dair de ön incelemeler başlatmıştır. UCM Savcılığı yakın zamanda Filistin'deki eylemlere ilişkin yürüttüğü ön incelemeyi soruşturmaya çevirmiştir³⁴. Yani UCM uluslararası alanda ceza yargısında aktif faaliyet gösteren bir mahkemedir.

UCM Statüsü'nde tanımlanan suçlar olan insanlığın barışı ve güvenliğine yönelik suçları işleyenlerin, ulusal yasalarda bunlar suç olarak tanınmasa dahi cezalandırılabilceği fikrinin uluslararası toplumca da desteklenmesi sayesinde, resmi pozisyonları ne olursa olsun uluslararası hukuka göre artık cezai sorumluluk taşıdıklarının ve herhangi bir bağışıklık iddia edemeyeceklerinin kabulü uluslararası insan hakları hukuku bakımından oldukça önem arz etmektedir.

UCM Roma Statüsü'den hareketle kovuşturma yapma yetkisi sayesinde, ciddi suçlar işleyen sade bir kişiden, bir ülkenin devlet/hükümet başkanı mertebesindeki siyasi bir figüre kadar neredeyse herkes için net bir hukuki müeyyide unsuru oluşturabilmesi nedeniyle suçun önlenmesinde önemli bir etkiye sahip olabilir. Örneğin, kendi insiyatifiyle Kenya ve Fildişi Sahili'ndeki siyasi rejimin liderlerinin eylemlerine odaklanmıştır.

Aynı zamanda Roma Statüsü'nün 79. maddesiyle bir fon kurularak mağdurların bundan yararlandırılması öngörülmektedir. Zira söz konusu fon mağdurlara yönelik doğrudan para yardımının yanı sıra dolaylı her türlü yardımda da kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Buna güzel bir örnek olarak kurulan fonun Uganda'da Chili Üreticileri Birliği'yle ortaklaşa çalışarak 2700 savaş mağduruna chili tohumu ve tarım aletleri sağlayarak bunların hayatlarını sürdürmelerine yardımcı olması verilebilir³⁵.

Tüm bunlar dâhilinde UCM'nin uluslararası insan hakları hukukundan önemli bir yeri olduğu görülmekle birlikte uygulamada daha farklı sorunlarla da karşılaşmaktadır. Bu sorunlar da UCM gerçekten uluslararası insan haklarının korunmasında önemli bir yere mi sahip? Sorusunu akla getiriyor. Bu tereddütlerden aşağıda bahsedilmiştir.

32 Bozkurt/ Kanat/ Bektaş, s. 111.

33 Acer/ Kaya, s. 413.

34 Acer/ Kaya, s 414.

35 Gül, Yunus Emre (2018), "Uluslararası Ceza Mahkemesi Ve İnsan Haklarına Katkıları", Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, C. 3, S. 1, s. 300.

B. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİNİN ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI HUKUKUNA KATKISINDA TEREDDÜT OLUŞTURABİLECEK HUSUSLAR

UCM'nin yukarıda bahsi geçtiği gibi uluslararası insan haklarına katkısı olduğu gibi belli noktalarda da bazı soru işaretlerini ve temel sorunları beraberinde getirmektedir. UCM işlevini tam olarak yerine getirebiliyor mu, eksiklikleri nelerdir, uluslararası adalet ve barışı hangi şartlar altında sağlayabilir veya sağlanmış barışa nasıl katkıda bulunabilir mi, Mahkeme tarafsız mı, acaba Mahkeme kuruluşundan bu yana adalet ve barışa olumlu katkılarda bulundu mu, meşruiyet temeli sağlam mı? gibi sorular nihayetinde alınan cevaplarla UCM'nin uluslararası insan hakları hukukuna katkısı tartışılmaktadır.

Roma Statüsü madde 13'e göre bir olayın UCM'nin önüne gelebilmesi için üç farklı yol mevcut olup bunlar: "(a) 14. madde gereğince bir taraf devlet tarafından Mahkeme savcısına başvuru bir veya birden fazla suçun işlenmiş görüldüğü durum; (b) Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin VII. bölümüne uygun olarak hareket eden BM Güvenlik Konseyi tarafından Mahkeme savcısına başvuru bir veya birden fazla suçun işlenmiş görüldüğü durum; (c) 15. maddeye uygun olarak bir suçun işlendiğine dair savcı tarafından soruşturma başlatılması" dır.

Statü'nün 13/b maddesince koşulların mevcudiyeti halinde, BM Güvenlik Konseyi'ne bir sorunun UCM'ye taşıma yetkisi tanınmıştır. Konsey, B.M. bağlamında UCM'de yargılama yapılmasını isteyebilecektir. Roma Statüsü'nün 16. maddesince, Konsey Mahkemeden talepte bulunmasından itibaren on iki ay (12) boyunca, UCM'nin herhangi bir soruşturma ve/veya dava açması veya daha evvel açılmış olan bir dava ve/veya soruşturmaya devam etmesi olanaklı değildir. Bu durum ise bazı meşruiyet ve paradoksal sorunlarına yol açıyor. Güvenlik Konseyi açarsa Statü'nün 12. Maddesince belirtilen ön koşullar aranmayacaktır.

Bu da çok temel bir problem ortaya çıkarmaktadır. Konsey, Roma Statüsü'nün muhatabı olmayan bir devlet için de UCM'ye suç duyurusunda bulunabilme ve mahkeme yargılama yapabilme yetkisine sahiptir. Keza Güvenlik Konseyi 1593 sayılı kararıyla Darfur'da gerçekleşen olayı UCM'ye taşımıştır. Mahkeme, Roma Statüsü'nün muhatabı ve tarafı olmayan Sudan vatandaşları üzerinde yargılama yetkisine haiz olmuştur. Bir devletin taraf olmadığı bir antlaşma ile yükümlülük sorumluluk yüklenmesi mümkün değildir. Uluslararası bir mahkemenin bir devleti yargılayabilmesi ancak, o devletin rızasıyla mümkündür³⁶.

Yargılamalara bakıldığında, BM Güvenlik Konseyi'nin Roma Statüsü'nün tarafı olmayan ülkelerdeki olayları UCM'ye taşıma yetkisini çoğunlukla bu statüye taraf olmayan Afrika ülkeleri için kullandığı görülmektedir. Bu durum UCM'nin tarafsız ve doğru yargılama yapan bir mahkeme niteliğine hanel getirmekte aynı zamanda da güçlü devletlerin çıkarları için çalışan bir kurum olduğu izlenimini taşımaktadır.

UCM'nin etkin bir şekilde işleyişini devam ettirebilmesi için çok büyük miktarlara olan maddi gereksinimlerini karşılaması gerekir. UCM'nin faaliyetlerini sürdürebilmesi için gereksinim duyduğu mali kaynakların büyük ölçüde BM tarafından veya onun denetimi altında BM üyesi devletler tarafından sağlanacağı öngörülebilir. Bu durum da bazı soru işaretlerini uyardırmaktadır³⁷.

BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden üçünün UCM Statüsünü ulusal parlamentolarında onaylamaya yanaşmamaları ve belki de daha önemlisi ABD'nin kendisini başlangıçta tarafı olduğu UCM'den çekilmek zorunda hissetmesi, UCM'nin meşruluğuna zarar vermekte ve Mahkeme'nin işlevselliğini sorgulatmaktadır.

Mağdurların yargılama sürecine katılmada güçlük yaşaması, hızlı ve etkin yargılama yapılamaması, tanık ifadelerinin alınmasında zaman kaybı ve delil toplamada eksiklik olması yine Mahkeme'nin işleyişi hususunda yazarlarca tereddüt olarak belirtilmiştir³⁸.

SONUÇ

Savaşlar nihayetinde ortaya çıkan uluslararası ceza hukuku mahkemeleri oldukça sancılı süreçler geçirmiş, uluslararası arenada kabulü ve varlığı uzun süreçler sonucunda hayata geçirilebilmiştir. Nüremberg, Tokyo, Eski Yugoslavya ve Ruanda Mahkemeleri ad hoc mahkemeler olarak görev yapmışlar, mahkemeler galip devletlerin mağlup devletleri yargıladıkları yerler oldukları konusunda ciddi eleştiriler almışlardır. Galip devletlerin savaş esnasında gerçekleştirdikleri insan hakları ihlalleri yargılanmamış hatta gündeme dahi gelmemiştir. Ayrıca bu mahkemelerin belli statülerle kurularak yalnızca kuruldukları alanda faaliyet göstermeleri de uluslararası insan hakları bakımından belli kayıplara yol açmıştır. Ancak nihayetinde devletler dışı faktör olarak bu mahkemelerin kurulup yargılması yapması uluslararası insan haklarının gelişimi bakımından oldukça önemlidir.

Ad hoc mahkemelerden daimi bir mahkeme olan UCM'ye geçilmesi hem hukukun üstünlüğünün hem de tarafsızlığın bir sembolü olarak algılanmış-

36 Zorlu, Süleyman Emre (2016), "Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşunda Tarihsel Süreç ve BM Güvenlik Konseyi'nin Uluslararası Ceza Mahkemesinin İşleyişi Üzerindeki Yetkileri", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 24, S. 2, s. 126.

37 Poyraz, Yasin/ Önen, Ömer Vehip (2019), "Uluslararası Ceza Yargısının Gelişiminde Uluslararası Ceza Mahkemesinin Rolü", S.1, s. 212.

38 Poyraz/ Önen, s. 209-211.

tır. UCM'nin önemi sadece Uluslararası ceza hukuku bağlamında olmayıp aynı zamanda; adalete hizmet edilmesi ve hukukun üstünlüğü, mağdurların korunması bağlamında insan hakları bakımındandır. Uluslararası toplumun zamanla daha da gelişmesiyle bu katkılar hem artacağını ümit ediyoruz. Ancak UCM'ye gelen eleştirileri de göz ardı etmek mümkün değildir. Özellikle Roma Statüsüne BM Güvenlik Konseyi'ne verilen yetkiler bir uluslararası hukuk ilkesi olan devletlerin egemen eşitliğine zarar vermekte, uluslararası insan haklarını geliştirmek ve uygulamak için kurulan Mahkeme yine kurucularının eliyle kuruluş amacından sapmaktadır. Ad hoc mahkemelerde gerçekleşen galibin mağlubu yargılaması güçlünün zayıfı yargılaması şeklinde evrilerek devam etmiştir. Bahsi geçtiği gibi yargılamaların görece daha güçsüz devletlere yapılmasının, daha güçlü olarak ifade edilen devletlerin gerçekleştirdikleri hak ihlallerinin bu yargılamaların dışında tutulması, BM Güvenlik Konseyi'nin 3 daimi üyesinin Roma Statüsü'ne taraf olmaması, UCM'nin maddi finansmanı gibi hususlar ciddi soru işaretleri oluşturarak UCM'nin gerçekten uluslararası insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için bir mekanizma mı yoksa güçlü devletlerin kendilerini korumak için bir aparat mı sorusunu akla getiriyor.

Davalara, gelişmelere ve hâlihazırda bahsi geçen bulgulara bakarak diyebiliriz ki: UCM ve diğer uluslararası ceza mahkemelerini salt kurtarıcı ve tarafsız olarak nitelenmek yanlış olacağı gibi doğrudan ithamlarla gereksiz ve işlevsiz olarak nitelenmek de yanlış olacaktır. Ad hoc mahkemelerin devamı niteliğinde olan UCM kapsayıcı yargı yetkisini efektif biçimde kullanırsa ve tabiki finansman gibi gerekli unsurlarını da daha tarafsız bir şekilde sağlayabilirse uluslararası ceza adaleti ve uluslararası insan hakları bakımından bir enstrüman işlevini görecektir. Zira insan hakları bakımından UCM iyi bir başlangıç noktası olarak ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- Acer, Yücel/ Kaya, İbrahim** (2021), Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı İngilizce Özetli, 12. Baskı, Ankara, Seçkin.
- Akkutay, Ali İbrahim** (2016), "Silahlı Çatışmalar Hukukunda İç Silahlı Çatışmaların Uluslararasılaşması", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 65, S. 1, s. 1-61.
- Aksar, Yusuf** (2003) 'Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)', Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 52, S. 2, s. 125-139..
- Albal, Eymir** (2018), "Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu", (yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bozkurt, Enver/ Kanat, Selim/ Bektaş, Sezercan** (2020), Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, 3. Baskı, Ankara, Legem.
- Çeçen, Anıl** (2013), "İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk", Yaşar Üniversitesi E-Dergi, C. 8, S. Özel, s. 809-829.

- Dalar, Mehmet** (2017), "Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne Yönelik Eleştirilerin Değerlendirilmesi", Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, C. 17, S. 2, s. 153-165.
- Gül, Yunus Emre** (2018), "Uluslararası Ceza Mahkemesi Ve İnsan Haklarına Katkıları", Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, C. 3, S. 1, s. 293-303.
- Kılıç, Ali Şahin** (2009), "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Devletlerin Egemenliği Üzerine Ulusal Egemenlik Odaklı Bir İnceleme", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 58, S. 3, s. 615-657.
- Mahmood Hani Shakir** (2019), "İnsan Haklarının Korunmasında Uluslararası Ceza Yargılamasının Rolü", (yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbek, Veli Özer/ Doğan, Koray/ Bacaksız, Pınar** (2020), Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 11. Baskı, Ankara, Seçkin.
- Özgenç, İzzet** (2020), Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 16. Baskı, Ankara, Seçkin.
- Pazarcı, Hüseyin** (2018), Uluslararası Hukuk, 17. Baskı, Ankara, Turhan.
- Poyraz, Yasin/ Önen, Ömer Vehip** (2019), "Uluslararası Ceza Yargısının Gelişiminde Uluslararası Ceza Mahkemesinin Rolü", S.1, s.187-222.
- Tezcan, Durmuş/ Erdem, Ruhan Mustafa/ Önok Murat** (2021), Uluslararası Ceza Hukuku, 6. Baskı, Ankara, Seçkin.
- Tütüncü, Ayşe Nur** (2012), İnsancıl Hukuka Giriş, 2. Baskı, İstanbul, Beta.
- Uzun, Elif** (2003), "Milletlerarası Ceza Mahkemesi Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve Roma Statüsü", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 3, S. 2, s. 25-47.
- Zorlu, Süleyman Emre** (2016), "Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşunda Tarihsel Süreç ve BM Güvenlik Konseyi'nin Uluslararası Ceza Mahkemesinin İşleyişi Üzerindeki Yetkileri", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 24, S. 2, s. 121-140.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- BM İHEB, < <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/>>, s.e.t. 27.12.2021.
- BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme,<<https://www.ihd.org.tr/ekonomik-sosyal-ve-ktel-haklar-uluslararasi-sleesi/>>, s.e.t. 15.12.2021.
- BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, < <https://www.ihd.org.tr/sasve-meden-haklar-uluslararasi-sleesi/>>, s.e.t. 15.12.2021.
- BMSözleşmesi,<https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf>, s.e.t. 12.12.2021.
- Roma Statüsü, <http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf>.

ULUSLARARASI YAPTIRIMLARIN İRAN HALKI ÜZERİNDE YARATTIĞI MAĞDURİYETLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Betül Yaren ÖZER*

Öz

II. Dünya Savaşıyla atom teknolojisinin icadı, kitle imha silahlarına yönelik ilerlemeler savaşların yıkıcı etkisini dramatik bir şekilde arttırmıştır. Savaşların maliyetini değiştiren bu gelişmeler yeni bir caydırıcılık unsuru olarak “yaptırımları” ön plana ortaya çıkarmıştır. Rakip devleti veya diğer uluslararası aktörleri kabul görmeyen bir davranışından vazgeçirmek veya hut cezalandırma amacıyla kullanılan bu araçlar savaşın yıkıcı gücüne alternatif olarak geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Yaptırımlar; hedef aldığı devlete bir maliyet getirir ve böylelikle ilgili devlet, istenmeyen davranışına yönelik bir maliyet fayda hesabına zorlanır. Günümüzde ise bunun en önemli örneklerinden biri; İran İslâm Cumhuriyeti’dir. İran’ın uranyum zenginleştirme hamlesine karşılık ekonomik ve siyasi yaptırımlar devreye girmiş ve uranyum zenginleştirme faaliyetlerinin belli bir seviyenin altında tutulması talep edilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliği (AB) ve Birleşmiş Milletler (BM) tarafından uygulanan sert yaptırımlar, ithalatında en önemli kalemi petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarının oluşturduğu İran’ı önemli ölçüde etkilemiştir. Ekonomisinde sarsıcı etki yaratan yaptırımlar, kaçınılmaz olarak İran’ın sosyo-ekonomik dinamiklerinde de birtakım etkilere yol açmıştır. Her ne kadar insani muafiyetler söz konusu olsa da yaptırımlar; sağlık sektörü başta olmak üzere, eğitim, uçuş güvenliği, turizm cinsiyet eşitliği, gıda güvenliği ve Covid-19’la mücadele gibi pek çok alanda insani trajedilere yol açmıştır. İçerik analizi yöntemi kullanılarak yürütülen bu çalışmanın nihai amacı; sivil halkın mağduriyetlerine ve yaptırımların kuruşlu doğasına dikkat çekmek, daha hedefe odaklı, insancıl bir mekanizmanın geliştirilmesindeki önemi ve zorunluluğu vurgulamaktır.

Anahtar Kelimeler: Yaptırımlar, İran İslâm Cumhuriyeti, Sosyo-Ekonomi.

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Kafkasya Çalışmaları ORCID: 0000-0002-5794-1982

AN ASSESSMENT ON THE VICTIMS OF THE IRAN PEOPLE BY INTERNATIONAL SANCTIONS

Abstract

As of World War II, the invention of atomic technology and advances in weapons of mass destruction dramatically increased the destructive effect of wars. These developments, which changed the cost of wars, brought “sanctions” to the forefront as a new deterrent factor. These tools, which are used to discourage or punish the rival state or other international actors from an unacceptable behavior, have been developed and implemented as an alternative to the destructive power of war. sanctions; it imposes a cost on the targeted state and thus the state concerned is forced to calculate a cost benefit for its undesirable behavior. One of the most important examples of this today; It is the Islamic Republic of Iran. In response to Iran’s uranium enrichment move, economic and political sanctions came into play and it was demanded that uranium enrichment activities be kept below a certain level. The harsh sanctions imposed by the United States (USA), the European Union (EU) and the United Nations (UN) have had a significant impact on Iran, whose imports consist of energy resources such as oil and natural gas. The sanctions, which had a shocking effect on its economy, inevitably caused some effects on Iran’s socio-economic dynamics. Although there are humanitarian exemptions, sanctions; It has led to humanitarian tragedies in many areas such as education, flight safety, tourism gender equality, food safety and the fight against Covid-19, especially in the health sector. The ultimate aim of this study, which was carried out using the content analysis method; to draw attention to the grievances of the civilian population and the flawed nature of the sanctions, to emphasize the importance and necessity of developing a more targeted, humane mechanism.

Keywords: Sanctions, Islamic Republic of Iran, Socio-Economy.

